Technical and Bibliographic Notes / Notes techniques et bibliographiques

The Institute has attempted to obtain the best original copy available for filming. Features of this copy which may be bibliographically unique, which may alter any of the images in the reproduction, or which may significantly change the usual method of filming, are checked below.

- [ ] Coloured covers/ Couverture de couleur
- [ ] Covers damaged/ Couverture endommagée
- [ ] Covers restored and/or laminated/ Couverture restaurée et/ou pelliculée
- [ ] Cover title missing/ Le titre de couverture manque
- [ ] Coloured maps/ Cartes géographiques en couleur
- [ ] Coloured ink (i.e. other than blue or black)/ Encre de couleur (i.e. autre que bleue ou noire)
- [ ] Coloured plates and/or illustrations/ Planches et/ou illustrations en couleur
- [ ] Bound with other material/ Relié avec d'autres documents
- [ ] Tight binding may cause shadows or distortion along interior margin/ La reliure serrée peut causer de l'ombre ou de la distorsion le long de la marge intérieure
- [ ] Blank leaves added during restoration may appear within the text. Whenever possible, these have been omitted from filming/ Il se peut que certaines pages blanches ajoutées lors d'une restauration apparaissent dans le texte, mais, lorsque cela était possible, ces pages n'ont pas été filmées.

L'Institut a microfilmé le meilleur exemplaire qu'il lui a été possible de se procurer. Les détails de cet exemplaire qui sont peut-être uniques du point de vue bibliographique, qui peuvent modifier une image reproduite, ou qui peuvent exiger une modification dans la méthode normale de filmage sont indiqués ci-dessous.

- [ ] Coloured pages/ Pages de couleur
- [ ] Pages damaged/ Pages endommagées
- [ ] Pages restored and/or laminated/ Pages restaurées et/ou pelliculées
- [x] Pages discoloured, stained or foxed/ Pages décolorées, tachetées ou piquées
- [ ] Pages detached/ Pages détachées
- [x] Showthrough/ Transparence
- [x] Quality of print varies/ Qualité inégale de l'impression
- [ ] Continuous pagination/ Pagination continue
- [ ] Includes index(es)/ Comprend un (des) index

Title on header taken from:/ Le titre de l'en-tête provient:

- [ ] Title page of issue/ Page de titre de la livraison
- [ ] Caption of issue/ Titre de départ de la livraison
- [ ] Masthead/ Générique (périodiques) de la livraison

- [x] Additional comments:/ Commentaires supplémentaires: Wrinkled pages may film slightly out of focus. Pages 133-134 are missing.

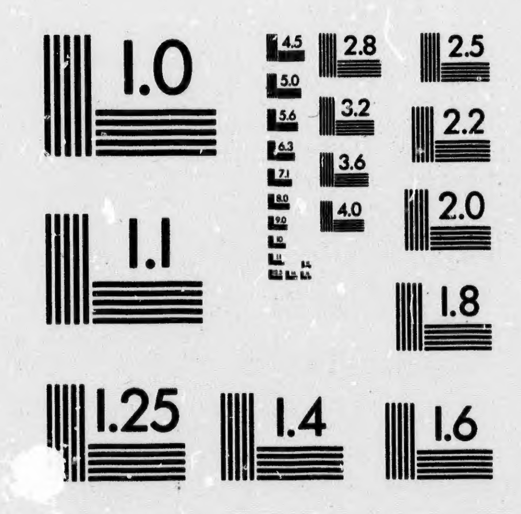
This item is filmed at the reduction ratio checked below/
Ce document est filmé au taux de réduction indiqué ci-dessous.

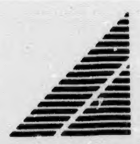
10X 14X ✓ 18X 22X 26X 30X

12X 16X 20X 24X 28X 32X

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

QUIN

ALEX

SUPPLEM

3 7 2
8 -
C

M

E.-R. FAB

R

QUINTUS CURTIUS RUFUS

DE REBUS GESTIS

ALEXANDRI MAGNI

CUM

SUPPLEMENTIS FREINSHEMII ET ALIORUM

NOVA EDITIO

MONTRÉAL
E.-R. FABRE ET Cie, LIBRAIRES
Rue Saint-Vincent, 3
1851

DE

Inter eru
tius Rufu
eximius; a
meminit; a
Tacitus ac
alius, omn
est nos vel
fateri, nec i
erit, quali
oculis et ar

« De orig
» prodidêr
» Postquàm
« rat, dùm
« porticibu
« modum h
« honoresq
« eamdem p
« sunt omn
« et mox p
« hisce verb
« Curtius R
« senectâ, c
« mò Africa
» que nave,

AD LECTOREM,

DE QUINTO CURTIO RUFO.

Inter eruditos non convenit quisnam fuerit QUINTUS CURTIUS RUFUS, rerum ab Alexandro Magno gestarum scriptor eximius; an rhetor et causidicus de quo alicubi Suetonius meminit; an quæstor et prætor, et consul, cujus memoriam Tacitus ac Plinius junior posteris tradidêre; an quilibet alius, omninò ignotus. Ubi monumenta desunt, ibi necesse est nos vel conjecturis operam dare, vel potiùs ignorantiam fateri, nec intempestivè velle videri eruditos. Nostrûm igitur erit, qualiacumque Taciti Pliniique testimonia lectorum oculis et arbitrio subjicere.

« De origine Curtii Ruffi, quem gladiatore genitum quidam
» prodidêre, neque falsa prompserim, et vera exsequi pudet.
» Postquàm adolevit, sectator quæstoris cui Africa obtige-
« rat, dùm in oppido Adrumeto vacuis, per medium diei,
« porticibus secretus agitat, oblata ei species muliebris ultrà
« modum humanum, et audita est vox: iterum eum Romam,
« honoresque gesturum, atque etiam cum sommo imperio in
« eamdem provinciam reversurum, ibìque moriturum. Facta
« sunt omnia. Digressus in urbem, acri ingenio quæsturam,
« et mox præturam, principis suffragio, assequitur; cùm
« hisce verbis Tiberius dedecus natalitium ejus velavisset: »
« Curtius Rufus videretur mihi ex se natus. Longâ posthàc
« senectâ, consulare imperium triumphi insignia, ac postre-
« mò Africam obtinuit. Accedenti Carthaginem, egredienti-
» que nave, eadem figura in littore occurrisse narratur. Ipse

» certè implicitus morbo, futura præteritis, adversa secun-
» dis auguratus, spem salutis, nullo suorum desperante, pro-
» jecit, atque ibi defunctus, fatale præsagium implevit. »
Hæc ferè, Tacitus et Plinius, quorum fides penès ipsos sit.

Quisquis igitur fuerit hic noster Q. Curtius, historicus, quove tempore vixerit, an sub Augusto atque Tiberio, ut iis placet qui eum esse volunt de quo testantur Tacitus et Plinius; an Vespasiano vel etiam Trajano imperante, ut contendunt alii; nil sanè nostrâ interest, dummodò concedatur eum nobilissimis annumerandum esse scriptoribus, qui sententiarum acumine et subtilitate, qui styli lepore et festivitate, qui rerum ipsarum magnitudine et varietate, ità sibi lectorum animos devincit, ut volumen semel apertum abjici nequeat, nec priùs excidat è manibus, quin totum, uno quasi tenore, sit evolutum.

Utinam verò, sicut jucundus, ità veridicus dici possit historicus! At quantùm abest, ut hanc sibi veracitatis laudem queat vindicare! Incerta certis, falsa veris mirum in modum, vel ignoranter vel negligenter admiscet; rerum earum, quæ tum ad geographiam, tum ad physicam, tum ad mores veterum aut exterarum gentium spectant, ferè imperitus, sæpè sæpiùs declinat à viâ et lectorem incautum in varios errores secum abducit.

Multa, apud Curtium, temporum injuriâ periêre, præsertim duo libri priores integri : omnia hæc à Freinshemio aliisque non infeliciter suppleta sunt. Quamvis autem usu receptum sit; et quidem meritò, ea, recentioris, ideòque suspectæ latinitatis, supplementa juventuti nequaquàm tradere interpretanda, hæc tamen eò minùs nos omittere decuit, quòd in his plura occurrant, quæ libris subsequentibus cognita supponuntur, quæque ignorata, lectoribus in Auctore intelligendo negotium sæpè facesserent.

SUPPLEMENTI

IN Q. CURTIUM,

DE REBUS GESTIS

ALEXANDRI MAGNI,

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

Philippus Macedo (qui primus omnium regum ejus gentis, Macedoniæ regnum, subactâ totâ Græciâ, ad summam potentiam evexit), Amyntæ, viri prudentissimi, omnibusque imperatoriis virtutibus instructi, filius fuit. Is Amyntas ex Eurydice uxore tres filios susceperat : Alexandrum, Perdiccam et Philippum, Alexandri magni patrem, atque filiam Euryonem. Insidiis autem Eurydices uxoris, quæ nuptias generi, mariti morte pactâ, occidendum virum, regnumque adultero tradendum susceperat, oppressus fuisset, ni filia pellicatum matris et sceleris consilia prodidisset. Post mortem Amyntæ, Alexander, major natu filius, regno potitus est. Qui inter initia regni, cogente sanè durissimo necessitatis telo, bellum ab Illyriis, pactâ mercede, datoque Philippo fratre obside, redemit. Interjecto quoque tempore, per eumdem obsidem cum Thebanis gratiam pacis reconciliat. Quæ res Philippo

ad maxima egregiæ indolis incrementa profuit, siquidem tota custodiendi pueri cura Epaminondæ, strenuissimo Thebanorum duci, atque philosopho præstantissimo, hâc conditione demandata est, ut commissum sibi puerum diligenter servaret, et summo studio in id juxtà incumberet, ut moribus principe dignis, atque honestis disciplinis, quàm optimè imbueretur. Intereà temporis Alexadner, insidiis matris Eurydices appetitus, occubuit: cui tamen anteà Amyntas in scelere deprehensæ, propter communes liberos, ignarus iisdem quandòque exitiosam fore, pepercerat. Frater quoque ejus Perdiccas, simili insidiarum fraude, relicto parvulo filio decipitur. Sub idem tempus, Philippus commodùm è custodiâ elapsus, diù non regem, sed tutorem pupilli egit. At ubi graviora bella imminebant, serumque auxilium in expectatione infantis erat, compulsus à populo, regnum Macedonicum malè affectum, cùm bellicis artibus, tùm philosophiæ præceptis præmunitus, apprehendit, anno CCCC. ab urbe conditâ, Olympiade CV. Circà prima itaque regni primordia, rerum infinitâ multitudine in diversas trahente partes, finitimis undiquè in Macedoniam irruentibus populis, bellisque, veluti conspiratione quâdam ad opprimendam Macedoniam, multarum gentium ex diversis locis uno tempore confluentibus, rex Philippus cautiùs omninò agendum esse considerans (omnibus enim par esse non poterat), alia interpositâ pactione composuit, alia redemit; facillimis aggressis, ut militum trepidos firmaret animos, et sibi hostium contemptum demeret. Primùm illi cum Atheniensibus certamen fuit; quibus per insidias victis, metu gravioris belli, cùm interficere posset, omnes incolumes sinè pretio dimisit: quæ res illi magnam et gratiam et auctoritatem conciliavit. Captis deindè Pæonibus, bellum in Illyrios transtulit: ibì multis hostium millibus cæsis, Larissam urbem nobilissimam cepit.

II. Hinc Thessalos, non cupiditate prædæ, sed quòd exercitui suo robur Thessalorum equitum adjungere gestiebat, nihil minùs quàm bellum metuentes, adoritur. Quibus ex improviso præoccupatis, atque in potestatem redactis, jungendo equitum peditumque, for-

tissimas turmas et copias, invictissimum fecit exerci-
tum. Quibus rebus feliciter gestis, Olympiada, Neop-
tolemi regis Molossorum filiam, uxorem ducit, con-
ciliante nuptias altore virginis Arisbâ rege Molossorum,
qui sororem Olympiadis, Troadem, in matrimonio
habebat: quæ causa illi exitii malorumque omnium
fuit. Nam dùm regni incrementa affinitate Philippi se
acquisiturum sperat, proprio regno ab eodem priva-
tus, in exsilio consenuit. Post nuptias autem Philip-
pus per quietem visus est conjugis alvo insignem affi-
xisse bullam, cujus sculptura, quemadmodùm exis-
timaverat, leonis haberet imaginem. Quod vates ità
sunt interpretati: Ipsam quidem esse gravidam, ani-
mosum quoque et leonis naturâ præditum infantem pa-
rituram. Deindè cùm Philippus urbem Methonem expu-
gnaret, jactu sagittæ dextrum amisit oculum. Nihilomi-
nùs tamen pacem deprecantibus dedit, mitisque etiam
adversùs victos fuit. Pagas etiam capiens, imperio suo
adjecit. Triballorum quoque gentem, et quidquid præ-
tereà terrarum in proximo erat, invadens, omnia uno
veluti impetu devicit. Debellatis finitimis, atque con-
firmato jam Macedoniæ regno, natus est ipsi Alexan-
der filius ex Olympiade uxore, VII Idus Aprilis, ut
dicit Plutarchus; ab eo autem qui illum in latinum
convertit, scribitur circa Idus Augusti: quod sanè,
cujus sit error, dubium est. Porrò Philippus, veluti è
speculâ quâdam, libertati omnium insidiatus, Græco-
rum civitates, quæ dominandi libidine singulæ impe-
rare cogitaverant, omnes in suam redegit potestatem.
Inferioribus enim contrà superiores suadens certami-
na, omnibus ad invicem callidè incitatis, à Thebanis
etiam (qui tamen anteà eum tanquàm hostem repellere
conabantur) contrà Lacedæmonios et Phocenses, qui,
templo Apollinis spoliato, milites conduxerant, ne-
cessitate urgente, dux electus; oppressis sacrilegis,
magnamque indè apud omnes nationes gloriam adep-
tus, omnium ad ultimum efficitur dominus ac prin-
ceps, et victos pariter atque victores servitutem su-
bire coegit. Indè in Cappadociam trajiciens, captis et
occisis finitimis regibus, universam provinciam impe-
rio Macedoniæ adjecit. Olyntho quoque expugnatâ,

Thraciam invasit. Nam cùm eum fratres duo Thraciæ reges, de terminis regni ambigentes, disceptationum suarum judicem eligerent, Philippus ad judicium, velut ad bellum, inopinantibus fratribus, instructo exercitu venit, et utrumque regno, de quo disceptabant, spoliavit : omnes sanè principes docens, concordiam maximum ad conservanda imperia atque principatus stabiliendos, adminiculum esse.

III. Alexander autem factus annorum duodecim, rebus bellicis admodùm delectari, et excelsæ indolis manifestissima præ se ferre indicia cœpit. Cùmque ex æqualibus nonnulli ex eo percunctarentur, ad Olympicum numquid stadium libens decertaret (plurimùm enim pedum celeritate pollebat ? « Libens equidem, « *inquit*, si decertaturos mecum reges sim habiturus. » Olim cùm fortè absente Philippo legati à Persarum rege venissent, eos, cùm hospitio tùm consuetudine captos, jucundissimâ sibi familiaritate conjunxit, admirantes quòd is nihil aut humile aut puerile sciscitaretur, sed aut viarum longitudinem, aut superiorum itinerum modos perquirebat : multa super rege, qualis in hostes esset; nunc super Persis, quæ vires, aut quæ esset potentia, rogitabat. Quas res admirati legati, latè diffusam Philippi gravitatem nihili, præ hujus pueri indole et majore, quàm ætas pateretur, animi magnitudine, duxerunt. Quoties à Philippo, aut nobile quoddam captum oppidum, aut memorabili prælio parta victoria nuntiabatur, haud magnoperè lætabatur, cæterùm ad suos aiebat æquales : « Omnia, « ô pueri, genitor occupabit; ità ut ne vobiscum grande « ullum ac insigne facinus ostentare mihi sit reli- « quum. » Non enim ipsum ulla illecebrarum aut pecuniæ, sed sola virtutis ac gloriæ cupido tenebat; quòque majores à patre facultates acciperet, eò se minora gerere posse existimabat. Quocircà, crescente dominio, gerendis præclaris rebus materiam magnâ ex parte exhaustum iri ratus, non opes, non deliciarum usus, verùm certamina et pugnas ardebat et principatum, undè sibi ob virtutem, gloriam, nominis immortalitatem (quæ spes nec Alexandum, nec quemquam alium bonum unquàm fefellit) compararet,

affectabat. Quamobrem ipsius cura compluribus, uti par erat, nutritoribus prædagogis ac pæceptoribus est demandata, imprimis tamen Aristoteli, ex cujus disciplinâ decem fermè annis informatus est. Eodem ferè tempore Philippus Delphos misit, consulens de successore; responsumque tale accepisse ferunt: « Is demùm tuo imperio omnique orbe potietur, quemcumque Bucephalus sessorem passus fuerit. » Erat autem Bucephalus equus formâ spectabilis, atque ferocissimus, quem Philonicus Thessalus Philippo tredecim talentis emerat. Hunc diù Philippus sub claustris præferratis asservari jussit: mansit tamen ità ferus, ut planè nullus eum ne tangere quidem ausus fuerit. Quarè factum est ut eum Philippus removeri atque abjici jusserit. Alexander verò cùm fortè adesset: « Qualem, *inquit*, isti equum perdunt, dùm eo « per imperitiam ac mollitiem uti nesciunt! » Cùmque mirâ arte sine verberibus tractâsset equum, tandemque conscensum ad cursum admisisset, tùm calcibus usus est; ac molliter flexis habenis cùm equum reduxisset, descendentis caput exosculatus pater, emissis lacrymis, « aliud, *inquit*, ò fili, tibi par regnum « quære, quandò te jam Macedonia non capit. » Præsagiit vir prudens tàm excelsæ indoli non suffecturam paternam ditionem.

IV. Post hæc Philippus toti Græciæ bellum inferre statuit, ad quod percommodum ratus, si Bysantium, nobilem et maritimam urbem, in potestatem redegisset; eamdem sibi resistentem obsidione cinxit, relicto domi ad regni curam filio Alexandro, tùm sedecim annos nato. Exhaustis in obsidone opibus, piraticam aggreditur, centumque septuaginta navium spolia rapuit, atque militibus suis distribuit. Ne autem in unius urbis obsidione tantus exercitus teneretur, profectus cum fortissimis, multas Chersonesi urbes expugnavit: filium deindè Alexandrum, duodeviginti annos natum, virtutis et promptitudinis in rebus agendis manifestissimæ, ut sub patris militiâ tyrocinii rudimenta deponeret, ad se accersivit. Cum quo in Scythiam prædandi causâ, more negotiantium, impensas belli alio bello refecturus, est profectus. Eâque expugnatâ, viginti

millia puerorum ac feminarum capta, pecoris magna vis, xx millia nobilium equarum ad genus faciendum, in Macedoniam missa sunt. Sed revertenti à Scythiâ Philippo Triballi occurrunt, negantes se transitum daturos, ni portionem accipiant prædæ. Hinc jurgium, mox et prælium, in quo ità in femore vulneratus est Philippus, ut per corpus ejus equus interficeretur. Cùm omnes occisum putarent, præda amissa est. Quamprimùm ex vulnere convaluit, diù dissimulatum bellum Atheniensibus infert. Cujus causâ Thebani se junxêre, metuentes ne, victis Atheniensibus, veluti vicinum belli incendium, ad se transiret. Initâ societate inter civitates paulò antè infestissimas, legationibus totam fatigant Græciam, communem hostem, communibus viribus submovendum dictitantes. Quædam civitates motæ, Atheniensibus sese jungunt: quasdam autem belli metus ad Philippum traxit. In hâc pugnâ, Philippus Alexandrum filium alteri cornu præfecit, ubi herois virtus clarissimè emicuit. Talem enim se præstitit, ut non inferior patre, imò etiam nulli secundus exstiterit. Commisso itaque apud Cheroneam prælio, etsi Athenienses numero militum longè præstarent à Macedonibus tamen continuo ac diuturno bellandi usu exercitatissimis, vincuntur. Non autem immemores pristinæ gloriæ cecidêre. Hic dies universæ Græciæ, et gloriam dominationis, et vetustissimam libertatem finiit.

V. Cæterùm, cùm Philippus semper ergà Alexandrum optimè affectus fuisset, tandem ex Cleopatrâ novercâ, Olympiadi super inductâ, discordia orta est. Causam adhibuit Attalus avunculus Cleopatræ: qui cùm in nuptiis Macedones exhortaretur, Deos orarent ut ad regni successionem legitimus ex Philippo et Cleopatrâ crearetur hæres; excandescens Alexander: « O « improbum caput, *inquit*, nos verò tibi nothi vide- « mur? » simùlque in eum conjecit populum. Insurgens indè pater contrà Alexandrum, stricto eum petiit ferro; ictus tamen, inclinatione corporis ab Alexandro evitatus, inanis excidit. Tunc Alexander, conviciis patrem adortus, receptam Olympiadem matrem secum in Epirum duxit. Eum tamen Philippus, exprobratâ

sibi à Demarato Corinthio hâc eorum discordiâ, paulò pòst multis precibus ægrè revocavit. Inter hæc, nuptias Cleopatræ filiæ, et Alexandri fratris Olympiadis, quem, pulso Arisbâ, regem Epiri fecerat, Philippus celebrat. Dies erat pro magnificentiâ duorum regum, et collocantis filiam, et uxorem ducentis, insignis. Sed nec ludorum celebritas deerat; ad quorum spectaculum Philippus, cùm sinè custodibus medius inter duos Alexandros, filium generumque, procederet, Pausanias, nobilis ex Macedonibus nemini suspectus adolescens, occupatum angustiis Philippum in transitu obtruncavit, diemque lætitiæ destinatum, fœdum luctu funeris fecit. Hic atrocem injuriam passus ab Attalo fuerat; de quâ Philippo conquestus, qui multùm quidem ex rei turpitudine est motus; sed, Attalo ob magnam familiaritatem, et quòd ejus operâ tunc uteretur, ut noceret induci haud potuit. Erat enim Attalus, ob Cleopatram proximè à rege in matrimonium acceptam, arctissimâ ei junctus cognatione, copiarumque in Asiam præmissarum dux fuerat delectus, vir in rebus bellicis egregiæ fortitudinis. Idcircò rex potiùs, ut Pausaniæ animum justissimo dolore incensum mulceret, est conatus; datisque ei magnis muneribus, loco insuper honestiori, inter corporis sui custodes, honoravit. Sed ille implacabili ardens irâ, decrevit, non tantùm de eo qui sibi injuriam intulisset, sed et qui ulcisci illatam noluisset, pœnam sumere. Vixit Philippus annos XLVII, regnavit XXV, Macedonum rex XXIII: cui maximæ opes erant instrumenta bellorum, divitiarum quæstu quàm custodiâ solertior; itaque inter quotidianas rapinas semper inops erat. Misericordia in eo et perfidia pari jure dilectæ. Nulla apud eum turpis ratio vincendi: blandus pariter et insidiosus alloquio: qui plura promitteret quàm præstaret; in seria et jocos artifex. Amicitias utilitate, non fide colebat. Gratiam fingere in odio, instruere inter concordantes odia, apud utrumque gratiam quærere, solemnis illi consuetudo. Inter hæc, eloquentia et insignis oratio, acuminis et solertiæ plena, ut nec ornatui facilitas, nec facilitati inventionum deesset ornatus.

LIBER II.

I. Anno ab urbe conditâ ccccxxvi, mortuo Philippo, Alexander filius (ob magnitudinem rerum gestarum Magnus appellatus), vigesimo ætatis anno, plenum invidiâ, et gravissimis odiis ac periculis undiquè circumseptum, assecutus est imperium. Nec enim vicinæ barbarorum provinciæ et nationes modestè servitutem ferebant; avita verò dominia patriosque principatus affectabant. Primò omnium autem quotquot paternæ cædis causa fuerant, gravibus affecit pœnis; deindè sepulturæ ejusdem maximam impendit curam, principatum verò multò meliùs quàm quisquam existimâsset, confirmavit. Juvenis enim, atque ob ætatem adhùc teneram ab aliquibus contemptui habitus, vulgus ipsum humanissimis sermonibus ità in suî benevolentiam traxit, ut et spem maximam omnibus faceret, et metum simùl atque contemptum suî universis demeret. Macedonibus immunitatem cunctarum rerum, præter militiæ vacationem, dedit. Quo facto tantum sibi conciliavit favorem, ut alii corpus, non virtutem, alii verò nomen regis solùm immutatum esse dicerent. Et cùm initio tumultus undiquè contrà ipsum exorti essent, audaciâ et animi constantiâ incredibili citissimè motus omnes compressit. Profectus deindè Corinthum in Peloponnesum, generali totius Græciæ concilio, contrà Persas (quorum erat eo tempore summum in terris imperium, quique Græciam sæpè multis cladibus afflixerant) imperator est designatus. Siquidem pater ejus idem bellum inchoaverat, morte tamen præventus, consummare haud potuerat. In hujus belli apparatu, nuntiatur Athenienses, Thebanos et Lacedæmonios ab eo ad Persas defecisse, auctoremque ejus defectionis, magno auri pondere à Persis corruptum; Demosthe-

nem oratorem exstitisse. Quibus motibus occursurus, tantâ celeritate, instructo paratoque exercitu, Græciam oppressit, ut quem venire non senserant, videre se vix crederent. In transitu hortatus Thessalos, beneficiorum patris commonefaciens, commemoratâ etiam veteri cognatione, quæ sibi cum illis per Herculem esset, sermonibusque humanissimis, ut magna à se sperarent, persuasos induxit ut, communi totius Thessaliæ decreto, universæ gentis dux crearetur, omniaque vectigalia atque reditus suos ei traderent. Tanta autem in juvene celeritas tàmque efficax in rebus agendis diligentia, omnes qui per contemptum ab eo erant alienati, perterrefecit.

II. Athenienses itaque sicuti primi defecerunt, ità etiam primi pœnitere cœperunt, pueritiam Alexandri anteà spretam supra virtutem veterum ducum extollentes, missisque legatis, bellum deprecabantur. Quibus auditis et graviter increpatis, bellum remisit. In eà legatione Demosthenem quoque fuisse ferunt; sed cum cæteris ad Alexandrum non pervenit, siquidem à Cythcrone Athenas reversus est, sive correptus timore quòd frequenter Philippum vituperâsset, atque in suâ republicâ contrà Macedones verba fecisset; sive ut regi Persarum (à quo magnam auri summam, ut Macedonum causam opprimeret, accepisse dicebatur) omnem de se suspicionem eximeret. Hoc quoque ipsi ab Æschine exprobratum aiunt, qui in oratione quâdam de acceptis muneribus ità dicit: « In præsens « sanè regium aurum sumptus huic suppeditat: sed « hoc deinceps haud sufficiet, cùm nullæ opes mori« bus improbis satis esse possent. » Alexander sedatis motibus qui in Græciâ erant exorti, antequàm in Asiam cum exercitu trajiceret, per Thraciam iter faciens, Pæones, Triballos, Illyrios, aliosque finitimos petere instituit, quos novis rebus studere acceperat. Nam quòd regno ejus tùm finitimi, maximè infidi erant, minimè negligendos censuit, præsertim cùm in tàm longinquas à domo regiones profecturus esset. Ex Amphipoli igitur cum copiis profectus in Thraces (quos Græci *Autonomos* vocant, nullius legibus obnoxios, decem dierum itinere ad Hæmum mon-

tem pervenit: ibi, circa aditûs angustias, negotiatorum atque Thracum ingentem manum collectam obviam habuit. Insederant montis verticem, curribusque pro vallo, quà patebat aditus, utebantur, indè pugnaturi, si necessitas postulâsset. Sin autem ex adversâ montis parte peterentur, currus, in Alexandri phalangem magno impetu erant immissuri: quod et fecerunt. Sed milites ab Alexandro edocti, alii laxatis ordinibus, alii corpora humi strata scutis contegentes, periculum omne devitârunt: hinc alacriores facti, ingenti clamore in hostes feruntur, eosque uno impetu superavêre. Alexander, protinùs superato jugo, per Hæmum montem in Triballos profectus est. Syrmus Triballorum rex erat: is, cognito Alexandri adventu, uxores ac pueros cæteramque imbellem turbam, ad Danubium in insulam Peucem confestìm misit, quò et Thraces Triballis finitimi se receperant. Nec multò pòst, et Syrmus eòdem fugit. Reliqua Triballorum multitudo ad alteram insulam se contulerat, eo in loco, ex quo pridiè Alexander moverat situm. Alexander Triballos repetens, hostes ex silvis in aperta provocatos superat, tribus millibus cæsis, reliquis in fugam conjectis, paucisque captis. Post hanc pugnam, Alexander ad Danubium profectus, ad insulam in quam Triballi ac Thraces confugerant, contendit: cui tamen barbari summâ vi restiterunt, quod erat iis faciliùs, quoniam et naves paucæ erant et insulæ maxima pars prærupta ac præceps, et fluminis cursus, utpotè in angusto conclusus, concitatior. Quapropter Alexander abductis indè navibus, trajecto noctu flumine, MCCCC equitibus, peditibusque IV. millibus, Getas (quorum circiter IV. millia equitum, peditumque suprà X. millia prohibendi animo in adversâ ripâ armatos viderat) petit. Quo facto territi Getæ, ne primum quidem impetum sustinuêre. Res prorsùs ingentis audaciæ iis visa, Alexandrum tàm facilè unicâ nocte Danubium, omnium Europæ fluminum amplissimum atque altissimum, nullo ponte injecto, transisse. Confugientibus igitur illis in silvarum solitudines atque latebras, rex urbem vacuam nactus, cepit, soloque æquavit.

III. Hùc loci venêre legati à cæteris Danubii accolis, à Syrmo, atque Germanis, ad Alexandrum, ut cum eo amicitiæ fœdus inirent. Quibus in fidem et amicitiam acceptis, è Germanis quæsivit quidnam in humanis rebus præ cæteris extimescerent; ratus nominis sui magnitudinem ante omnia ipsis formidolosam videri. Illi hoc se imprimis timere responderunt, ne fortè in sese aliquandò cœlum rueret. Alexander nihil motus responsi superbiâ, tantùm adjecit Germanos superbos esse, eosque domum remisit. Indè in Agrianos et Pæonas iter persequenti nuntiatum est Clytum ab eo defecisse, Glauciamque Taulantiorum regem se ei conjunxisse. Erant et qui nuntiarent fore ut Autariatæ ipsum in itinere adorirentur. Proindè negotio de Autariatis Lagaro Agrianorum regi (qui patri Philippo admodùm carus, Alexandro quoque perquàm familiaris erat) commisso, insuper Cynâ sorore, ubi Pellam revertisset, ultrò in uxorem promissâ, ad Clytum Glauciamque magnâ celeritate contendit, eosque vario prælio vicit atque prostravit. Hæc agenti superveniunt nuntii, multos in Græciâ res novas moliri, civitatesque non paucas, et in primis Thebanos, ab eo defecisse. Quâ re motus Alexander in Macedoniam est reversus, ut factum in Græciâ tumultum reprimeret. Thebanis autem conantibus præsidium Macedonicum ex arce Thebanâ (quam Cadmeam vocant) depellere, ipsamque prævaltis fossis, et munitissimo vallo cinctam, obsidentibus, rex magnis itineribus profectus, non longè à Thebis cum omnibus copiis insedit. Itaque Thebanorum duces (quoniam Alexander præter spem omnium advenerat, ac incertum erat utrùm auxilia, sicuti à nonnullis civitatibus petierant, illis adventura essent) de belli ratione consultare cœperunt. Omnibus tandem consentientibus, belli discrimen subire constituerunt. Sed rex suos continuit, illis spatium pœnitendi, mutandique consilii exhibens, nullo pacto futurum existimans, ut una civitas contrà tantas copias esset pugnatura. Habebat enim ultrà XXX millia peditum, equitumque ad tria millia, omnes laboribus bellicis exercitatissimos; quorum virtuti confisus, Persicum bellum susceperat. Sanè si Thebani temporum fortunæ

cedentes, pacem petiissent, rex eorum postulatis libentissimè annuisset. Nam tùm mirifico studio ad Persas in Asiam transire properabat. Cùm tamen armis, non precibus uti decrevissent, Alexander Macedones ad prælium instruxit. A Thebanis, contrà hostes numero longè superiores, summis viribus atque impigrè decertatum est. Interim Macedonibus, qui custodiæ Cadmeæ arcis præerant, à tergo invadentibus circumventi Thebani, in ipsâ pugnâ ceciderunt. Capta civitas et direpta, urbs eversa funditùs est. Quâ quidem in re, ea spes idque consilium exstitit Alexandro, ut hujusmodi casu ac terrore compressi Græci, quietiùs, dùm abesset, agerent: cùm alioqui incusantibus Thebanos sociis Phocensibus ac Platæensibus morem gerere gratificarique concupisceret. Plures sex millibus oppetière. Triginta millia vendidit, ex quibus quadringintorum quadraginta talentorum argenti summam coegit. Pindari vatis tamen stirpi pepercit; summum in doctos favorem manifestissimo exemplo testatus. Non omittendum videtur quod hìc rerum gestarum Alexandri scriptores de Timocleâ referunt, quam insignem Thebanam feminam Thracius quidam dux constuprâsse dicitur. Cùmque post id eam posceret pecuniam, solus à muliere ad puteum seductus fuit, in quo diceret pretiosiora rerum suarum occultari. Ducem igitur super os putei, spectandi causâ inclinatum, illa in profundum detrusit, supernèque injectis lapidibus oppressit. Ob id facinus adductam ad se in vinculis feminam, percunctatus est Alexander, quænam esset; ea imperterrita: « Theagenis, *inquit*, sum soror, qui contrà « Philippum electus imperator fortiter pugnans pro « Græciæ libertate occubuit. » Magnanimitatem mulieris et constantiam admiratus rex, liberam eam cum filiis dimisit. Athenienses Thebarum casum molestè et cum summâ commiseratione ferentes, profugis portas contrà regis edictum aperuerunt. Quam rem ità graviter tulit Alexander, ut secundâ legatione denuò bellum deprecantibus, ità demùm remiserit, ut oratores et duces, quorum fiduciâ toties rebellent, sibi dedantur. Eò tamen res est deducta, ut retentis oratoribus, duces in exsilium agerentur, qui confestìm ad Darium

regem Persarum profecti sunt. Cæterùm coactis in Isthmo Græcis, et expeditionem in Persas decernentibus, Alexandro plures philosophi et oratores occurrunt, præter Diogenem Cynicum, qui tùm versabatur Corinthi, et Alexandrum parvi faciens, in Cranio habitabat; miratus Alexander, ad eum in sole apricantem venit : rogans reine cujusque indigeat; at ille : « Ut paululùm, *inquit*, à sole discedas. » Quo responso Alexandrum adeò delectatum ferunt, ut ad suos conversus dixerit, se Diogenem esse velle, si Alexander non esset.

IV. Rebus Græciæ compositis, adventante vere, ipsâque Græciâ cum Macedoniâ Antipatro (cui ex amicis maximè fidebat) commissis, ad Hellespontum cum exercitu profectus, in Asiam, incredibili ardore mentis accensus, trajecit. Cùm autem delati in continentem essent, primus Alexander jaculum, velut in hostilem terram, conjecit, armatusque de navi, tripudianti similis, prosiluit, atque ità diis hostias cædit, precatus ne se regem illæ terræ invitæ accipiant. Indè hostem petens, milites à populatione Asiæ prohibuit : parcendum suis rebus præfatus, nec perdenda ea quæ possessuri venirent. In exercitu ejus fuerunt XXXII. millia peditum, non suprà V. millia equitum, navesque CLXXX. Hâc tàm parvâ manu universum terrarum orbem utrùm sit admirabiliùs quòd vicerit an quòd aggredi ausus fuerit, incertum est. Ad tàm periculosum bellum, non juvenes robustos, nec primo ætatis flore, sed veteranos, plerosque etiam emeritæ militiæ, qui cum patre patruisque militaverant, elegit, ut non tàm milites, quàm militiæ magistros electos putares. Ordines quoque nemo nisi sexagenarius duxit, ut si principia castrorum cerneres, senatum te alicujus priscæ reipublicæ videre diceres. Itaque nemo in prælio fugam, sed omnes victoriam animis conceperant; nec in pedibus cuiquam spes, sed in lacertis fuit. Alexander deindè passim peractis sacrificiis, maximè apud Trojam ad Achillis tumulum, in quem genus suum ex maternâ lineâ referebat, eum ob id felicissimum adolescentem prædicans, quòd suarum virtutum præconem Homerum invenisset, ad interiora Darii regis Persa-

rum contendit. Hunc Darium, Arsani filium, qui decimus quartus à Cyro totius Orientis monarchiam tenebat, hâc potissimùm causâ aggredi voluit, quòd à patre suo Philippo tributum requisierat. Darius autem, missâ priùs superbâ, contumeliosâ atque imperiosissimâ legatione, se regem regum, ac consanguineum Deorum, Alexandrum verò famulum suum appellans; Satrapis suis id negotii dederat, ut insanientem istum Philippi adolescentulum (sic enim eum per contemptum appellabat) verberibus puerilibus graviter cæsum, indutumque pòst veste purpureâ, sibi vinctum traderent, navibusque unà cum nautis submersis, omnes ejus milites ad ulteriora maris Rubri transportarent. Qui mandatum regis exsequi volentes, ad Granicum amnem, magnâ manu, videlicet centum viginti millibus militum, confluxerunt, et præruptam fluminis ripam, quâ Alexandro omninò trajiciendum erat, obsederunt. Alexander, etiamsi præsentissimum periculum instare cerneret, quippè cum suis, ex inferiore atque instabili loco (erat enim cùm udus, tùm cœno lubricus), utpotè ex flumine, adversùs hostes in eminenti ripâ stantes, dimicandum foret; suæ tamen fortunæ ac virtuti, simùlque fortitudini militum confisus, amnem trajecit. Et primò quidem non spernendâ difficultate pressus, tandem tamen hostes, non tàm suâ arte, quàm virtute Macedonum vicit atque prostravit. In eo conflictu Persarum viginti millia peditum, et CCL. equitum cæsa; Macedonum non plùs XXXIV interfecti sunt.

V. Ea pugna magnum ad res Alexandri momentum peperit. Sardes enim, maritimi barbarorum imperii propugnaculum, cepit, iisque ac cæteris Lydiæ populis, ut legibus uterentur suis, concessit. Ephesum quarto post pugnam die, lapso indè præ metu præsidio, occupavit. Interìm ex Magnesiâ et Triballibus legati venerunt, urbium suarum deditionem pollicentes; ad quas in fidem recipiendas, Parmenionem cum duobus millibus et quingentis mercenariis, parique Macedonum numero, equitibus ex amicis circiter ducentis, misit. Miletum deindè sibi resistentem oppugnavit: eâque potitus versùs Halicarnassum iter ingreditur.

Omnibus interjacentibus oppidis primo impetu captis, Halicarnassum urbem permunitam obsedit, eamque non sinè labore expugnatam solo æquavit. Ingresso Cariam, Ada Cariæ regina (quæ regno ab Orontobate, quem Darius miserat, pulsa, nihil quicquam in totâ Cariâ præter Alinda, ejus provinciæ urbem munitissimam, tenebat), Alexandro obviàm profecta, Alindis urbe traditâ, eum in filium adoptavit. Rex nec liberalitatem feminæ, nec filii nomen aspernatus, urbem eidem custodiendam reliquit. Totâ deindè Cariâ subactâ, memor accepti beneficii, eam universam Adæ imperio subjecit. Hinc in Lyciam et Pamphyliam tendit, eo consilio, ut orâ maritimâ ad Pheniciam et Ciliciam usque in potestatem redactâ, navales copias hostibus inutiles redderet. Devictisque rebellibus Pisidiæ populis, summo mentis ardore, nec minore alacritate, adversùs Darium, quem cum multis militantium millibus adventare constabat, contendens, Phrygiam, per quam exercitus traducendus erat, est ingressus.

Q. CURTII RUFI,

DE REBUS GESTIS,

ALEXANDRI,

REGIS MACEDONUM,

LIBER TERTIUS.

BREVIARIUM CAPITUM.

Alexander Gordium nodum secat, et indè obviàm Dario progreditur. — 2. Charidemus Atheniensis pro liberâ oratione morte damnatur. — 3. Persarum regum luxuria : descriptio castrorum Alexandri. — 4. Ciliciæ fauces ab Arsane, Darii legato, desertas Alexander opportunè occupat. — 5. Alexander, dùm in Cydno amne corpus abluit, morbo corripitur. — 6. Ad sanitatem brevi revocatur à Philippo medico. — 7. Darium aggredi instituit Alexander : supplicium Persæ Sisinis. — 8. Consternatio Persarum antè pugnam. — 9. Ordo et comparatio duarum acium. — 10. Alexandri oratio ad milites. — 11. Cædes Persarum : castris Darii potitur Alexander. — 12. Matrem et uxorem Darii cæterasque captivas victor solatur. — 13. Darii divitiæ cum plerisque Damasci optimatibus à præfecto civitatis Parmenioni traduntur.

Inter hæc Alexander ad conducendum ex Peloponneso militem, Cleandro cum pecuniâ misso, Lyciæ Pamphyliæque rebus compositis, ad urbem Celænas exercitum admovit. Mediam illâ tempestate interfluebat Marsyas amnis, fabulosis Græcorum carminibus inclytus. Fons ejus, ex summo montis cacumine ex-

currens, in subjectam petram magno strepitu aquarum cadit; indè diffusus circumjectos rigat campos liquidus, et suas duntaxat undas trahens : itaquè color ejus placido mari similis, locum poetarum mendacio fecit : quippè traditum est, Nymphas amore amnis retentas, in illâ rupe considere. Cæterùm quamdiù intrà muros fluit, nomen suum retinet; at cùm extrà munimenta se evolvit majore vi ac mole agentem undas, Lycum appellant. Alexander quidem urbem destitutam à suis intrat : arcem verò in quam confugerant, oppugnare adortus caduceatorem præmisit, qui denuntiaret, ni dederint, ipsos ultima esse passuros. Illi caduceatorem in turrim, et situ et opere multùm editam perductum, quanta esset altitudo, intueri jubent, ac nuntiare Alexandro, non eâdem ipsum et incolas æstimatione munimenta metiri : se scire inexpugnabiles esse; ad ultimum pro fide morituros. Cæterùm, ut circumsideri arcem, et omnia sibi in dies arctiora viderunt esse, sexaginta dierum inducias pacti, ut nisi, intrà eos auxilium Darius ipsis misisset, dederent urbem; postquàm nihil indè præsidii mittebatur, ad præstitutam diem permisêre se regi.

II. Superveniunt deindè legati Atheniensium, ut capti apud Granicum amnem redderentur sibi. Ille, « non « hos modò, sed etiam cæteros Græcos restitui suis, « jussurum, respondit, finito Persico bello. » Cæterùm Dario imminens, quem nondùm Euphratem superâsse cognoverat undiquè omnes copias contrahit, totis viribus tanti belli discrimen aditurus. Phrygia erat, per quam ducebatur exercitus, pluribus vicis quàm urbibus frequens. Tunc habebat quondàm nobilem, Midæ regiam : Gordium nomen est urbi, quam Sangarius amnis interfluit, pari intervallo Pontico et Cilicio mari distantem. Inter hæc maria angustissimum Asiæ spatium esse comperimus, utroque in arctas fauces compellente terram. Quæ quia continenti adhæret, sed magnâ ex parte cingitur fluctibus, speciem insulæ præbet : ac, nisi tenue discrimen objiceret maria, quæ nunc dividit, committeret. Alexander, urbe in suam ditionem redactâ, Jovis templum intrat; vehiculum quo Gordium Midæ patrem vectum

esse constabat, adspexit, cultu haud sanè à vilioribus vulgatisque usu abhorrens. Notabile erat vinculum adstrictum compluribus nodis in semetipsos implicatis, et celantibus nexus. Incolis deindè affirmantibus, « edi- « tam esse oraculo sortem, Asiæ potiturum, qui inex- « plicabile vinculum solvisset, » cupido incessit animo sortis ejus explendæ.

III. Circà regem et Phrygum turba et Macedonum erat, illa exspectatione suspensa, hæc sollicita ex temerariâ regis fiduciâ : quippè series vinculorum erat ità adstricta, ut undè nexus inciperet quòve se conderet, nec ratione, nec visu percipi posset. Solvere aggressus injecerat curam, ne in omnem verteretur irritum incœptum. Ille nequicquam diù luctatus cum latentibus nodis : « Nihil, inquit, interest quomodò solvantur : » gladioque ruptis omnibus loris, oraculi sortem vel elusit, vel implevit. Cùm deindè Darium, ubicumque esset, occupare statuisset, ut à tergo tuta relinqueret, Amphoterum classi ad oram Hellesponti, copiis autem præfecit Hegelochum, Lesbum, et Chium, et Con, præsidiis hostium liberaturos. His talenta ad belli usum quinquaginta attributa. Ad Antipatrum, et eos qui Græcas urbes tuebantur, sexcenta missa. Ex fœdere naves sociis imperatæ, quæ Hellesponto præsiderent. Nondùm enim Memnonem vitâ excessisse cognoverat, in quem omnes intenderat curas; satis gnarus cuncta in expedito fore, si nihil ab eo moveretur. Jamque ad urbem Ancyrum ventum erat, ubi numero copiarum inito, Paphlagoniam intrat. Huic juncti erant Heneti, undè quidam Venetos trahere originem credunt : omnisque hæc regio paruit regi, datisque obsidibus, tributum, quod ne Persis quidem tulissent, pendere ne cogerentur, impetraverunt. Calas huic regioni præpositus est. Ipse assumptis qui ex Macedoniâ nuper advenerant, Cappadociam petiit.

IV. At Darius, nuntiatâ Memnonis morte, haud secùs quàm par erat motus, omissâ omni aliâ spe, statuit ipse decernere. Quippè quæ per duces suos acta erant, cuncta damnabat, ratus pluribus curam, omnibus abfuisse fortunam. Igitur castris ad Babylonem positis, quò, majore animo capesserent bellum, uni-

versas vires in conspectum dedit : et circumdato vallo quod decem millium armatorum multitudinem caperet, Xercis exemplo, numerum copiarum iniit. Orto sole ad noctem, agmina sicut descripta erant, intravêre vallum : indè occupaverunt emissa Mesopotamiæ campos : equitum peditumque propemodùm innumerabilis turba, majorem quàm pro numero speciem gerens. Persarum erant centum millia, in queis eques triginta millia implebat. Medi decem equitum, quinquaginta millia peditum habebant. Barcanorum equitum duo millia fuêre, armati bipennibus, levibusque scutis, cetræ maximè speciem reddentibus : peditum decem millia pari armaturâ sequebantur. Armenii quadraginta millia miserant peditum, additis septem millibus equitum. Hircani, egregii ut inter illas gentes, sex millia expleverant equis militatura. Derbices quadraginta millia peditum armaverant : pluribus hærebant ferro præfixæ hastæ; quidam lignum igni duraverant : hos quoque duo millia equitum ex eâdem gente comitata sunt. A Caspio mari octo millium pedester exercitus venerat; ducenti equites cum his erant. Ignobiles Asiæ gentes duo millia peditum, equitum duplicem paraverant numerum. His copiis triginta millia Græcorum, mercede conducta, egregiæ juventutis, adjecta sunt. Nam Bactrianos et Sogdianos et Indos, cæterosque rubri maris accolas, ignota etiam ipsi gentium nomina, festinatio prohibebat acciri.

V. Nec quidquam illi minùs, quàm multitudo militum defuit. Cujus tùm universæ aspectu admodùm lætus, purpuratis solitâ vanitate spem ejus inflantibus, conversus ad Charidemum Atheniensem, belli peritum, et ob exsilium, infestum Alexandro (quippè Athenis, jubente eo, fuerat expulsus), percontari cœpit, satisne ei videretur instructus ad obterendum hostem? At ille, et suæ sortis et regiæ superbiæ oblitus : « Verum, « inquit, et tu forsàn audire nolis, et ego nisi nunc « dixero, aliàs nequaquàm confitebor. Hic tanti appa- « ratus exercitûs, hæc tot gentium et totius Orientis « excita sedibus suis moles, finitimis potest esse ter- « ribilis. Nitet purpurâ auroque; fulget armis et opu- « lentiâ, quantum qui oculis non subjecerint, animis

« concipere non possunt. Sed Macedonum acies torva « sanè et inculta, clypeis hastisque immobiles cuneos « et conserta robora virorum tegit. Ipsi *phalangem* « vocant peditum stabile agmen. Vir viro, armis arma « conserta sunt : ad nutum monentis intenti, sequi « signa, ordines servare didicêre. Quod imperatur, « omnes exaudiunt : obsistere, circumire, discurrere « in cornu, mutare pugnam, non duces magis quàm « milites callent. Et ne auri argentique studio teneri « putes, adhùc illa disciplina paupertate magistrâ « stetit. Fatigatis humus cubile est : cibus quem occu- « pant, satiat : tempora somni arctiora quàm noctis « sunt. Jàm Thessali equites, et Acarnanes, Ætolique, « invicta bello manus, fundis, credo, et hastis igne « duratis repellentur : pari robore opus est. In illâ « terrâ quæ hos genuit auxilia quærenda sunt. Argen- « tum istud atque aurum ad conducendum militem « mitte. » Erat Dario mite ac tractabile ingenium, nisi etiam suam naturam plerùmque fortuna corrumperet. Itaque, veritatis impatiens, hospitem ac snpplicem tunc maximè utilia studentem, abstrahi jussit ad capitale supplicium. Ille ne tùm quidem libertatis oblitus : « Habeo, inquit, paratum mortis meæ ultorem, « exspectet pœnas mei consilii spreti ipse contrà quem « tibi suasi. Tu quidem, licentiâ regni subitò mutatus « documentum eris posteris, homines, cùm se permi- « sêre fortunæ, etiam naturam dediscere. » Hæc vociferantem, quibus erat imperatum, jugulant. Sera deindè pœnitentia subiit regem; ac vera dixisse confessus, eum sepeliri jussit.

VI Thimodes erat Mentoris filius, impiger juvenis, cui præceptum à rege, ut omnes peregrinos milites, in queis plurimùm habebat spei, à Pharnabazo acciperet, operâ eorum usurus in bello. Ipse Pharnabazo tradidit imperium quod ante Memnoni dederat. Anxium de instantibus curis agitabant etiam per somnum species imminentium rerum; sive illas ægritudo, sive divinatio animi præsagientis accersit. Castra Alexandri magno ignis fulgore collucere ei visa sunt, et paulò pòst, Alexander adduci ad ipsum in eo vestis habitu quo ipse fuisset; equo deindè per Babylonem vectus,

subitò cum ipso equo oculis esse subductus. Ad hæc vates variâ interpretatione curam distrinxerant : alii lætum id regi somnium esse dicebant, quòd castra hostium arsissent, quòd Alexandrum, depositâ regiâ veste, in persico et vulgari habitu productum esse vidisset. Quidam non ità augurabantur : quippè illustria Macedonum visa, fulgorem Alexandro portendere; quem regnum Asiæ occupaturum esse haud ambigere, quoniam in eodem habitu Darius fuisset, cùm appellatus est rex. Vetera quoque omina, ut fit, sollicitudo revocaverat : Darium enim in principio imperii vaginam acinacis Persicam jussisse mutari in eam formam, quâ Græci uterentur; protinùsque Chaldæos interpretatos, imperium Persarum ad eos transiturum, quorum arma esset imitatus. Cæterùm ipse et vatum responso quod edebatur in vulgus, et specie quæ per somnum oblata erat admodùm lætus, castra ad Euphratem moveri jubet.

VII. Patrio more Persarum traditum est, orto sole demùm procedere : die jàm illustri, signum è tabernaculo regis buccinâ dabatur. Super tabernaculum, undè ab omnibus conspici posset, imago solis crystallo inclusa fulgebat. Ordo autem agminis erat talis : ignis, quem ipsi sacrum et æternum vocabant, argenteis altaribus præferebatur. Magi proximi patrium carmen canebant. Magos trecenti et sexaginta quinque juvenes sequebantur, puniceis amiculis velati, diebus totius anni pares numero : quippè Persis quoque in totidem dies descriptus est annus. Currum deindè Jovi sacratum albentes vehebant equi : hos eximiæ magnitudinis equus, quem Solis appellabant, sequebatur. Aureæ virgæ et albæ vestes regentes equos adornabant. Haud procùl erant vehicula decem, multo auro argentoque cælata. Sequebatur hæc equitatus duodecim gentium, variis armis et moribus. Proximi ibant, quos Persæ *immortales* vocant, ad decem millia : cultus opulentiæ barbaræ non alios magis honestabat. Illi aureos torques, illi vestem auro distinctam habebant, manicatasque tunicas, gemmis etiam adornatas. Exiguo intervallo, quos cognatos regis appellant, decem et quinque millia hominum : hæc verò turba muliebri-

ter propemodùm culta, luxu magis quàm decoris armis conspicua erat. *Doryphori* vocabantur proximum his agmen, soliti vestem excipere regalem. Hi currum regis anteibant, quo ipse eminens vehebatur Utrumque currûs latus deorum simulacra ex auro argentoque expressa decorabant : distinguebant internitentes gemmæ jugum, ex quo eminebant duo aurea simulacra cubitalia, quorum alterum Nini, alterum Beli gerebat effigiem. Inter hæc auream aquilam pennas extendenti similem sacraverant.

VIII. Cultus regis inter omnia luxuriâ notabatur. Purpureæ tunicæ medium albo intextum erat : pallam auro distinctam aurei accipitres, velut rostris inter se corruerent, adornabant; et zonâ aureâ muliebriter cinctus, acinacem suspenderat, cui ex gemmâ erat vagina. Cidarim Persæ regium capitis vocabant insigne : hoc cærulea fascia albo distincta circumibat. Currum decem millia hastatorum sequebantur : hastas argento exornatas, spicula auro præfixa gestabant. Dexterâ lævâque, regem ducenti fermè nobilissimi propinquorum comitabantur. Horum agmen claudebatur triginta militibus peditum, quos equi regis quadringinti sequebantur : intervallo deindè unius stadii, matrem Darii Sysigambim currus vehebat, et in alio erat conjux. Turba feminarum reginas comitantium equis vectabatur. Quindecim indè, quas *armamaxas* appellant, sequebantur : in his erant liberi regis, et qui educabant eos, spadonumque grex, haud sanè illis gentibus vilis. Tùm regiæ pellices trecentæ sexaginta vehebantur, et ipsæ regali cultu ornatuque : post quas pecuniam regis sexcenti muli, et trecenti cameli vehebant, præsidio sagittariorum prosequente. Propinquorum amicorumque conjuges huic agmini proximæ, lixarumque et calonum greges vehebantur. Ultimi erant cum suis quisque ducibus, qui cogerent agmen, leviter armati. Contrà, si quis aciem Macedonum intueretur, dispar acies erat : equis virisque non auro, non discolori veste, sed ferro atque ære fulgentibus. Agmen et stare paratum, et sequi, nec turbâ, nec sarcinis prægrave; intentum ad ducis non signum modò, sed etiam nutum, et castris locus, et exercitui commeatus

suppetebant. Ergò Alexandro in acie miles non defuit: Darius tantæ multitudinis rex, loci in quo pugnavit, angustiis redactus est ad paucitatem quam in hoste contempserat.

IX. Intereà Alexander, Abistamene Cappadociæ præposito, Ciliciam petens cum omnibus copiis, in regionem quæ *castra Cyri* appellatur, pervenerat. Stativa illic habuerat Cyrus, cùm adversùs Crœsum in Lydiam duceret. Aberat ea regio quinquaginta stadia ab aditu quo Ciliciam intramus: Pylas incolæ dicunt arctissimas fauces, munimenta quæ manu ponimus, naturali situ imitantes. Igitur Arsanes, qui Ciliciæ præerat, reputans quid in initio belli Memnon suasisset, quondàm salubre consilium serò exsequi statuit: igne ferroque Ciliciam vastat, ut hosti solitudinem faciat; quidquid usui esse potest, corrumpit; sterile ac nudum solum, quod tueri nequibat, relicturus. Sed longè utilius fuit angustias aditûs, qui Ciliciam aperit, valido occupare præsidio, jugumque opportunè itineri imminens obtinere, undè inultus subeuntem prohibere, aut opprimere hostem potuisset. Tunc paucis, qui callibus præsiderent, relictis, retrò ipse concessit, populator terræ, quam à populationibus vindicare debuerat. Ergo qui relicti erant, proditos se rati, ne aspectum quidem hostis sustinere voluerunt, cùm vel pauciores locum obtinere potuissent. Namque perpetuo jugo montis asperi ac prærupti Cilicia includitur; quod cùm à mari surgat, velut sinu quodam flexuque curvatum, rursùs altero cornu in diversum littus excurrit. Per hoc dorsum, quà maximè introrsùm mari cedit, asperi tres aditus, et perangusti sunt, quorum uno Cilicia intranda est: campestris eadem quà vergit, ad mare, planitiem ejus crebris distinguentibus rivis.

X. Pyramus et Cydnus inclyti amnes fluunt. Cydnus non spatio aquarum, sed liquore memorabilis; quippè leni tractu è fontibus labens, puro solo excipitur: nec torrentes incurrunt, qui placidè manantis alveum turbent. Itaque incorruptus, idem frigidissimus; quippè multâ riparum amænitate inumbratus, ubique fontibus suis similis in mare invadit. Multa in eâ regione monumenta, vulgata carminibus, vetustas exederat.

Monstrabantur urbium sedes Lyrnessi et Thebes; Typhonis quoque specus, et Corycium nemus, ubi crocum gignitur, cæteraque, in quibus nihil præter famam duraverat. Alexander fauces jugi, quæ *Pylæ* appellantur, intravit : contemplatus locorum situs, non aliàs magis dicitur admiratus esse felicitatem suam: obrui potuisse vel saxis confitebatur, si fuissent qui in subeuntes propellerent. Iter vix quaternos capiebat armatos: Dorsum montis imminebat viæ, non angustæ modò, sed plerùmque præruptæ crebris oberrantibus rivis, qui ex radicibus montium manant. Thracas tamen leviter armatos præcedere jusserat, scrutarique calles, ne occultus hostis in subeuntes erumperet. Sagittariorum quoque manus occupaverat jugum : intentos arcus habebant, moniti non iter ipsos inire, sed prælium. Hoc modo agmen pervenit ad urbem Tarson, cui tùm maximè Persæ subjiciebant ignem, ne opulentum oppidum hostis invaderet. At ille, Parmenione ad inhibendum incendium cum expeditâ manu præmisso, posteaquàm barbaros adventu suorum fugatos esse cognovit, urbem à se conservatam intrat.

XI. Mediam Cydnus amnis, de quo paulò antè dictum est, interfluit: et tunc æstas erat, cujus calor non aliam magis quàm Ciliciæ oram vapore solis accendit; et diei fervidissimum tempus cœperat. Pulvere ac sudore simul perfusum regem invitavit liquor fluminis, ut calidum adhùc corpus ablueret. Itaque veste depositâ, in conspectu agminis (decorum quoque futurum ratus, si ostendisset suis, levi ac parabili cultu corporis se esse contentum), descendit in flumen; vixque ingressi subito horrore artus rigere cœperunt: pallor deindè suffusus est; et propemodùm corpus vitalis calor reliquit. Exspiranti similem ministri manu excipiunt, nec satis compotem mentis tabernaculum deferunt. Ingens sollicitudo et penè jàm luctus in castris erat. Flentes querebantur, in tanto impetu cursuque rerum, omnis ætatis ac memoriæ clarissimum regem, non in acie saltem, non ab hoste dejectum, sed abluentem aquâ corpus, ereptum esse et exstinctum. Instare Darium victorem, antequàm vidisset hostem. Sibi easdem terras, quas vic-

tores peregrâssent, repetendas; omnia aut ipsos, aut hostes populatos: per vastas solitudines, etiam si nemo insequi velit, euntes fame atque inopiâ debellari posse. Quem signum daturum fugientibus? quem ausurum Alexandro succedere? Jàm ut ad Hellespontum fugâ penetrarent, classem quâ transeant, quem præparaturum? Rursùs in ipsum regem misericordiâ versâ, illum florem juventæ, illam vim animi, eumdem regem et commilitonem divelli à se et abripi, immemores sui, querebantur.

XII. Inter hæc liberiùs meare spiritus cœperat: allevabat rex oculos, et, paulatìm redeunte animo, circumstantes amicos agnoverat: laxataque vis morbi ob hoc solum videbatur, quia magnitudinem mali sentiebat. Animi autem ægritudo corpus urgebat: quippè Darium quinto die in Ciliciam fore nuntiabatur. Vinctum ergò se tradi, et tantam victoriam eripi sibi è manibus, obscurâque et ignobili morte, in tabernaculo suo exstingui se querebatur. Admissisque amicis pariter et medicis: « In quo me, inquit, articulo « rerum mearum fortuna deprehenderit, cernitis. Stre- « pitum hostilium armorum exaudire mihi videor: et « qui ultrò intuli bellum, jàm provocor. Darius ergò « cùm tàm superbas litteras scriberet, fortunam meam « in consilio habuit: sed nequicquam, si mihi arbi- « trio meo curari licet. Lenta remedia et segnes medi- « cos non exspectant tempora mea. Vel mori strenuè « quàm tardè convalescere, mihi meliùs est. Proindè, « si quid artis in medicis est, sciant me non tàm mor- « tis quàm belli remedium quærere. » Ingentem omnibus incusserat curam tàm præceps temeritas ejus. Ergò pro se quisque precari cœpêre, ne festinatione periculum augeret, sed esset in potestate medentium. Inexperta remedia haud injuriâ ipsis esse suspecta, cùm ad perniciem ejus etiam à latere ipsius pecuniâ sollicitaret hostis: quippè Darius mille talenta interfectori Alexandri daturum se pronunciari jusserat. Itaque ne ausurum quidem quemquam arbitrabantur experiri remedium, quod propter novitatem posset esse suspectum.

XIII. Erat inter nobiles medicos è Macedoniâ regem

secutus Philippus, natione Acarnan, fidus admodùm regi : puero comes, et custos salutis datus, non ut regem modò, sed etiam ut alumnum eximiâ caritate diligebat. Is non præceps se, sed strenuum remedium afferre tantamque vim morbi potione medicatâ levaturum esse promisit. Nulli promissum ejus placebat, præter ipsum cujus periculo pollicebatur. Omnia quippè faciliùs, quàm moram, perpeti poterat. Arma et acies in oculis erant : et victoriam in eo positam esse arbitrabatur, si tantùm antè signa stare potuisset; id ipsum quòd pòst diem tertium medicamentum sumpturus esset (ità enim medicus prædixerat) ægrè ferens. Inter hæc à Parmenione fidissimo purpuratorum, litteras accipit, quibus eis denuntiabat, ne salutem suam Philippo committeret : mille talentis à Dario, et spe nuptiarum sororis ejus esse corruptum. Ingentem animo sollicitudinem litteræ incusserant, et quidquid in utramque partem aut metus aut spes subjecerat, secretâ æstimatione pensabat. « Bibere perse-« verem? ut si venenum datum fuerit, ne immeritò « quidem, quidquid acciderit, evenisse videatur? « Damnem medici fidem? In tabernaculo ergò me op-« primi patiar? At satius est, alieno me mori scelere, « quàm metu meo. » Diù animo in diversa versato, nulli, quid scriptum esset, enunciat; epistolamque sigillo annuli sui impressam, pulvino cui incumbebat, subjecit.

XIV. Inter has cogitationes biduo absumpto, illuxit à medico destinatus dies, et ille cum poculo, in quo medicamentum diluerat, intravit. Quo viso, Alexander, levato corpore in cubitum, epistolam à Parmenione missam sinistrâ manu tenens, accipit poculum, et haurit interritus : tùm epistolam Philippum legere jubet, nec à vultu legentis movit oculos, ratus aliquas conscientiæ notas in ipso ore posse deprehendere. Ille, epistolâ perlectâ, plùs indignationis quàm pavoris ostendit : projectisque amiculo et litteris antè lectum : « Rex, inquit, semper quidem spiritus meus « ex te pependit; sed nunc verè, arbitror, sacro et ve-« nerabili ore trahitur. Crimen parricidii, quod mihi « objectum est, tua salus diluet. Servatus à me, vitam

« mihi dederis : Oro quæsoque, amisso metu, patere
« medicamentum concipi venis. Laxa paulisper ani-
« mum, quem intempestivâ sollicitudine amici sanè
« fidèles, sed molestè seduli turbant. » Non securum
modò hæc vox, sed etiam lætum regem ac plenum bonæ
spei fecit. Itaque : « Si Dii, inquit, Philippe, tibi
« permisissent, quo maximè modo animum velles ex-
« periri meum, alio profectò voluisses. Sed certiorem
« quam expertus es, ne optâsses quidem. Hâc epistolâ
« acceptâ, tamen quod dilueras, bibi : et nunc credo
« te non minùs pro tuâ fide, quàm pro meâ salute
« sollicitum. » Hæc elocutus, dexteram Philippo
offert.

XV. Cæterùm tanta vis medicaminis fuit, ut quæ
secuta sunt, criminationem Permenionis adjuverint.
Interclusus spiritus arctè meabat, nec Philippus quid-
quam inexpertum omisit. Ille fomenta corpori admovit,
ille torpentem nunc cibi, nunc vini odore excitavit.
Atque ut primùm mentis compotem esse sensit, modò
matris sororumque, modò tantæ victoriæ appropin-
quantis admonere non destitit. Ut verò medicamentum
se diffudit in venas, et sensim toto corpore salubritas
percipi potuit; primò animus vigorem suum, deindè
corpus quoque, exspectatione maturiùs recuperavit :
quippè post tertium diem, quàm in hoc statu fuerat,
in conspectum militum venit. Nec avidiùs ipsum regem
quàm Philippum intuebatur exercitus; pro se quisque
dexteram ejus amplexi, grates habebant, velut præ-
senti deo. Namque haud facile dictu est, præter ingeni-
tam illi genti ergà reges suos venerationem, quantùm
hujus quoque regis vel admirationi dediti fuerint, vel
charitâte flagraverint. Jam primùm nihil, nisi divinâ
ope, aggredi videbatur. Nam cùm esset præstò ubiquè
fortuna, temeritas in gloriam cesserat : ætas quoque
vix tantis matura rebus, sed abundè sufficiens, omnia
etiam ejus opera honestabat; et quæ leviora haberi so-
lent, plerùmque in re militari gratiora vulgò sunt : exer-
citatio corporis inter ipsos, cultus habitusque paululùm
à privato abhorrens, militaris vigor : queis ille vel in-
genii dotibus, vel animi artibus, ut pariter carus ac ve-
nerandus esset, effecerat.

XVI. At Darius nuntio de adversâ valetudine ejus accepto, celeritate, quantam capere tàm grave agmen poterat ad Euphratem contendit; junctoque eo pontibus quinque tamen diebus trajecit exercitum, Ciliciam occupare festinans. Jamque Alexander, viribus corporis receptis, ad urbem Solos pervenerat: cujus potitus ducentis talentis nomine mulctæ exactis, arci præsidium militum imposuit. Vota deindè pro salute suscepta per ludum atque otium reddens, ostendit quantâ fiduciâ barbaros sperneret: quippè Æsculapio et Minervæ ludos celebravit. Spectanti nuntius lætus affertur ex Halicarnasso, Persas acie à suis esse superatos; Myndios quoque et Caunios, et pleraque tractùs ejus suæ facta ditionis. Igitur edito spectaculo ludicro, castrisque motis, et Pyramo amne ponte juncto, ad urbem Mallon pervenit: indè alteris castris ad oppidum Castabalum. Ibi Parmenion regi occurrit, quem præmiserat ad explorandum iter saltûs, per quem ad urbem Isson nomine penetrandum erat. Atque ille, angustiis ejus occupatis, et præsidio modico relicto, Isson quoque desertam à barbaris ceperat: indè progressus, deturbatis qui interiora montium obsidebant, præsidiis cuncta firmavit, occupatoque itinere, sicut paulò antè dictum est, idem et auctor et nuntius venit.

XVII. Isson indè rex copias admovit: ubi, consilio habito, utrùmne ultrà progrediendum foret, an ibi opperiendi essent milites novi, quos ex Macedoniâ adventare constabat. Parmenio non alium locum prælio aptiorem esse censebat. Quippè illic utriusque regis copias numero futuras pares, cùm angustiæ multitudinem non caperent; planitiem ipsis camposque esse vitandos, ubi circumiri, ubi ancipiti acie opprimi possent. Timere ne, non virtute hostium, sed lassitudine suâ vincerentur. Persas recentes subindè successuros, si laxiùs stare potuissent. Facilè ratio tàm salubris consilii accepta est: itàque inter angustias saltûs hostem opperiri statuit. Erat in exercitu regis Sisines Perses, quondàm à prætore Ægypti missus ad Philippum; donisque et omni honore cultus, exsilium patriâ sede mutaverat: secutus deindè in Asiam Alexandrum, in-

ter fideles socios habebatur. Huic epistolam Cretensis miles obsignatam annulo, cujus signum haud sanè notum erat, tradidit. Nabarzanes, prætor Darii, miserat eam, hortabaturque Sisinem, ut dignum aliquid nobilitate ac majoribus suis ederet: magno id ei apud regem honori fore. Has litteras Sisines, utpotè innoxius, ad Alexandrum sæpè deferre tentavit: sed cùm tot curis apparatuque belli regem videret urgeri, aptius subindè tempus exspectans, suspicionem initi scelesti consilii præbuit. Namque epistola, priusquàm ei redderetur, in manus Alexandri pervenerat; lectamque eam, ignoti annuli sigillo impresso, Sisini dari jusserat, ad æstimandam fidem barbari. Qui, quia per complures dies non adierat regem, scelesto consilio eam visus est suppressisse; et in agmine à Cretensibus, haud dubiè jussu regis, occisus est.

XVIII. Jàm Græci milites, quos Thymodes à Pharnabazo acceperat, præcipua spes et propemodùm unica, ad Darium pervenerant. Hi magnoperè suadebant ut retrò abiret, spatiososque Mesopotamiæ campos repeteret. Si id consilium damnaret, at ille divideret saltem copias innumerabiles, neu sub unum fortunæ ictum totas vires regni cadere pateretur. Minùs hoc consilium regi, quàm purpuratis ejus displicebat: ancipitem fidem, et mercede venalem proditionem imminere: et dividi non ob aliud copias velle, quàm ut ipsi in diversa digressi, si quid commissum esset, traderent Alexandro. Nihil tutius esse, quàm circumdatos eos exercitu toto obrui telis, documentum non inultæ perfidiæ futuros. At Darius, ut erat sanctus et mitis, se verò tantum facinus negat esse facturum, ut suam secutos fidem, suos milites jubeat trucidari. Quem deindè ampliùs nationum exterarum salutem suam crediturum sibi, si tot militum sanguine imbuisset manus? Neminem stolidum consilium capite luere debere. Defuturos enim qui suaderent, si suasisse periculum esset. Deniquè ipsos quotidiè ad se vocari in consilium, variasque sententias dicere, nec tamen melioris fidei haberi qui prudentiùs suaserint. Itaque Græcis nuntiari jubet, ipsum quidem benevolentiæ illorum gratias agere:

Cæterùm, si retrò ire pergat, haud dubiè regnum hostibus traditurum. Famâ bella stare, et eum qui recedat, fugere credi: trahendi verò belli vix ullam esse rationem. Tantæ enim multitudini, utique cùm jàm hiems instaret, in regione vastâ, et invicem à suis atque hoste vexatâ, non suffectura alimenta. Ne dividi quidem copias posse, servato more majorum, qui universas vires semper discrimini bellorum obtulerint. Et Hercule terribilem anteà regem, et absentiâ suâ ad vanam fiduciam elatum, posteaquàm adventare se senserit, cautum pro temerario factum, delituisse inter angustias saltûs, ritu ignobilum ferarum, quæ, strepitu prætereuntium audito, silvarum latebris se occuluerunt. Jàm etiam valetudinis simulatione frustrari suos milites; sed non ampliùs ipsum esse passurum detrectare certamen. In illo specu, in quem pavidi recessissent, oppressurum esse cunctantes. Hæc magnificentiùs jactata quàm veriùs.

XIX. Cæterùm, pecuniâ omni, rebusque pretiosissimis Damascum Syriæ cum modico præsidio militum missis, reliquas copias in Ciliciam duxit, insequentibus more patrio agmen conjuge et matre; virgines quoque cum parvo filio comitabantur patrem. Fortè eàdem nocte et Alexander ad fauces, quibus Syria aditur, et Darius ad eum locum, quem Amanicas Pylas vocant, pervenit. Nec dubitavêre Persæ quin, Isso relictâ, quam ceperant, Macedones fugerent. Nam etiam saucii quidam et invalidi, qui agmen non poterant persequi, excepti erant. Quos omnes, instinctu purpuratorum, barbarâ feritate sævientium, præcisis adustisque manibus circumduci, ut copias suas noscerent, satisque omnibus spectatis, nuntiare quæ vidissent regi suo jussit. Motis ergò castris, superat Pinarum amnem, in tergis, ut credebat, fugientium hæsurus. At illi quorum amputaverat manus, ad castra Macedonum penetrant, Darium quàm maximo cursu posset, sequi nuntiantes. Vix fides habebatur. Itaque speculatores in maritimas regiones præmissos explorare jubet, ipsene adesset, an præfectorum aliquis speciem præbuisset universi venientis exercitûs. Sed cùm speculatores reverterentur, procùl ingens multitudo

conspecta est. Ignes deindè totis campis collucere cœperunt; omniaque velut continenti incendio ardere visa, cùm incondita multitudo, maximè propter jumenta, laxiùs tenderet. Itaque eo ipso loco metari suos castra jusserat, lætus, quod omni expetiverat voto, in illis potissimùm angustiis decernendum esse.

XX. Cæterùm, ut solet fieri, cùm ultimi discriminis tempus adventat, in sollicitudinem versa fiducia est. Illam ipsam fortunam, quâ aspirante res tàm prosperè gesserat, verebatur; nec injuriâ, ex his quæ tribuisset sibi, quàm mutabilis esset, reputabat. Unam superesse noctem quæ tanti discriminis moraretur eventum. Rursùs occurrebant majora periculis præmia, et sicut dubium esset an vinceret, ità illud utiquè certum esse, honestè et cum magnâ laude moriturum. Itaque corpora milites curare jussit, ac deindè tertiâ vigiliâ instructos et armatos esse. Ipse in jugum editi montis ascendit, multisque collucentibus facibus, patrio more, sacrificium diis præsidibus loci fecit. Jàmque tertium, sicut præceptum erat, signum tubâ miles acceperat, itineri simul paratus et prælio: strenuèque jussi procedere, oriente luce perveniunt ad angustias, quas occupare decreverant. Darium triginta indè stadia abesse præmissi indicabant. Tunc consistere agmen jubet, armisque ipse sumptis, aciem ordinat.

XXI. Dario adventum hostium pavidi agrestes nuntiaverunt, vix credenti occurrere etiam, quos ut fugientes sequebatur. Ergo non mediocris omnium animos formido incesserat: quippè itineri quàm prælio aptiores erant, raptìmque arma capiebant. Sed ipsa festinatio discurrentium, suosque ad arma vocantium, majorem metum incussit. Alii in jugum montis evaserant, ut hostium agmen indè prospicerent, equos plerique frenabant: discors exercitus, nec ad unum intentus imperium, vario tumultu cuncta turbaverat. Darius initio, montis jugum cum parte copiarum occupare statuit, et à fronte et à tergo circumiturus hostem, à mari quoque, quo dexterum ejus cornu tegebatur, alios objecturus, ut undiquè urgeret. Præter hæc, viginti millia præmissa cum sagittariorum manu,

Pinarum amnem, qui duo agmina interfluebat, transire et objicere sese Macedonum copiis jusserat: si id præstare non possent, retrocedere in montes et occultè circumire ultimos hostium. Cæterùm, destinata salubriter omni ratione potentior fortuna discussit; quippè alii præ metu imperium exsequi non audebant, alii frustrà exsequebantur; quia, ubi partes labant, summa turbatur.

XXII. Acies autem hoc modo stetit. Nabarzanes equitatu dextrum cornu tuebatur, additis funditorum sagittariorumque viginti ferè millibus. In eodem Tymodes erat, Græcis peditibus mercede conductis triginta millibus præpositus. Hoc erat haud dubium robur exercitûs, par Macedonicæ phalangi acies. In lævo cornu Aristomedes Thessalus viginti millia barbarorum peditum habebat. In subsidiis pugnacissimas locaverat gentes. Ipsum regem in eodem cornu dimicaturum, tria millia delectorum equitum assueta corporis custodiæ, et pedestris acies quadraginta millia sequebantur. Hyrcani deindè Medique equites his proximi, cæterarum gentium equites dextrâ lævâque dispositi. Hoc agmen, sicut dictum est, instructum, sex millia jaculatorum funditorumque antecedebant. Quidquid in illis angustiis adiri poterat, impleverant copiæ, cornuaque hinc à jugo, illinc à mari stabant; uxorem matremque regis, et alium feminarum gregem, in medium agmen acceperant.

XXIII. Alexander phalangem, quâ nihil apud Macedonas validius erat, in fronte constituit. Dextrum cornu Nicanor, Parmenionis filius, tuebatur; huic proximi stabant Cœnos, et Perdiccas, et Meleager, et Ptolemœus, et Amyntas, sui quisque agminis duces. In lævo, quod ad mare pertinebat, Craterus et Parmenio erant; sed Craterus Parmenioni parere jussus. Equites ab utroque cornu locati: dextrum Macedones, Thessalis adjunctis; lævum Peloponnenses tuebantur. Antè hanc aciem posuerat funditorum manum, sagittariis admixtis; Thraces quoque et Cretenses antè agmen ibant, et ipsi leviter armati. At iis, qui præmissi à Dario jugum montis insiderant, Agrianos opposuit, ex Græciâ nuper advectos. Parmenioni au-

tem præceperat ut, quantùm posset, agmen ad mare extenderet, quò longiùs abesset montibus, quos occupaverant barbari. At illi neque obstare venientibus, nec circumire prætergressos ausi, funditorum maximè aspectu territi, profugerant: eaque res tutum Alexandro agminis latus, quod ne supernè incesseretur timuerat, præstitit. Triginta et duo armatorum ordines ibant: neque enim latiùs extendi aciem patiebantur angustiæ. Paulatìm deindè se laxare sinus montium, et majus spatium aperire cœperant, ità ut non pedes solùm pluribus ordinibus incedere, sed etiam à lateribus circumfundi posset equitatus.

XXIV. Jàm in conspectu, sed extrà teli jactum, utraque acies erat, cùm priores Persæ inconditum et trucem sustulêre clamorem. Redditur et à Macedonibus major, exercitûs impar numero, sed jugis montium vastisque saltibus repercussus: quippè semper circumjecta nemora petræque, quantamcumque accepêre vocem, multiplicato sono referunt. Alexander antè prima signa ibat, identidem manu suos inhibens, ne suspensi, acriùs ob nimiam festinationem concitato spiritu, capesserent prælium. Cùmque agmen obæquitaret, variâ oratione, ut cujusque animis aptum erat, milites alloquebatur. Macedones tot bellorum in Europâ victores, ad subigendam Asiam atque quidem ultima Orientis, non ipsius magis quàm suo ductu profecti, inveteratæ virtutis admonebantur. Illos terraram orbis liberatores, emensosque olim Herculis et Liberi patris terminos, non Persis modò, sed etiam omnibus gentibus impositiuros jugum. Macedonum Bactra et Indos fore: minima esse, quæ nunc intuerentur, sed omnia victoriâ parari. Non præruptis petris Illyriorum et Thraciæ saxis sterilem laborem fore: spolia totius Orientis offerri. Vix gladio futurum opus; totam aciem suo pavore fluctuantem umbonibus potuisse propelli. Victor ad hæc Atheniensium Philippus pater invocabatur, domitæque nuper Bœotiæ, et urbis in eâ nobilissimæ ad solum dirutæ species repræsentabatur animis: jàm Granicum amnem, jàm tot urbes aut expugnatas, aut in fidem acceptas, omniaque, quæ post tergum erant,

strata et pedibus ipsorum subjecta, memorabat. Cùm adierat Græcos, admonebat, ab iis gentibus illata Græciæ bella : Darii priùs, deindè Xercis insolentiâ, aquam ipsam terramque postulantium, ut neque fontium haustum, nec solitos cibos relinquerent. Dein Deûm templa ruinis et ignibus esse deleta; urbes eorum expugnatas, fœdera humani divinique juris violata referebat. Illyrios verò et Thracas, rapto vivere assuetos, aciem hostium auro purpurâque fulgentem intueri jubebat, prædam non arma gestantem : irent, et imbellibus feminis aurum viri eriperent; aspera montium suorum juga, nudosque colles et perpetuò rigentes gelu, ditibus Persarum campis agrisque mutarent.

XXV. Jàm ad teli jactum pervenerant, cùm Persarum equites ferociter in lævum cornu hostium invecti sunt. Quippè Darius equestri prælio decernere optabat, phalangem Macedonici exercitûs robur esse conjectans. Jàmque etiam dextrum Alexandri cornu circumibatur : quod ubi Macedo conspexit, duabus alis equitum ad jugum montis jussis subsistere, cæteros in medium belli discrimen strenuè transfert. Subductis deindè ex acie Thessalis equitibus, præfectum eorum occultè circumire tergum suorum jubet, Parmenionique conjungi, et quod is imperâsset, impigrè exsequi. Jàmque ipsi in medium Persarum undiquè circumfusi egregiè se tuebantur : sed conserti, et quasi cohærentes, tela vibrare non poterant. Simul ut erant emissa, in eosdem concurrentia implicabantur; levique et vano ictu pauca in hostem, plura in humum innoxia cadebant. Ergò cominùs pugnam coacti conserere, gladios impigrè stringunt. Tùm verò multùm sanguinis fusum est; duæ quippè acies ità cohærebant, ut armis arma pulsarent, mucrones in ora dirigerent : non timido, non ignavo cessare tùm licuit : collato pede, quasi singuli inter se dimicarent, in eodem vestigio stabant, donec vincendo locum sibi facerent. Tùm demùm ergò promovebant gradum, quùm hostem prostraverant. At illos novus excipiebat adversarius fatigatos : nec vulnerati, ut aliàs solent, acie poterant excedere, cùm hostis instaret à fronte, et à tergo sui urgerent.

XXVI. Alexander non ducis magis quàm militis munera exsequebatur; opimum decus cæso rege expetens; quippè Darius curru sublimis eminebat, et suis ad se tuendum, et hostibus ad incessendum ingens incitamentum. Ergò frater ejus Oxathres, cùm Alexandrum instare ei cerneret, equites, quibus præerat, antè ipsum currum regis objecit, armis et robore corporis multùm super cæteros eminens, animo verò et pietate in paucissimis; illo utiquè prælio clarus, alios improvidè instantes prostravit, alios in fugam avertit. Ac Macedones, ut circà regem erant, mutuâ adhortatione firmati, cum ipso in equitum agmen irrumpunt. Tùm verò similis ruinæ strages erat. Circà currum Darii jacebant nobilissimi duces, antè oculos regis egregiâ morte defuncti, omnes in ora proni, sicut dimicantes procubuerant, adverso corpore vulneribus acceptis. Inter hos Atizyes, et Rheomithres, et Sabaces prætor Ægypti, magnorum exercituum præfecti, noscitabantur: circà eos cumulata erat peditum equitumque obscurior turba, Macedonum quoque, non quidem multi, sed promptissimi tamen, cæsi sunt. Inter quos Alexandri dextrum femur leviter mucrone perstrictum est.

XXVII. Jàmque qui Darium vehebant equi, confossi hastis et dolore efferati, jugum quatere, et regem curru excutere cœperant: cùm ille, veritus ne vivus veniret in hostium potestatem, desilit, et in equum qui ad hoc sequebatur imponitur; insignibus quoque imperii, ne fugam proderent, indecorè abjectis. Tum verò cæteri dissipantur metu, et quâ cuique patebat ad fugam via erumpunt, arma jacientes, quæ paulò antè ad tutelam corporum sumpserant; adeò pavor etiam auxilia formidabat. Instabat fugientibus eques à Parmenione missus, et fortè in id cornu omnes fuga abstulerat. At in dextro Persæ Thessalos equites vehementer urgebant. Jàmque una ala ipso impetu proculcata erat, cùm Thessali strenuè circumactis equis dilapsi, rursùs in prælium redeunt, sparsosque et incompositos victoriæ fiduciâ barbaros ingenti cæde prosternunt. Equi pariter equitesque Persarum, serie laminarum graves, agmen, quod celeritate maximè

constat, ægrè moliebantur : quippè in circumagendis equis suis Thessali multos occupaverant. Hâc tàm prosperâ pugnâ nuntiatâ, Alexander non antè ausus persequi barbaros, utrinquè jàm victor instare fugientibus cœpit. Haud ampliùs regem quàm mille equites sequebantur, cùm ingens multitudo hostium cederet. Sed quis aut in victoriâ aut in fugâ copias numerat? Agebantur ergò à tàm paucis pecorum modo; et idem metus qui cogebat fugere, fugientes morabatur.

XXVIII. At Græci qui in Darii partibus steterant, Amyntâ duce (prætor hic Alexandri fuit, nunc transfuga) abrupti à cæteris, haud sanè fugientibus similes evaserant. Barbari longè diversam fugam intenderunt : alii quà rectum iter in Persidem ducebat; quidam circuitu rupes saltusque montium occultos petivêre; pauci castra Darii. Sed jam illa quoque hostis victor intraverat, omni quidem opulentiâ ditia. Ingens auri argentique pondus, non belli, sed luxuriæ apparatum diripuerant milites. Cùmque plùs raperent, passìm strata erant itinera vilioribus sarcinis, quas in comparatione meliorum avaritia contempserat. Jàmque ad feminas perventum erat, quibus, quò cariora ornamenta sunt, violentiùs detrahebantur; nec corporibus quidem vis, ac libido parcebat. Omnia planctu tumultuque, prout cuique fortuna erat, castra repleverant : nec nulla facies mali deerat, cùm per omnes ordines ætatesque victoris crudelitas ac licentia vagaretur. Tunc verò impotentis fortunæ species conspici potuit, cùm ii, qui tùm Dario tabernaculum exornaverant omni luxu et opulentiâ instructum, eadem illa Alexandro, quasi veteri domino, reservabant. Namque id solùm intactum omiserant milites, ita tradito more, ut victorem victi regis tabernaculo exciperent.

XXIX. Sed omnium oculos animosque in semet converterant captivæ mater conjuxque Darii. Illa non majestate solùm, sed etiam ætate venerabilis; hæc formæ pulchritudine, nec illâ quidem sorte corrupta. Acceperat in sinum filium nondum sextùm ætatis annum egressum : in spem tantæ fortunæ, quantam paulò antè pater ejus amiserat, genitum. At in gremio anùs aviæ jacebant adultæ virgines duæ, non suo tan-

tùm, sed illius etiam mærore confectæ. Ingens circà eam nobilium feminarum turba constiterat, laceratis crinibus, abscissâque veste, pristini decoris immemores, reginas, dominasque, veris quondàm, tunc alienis nominibus vocantes. Illæ suæ calamitatis oblitæ, utro cornu Darius stetisset, quæ fortuna discriminis fuisset, requirebant. Negabant se captas, si viveret rex. Sed illum, equos subindè mutantem, longiùs fuga abstulerat. In acie autem cæsa sunt Persarum peditum centum millia: decem verò millia interfecta equitum. At ex parte Alexandri quatuor et quingenti saucii fuêre, triginta omninò et duo ex peditibus desiderati sunt, equitum centum quinquaginta interfecti. Tantulo impendio ingens victoria stetit.

XXX. Rex, qui Darium persequendo fatigatus erat, posteaquàm et nox appetebat, et eum assequendi spes non erat, in castra paulò antè à suis capta pervenit. Invitari deindè amicos, quibus maximè assueverat, jussit, quippè summa duntaxat cutis in femore perstricta, non prohibebat interesse convivio. Tùm repentè è proximo tabernaculo lugubris clamor, barbaro ululatu, planctuque permixtus, epulantes conterruit. Cohors quoque, quæ excubabat ad tabernaculum regis, verita ne majoris motûs principium esset, armare se cœperat; causa pavoris subiti fuit, quòd mater uxorque Darii, cum captivis mulieribus nobilibus, regem, quem interfectum esse credebant, ingenti gemitu ejulatuque deflebant. Unus namquè è captis spadonibus, qui fortè ante ipsarum tabernaculum steterat, amiculum, quod Darius, sicut paulò antè dictum est, ne cultu proderetur, abjecerat, in manibus ejus qui repertum ferebat, agnovit: ratusque interfecto detractum esse, falsum nuntium mortis ejus attulerat. Hoc mulierum errore comperto, Alexander fortunæ Darii, et pietati earum illacrymâsse fertur. Ac primò Mithrenem, qui Sardes prodiderat, peritum Persicæ linguæ, ire ad consolandas eas jusserat. Veritus deindè, ne proditor, captivarum iram doloremque gravaret, Leonatum ex purpuratis suis misit jussum indicare falsò lamentari eas Darium vivum. Ille cum paucis armigeris in tabernaculum, in quo capti-

væ erant, pervenit; missumque à rege se nuntiari jubet. At ii, qui in vestibulo erant, ut armatos conspexêre, rati actum esse de dominis, in tabernaculum currunt, vociferantes, adesse supremam horam, missosque qui occiderent captas. Itaque, ut quæ nec prohibere possent, nec admittere auderent, nullo responso dato, tacitæ opperiebantur victoris arbitrium. Leonatus, exspectato diù qui se intromitteret, posteàquàm nemo prodire audebat, relictis in vestibulo satellitibus, intrat in tabernaculum. Ea ipsa res turbaverat feminas, quòd irrupisse non admissus videbatur. Itaque mater et conjux provolutæ ad pedes orare cœperunt, ut priùs quàm interficerentur, Darii corpus ipsis patrio more sepelire permitteret: functas supremo in regem officio se impigrè morituras. Leonatus, et vivere Darium, et ipsas non incolumes modò, sed etiam apparatu pristinæ fortunæ reginas fore. Tùm mater Darii allevari se passa est.

XXXI. Alexander, posterâ die, cum curâ sepeliendis impenderet, quorum corpora invenerat, Persarum quoque nobillissimis eumdem honorem haberi jubet, matrique Darii permittit, quos vellet, patrio more sepeliret. Illa paucos arctâ propinquitate conjunctos pro habitu præsentis fortunæ humari jussit, apparatum funerum, quo Persæ suprema officia celebrarent, invidiosum fore existimans, cùm victores haud pretiosè cremarentur. Jàmque justis defunctorum corporibus solutis, præmittit ad captivas qui nuntiarent ipsum venire: inhibitâque comitantium turbâ, tabernaculum cum Hephæstione intrat. Is longè omnium amicorum carissimus erat regi, cum ipso pariter educatus, secretorum omnium arbiter: libertatis quoque in admonendo eo non alius jus habebat, quod tamen ità usurpabat, ut magis à rege permissum, quàm vindicatum ab eo videretur; et sicut ætate par erat regi, ità corporis habitu præstabat. Ergò reginæ illum regem esse ratæ, suo more veneratæ sunt. Indè ex spadonibus captivis, quis Alexander esset monstrantibus, Sysigambis advoluta est pedibus ejus, ignorationem nunquàm anteà visi regis excusans. Quàm manu allevans rex: « Non errâsti, inquit, mater, nam et hic Alexander est. »

XXXII. Equidem, si hâc continentiâ animi ad ultimum vitæ perseverare potuisset, feliciorem fuisse crederem, quàm visus est esse cùm Liberi patris imitaretur triumphum, ab Hellesponto usque ad Oceanum omnes gentes victoriâ emensus : si vicisset profectò superbiam atque iram, mala invicta, abstinuisset inter epulas cædibus amicorum, egregiosque bellos viros et tot gentium secum domitores indictâ causâ veritus esset occidere. Sed nondùm fortuna se animo ejus superfuderat. Itaque orientem eam moderatè et prudenter tulit; ad ultimum magnitudinem ejus non cepit. Tùm quidem ità se gessit; ut omnes antè eum reges et continentiâ et clementiâ vincerentur : virgines regias excellentis formæ tàm sanctè enim habuit, quàm si eodem, quo ipse, parente genitæ forent. Conjugem ejusdem, quam nulla ætatis suæ pulchritudine corporis vicit, adeò ipse non violavit, ut summam adhibuerit curam ne quis captivo corpori illuderet. Omnem cultum reddi feminis jussit, nec quidquam ex pristinæ fortunæ magnificentiâ captivis, præter fiduciam defuit. Itaque Sisygambis : « Rex inquit, mereris ut ea precemur tibi, quæ Dario nostro quondàm precatæ sumus : et, ut video, dignus es qui tantum regem non felicitate solùm, sed etiam æquitate superaveris. Tu quidem matrem me et reginam vocas, sed ego me tuam famulam esse confiteor. Et præteritæ fortunæ fastigium capio, et præsentis jugum pati possum. Tuâ interest, quantùm in nos licuerit, si id potiùs clementiâ quàm sævitiâ vis esse testatum. » Rex bonum animum habere eas jussit : Darii deindè filium collo suo admovit. Atque nihil ille conspectu tunc primùm à se visi conterritus, cervicem ejus manibus amplectitur. Motus ergò rex constantiâ pueri, Hæphestionem intuens : « Quàm vellem, inquit, Darius aliquid ex hâc indole hausisset ! »

XXXIII. Tùm tabernaculo egressus, tribus aris in ripâ Pinari amnis, Jovi atque Herculi, Minervæque sacratis, Syriam petit : Damascum, ubi regis gaza erat, Parmenione præmisso. Atque is, cùm præcessisse Darii satrapam comperisset, veritus ne paucitas suorum sperneretur, arcessere majorem manum statuit. Sed

fortè in exploratores ab eo præmissos incidit, natione Mardus, qui ad Parmenionem perductus, litteras ad Alexandrum, à præfecto Damasci missas, tradit ei : nec dubitare eum, quin omnem regiam supellectilem cum pecuniâ traderet, adjecit. Parmenio, asservari eo jusso, litteras aperit : in queis erat scriptum ut maturè Alexander aliquem ex ducibus suis mitteret cum manu exiguâ. Itaque re cognitâ, Mardum, datis comitibus, ad proditorem remittit. Ille è manibus custodientium lapsus, Damascum antè lucem intrat. Turbaverat ea res Parmenionis animum insidias timentis, et ignotum iter sine duce non audebat ingredi. Felicitati tamen regis sui confisus, agrestes, qui duces itineris essent, excipi jussit : quibus celeriter repertis quarto die ad urbem pervenit, jàm metuente præfecto, ne sibi fides habita non esset. Igitur, quasi parùm munimentis oppidi fidens, antè solis ortum pecuniam regiam, quam Gazam Persæ vocant, cum pretiosissimis rerum efferri jubet, fugam simulans, reverà prædam hosti offerret.

XXXIV. Multa millia virorum feminarumque excedentem oppido sequebantur, omnibus miserabilis turba, præter eum cujus fidei commissa fuerat : quippè quò major proditionis merces foret, objicere hosti parabat gratiorem omni pecuniâ prædam, nobiles viros prætorum Darii conjuges liberosque ; præter hos, urbium Græcarum legatos, quos Darius velut in arce tutissimâ, in proditoris reliquerat manibus. *Gangabas* Persæ vocant humeris onera portantes : hi cùm frigus tolerare non possent (quippè et procella subitò nivem effuderat, et humus rigebat gelu tùm astricta) vestes quas cum pecuniâ portabant, auro et purpurâ insignes induunt, nullo prohibere auso, cùm fortuna regis, etiam humillimis, in ipsum licentiam faceret. Præbuêre ergò Parmenioni non spernendi agminis speciem, qui intentiore curâ suos quasi ad justum prælium paucis adhortatus, equis calcaria subdere jubet, et acri impetu in hostem invehi. At illi, qui sub oneribus erant, omissis illis, per metum capessunt fugam. Armati quoque qui eos prosequebantur, eodem metu arma jactare, ac nota diverticula petere cœperunt.

Præfectus, quasi et ipse conterritus, simulans, cuncta pavore compleverat. Jacebant totis campis opes regiæ. Illa pecunia stipendio ingenti militum præparata : ille cultus tot nobilium virorum, tot illustrium feminarum, aurea vasa, aurei freni, tabernacula regali magnificentiâ ornata, vehicula quoque à suis destituta, ingentis opulentiæ plena : facies etiam prædantibus tristis, si qua res avaritiam moraretur. Quippè tot annorum incredibili et fidem excedente fortuna cumulata, tunc alia stirpibus dilacerata, alia in cœnum demersa eruebantur : non sufficiebant prædantium manus prædæ.

XXXV. Jàmque etiam ad eos qui primi fugerant ventum erat. Feminæ pleræque parvos trahentes liberos ibant; inter quas tres fuêre virgines, Ochi, qui antè Darium regnaverat, filiæ, olim quidem ex fastigio paterno rerum mutatione detractæ, sed tùm sortem earum crudeliùs aggravante fortunâ. In eodem grege uxor quoque ejusdem Ochi fuit. Oxathrisque (frater hic erat Darii) filia, et conjux Artabazi principis purpuratorum : et filius, cui Ilioneo fuit nomen. Pharnabazi quoque cui summum imperium maritimæ oræ rex dederat, uxor cum filio excepta est; Mentoris filiæ tres, ac nobilissimi ducis Memnonis conjux et filius : vixque ulla domus purpurati fuit tantæ cladis expers. Lacedæmonii quoque et Athenienses erant, societatis fide violatâ, Persas secuti; Aristogiton, Dropides et Iphicrates, inter Athenienses genere famâque longè clarissimi; Lacedæmonii, Pausippus, et Onomastorides, cum Monimo et Callicratide, ii quoque domi nobiles. Summa pecuniæ signatæ fuit talentorum duo millia et sexaginta; facti argenti pondus quingenta æquabat. Prætereà triginta millia hominum, cum septem millibus jumentorum, dorso onera portantium capta sunt. Cæterùm dii tantæ fortunæ proditorem celeriter debitâ pœnâ persecuti sunt. Namque unus è consciis ejus, credo, regis vicem etiam in illâ sorte reveritus, interfecti proditoris caput ad Darium tulit, opportunum solatium prodito, quippè et ultus inimicum erat, et nondùm in omnium animis memoriam majestatis suæ exolevisse cernebat.

LIBER IV.

BREVIARIUM CAPITUM.

I. Darius tanti modò exercitûs rex qui triumphantis magis, quàm dimicantis more, curru sublimis inierat prælium, per loca quæ propè immensis agminibus compleverat, jàm inania et ingenti solitudine vasta, fugiebat. Pauci regem sequebantur. Nam nec eòdem omnes fugam intenderant, et deficientibus equis, cursum eorum quos rex subindè mutabat æquare non poterant. Unchas deindè pervenit, ubi excepère eum Græcorum quatuor millia; cum quibus ad Euphratem contendit, id demùm credens fore ipsius, quod celeritate præripere potuisset. At Alexander Parmenionem, per quem apud Damascum recepta erat præda, jussum eam ipsam, et captivos diligenti asservare custodiâ, Syriæ, quam Cœlen vocant, præfecit.

Novum imperium Syri, nondùm belli cladibus satis domiti, aspernabantur; sed celeriter subacti, obedienter imperata fecerunt. Aradus quoque insula deditur regi. maritimam tamen oram, et pleraque longiùs etiam à mari recedentia; rex ejus insulæ Strabo possidebat: quo in fidem accepto, castra movit ad urbem Marathon. Ibi illi litteræ à Dario redduntur, quibus, et superbè scriptis, vehementer offensus est. Præcipuè eum movit, quòd Darius sibi regis titulum, nec eumdem Alexandri nomini adscripserat. Postulabat autem magis quàm petebat, ut acceptâ pecuniâ, quantamcumque tota Macedonia caperet, matrem sibi ac conjugem liberosque restitueret. De regno, æquo, si vellet, marte contenderet. Si saniora consilia tandem pati potuisset, contentus patrio cederet alieni imperii finibus, socius amicusque esset: in ea se fidem et dare paratum et accipere.

II. Contra Alexander in hunc maximè modum rescripsit: Rex Alexander Dario. » Ille cujus nomen « sumpsisti Darius, Græcos qui oram Hellesponti te- « nent, coloniasque Græcorum Ionias omni clade vas- « tavit, cum magno deindè exercitu mare trajecit, « illato Macedoniæ et Græciæ bello. Rursùs rex Xer- « xes gentis ejusdem, ad oppugnandos nos cum « immanium barbarorum copiis venit; qui navali « prælio victus: Mardonium tamen reliquit in Græciâ, « ut absens quoque popularetur urbes, agros ureret. « Philippum verò, parentem meum, quis ignorat ab « his interfectum esse, quos ingentis pecuniæ spe sol- « licitaverant vestri? impia enim bella suscipitis et « cùm habeatis arma, licitamini hostium capita; si- « cut tu proximè, talentis mille, tanti exercitûs rex « percussorem in me emere voluisti. Repello igitur « bellum, non infero. Et diis quoque pro meliore « stantibus causâ, magnam partem Asiæ in ditionem « redegi meam; te ipsum acie vici; quem etsi nihil à « me impetrare oportebat quod petieras, utpotè qui « ne belli quidem in me jura servaveris, tamen si « veneris supplex, et matrem, et conjugem et liberos, « sine pretio recepturum te esse promitto. Et vincere, « et consulere victis scio. Quod si te nobis committere

« times, dabimus fidem impunè venturum. De cætero « cùm mihi scribes, memento non solùm regi te sed « etiam tuo, scribere. » Ad hanc perferendam Thersippus missus. Ipse in Phœnicen deindè descendit, et oppidum Byblon traditum recepit.

III. Indè ad Sidona ventum est, urbem vetustate famâque conditorum inclytam. Regnabat in eâ Strato, Darii opibus adjutus : sed quia deditionem magis popularium, quàm suâ sponte fecerat, regno visus indignus; Hephæstionique permissum, ut quem eo fastigio è Sidoniis dignissimum arbitraretur, constitueret regem. Erant Hephæstioni hospites, clari inter suos, juvenes : qui factâ ipsis potestate regnandi, negaverunt quemquam patrio more, in id fastigium recipi, nisi regiâ stirpe ortum. Admiratus Hephæstio magnitudinem animi spernentis quod alii per ignes ferrumque peterent : « Vos quidem macti virtute, inquit, estote, « qui primi intellexistis quantò majus esset regnum « fastidire, quàm accipere. Cæterum date aliquem re- « giæ stirpis, qui meminerit à vobis acceptura habere « se regnum. » At illi cùm multos imminere tantæ spei cernerent, singulis amicorum Alexandri ob nimiam regni cupiditatem adulantes, statuunt neminem esse potiorem quàm Abdolonymum quemdam : longâ quidem cognatione stirpi regiæ annexum, sed ob inopiam suburbanum hortum exiguâ colentem stipe. Causa ei paupertatis, sicut plerisque probitas erat; intentusque operi diurno, strepitum armorum, qui totam Asiam concusserat, non exaudiebat.

IV. Subitò deindè, de quibus antè dictum est, cum regiæ vestis insignibus hortum intrant, quem fortè, steriles herbas eligens, Abdolonymus repurgabat. Tunc rege eo salutato, alter ex his : « Habitus, inquit, « hic quem cernis in meis manibus, cum isto squa- « lore permutandus tibi est. Ablue corpus illuvie « æternisque sordibus squalidum : cape regis ani- « mum, et in eam fortunam, quâ dignus es, is- « tam continentiam profer. Et cùm in regali solio « residebis, vitæ necisque omnium civium dominus, « cave ne obliviscaris hujus statûs in quo accipis « regnum, imò herculè, propter quem. » Somnio si-

milis res Abdolonymo videbatur. Interdùm, satisne sani essent, qui tàm protervè sibi illuderent, percontabatur. Sed ut cunctanti squalor ablutus est, et injecta vestis purpurâ auroque distincta, et fides à jurantibus facta, serio jàm rex iisdem comitantibus in regiam pervenit. Fama, ut solet, strenuè totâ urbe discurrit : aliorum studium, aliorum indignatio eminebat. Ditissimus quisque humilitatem inopiamque ejus apud amicos Alexandri criminabatur. Admitti eum rex protinùs jussit; diùque contemplatus : « Corpo-« ris, inquit, habitus famæ generis non repugnat ; « sed libet scire inopiam quâ patientiâ tuleris. » Tùm ille, « Utinàm, inquit, eodem animo regnum pati « possim ! Hæ manus suffecêre desiderio meo ; nihil « habenti nihil defuit. » Magnæ indolis speciem ex hoc sermone Abdolonymi cepit. Itaque non Stratonis modò regiam supellectilem attribui ei jussit ; sed pleraque etiam ex Persicâ prædâ : regionem quoque urbi appositam, ditioni ejus adjecit.

V. Intereà Amyntas, quem ad Persas ab Alexandro transfugisse diximus, cum quatuor millibus Græcorum ipsum ex acie persecutis, fugâ Tripolim pervenit. Indè in naves militibus impositis, Cyprum transmisit : et cùm in illo statu rerum id quemque quod occupâsset, habiturum arbitraretur, velut certo jure possessum, Ægytum petere decrevit, utrique regi hostis et semper ex ancipiti mutatione temporum pendens : hortatusque milites ad spem tantæ rei, docet Sabacem prætorem Ægypti cecidisse in acie ; Persarum præsidium et sine duce esse, et invalidum ; Ægyptios semper prætoribus eorum infensos, pro sociis ipsos, non pro hostibus, æstimaturos. Omnia experiri necessitas cogebat : quippè cùm primas spes fortuna destituit, futura præsentibus videntur esse potiora. Igitur conclamant, duceret quò videretur. Atque ille utendum animis, dùm spe calerent, ratus, ad Pelusii ostium penetrat, simulans à Dario se esse præmissum. Potitus ergò Pelusii, Memphim copias promovit : ad cujus famam Ægyptii, vana gens, et novandis quàm gerendis aptior rebus, ex suis quisque vicis urbibusque ad hoc ipsum concurrunt, ad delenda præsidia Persarum ; qui territi

tamen spem obtinendi Ægyptum non amiserunt. Sed hos Amyntas prælio superatos in urbem compellit : castrisque positis, victores ad populandos agros eduxit; ac velut medio positis omnibus hostium, cuncta agebantur. Itaque Mazaces, quanquàm infelici prælio suorum animos territos esse cognoverat, tamen palantes et victoriæ fiduciâ incautos ostentans, perpulit ne dubitarent ex urbe erumpere, et res amissas recuperare. Id consilium non ratione prudentius, quàm eventu felicius fuit. Ad unum omnes cum ipso occisi sunt. Has pœnas Amyntas utrique regi dedit, nihilomagis ei ad quem transfugerat, fidus, quàm illi quem deseruerat.

VI. Darii prætores, qui prælio apud Isson superfuerant, cum omni manu quæ fugientes secuta erat, assumptâ etiam Cappadocum et Paphalagonum juventute, Lydiam recuperare tentabant. Antigonus prætor Alexandri Lydiæ præerat; qui quanquàm plerosque militum ex præsidiis ad regem dimiserat, tamen barbaris spretis, in aciem suos eduxit. Eadem illic quoque fortuna partium fuit. Tribus præliis aliâ atque aliâ regione commissis, Persæ funduntur. Eodem tempore classis Macedonum ex Græciâ accita, Aristomenem, qui ad Hellesponti oram recuperandam à Dario erat missus, captis ejus aut demersis navibus, superat. A Milesiis deindè Pharnabazus, præfectus persicæ classis, pecuniâ exactâ, et præsidio in urbem Chium introducto, centum navibus Andrum, et indè Siphnum petit; eas quoque insulas præsidiis occupat, pecuniâ mulctat. Magnitudo belli quod ab opulentissimis Europæ Asiæque regibus in spem totius orbis occupandi gerebatur, Græciæ quoque et Cretæ arma commoverat. Agis Lacedæmoniorum rex, octo millibus Græcorum, qui ex Ciliciâ profugi domos repetierant, contractis, bellum Antipatro Macedoniæ præfecto moliebatur. Crenses has aut illas partes secuti, nuuc Spartonorum, nunc Macedonum præsidiis occupabantur. Sed leviora inter illos fuêre discrimina : unum certantem, ex quo cætera pendebant, intuente fortunâ.

VII. Jàm tota Syria, jàm Phœnice quoque, exceptâ Tyro, Macedonum erant; habebatque rex castra in continenti, à quo urbem angustum fretum dirimit.

Tyrus et claritate et magnitudine antè omnes urbes Syriæ Phœnicesque memorabilis, facilius societatem Alexandri acceptura videbatur, quàm imperium. Coronam igitur auream legati donum afferebant, commeatusque largè et hospitaliter ex oppido adduxerant. Ille dona, ut ab amicis accipi jussit, benignèque legatos allocutus, Herculi, quem precipuè Tyrii colerent, sacrificare velle se dixit: Macedonum reges credere ab illo deo ipsos genus ducere: se verò ut id faceret, etiam oraculo monitum. Legati respondent esse templum Herculis, extrà urbem, in eâ sede quam Palætyron ipsi vocant; ibi regem Deo sacrum ritè facturum. Non tenuit iram Alexander, cujus alioquin potens non erat. Itaque, « Vos quidem inquit, fiduciâ loci, quòd « insulam incolitis, pedestrem hunc exercitum sper- « nitis: sed brevi ostendam in continenti vos esse. « Proindè sciatis licet, aut intraturum me urbem aut « oppugnaturum. » Cum hoc responso dimissos monere amici cœperunt, ut regem quem Syria, quem Phœnice recepisset, ipsi quoque urbem intrare paterentur. At illi loco satis fisi, obsidionem ferre decreverunt.

VIII. Namque urbem à continenti quatuor stadiorum fretum dividi, Africo maximè objectum, crebros ex alto fluctus in littus evolvens; nec accipiendo operi, quo Macedones continenti insulam jungere parabant, quidquam magis quàm ille ventus obstabat. Quippè vix leni et tranquillo mari, moles agi possunt; Africus verò prima quæque congesta pulsus illisa mari subruit; nec ulla tàm firma moles est; quàm non excedant undæ per nexus operum manantes, et ubi acrior flatus exstitit, summi operis fastigio superfusæ. Præter hanc difficultatem, haud minor alia erat; muros turresque urbis præaltum mare ambiebat. Non tormenta, nisi è navibus procùl excussa, emittit, non scalæ mœnibus applicari poterant. Præceps in salum murus pedestre interceperat iter: naves nec habebat rex, et si admovisset, pendentes et instabiles missilibus arceri poterant. Inter quæ, haud parva dictu res Tyriorum fiduciam accendit; Carthaginiensium legati ad celebrandum anniversarium sacrum more patrio tunc venerant. Quippè Carthaginem Tyrii condiderunt, semper

parentum loco culti. Hortari ergò Pœni cœperunt, ut obsidionem forti animo paterentur, brevi Carthagine auxilia ventura : namque eâ tempestate magnâ ex parte Punicis classibus maria obsidebantur.

IX. Igitur bello decreto, per muros turresque tormenta disponunt, arma junioribus dividunt; opificesque quorum copiâ urbs abundabat, in officinas distribuunt: omnia belli apparatu strepunt. Ferreæ quoque manus (harpagonas vocant), quas operibus hostium injicerent, corvique et alias tuendis urbibus excogitata præparabantur. Sed cùm fornacibus ferrum, quod excudi oportebat, impositum esset, admotisque follibus ignem flatu accenderent, sanguinis rivi sub ipsis flammis exstitisse dicuntur: idque omen in Macedonum metum verterunt Tyrii. Apud Macedonas quoque, cùm fortè panem quidam militum frangeret, manantis sanguinis guttas notaverunt; territoque rege, Aristander peritissimus vatum respondit, si extrinsecùs cruor fluxisset, Macedonibus id triste futurum; contrà, cùm ab interiore parte manaverit, urbi, quam obsidere destinâssent, exitium portendere. Alexander cùm et classem procùl haberet, et longam obsidionem magno sibi ad cætera impedimento videret fore, caduceatores, qui ad pacem eos compellerent, misit quos Tyrii contrà jus gentium occisos præcipitaverunt in altum. Atque ille suorum tàm indignâ nece commotus, urbem obsidere statuit. Sed antè jacienda moles erat, quæ urbem continenti committeret. Ingens ergo animos militum desperatio incessit, cernentium profundum mare, quod vix divinâ ope posset impleri: « Quæ « saxa tàm vasta, quas tàm proceras arbores posse re- « periri ? exhauriendas esse regiones, ut illud spatium « aggeraretur : exæstuare semper fretum : quòque « arctiùs volutatur inter insulam et continentem, hoc « acriùs furere. » At ille haudquaquàm rudis tractandi militares animos, speciem sibi Herculis in somno oblatam esse pronunciat dextram porrigentis; illo duce, illo apperiente in urbem intrare se visum. Inter hæc caduceatores interfectos, gentium jura violata referebat : unam esse urbem quæ cursum victoris morari ausa esset. Ducibus deindè negotium datur, ut suos

quisque castiget, satisque omnibus stimulatis, opus orsus est. Magna vis saxorum ad manum erat, Tyro vetere præbente : materies ex Libano monte ratibus et turribus faciendis vehebatur.

X. Jàmque à fundo maris in altitudinem montis opus excreverat, nondùm tamen aquæ fastigium æquabatur, et quò longiùs moles agebatur à littore, hoc magis quidquid ingerebatur, præaltum absorbebat mare : Tyrii, parvis navigiis admotis, per ludibrium exprobrabant, illos armis inclytos, dorso sicut jumenta, onera gestare. Interrogabant etiam, nùm major Neptuno esset Alexander ? Hæc ipsa insectatio alacritatem militum accendit. Jàmque paululùm moles aquam eminebat, et simul aggeris latitudo crescebat, urbique admovebatur ; cùm Tyrii magnitudine molis, cujus incrementum eos antè fefellerat, conspectâ, levibus navigiis nondùm commissum opus circumire cœperunt ; missilibus eos quoque, qui pro opere stabant, incessêre. Multis ergò impunè vulneratis, cùm et removere, et appellere scaphas in expedito esset, ad curam semetipsos tuendi ab opere converterant. Igitur rex munientibus coria velaque jussit obtendi, ut extrà teli ictum essent, duasque turres in capite molis erexit, è quibus in subeuntes scaphas tela ingeri possent. Contrà Tyrii navigia procul à conspectu hostium littori appellunt, expositisque militibus, eos qui saxa gestabant, obtruncant. In Libano quoque Arabum agrestes, incompositos Macedonas aggressi, triginta ferè interficiunt, paucioribus captis. Ea res Alexandrum dividere copias coegit, et ne segniter assidere uni urbi videretur, operi Perdiccam Craterumque præfecit, ipse cum expeditâ manu Arabiam petiit.

XI. Inter hæc Tyrii navem magnitudine eximiâ, saxis arenâque à puppi oneratam, ità ut multùm prora emineret, bitumine ac sulphure illitam, remis concitaverunt ; et cùm magnam vim venti vela quoque concepissent, celeriter ad molem successit. Tunc prorâ ejus accensâ, remiges desiliêre in scaphas, quæ ad hoc ipsum præparatæ sequebantur. Navis autem, igne concepto, latiùs fundere incendium cœpit, quod priùsquàm posset occurri, turres et cætera opera in capite

molis positâ comprehendit. At qui desilierant in parva navigia, faces et quidquid alendo igni aptum erat, in eadem opera ingerunt. Jàmque non modò Macedonum turres, sed etiam summa tabulata conceperant ignem, cùm ii qui in turribus erant, partìm haurirentur incendio, partìm armis omissi, in mare semetipsi immitterent. At Tyrii, qui capere eos quàm interficere mallent, natantium manus stipitibus saxisque lacerabant, donec debilitati impunè navigiis excipi possent. Nec incendio solùm opera consumpta; sed fortè eodem die vehementior ventus motum ex profundo mare illisit in molem, crebrisque fluctibus compages operis verberatæ se laxavêre, saxaque interfluens unda medium opus rupit. Prorutis igitur lapidum cumulis, quibus injecta terra sustinebatur, præceps in profundum ruit, tantæque molis vix ulla vestigia invenit ab Arabiâ rediens Alexander.

XII. Hìc (quod in adversis rebus solet fieri) alius in alium culpam referebat, cùm omnes veriùs de sævitiâ maris queri possent. Rex novi operis molem orsus in adversum ventum, non latere, sed rectâ fronte, direxit, quod cætera opera velut sub ipso latentia tuebatur. Latitudinem quoque aggeri adjecit, ut turres in medio erectæ procùl teli jactu abessent. Totas autem arbores cum ingentibus ramis in altum jaciebant; deindè saxis onerabant. Rursus cumulo eorum alias arbores injiciebant. Tùm humus aggerebatur, superque aliâ strue saxorum arborumque cumulatâ, velut quodam nexu continens opus junxerant. Nec Tyrii, quidquid ad impediendam molem excogitari poterat, segniter exsequebantur. Præcipuum auxilium erat, qui procùl hostium conspectu subibant aquam, occultoque lapsu ad molem usque penetrabant, falcibus palmites arborum eminentium ad se trahentes; quæ ubi secutæ erant, pleraque secum in profundum dabant: tùm levatos onere stipites truncosque arborum haud ægrè moliebantur. Deindè totum opus, quod stipitibus fuerat innixum, fundamento lapso, sequebatur. Ægro animi Alexandro, utrùm perseveraret an abiret, satis incerto, classis Cypro advenit. Eodemque tempore Cleander cum Græcis militibus in Asiam nuper advectus,

centum et octoginta navium classem in duo dividit cornua. Lævum Pnythagoras, rex Cypriorum, cum Cratero tuebatur : Alexandrum in dextro quinqueremis regia vehebat. Nec Tyrii quanquàm classem habebant, ausi navale inire certamen, triremes omnes antè ipsa mœnia opposuerunt, quibus rex invectus, tres demersit.

XIII. Posterâ die, classe ad mœniâ admotâ, undiquè tormentis, et maximè arietum pulsu, muros quatit : quos Tyrii, raptìm obstructis saxis, refecerunt : interiorem quoque murum, ut si prior fefellisset, illo se tuerentur, orsi. Sed undiquè vis mali urgebat : moles intrà teli jactum erat : classis mœnia circuibat ; terrestri simul navalique clade obruebantur. Quippè binas quadriremes Macedones inter se ità junxerant, ut proræ cohærerent ; puppes intervallo, quantùm capere poterant, distarent. Hoc puppium intervallum, antennis asseribusque validis deligatis, superque eos pontibus stratis, qui militem sustinerent, impleverant : sic instructas quadriremes ad urbem agebant. Indè missilia in propugnantes ingerebantur tutò, quia proris miles tegebatur. Media nox erat, cùm classem, sicuti dictum est, paratam circumire urbem jubet : jàmque naves urbi undiquè admovebantur, et Tyrii desperatione torpebant, cùm subitò spissæ nubes intendêre se cœlo, et quidquid lucis internitebat, effusâ caligine exstinctum est. Tùm inhorrescens mare paulatìm levari, deindè acriori vento concitatum fluctus ciere, et inter se navigia collidere. Jàmque scindi cœperant vincula quibus connexæ quadriremes erant, ruere tabulata, et cum ingenti fragore in profundum secum milites trahere. Neque enim conserta navigia ullâ ope in turbido regi poterant. Miles ministeria nautarum, remiges militis officia turbabant, et quod in hujusmodi casu accidit, periti ignaris parebant ; quippè gubernatores, aliàs imperare soliti, tùm metu mortis jussa exsequebantur. Tandem remis pertinaciùs everberatum mare, veluti eripientibus navigia classicis cessit, appulsaque sunt littori lacerata pleraque.

XIV. Iisdem diebus fortè Carthaginiensium legati triginta superveniunt, magis obsessis solatium, quàm auxilium : quippè domestico bello Pœnos impediri,

nec de imperio, sed pro salute dimicare nuntiabant. Syracusani tunc Africam urgebant, et haud procùl Carthaginis muris locaverunt castra. Non tamen defecere animis Tyrii, quanquàm ab ingenti spe destituti erant, sed conjuges liberosque devehendos Carthaginem tradiderunt; fortiùs quidquid accideret laturi, si carissimam sui partem extrà communis periculi sortem habuissent. Cùmque unus è civibus concione indicâsset, oblatam esse per somnum sibi speciem Apollinis, quem eximiâ religione colerent, urbem deserentis, molemque à Macedonibus jactam in salo, in sylvestrem saltum esse mutatam, quanquam auctor levis erat, tamen ad deteriora credenda proni metu, aureâ catenâ devinxêre simulacrum, aræque Herculis, cujus numini urbem dicaverant, inseruêre vinculum, quasi illo Deo Apollinem retenturi. Syracusis id simulacrum devexerant Pœni, et in majore locaverant patriâ, multisque aliis spoliis urbium à semet captarum, non Carthaginem magis, quàm Tyrum ornaverant.

XV. Sacrum quoque (quod quidem diis minimè cordi esse crediderim), multis seculis intermissum, repetendi auctores quidam erant, ut ingenuus puer Saturno immolaretur. Quod sacrilegium veriùs quàm sacrum Carthaginienses à conditoribus traditum usque ad excidium urbis suæ fecisse dicuntur: ac nisi seniores obstitissent, quorum consilio cuncta agebantur, humanitatem dira superstitio vicisset. Cæterum efficacior omni arte imminens, necessitas, non usitata modò præsidia, sed quædam etiam nova admovit. Namque ad implicanda navigia quæ muros subibant, validis asseribus corvos et ferreas manus cum uncis ac falcibus illigaverant, ut cùm tormento asseres promovissent, subitò laxatis funibus injicerent. Unci quoque et falces ex iisdem asseribus dependentes, aut propugnatores, aut ipsa navigia lacerabant. Clypeos verò æneos multo igne torrebant, quos repletos fervidâ arenâ cœnoque decocto, è muris subitò devolvebant: nec ulla pestis magis timebatur. Quippè ubi loricam corpusque fervens arena penetraverat, nec ullâ vi excuti poterat, et quidquid attigerat, perurebat: jacientesque arma,

laceratis omnibus queis protegi poterant, vulneribus inulti patebant. Corvi verò et ferreæ manus tormentis emissæ plerosque rapiebant.

XVI. Hic rex fatigatus, statuerat, solutâ obsidione, Ægyptum petere : quippè cùm Asiam ingenti celeritate percurrisset, circà muros unius urbis hærebat, tot maximarum rerum opportunitate dimissâ. Cæterùm tàm discedere irritum, quàm morari pudebat. Famam quoque, quâ plura quàm armis everterat, ratus leviorem fore, si Tyrum, quasi testem se posse vinci, reliquisset. Igitur ne quid inexpertum omitteret, plures naves admoveri jubet, delectosque militum imponi. Et fortè bellua inusitatæ magnitudinis super ipsos fluctus dorso eminens, ad molem, quam Macedones jecerant, ingens corpus applicuit; diverberatisque fluctibus allevans semet, utrinquè conspecta est : deindè à capite molis rursùs alto se immersit; ac modò super undas eminens magnâ suî parte, modò superfusis fluctibus conditâ, haud procùl munimentis urbis emersit. Utrisque lætus fuit belluæ aspectus. Macedones iter jaciendo operi monstrâsse eam augurabantur. Tyrii Neptunum occupati maris vindicem arripuisse belluam, ac molem brevi profectò ruituram : lætique omine eo, ad epulas dilapsi, oneravêre se vino; quo graves, orto sole, navigia conscendunt redimita coronis floribusque : adeò victoriæ non omen modò, sed etiam gratulationem præceperant.

XVII. Fortè rex classem in diversam partem agi jusserat, triginta minoribus navigiis relictis in littore, è quibus Tyrii duobus captis, cætera ingenti terruerant metu : donec suorum clamore audito, Alexander classem littori, à quo fremitus acciderat, admovit. Prima è Macedonum navibus quinqueremis, velocitate inter cæteras eminens, occurrit : quam ut conspexêre Tyrii, duæ è diverso in latera ejus invectæ sunt, in quarum alteram quinqueremis eadem concitata, et ipsa rostro icta est, et illam invicem tenuit. Jàmque ea quæ non cohærebat, libero impetu evecta, in aliud quinqueremis latus invehebatur, cùm opportunitate mirâ triremis è classe Alexandri, in eam ipsam, quæ quinqueremi imminebat, tantâ vi

impulsa est, ut Tyrius gubernator in mare excuteretur è puppi. Plures deindè Macedonum naves superveniunt, et rex quoque aderat, cùm Tyrii innitentes remis, ægrè evellunt navem quæ hærebat, portumque omnia simùl navigia repetunt. Confestim rex insecutus, portum quidem intrare non potuit, cùm procùl è muris missilibus submoveretur : naves autem omnes ferè aut mersit, aut cepit.

XVIII. Biduo deindè ad quietem dato militibus, jussisque et classem et machinas pariter admovere, ut utrinquè territis instaret, ipse in altissimam turrim ascendit, ingenti animo, periculo majore : quippè regio insigni, et armis fulgentibus conspicuus, unus præcipuè telis petebatur; et digna prorsùs spectaculo edidit : multos è muris propugnantes hastâ transfixit, quosdam etiam cominùs gladio clypeoque impulsos præcipitavit : quippè turris ex quâ dimicabat, muris hostium propemodùm cohærebat. Jàmque crebris arietibus saxorum compage laxatâ, munimenta defecerant, et classis intraverat portum, et quidam Macedonum in turres hostium desertas evaserant; cùm Tyrii tot simùl malis victi, alii supplices in templa confugiunt; alii, foribus ædium obseratis, occupant liberum mortis arbitrium : nonnulli ruunt in hostem, haud inulti tamen perituri. Magna pars summa tectorum obtinebat, saxa, et quidquid manibus fors dederat, ingerentes subeuntibus. Alexander, exceptis qui in templa confugerant, omnes interfici, ignemque tectis injici jubet. His per præcones pronuntiatis, nemo tamen armatus opem à Diis petere sustinuit. Pueri virginesque templa compleverant, viri in vestibulo suarum quisque ædium stabant, parata sævientibus turba. Multis tamen saluti fuêre Sidonii, qui intrà Macedonum præsidia erant. Hi urbem quidem inter victores intraverant, sed cognationis cum Tyriis memores (quippè utramque urbem Agenorem condidisse credebant) multos Tyriorum etiam protegentes ad sua perduxêre navigia, quibus occultati, Sidona devecti sunt. Quindecim millia hoc furto subducta sævitiæ sunt : quantùmque sanguinis fusum sit, vel ex hoc æstimari potest, quòd intrà munimenta urbis sex millia arma-

torum trucidata sunt. Triste deindè spectaculum victoribus ira præbuit regis. Duo millia in quibus occidendis defecerat rabies, crucibus affixi, per ingens littoris spatium pependerunt. Carthaginiensium legatis pepercit, additâ denuntiatione belli, quod præsentium rerum necessitas moraretur.

XIX. Tyrus septimo mense, quàm oppugnari cœpta erat, capta est : urbs et vetustate originis, et crebrâ fortunæ varietate ad memoriam posteritatis insignis. Condita ab Agenore, diù mare, non vicinum modò, sed quodcumque classes ejus adierunt, ditionis suæ fecit; et, si famæ libet credere, hæc gens litteras prima aut docuit, aut didicit. Coloniæ certè ejus penè orbe toto diffusæ sunt, Carthago in Africâ, in Bœotiâ Thebæ, Gades ad Oceanum. Credo libero commeantes mari, sæpiùsque adeundo cæteris incognitas terras, elegisse sedes juventuti, quâ tunc abundabant : seu quia crebris motibus terræ (nam hoc quoque traditur) cultores ejus fatigati, nova et externa domicilia armis sibimet quærere cogebantur. Multis ergò casibus defuncta, et post excidium renata, nunc tandem longâ pace cuncta refovente, sub tutelâ Romanæ mansuetudinis acquiescit.

XX. Iisdem fermè diebus Darii litteræ allatæ sunt, tandem ut regi scriptæ. Petebat « uti filiam suam (Statyræ erat nomen) nuptiis Alexander sibi adjungeret; dotem fore omnem regionem inter Hellespontum et Halyn amnem sitam. Indè Orientem spectantibus terris contentum se fore. Si fortè dubitaret quod offerretur accipere, nunquàm diù eodem vestigio stare fortunam, semperque homines, quantamcumque felicitatem habeant, invidiam tamen sentire majorem. Vereri, ne se avium modo, quas naturalis levitas ageret ad sidera inani ac puerili mentis affectu efferret. Nihil difficilius esse quàm in illâ ætate tantam capere fortunam. Multas se adhùc reliquias habere, nec semper in angustiis posse deprehendi. Transeundum esse Alexandro Euphratem, Tigrimque, et Araxen, et Hydaspen, magna munimenta regni sui. Veniendum in campos ubi paucitate suorum erubescendum sit. Mediam, Hyrcaniam, Bactra, et Indos Oceani accolas,

quandò aditurum? vel Sogdianos et Arachosios, nomine tantùm notos, cæterasque gentes, ad Caucasum et Tanaim pertinentes? Senescendum fore tantùm terrarum vel sine prælio obeunti. Se verò ipsum vocare desineret: namque illius exitio se esse venturum.» Alexander, his qui litteras attulerant respondit: «Darium sibi aliena promittere, quod totum amiserat, velle partiri; doti sibi dari Lydiam, Ioniam, Æolidem, Hellesponti oram, victoriæ suæ premia: leges autem à victoribus dici, accipi à victis. In utro statu ambo essent, si solus ignoraret, quamprimùm Marte decerneret, se quoque, cùm transisset mare, non Ciliciam, aut Lydiam (quippè tanti belli exiguam hanc esse mercedem), sed Persepolim, caput regni ejus, Bactra deindè, Ecbatana ultimique Orientis oram imperio suo destinâsse. Quocunquè ille fugere potuisset, ipsum sequi posse. Desineret terrere fluminibus, quem sciret maria transisse.»

XXI. Reges quidem invicem hæc scripserant. Sed Rhodii, urbem suam portusque dederant Alexandro. Ille Ciliciam Socrati tradiderat, Philotâ regioni circà Tyrum jusso præsidere; Syriam, quæ Cœle appellatur, Andromacho Parmenio tradiderat; bello, quod supererat, interfuturus. Rex, Hephæstione Phœnices oram classe prætervehi jusso, ad urbem Gazam cum omnibus copiis venit. Iisdem ferè diebus solemne erat ludicrum Isthmiorum, quod conventu totius Græciæ celebratur. In eo concilio, ut sunt Græcorum temporaria ingenia decernunt ut duodecim legarentur ad regem, qui ob res pro salute Græciæ ac libertate gestas, coronam auream donum victoriæ ferrent. Iidem paulò antè incertæ famæ captaverant auram, ut quocunquè pendentes animos tulisset fortuna, sequerentur. Cæterùm, non ipse modò rex obibat urbes imperii jugum adhùc recusantes; sed prætores quoque ipsius, egrigii duces, pleraque invaserant. Calas Paphlagoniam, Antigonus Lycaoniam, Balacrus, Idarne prætore Darii superato, Miletum cepit; Amphoterus et Hegelochus, centum sexaginta navium classe, insulas inter Achaiam atque Asiam in ditionem Alexandri redegerunt; Tenedo quoque receptâ, Chion, inco-

lis ultrò vocantibus, statuerant occupare; sed Pharnanabazus Darii prætor, comprehensis qui res ad Macedonas trahebant, rursùs Appollonidi et Athenagoræ suarum partium viris, urbem cum modico præsidio militum tradit. Præfecti Alexandri in obsidione urbis perseverabant, non tàm suis viribus, quàm ipsorum qui obsidebantur, voluntate. Nec fefellit opinio. Namque inter Appollonidem et duces militum orta seditio, irrumpendi in urbem occasionem dedit. Cùmque portâ effractâ cohors Macedonum intrâsset, oppidani, olim consilio proditionis agitato, aggregant se Amphotero et Hegelocho, Persarumque præsidio cæso, Pharnabazus cum Appollonide et Athenagorâ vincti traduntur: XII triremes cum suo milite ac remige; præter eas, triginta naves et piratici lembi, Græcorumque tria millia à Persis mercede conducta. His in supplementum copiarum suarum distributis, piratisque supplicio affectis, captivos remiges adjecêre classi suæ.

XXII. Fortè Aristonicus, Methymnæorum tyrannus, cum piraticis navibus, ignarus omnium quæ ad Chium acta erant, primâ vigiliâ ad portûs claustra successit: interrogatusque à custodibus quis esset, Aristonicum ad Pharnabazum venire respondit. Illi Pharnabazum quidem jam quiescere, et non posse tùm adiri: cæterum patere socio atque hospiti portum, et postero die Pharnabazi copiam fore affirmant. Nec dubitavit Aristonicus primus intrare. Secuti sunt ducem piratici lembi: at dùm applicant navigia crepidini portus, objicitur à vigilibus claustrum, et qui proximi excubabant, ab iisdem excitantur, nulloque ex his auso repugnare, omnibus catenæ injectæ sunt, Amphotero deindè, Hegelochoque traduntur. Hinc Macedones transiêre Mytilenem, quam Chares Atheniensis nuper occupatam duorum millium Persarum præsidio tenebat: sed cùm obsidionem tolerare non posset, urbe traditâ, pactus ut incolumi abire liceret, Imbrum petit. Deditis Macedones pepercerunt.

XXIII. Darius, desperatâ pace, quam per litteras legatosque impetrari posse crediderat, ad reparandas vires, bellumque impigrè renovandum intendit animum. Duces ergò copiarum Babyloniam convenire,

Bessum quoque Bactrianorum ducem, perquàm maximo posset exercitu coacto, descendere ad se jubet. Sunt autem Bactriani inter illas gentes promptissimi, horridis ingeniis, multùmque à Persarum luxu abhorrentibus; siti haud procùl à Scytharum bellicosissimâ gente, et rapto vivere assueti, semperque in armis erant. Sed Bessus, suspectâ perfidiâ, haud sanè æquo animo in secundo se continens gradu, regem terrebat. Nam cùm regnum affectaret, proditio, quâ solâ id assequi poterat, timebatur. Cæterum Alexander, quam regionem Darius petiisset, omni curâ vestigans, tamen explorare non poterat: more quodam Persarum, arcana regum mirâ celantium fide. Non metus, non spes elicit vocem quâ prodantur occulta: vetus disciplina regum silentium vitæ periculo sanxerat. Lingua graviùs castigatur quàm ullum probrum; nec magnam rem sustineri posse credunt in eo cui tacere grave sit, quod homini facillimum voluerit esse natura. Ob hanc causam Alexander omnium, quæ apud hostem gererentur, ignarus, urbem Gazam obsidebat. Præerat ei Betis eximiæ in regem suum fidei, modicoque præsidio muros ingentis operis tuebatur.

XXIV. Alexander, æstimato locorum situ, agi cuniculos jussit, facili ac levi humo acceptante occultum opus: quippè multam arenam vicinum mare evomit; nec saxa cotesque, quæ interpellent specus, obstabant. Igitur ab eâ parte, quam oppidani, conspicere non possent, opus orsus, ut à sensu ejus averteret, turres muris admoveri jubet. Sed eadem humus admovendis inutilis turribus, desinente sabulo, agilitatem rotarum morabatur, et tabulata turrium perfringebat: multique vulnerabantur impunè, cùm idem recipiendis, qui admovendis turribus, labor eos fatigaret. Ergo receptui signo dato, postero die muros coronâ circumdari jussit. Ortoque sole, priusquàm admoveret exercitum, opem deûm exposcens, sacrum patrio more faciebat. Fortè prætervolans corvus, glebam, quam unguibus ferebat, subitò amisit; quæ cùm regis capiti incidisset, resoluta defluxit: ipsa autem avis in proximâ turre consedit. Illita erat turris bitumine ac sulphure, in quâ alis hærentibus frustrà se allevare

conatus, à circumstantibus capitur. Digna res visa, de quâ vates consulerentur; et erat non intactus eâ superstitione mentis. Ergò Aristander, cui maxima fides habebatur, urbis quidem excidium augurio illo portendi; cæterùm periculum esse, inquit, ne rex vulnus acciperet. Itaque monuit ne quid eo die inciperet. Ille quamquàm unam urbem sibi, quominùs securus Ægyptum intraret, obstare ægrè ferebat; tamen paruit vati, signumque receptui dedit.

XXV. Hinc animus crevit obsessis, egressique portâ, recedentibus inferunt signa: cunctationem hostium fore suam occasionem rati. Sed acriùs quàm constantiùs prælium inierunt: quippè ut Macedonum signa circumagi vidêre, repentè sistunt gradum. Jamque ad regem præliantium clamor pervenerat: cùm denuntiati periculi haud sanè memor, loricam tamen, quam rarò induebat, amicis orantibus, sumpsit, et ad prima signa pervenit. Quo conspecto, Arabs quidam Darii miles, majus fortunâ suâ facinus ausus, clypeo gladium tegens, quasi transfuga genibus regis advolvitur. Ille assurgere supplicem, recipique inter suos jussit. At gladio barbarus strenuè in dextram translato, cervicem appetit regis: qui exiguâ corporis declinatione evitato ictu, in vanum manum barbaro lapsam amputat gladio, denuntiato in illum diem periculo (ut arbitratur ipse) defunctus. Sed, ut opinor, inevitabile est fatum: quippè dùm inter primores promptiùs dimicat, sagittâ ictus est, quam per loricam adactam, stantem in humero, medicus ejus Philippus evellit. Plurimus deindè sanguis manare cœpit, omnibus territis, quia nunquàm tàm altè penetrâsse telum, loricâ obstante, cognoverant. Ipse, nec oris quidem colore mutato, supprimi sanguinem, et vulnus obligari jussit. Diù antè ipsa signa, vel dissimulato, vel victo dolore perstiterat, cùm suppressus paulò antè sanguis medicamento, manare latiùs cœpit; et vulnus, quod recens adhùc dolorem non moverat, frigente sanguine intumuit. Linqui deindè animo, et submitti genu cœpit; quem proximi exceptum in castra receperunt. Et Betis interfectum ratus, urbem ovans victoriâ repetit.

XXVI. At Alexander, nondùm percurato vulnere, aggerem quo mœnium altitudinem æquaret, exstruxit, et pluribus cuniculis muros subrui jussit. Oppidani ad pristinum fastigium murorum, novum exstruxère munimentum; sed ne id quidem turres aggeri impositas æquare poterat. Itaque interiora quoque urbis infesta telis erant. Ultima pestis urbis fuit, cuniculo subrutus murus, per cujus ruinas hostis intravit. Ducebat ipse rex antesignanos, et dùm incautiùs subit, saxo crus ejus affligitur. Innixus tamen telo, nondùm prioris vulneris obductâ cicatrice, inter primores dimicat, irâ quoque accensus, quòd duo in obsidione urbis ejus acceperat vulnera. Betim, egregiâ editâ pugnâ, multisque vulneribus confectum, deseruerant sui; nec tamen segniùs prælium capessebat, lubricis armis suo pariter atque hostium sanguine. Sed cùm undiquè (unus omnium telis peteretur, ad postremum exhaustis viribus, vivus in potestatem hostium pervenit.) Quo ad Alexandrum adducto, insolenti gaudio juvenis elatus, aliàs virtutis etiam in hoste mirator: « Non ut voluisti, *inquit*, morieris, « Beti, sed quidquid tormentorum in captivum inveniri « potest, passurum esse te cogita. » Ille non interrito modò, sed contumaci quoque vultu intuens regem, nullam ad minas ejus reddidit vocem. Tùm Alexander: « Videtisne obstinatum ad tacendum? *inquit*. Nùm genu « posuit? nùm supplicem vocem misit? Vincam tamen « silentium: et si nihil aliud, certè gemitum interpel« labo. » Ira deindè vertit in rabiem: jàm tàm peregrinos ritus novâ subeunte fortunâ. Per talos enim spirantis lora trajecta sunt, religatumque ad currum traxère circà urbem equi, gloriante rege Achillem à quo genus ipse duceret, imitatum se esse pœnâ in hostem capiendâ. Cecidêre Persarum Arabumque circà x millia; Macedonibus incruenta victoria fuit. Obsidio certè non tàm claritate urbis nobilitata est, quàm geminato periculo regis, qui Ægyptum adire festinans, Amyntam cum decem triremibus in Macedoniam ad inquisitionem novorum militum misit. Namque præliis etiam secundis atterebantur copiæ, devictarumque gentium militi, minor quàm domestico fides habebatur.

XXVII. Ægyptii, olim Persarum opibus infensi, quippè avarè et superbè imperitatum sibi esse credebant, ad spem adventûs ejus erexerant animos, utpotè qui Amyntam quoque transfugam, et cum precario imperio venientem læti recepissent. Igitur ingens multitudo Pelusium, quà intraturus rex videbatur, convenerat. Atque ille septimo die, posteaquàm à Gazâ copias moverat, in regionem Ægypti, quam nunc *castra Alexandri* vocant, pervenit. Deindè pedestribus copiis Pelusium petere jussis, ipse cum expeditâ delectorum manu, Nilo amne vectus est. Nec sustinuêre adventum ejus Persæ, defectione quoque perterriti. Jàmque haud procùl Memphi erat; in cujus præsidio Mazaces prætor Darii relictus, ostio amnis superato, octingenta talenta Alexandro, omnemque regiam supellectilem tradidit. A Memphi, eodem flumine vectus, ad interiora Ægypti penetrat, compositisque rebus, ità ut nihil ex patrio Ægyptiorum more mutaret, adire Jovis Hammonis oraculum statuit.

XXVIII. Iter expeditis quoque et paucis vix tolerabile ingrediendum erat: terrâ cœloque aquarum penuria est, steriles arenæ jacent, quas ubi vapor solis ascendit, fervido solo exurente vestigia, intolerabilis æstus existit, luctandumque est non tantùm cum ardore et siccitate regionis, sed etiam cum tenacissimo sabulo, quod præaltum et vestigio cedens ægrè moliuntur pedes. Hæc Ægyptii verò majora jactabant. Sed ingens cupido animum stimulabat adeundi Jovem, quem generis sui auctorem, haud contentus mortali fastigio, aut credebat esse, aut credi volebat. Ergò cum iis quos ducere secum statuerat, secundo amne descendit ad Mareotim paludem. Eò legati Cyrenensium dona attulêre, pacem, et ut adiret urbes suas, petentes. Ille, donis acceptis, amicitiâque conjunctâ, destinata exsequi pergit. Ac primo quidem et sequenti die tolerabilis labor visus, nondùm tàm vastis nudisque solitudinibus aditis, jàm tamen sterili et emoriente terrâ. Sed ut aperuêre se campi alto obruti sabulo, haud secùs quàm profundum æquor ingressi, terram oculis requirebant. Nulla arbor, nullum culti soli occurrebat vestigium. Aqua etiam defecerat, quam utri-

bus cameli devexerant, et in arido solo ac fervido sabulo nulla erat. Ad hæc sol omnia incenderat, siccaque et adusta erant omnia; cùm repentè, sive illud deorum munus, sive casus fuit, obductæ cœlo nubes condidêre solem; ingens æstu fatigatis, etiamsi aqua deficeret, auxilium. Enimverò ut largum quoque imbrem excusserunt procellæ, pro se quisque excipere eum; quidam, ob sitim impotentes sui, ore quoque hianti captare cœperunt. Quatriduum per vastas solitudines absumptum est.

XXIX. Jàmque haud procùl oraculi sede aberant, cùm complures corvi agmini occurrunt, modico volatu prima signa antecedentes; et modò humi residebant, cùm lentiùs agmen incederet; modò se pennis levabant, antecedentium iterque monstrantium ritu. Tandem ad sedem consecratam deo ventum est. Incredibile dictu! inter vastas solitudines sita undique ambientibus ramis, vix in densam umbram cadente sole, contecta est: multique fontes dulcibus aquis passim manantibus alunt silvas. Cœli quoque mira temperies, verno tempori maximè similis, omnes anni partes pari salubritate percurrit. Accolæ sedis sunt ab oriente proximi Æthiopum, in meridiem versùs Arabes spectant. *Troglodytis* cognomen est, quorum regio usque ad rubrum mare excurrit: at quà vergit ad occidentem, alii Æthiopes colunt, quos *Scenitas* vocant: à septentrione Nasamones sunt, gens Syrtica, navigiorum spoliis quæstuosa: quippè obsident littora, et æstu destituta navigia notis sibi vadis occupant. Incolæ nemoris, quos *Hammonios* vocant, dispersis tuguriis habitant; medium nemus pro arce habent, triplici muro circumdatum.

XXX. Prima munitio tyrannorum veterem regiam clausit: in proximà conjuges eorum, cum liberis et pellicibus, habitant. Hic quoque Dei oraculum est. Ultima munimenta, satellitum armigerorumque sedes erant. Est etiam aliud Hammonis nemus; in medio habet fontem: *aquam solis* vocant. Sub lucis ortum tepida manat: medio die, cùm vehementissimus est calor, frigida eadem fluit: inclinato in vesperam, calescit: medià nocte, fervida exæstuat, quoque pro-

pius nox vergit ad lucem, multùm ex nocturno calore decrescit; donec sub ipsum diei ortum assueto tepore languescat. Id quod pro deo colitur, non eamdem effigiem habet, quam vulgò diis artifices accommodaverunt. Umbiculo maximè similis est habitus, smaragdo et gemmis coagmentatus. Hunc, cùm responsum petitur, navigio aurato gestant sacerdotes, multis argenteis pateris ab utroque navigii latere pendentibus. Sequuntur matronæ, virginesque, patrio more inconditum quoddam carmen canentes, quo propitiari Jovem credunt, ut certum edat oraculum.

XXXI. At tùm quidem regem propiùs adeuntem maximus natu è sacerdotibus filium appellat, hoc nomen illi parentem Jovem reddere affirmans. Ille verò et accipere se, ait, et agnoscere, humanæ sortis oblitus. Consulit deindè, an totius orbis imperium fatis sibi destinaret pater. Vates, æquè in adulationem compositus, terrarum omnium rectorem fore ostendit. Post hoc instititit quærere, an omnes parentis sui interfectores pœnas dedissent. Sacerdos parentem ejus negat ullius scelere posse violari, Philippi autem omnes interfectores luisse supplicia. Adjecit, invictum fore, donec excederet ad deos. Sacrificio deindè facto, dona et sacerdotibus et deo data sunt: permissumque amicis, ut ipsi quoque consulerent Jovem. Nihil ampliùs quæsierunt, quàm an auctor esset sibi divinis honoribus colendi suum regem. Hoc quoque acceptum fore Jovi vates respondit, ut ipsi victorem regem divino honore colerent. Verè et salubriter æstimanti fidem oraculi vana profectò responsa videri potuissent: sed fortuna, quos uni sibi credere coegit, magnâ ex parte avidos gloriæ magìs, quàm capaces facit. Jovis igitur filium se non solùm appellari passus est, sed etiam jussit: rerumque gestarum famam dùm augere vult, tali appellatione corrumpit. Et Macedones, assueti quidem regio imperio; sed majore libertatis umbrâ quàm cæteræ gentes, immortalitatem affectantem, contumaciùs quàm aut ipsis expediebat aut regi, adversati sunt. Sed hæc suo quæque tempori reserventur. Nunc cætera exsequi pergam.

XXXII. Alexander ab Hammone rediens, ut à mari

ad Mareotim paludem haud procùl insulâ Pharo sitam venit, contemplatus loci naturam, primùm in ipsâ insulâ statuerat urbem novam condere. Indè, ut apparuit magnæ sedis insulam haud capacem, elegit urbi locum, ubi nunc est Alexandria, appellationem trahens ex nomine auctoris. Complexus quidquid loci est inter paludem et mare, octoginta stadiorum muris ambitum destinat, et, qui ædificandæ urbi præessent relictis, Memphim petit. Cupido haud injusta quidem, cæterùm intempestiva, incesserat, non interiora modò Ægypti, sed etiam Æthiopiam invisere; Memnonis Tithonique celebrata regia cognoscendæ vetustatis avidum trahebat penè extra terminos solis. Sed imminens bellum, cujus multò major supererat moles, otiosæ peregrinationi tempora exemerat. Itaque Ægypto præfecit Æschylum Rhodium, et Peucesten Macedonem, quatuor millibus militum in præsidium regionis ejus datis. Claustra Nili fluminis Polemonem tueri jubet: triginta ad hoc triremes datæ. Africæ deindè, quæ Ægypto juncta est, præpositus Apollonius; vectigalibus ejusdem Africæ Ægyptique Cleomenes. Ex finitimis urbibus commigrare Alexandriam jussis, novam urbem magnâ multitudine implevit. Fama est, cùm rex urbis futuræ muros polentâ, ut Macedonum mos est, destinâsset, avium greges advolâsse, et polentâ esse pastas: cùmque id omen pro tristi à plerisque esset acceptum, respondisse vatem, magnam illam urbem advenarum frequentiam culturam, multisque eam terris alimenta præbituram.

XXXIII. Regem, cùm secundo amne deflueret, assequi cupiens Hector, Parmenionis filius eximio ætatis flore, in paucis Alexandro carus, parvum navigium conscendit, pluribus, quàm capere posset, impositis. Itaque mersa navis omnes destituit. Hector diù flumini obluctatus, cùm madens vestis, et adstricti crepidis pedes natare prohiberent, in ripam tamen semianimis evasit, et ut primùm fatigatus spiritum laxavit, quem metus et periculum intenderant, nullo adjuvante (quippè in diversum evaserant alii) exanimatus est. Rex amissi ejus desiderio vehementer afflictus est, repertumque corpus magnifico extulit funere. Oneravit

hunc dolorem nuntius mortis Andromachi, quem præfecerat Syriæ: vivum Samaritæ cremaverant. Ad cujus interitum vindicandum, quantâ maximâ celeritate potuit, contendit; advenientique sunt traditi tanti sceleris auctores. Andromacho deindè Memnona substituit, affectis supplicio, qui prætorem interemerant. Tyrannos (inter eos Methymnæorum Aristonicum et Chrysolaum), popularibus suis traditis: quos illi è muris ob injurias totos necaverunt. Atheniensium deindè Rhodiorumque et Chiorum legatos audit. Athenienses victoriam gratulabantur; et ut captivi Græcorum suis restituerentur, orabant: Rhodii et Chii de præsidio querebantur. Omnes, æqua desiderare visi, impetraverunt. Mitylenæis quoque, ob egregiam in partes suas fidem, et pecuniam quam in bellum impenderant, obsides reddidit, et magnam regionem finibus eorum adjecit. Cypriorum quoque regibus, qui et à Dario defecerant ad ipsum, et oppugnanti Tyrum miserant classem, pro merito honos habitus est. Amphoterus deindè, classis præfectus, ad liberandam Cretam missus (namque et Persarum et Spartanorum armis pleraque ejus insulæ obsidebantur), antè omnia mare à piraticis classibus vindicare jussus; quippè obnoxium prædonibus erat, in bellum utroque rege converso. His compositis, Herculi Tyrio ex auro crateram, cum triginta pateris dicavit; imminensque Dario, iter ad Euphratem pronuntiari jussit.

XXXIV. At Darius, cùm ad Ægypto divertisse in Africam hostem comperisset, dubitaverat utrùmne circà Mesopotamiam subsisteret, an interiora regni sui peteret, haud dubiò potentior auctor præsens futurus ultimis gentibus impigrè bellum capessendi, quas ægrè per præfectos suos moliebatur. Sed ut, idoneis auctoribus, fama vulgavit, Alexandrum cum omnibus copiis, quamcumque ipse adîsset regionem, petiturum, haud ignarus quàm cum strenuo res esset, omnia longinquarum gentium auxilia Babyloniam contrahi jussit. Bactriani, Scythæque et Indi convenerant: jam et cæterarum gentium copiæ partibus simul adfuerunt. Cæterùm, cùm dimidio fermè major esset exercitus quàm in Ciliciâ, multis arma deerant, quæ

summâ curâ comparabantur. Equitibus equisque tegumenta erant ex ferreis laminis serie inter se connexis. Queis ante à præter jacula nihil dederat, scuta gladiique adjiciebantur, equorumque domandi greges peditibus distributi sunt, ut major pristino esset equitatus: ingensque, ut crediderat, terror hostium, ducentæ falcatæ quadrigæ, unicum illarum gentium auxilium, secutæ sunt. Ex summo temone hastæ præfixæ ferro eminebant, utrimque à jugo ternos direxerant gladios, et inter radios rotarum plura spicula eminebant in adversum: aliæ falces summis rotarum orbibus hærebant, et aliæ in terram demissæ, quidquid obvium concitatis equis fuisset amputaturæ.

XXXV. Hoc modo instructo exercitu ac perarmato, Babylone copias movit. A parte dextrâ erat Tigris, nobilis fluvius; levam tegebat Euphrates. Agmen Mesopotamiæ campos impleverat. Tigri deindè superato, cùm audisset haud procùl abesse hostem, Satropatem, equitum præfectum, cum mille delectis præmisit. Mazæo prætori sex millia data, quibus hostem transitu amnis arceret. Eidem mandatum ut regionem, quam Alexander esset aditurus, popularetur atque ureret. Quippè credebat inopiâ debellari posse nihil habentem nisi quod rapiendo occupâsset: ipsi autem commeatus alii terrâ, alii Tigri amne subvehebantur. Jàm pervenerat ad Arbela, vicum, nobilem suâ clade facturus. Illìc commeatuum sarcinarumque majore parte depositâ, Lycum amnem ponte junxit; et per dies quinque, sicut antè Euphratem, trajecit exercitum. Indè octoginta ferè stadia progressus, ad alterum amnem, *Bumado* nomen est, castra posuit. Opportuna explicandis copiis regio erat, equitabilis et vasta planities: ne stirpes quidem et brevia virgulta operiunt solum; liberque prospectus oculorum, etiam ad ea quæ procùl recessère, permittitur: itaque, si quà campi eminebant, jussit æquari, totumque fastigium extendi.

XXXVI. Alexandro, qui numerum copiarum ejus, quantùm procùl conjectari poterant, æstimabant, vix fecerunt fidem tot millibus cæsis, majores copias esse reparatas. Cœterùm, omnis periculi, et maximè multitudinis contemptor, undecimis castris pervenit ad Eu-

phratem: quo pontibus juncto, equites primos ire, phalangem sequi jubet, Mazæo, qui ad inhibendum transitum ejus cum sex millibus equitum occurerat, non auso periculum sui facere. Paucis deindè, non ad quietem, sed ad reparandos animos, diebus datis militi, strenuè hostem insequi cœpit, metuens ne interiora regni sui peteret, sequendusque esset per loca omni solitudine atque inopiâ vasta. Igitur quarto die præter Arbela penetrat ad Tigrim. Tota regio ultrà amnem recenti fumabat incendio: quippè Mazæus quæcumque adierat, haud secùs quàm hostis, urebat. Ac primò, caligine quam fumus effuderat obscurante lucem, insidiarum metu substitit; deindè ut speculatores præmissi tuta omnia nuntiaverunt, paucos equitum ad tentandum vadum fluminis præmisit, cujus altitudo primò summa equorum pectora, mox, ut in medium alveum ventum est, cervices quoque æquabat. Nec sanè alius ad Orientis plagam tàm violentus invehitur, multorum torrentium non aquas solùm, sed etiam saxa secum trahens. Itaque, à celeritate quâ defluit, *Tigri* nomen est inditum, quia persicâ linguâ *tigrim* sagittam appellant.

XXXVII. Igitur pedes, velut divisus in cornua, circumdato equitatu, levatis super capita armis, haud ægrè ad ipsum alveum penetrat. Primus inter pedites rex egressus in ripam, vadum militibus manu, quandò vox exaudiri non poterat, ostendit: sed gradum firmare vix poterant, cùm modò saxa lubrica vestigium fallerent, modò rapidior unda subduceret. Præcipuus erat labor eorum qui humeris onera portabant: quippè cùm semetipsos regere non possent, in rapidos gurgites incommodo onere auferebantur: et dùm sua quisque spolia consequi studet, major inter ipsos quàm cum amne orta luctatio est, cumulique sarcinarum passim fluitantes plerosque perculerant. Rex monere, ut satis haberent arma retinere; cætera se redditurum. Sed neque consilium, neque imperium accipi poterat; obstrepebat hinc metus; præter hunc, invicem natantium mutuus clamor. Tandem quâ leniore tractu amnis aperit vadum emersêre: nec quidquam præter paucas sarcinas desideratum est.

XXXVIII. Deleri potuit exercitus, si quis ausus esset vincere; sed perpetua fortuna regis avertit indè hostem. Sic Granicum, tot millibus equitum peditumque in ulteriore stantibus ripâ superavit; sic angustis in Ciliciæ callibus, tantam multitudinem hostium. Audaciæ quoque, quâ maximè viguit, ratio minui potest, quia nunquàm id discrimen venit, an temerè fecisset. Mazæus, qui, si transeuntibus flumen supervenisset, haud dubiò oppressurus fuit incompositos, in ripâ demùm, et jàm perarmatos adequitare cœpit. Mille admodùm equites præmiserat; quorum paucitate Alexander explorratâ, deindè contemptâ, præfectum Pæonum equitum, Aristona laxatis habenis invehi jussit. Insignis eo die pugna equitum, et præcipuè Aristonis, fuit: præfectum equitatûs Persarum, Satropatem directâ in gutture hastâ transfixit; fugientemque per medios hostes consecutus, ex equo præcipitavit, et obluctanti caput gladio dempsit, quod relatum magnâ cum laude antè regis pedes posuit.

XXXIX. Biduo ibi rex stativa habuit; in proximum deindè iter pronuntiari jussit. Sed primâ ferè vigiliâ, luna deficiens primum nitorem sideris sui condidit; deindè, sanguinis colore suffuso, lumen omne fœdavit; sollicitisque sub ipsum tanti discriminis casum ingens religio, et ex eâ formido quædam incussa est. Diis invitis in ultimas terras trahi se querebantur. Jàm nec flumina posse adiri, nec sidera pristinum præstare fulgorem, vastas terras, deserta omnia occurrere; in unius hominis jactationem tot millium sanguinem impendi. Fastidio esse patriam, abdicari Philippum patrem; cœlum vanis cogitationibus peti. Jàm pro seditione res erat, cùm ad omnia interritus, duces principesque militum frequentes adesse prætorio Ægyptiosque vates, quos cœli ad siderum peritissimos esse credebat, quid sentirent expromere jubet. At illi, qui satis scirent temporum orbes implere destinatas vices lunamque deficere, cùm ità terram subiret ut sole privaretur, rationem quidem ipsis perceptam non edocent vulgus; cæterùm affirmant solem Græcorum, lunam esse Persarum: quoties illa deficiat, ruinam stragemque illis gentibus portendi. Veteraque exem-

pla percensent Persidis regum, quos adversis diis pugnâsse lunæ ostendisset defectio. Nulla res efficaciùs multitudinem regit, quàm superstitio : alioqui impotens, sæva, mutabilis ubi vanâ religione capta est, meliùs vatibus, quàm ducibus suis paret. Igitur edita in vulgus Ægyptiorum responsa rursùs ad spem et fiduciam erexêre torpentes.

XL. Rex impetu animorum utendum ratus, secundâ vigiliâ castra movit : dextrâ Tigrim habebat, à lævâ montes quos *Gordæos* vocant. Hoc ingresso iter, speculatores qui præmissi erant, sub lucis ortum, Darium adventare nuntiaverunt. Instructo igitur milite, et composito agmine, antecedebat. Sed Persarum exploratores erant mille fermè, qui speciem agminis magni fecerant : quippè ubi explorari vera non possunt, falsa per metum augentur. His cognitis, rex, cum paucis suorum assecutus agmen refugientium ad suos, alios cecidit, alios cepit : equitesque præmisit simùl speculatum, simùl ut ignem, quo barbari cremaverant vicos, extinguerent. Quippè fugientes raptim tectis acervisque frumenti injecerant flammas, quæ cùm in summo hæsissent, ad inferiora nondùm penetraverant. Exstincto igitur igne, plurimùm frumenti repertum est : copiâ aliarum quoque rerum abundare cœperunt. Ea res ipsa militi ad persequendum hostem animum incendit : quippè urente et populante eo terram, festinandum erat, ne incendio cuncta præriperet. In rationem ergò necessitas versa : quippè Mazæus, qui anteà per otium vicos incenderat, jàm fugere contentus, pleraque inviolata hosti reliquit. Alexander haud longiùs centum quinquaginta stadiis Darium abesse compererat : itaque ad satietatem quoque copiâ commeatuum instructus, quatriduo in eodem loco substitit.

XLI. Interceptæ deindè Darii litteræ sunt, quibus Græci milites sollicitabantur ut regem interficerent aut proderent : dubitavitque an eas pro concione recitaret, satis confisus Græcorum quoque ergà se benevolentiæ ac fidei. Sed Parmenio deterruit, non esse talibus promissis imbuendas aures militum, patere vel unius insidiis regem, nihil nefas esse avaritiæ. Secu-

tus consilii auctorem, castra movit. Iter facienti spado unus ex captivis, qui Darii uxorem comitabantur, deficere eam nuntiat, et vix spiritum ducere. Itineris continui labore, animique ægritudine fatigata, inter socrûs et virginum filiarum manus collapsa erat, deindè et exstincta; id ipsum nuntians alius supervenit. Et rex, haud secùs quàm si parentis suæ mors nuntiata esset, crebros edidit gemitus: lacrymisque obortis, quales Darius profudisset, in tabernaculum in quo mater erat Darii, defuncto assidens corpori, venit. Hìc verò renovatus est mœror, ut prostratam humi vidit. Recenti malo priorum quoque admonita, receperat in gremium adultas virgines; magna quidem mutui doloris solatia, sed quibus ipsa deberet esse solatio. In conspectu erat nepos parvulus, ob id ipsum miserabilis, quòd nondùm sentiebat calamitatem, maximâ ex parte ad ipsum redundantem. Crederes Alexandrum inter suas necessitudines flere, et solatia non adhibere, sed quærere. Cibo certè abstinuit, omnemque honorem funeri, patrio Persarum more, servavit; dignus herculè qui nunc quoque tantæ mansuetudinis et continentiæ ferat fructum. Semel omninò eam viderat, quo die capta est; nec ut ipsam, sed ut Darii matrem videret: eximiamque pulchritudinem formæ ejus, non libidinis habuerat incitamentum, sed gloriæ.

XLII. E spadonibus qui circà reginam erant, Tyriotes inter trepidationem lugentium elapsus per eam portam quæ, quia ab hoste aversa erat, leviùs custodiebatur, ad Darii castra pervenit; exceptusque à vigilibus, in tabernaculum regis perducitur, gemens et veste laceratâ. Quem ut conspexit Darius, multiplici doloris exspectatione commotus, et quid potissimùm timeret incertus: « Vultus tuus, *inquit*, nescio « quod ingens malum præfert; sed cave miseri homi- « nis auribus parcas: didici enim esse infelix, et « sæpè calamitatis solatium est nôsse sortem suam. « Nùm, quod maximè suspicor et loqui timeo, lu- « dibria meorum nuntiaturus es mihi, et, ut credo, « ipsis quoque omni graviora supplicio? » Ad hæc Tyriotes: « Istud quidem procùl abest, *inquit*: quan- « tuscumque enim reginis honor ab iis qui parent ha-

« beri potest, tuis à victore servatus est : sed uxor tua « paulò antè excessit è vitâ. » Tùm verò non gemitus modò, sed etiam ejulatus totis castris exaudiebantur; nec dubitavit Darius quin interfecta esset, quia nequisset contumeliam pati. Exclamatque amens dolore : « Quod ergo tantum nefas commisi, Alexander? « quem tuorum propinquorum necavi, ut hanc vicem « sævitiæ meæ reddas? Odisti me, non quidem provo-« catus; sed finge justum intulisse te bellum, cum fe-« minis ergò agere debueras? » *Tyriotes affirmare per deos patrios*, nihil in eam gravius esse consultum; ingemuisse etiam Alexandrum morti, et non parciùs flevisse quàm ipse lacrymaretur. Ob hæc ipse, amantis animus in sollicitudinem suspicionemque revolutus est, desiderium captivæ profectò à consuetudine stupri ortum esse conjectans. Submotis igitur arbitris, uno duntaxat Tyriote retento, jàm non flens, sed suspirans : « Videsne in te, Tyriote, « locum mendacio non esse? tormenta jàm hìc erunt; « sed ne exspectaveris per deos, si quid tui tibi regis « reverentiæ est; nùm quod et scire exspecto et quæ-« rere pudet ausus est et dominus, et juvenis? » Ille quæstioni corpus offerre, deos testes invocare, castè sanctèque habitam esse reginam. Tandem ut fides facta est vera esse quæ affirmaret spado, capite velato, diù flevit : manantibusque adhùc lacrymis, veste ab ore rejectâ, ad cœlum manus tendens : « Dii patrii, « *inquit*, primùm mihi stabilite regnum; deindè, si « de me jàm transactum est, precor, ne quis potiùs Asiæ « rex sit, quàm iste tàm justus hostis, tàm misericors « victor. »

XLIII. Itaque quanquàm, pace frustrà bis petitâ, omnia in bellum consilia converterat, victus tamen continentiâ hostis, ad novas pacis conditiones ferendas decem legatos, cognatorum principes, misit; quos Alexander, concilio advocato, introduci jussit. E quibus maximus natu : « Darium, *inquit*, ut pacem « à te jàm hoc tertio peteret, nulla vis subegit; sed « justitia et continentia tua expressit. Matrem, conju-« gem, liberos ejus, nisi quòd sine illo sunt, captos « esse non sensit; pudicitiæ earum quæ supersunt cu-

« ram haud secùs quàm parens agens, *reginas* ap-
« pellas, speciem pristinæ fortunæ retinere pateris.
« Vultum tuum video, qualis Darii fuit cùm dimittere-
« mur ab eo; et ille tamen uxorem, tu hostem luges.
« Jàm in acie stares, nisi cura te sepulturæ ejus mora-
« retur. Et quid mirum est, si tàm ab amico animo
« pacem petit? Quid opus est armis inter quos odia su-
« blata sunt? Anteà imperio tuo finem destinabat Halyn
« amnem qui Lydiam terminat : nunc, quidquid inter
« Hellespontum et Euphratem est in dotem filiæ offert,
« quam tibi tradit. Ochum filium, quem habes, pacis
« et fidei obsidem retine; matrem et duas virgines fi-
« lias redde : pro tribus corporibus triginta millia ta-
« lentûm auri precatur accipias. Nisi moderationem
« animi tui notam haberem, non dicerem hoc esse
« tempus, quo pacem non dare solùm, sed etiam oc-
« cupare deberes. Respice quantùm post te reliqueris :
« intuere quantùm petas. Periculosum est prægrave
« imperium : difficile est continere quod capere non
« possis. Videsne ut navigia quæ modum excedunt,
« regi nequeant? Nescio an Darius ideò tàm multa ami-
« serit, quia nimiæ opes magnæ jacturæ locum faciunt.
« Facilius est quædam vincere, quàm tueri. Quàm
« herculè expeditiùs manus nostræ rapiunt, quàm
« continent! Ipsa mors uxoris Darii te admonere po-
« test, minùs jàm misericordiæ tuæ licere, quàm li-
« cuit. »

XLIV. Alexander, legatis excedere tabernaculo jus-
sis, quid placeret ad consilium refert. Diù nemo quid
sentiret ausus est dicere, incertâ regis voluntate. Tan-
dem Parmenio : « Antè suasissem, *ait*, ut captivos
« apud Damascum redimentibus redderes : ingentem
« pecuniam potuisse redigi ex iis qui multi vincti viro-
« rum fortium occupaverant manus : et nunc magno-
« perè censerem, ut unam anum et duas puellas, itinerum
« agminumque impedimenta, triginta millibus talentis
« auri permutes. Opimum regnum occupari posse con-
« ditione, non bello : nec quemquam alium inter Is-
« thrum et Euphratem possedisse terras ingenti spatio
« intervalloque discretas. Macedoniam quoque respi-
« ceret potiùs quàm Bactra et Indos intueretur. » In-

grata oratio regi fuit. Itaque ut finem dicendi fecit : « Et ego, *inquit*, pecuniam quàm gloriam mallem, si « Parmenio essem. Nunc Alexander, de paupertate se- « curus sum; et me non mercatorem memini esse, sed « regem. Nihil quidem habeo venale; sed fortunam « meam utiquè non vendo. Captivos si placet reddi, ho- « nestiùs dono dabimus quàm pretio remittemus. »

XLV. Introductis deindè legatis ad hunc modum respondit : « Nuntiate Dario, gratiarum actionem apud « hostem supervacaneam esse, et me quæ fecerim cle- « menter et liberaliter, non amicitiæ ejus tribuisse, « sed naturæ meæ. Bellum cum captivis et feminis ge- « rere non soleo. Armatus sit oportet, quem oderim. « Quòd si saltem pacem bonâ fide peteret, delibera- « rem forsitàn an darem. Verùm enim verò, cùm modò « milites meos litteris ad proditionem, modò amicos « ad perniciem meam pecuniâ sollicitet, ad interne- « cionem mihi persequendus est, non ut justus hostis, « sed ut percussor et veneficus. Conditiones verò pacis, « quas fertis, si accepero, victorem eum faciunt. Quæ « post Euphratem sunt, liberaliter donat; ubi igitur « me affamine? nempe ultra Euphratem sum. Summum « ergo dotis quam promittit terminum castra mea trans- « eunt. Hinc me depellite, ut sciam vestrum esse, « quod ceditis. Eàdem liberalitate dat mihi filiam suam « nempe quam scio aliqui servorum suorum nupturam : « multùm verò mihi præstat, si me Mazæo generum præ- « ponit! Ite, nuntiate regi vestro, et quæ amisit, et quæ « adhùc habet, præmia esse belli; hoc regente utrius- « que terminos regni, id quemque habiturum quod « proximæ lucis assignatura fortuna est; et me in Asiam « non venisse ut ab aliis acciperem, sed ut aliis darem. « Si secundus, et non par mihi vellet haberi, facerem « forsitan quæ petit. Proindè aut deditionem hodiè, « aut in crastinum bellum paret : nec aliam sibi, quam « expertus est polliceatur fortunam. » *Legati respon- dent :* « Cùm bellum in animo sit facere eum simpli- « citer, quòd spe pacis non frustraretur. Ipsos petere « quàm primùm dimittantur ad regem; eum quoque « bellum parare debere. » Dimissi nuntiant adesse cer- tamen.

XLVI. Ille quidem confestìm Mazæum cum tribus millibus equitum, ad itinera, quæ hostis petiturus erat, occupanda præmisit. Alexander, corpori uxoris ejus justis persolutis, omnique graviore comitatu intrà eadem munimenta cum modico præsidio relicto, ad hostem contendit. In duo cornua diviserat peditem, in utrumque latus equite circumdato; impedimenta sequebantur agmen. Præmissum deindè cum citis equitibus Menidam jubet explorare ubi Darius esset. At ille, cùm Mazæus haud procul consedisset, non ausus ultrà procedere, nihil aliud quàm fremitum hominum, hinnitumque equorum exaudîsse nuntiat. Mazæus quoque, conspectis procùl exploratoribus, in castra se recipit, adventûs hostium nuntius. Igitur Darius, qui in patentibus campis decernere optabat, armari militem jubet, aciemque disponit. In lævo cornu Bactriani ibant equites, mille admodùm; Dahæ totidem, et Arachosii Susiique quatuor millia explebant. Hos quinquaginta falcati currus sequebantur. Proximus quadrigis erat Bessus, cum octo millibus equitum, item Bactrianis. Massagetæ duobus millibus agmen ejus claudebant. Pedites his plurium gentium non mixtas, sed suæ quisque nationis, junxerat copias. Persas deindè cum Mardis Sogdianisque Ariobarzanes et Orobates ducebant. Illi partibus copiarum, summæ Orsines præerat, à septem Persis oriundus, ad Cyrum quoque nobilissimum regem originem suî referens. Hos aliæ gentes, ne sociis quidem satis notæ, sequebantur. Post quas quinquaginta quadrigas Phradrates magno Caspianorum agmine antecedebat. Indi, cæterique Rubri maris accolæ, nomina veriùs quàm auxilia, post currus erant. Claudebatur hoc agmen aliis falcatis curribus quinquaginta, queis peregrinum militem adjunxerat. Hunc Armenii, quos minores vocant, Armenios Babylonii, utrosque Belitæ, et qui montes Cossæorum incolebant, sequebantur. Post hos ibant Gortuæ, gentis quidem Euboïcæ, Medos quondam secuti, sed jam degeneres, et patrii moris ignari. Applicuerat his Phrygas et Cataonas. Parthorum deindè gens, incolentium terras quas nunc Parthi Scythiâ profecti tenent, claudebant agmen. Hæc sinistri cornu acies fuit.

XLVII. Dextrum tenebat natio majoris Armeniæ, Cadusiique, Cappadoces, et Syri, et Medi. His quoque falcati currus erant quinquaginta. Summa totius exercitûs, equites quadraginta quinque millia ; pedestris acies ducenta millia expleverat. Hoc modo instructi, decem stadia procedunt; jussique subsistere, armati hostem exspectabant. Alexandri exercitum pavor, cujus causa non suberat, invasit : quippè lymphati trepidare cœperunt, omnium pectora occulto metu percurrente. Cœli fulgor, tempore æstivo ardenti similis internitens, ignis præbuit speciem; flammasque ex Darii castris splendere, velut illati temerè præsidiis, credebant. Quòd si perculsis Mazæus, qui præsidebat itineri, supervenisset, ingens clades accipi potuit. Ille segnis in eo quem occupaverat tumulo sedet, contentus non lacessi. Alexander, cognito pavore exercitûs, signum ut consisterent dari, ipsos arma deponere ac levare corpora jubet, admonens nullam subiti causam esse timoris; hostem procùl stare. Tandem compotes suî, pariter arma et animos recepêre : nec quidquam ex præsentibus tutius visum est, quàm eodem loco castra munire.

XLVIII. Postero die Mazæus, qui cum delectis equitum in edito colle ex quo Macedonum prospiciebantur castra, consederat, sive metu, sive quia speculari modò jussus erat, ad Darium rediit. Macedones eum ipsum collem quem deseruerat, occupaverunt : nam et tutior planitie erat, et indè acies hostium quæ in campo explicabatur, conspici poterat. Sed caligo, quam circà humidi effuderant montes, universam quidem rei faciem non abstulit, cæterum agminum discrimina atque ordinem prohibuit perspici. Multitudo inundaverat campos ; fremitusque tot millium, etiam procùl stantium aures impleverat. Fluctuari animo rex, et modò suum, modò Parmenionis consilium serâ æstimatione perpendere. Quippè eò ventum erat, undè recipi exercitus nisi victor, aut sine clade, non posset. Dissimulato eo, mercenarium equitem ex Pæoniâ præcedere jubet. Ipse phalangem, sicut anteà dictum est, in duo cornua extenderat : utrumque cornu equites tegebant. Jamque nitidior lux, discussâ caligine, aciem hostium osten-

derat : et Macedones sive alacritate, sive tædio exspectationis, ingentem, pugnantium more, edidêre clamorem. Redditus et à Persis, nemora vallesque circumjectas terribili sono impleverat. Nec jam contineri Macedones poterant, quin cursu quoque ad hostem contenderent. Meliùs adhùc ratus in eodem tumulo castra munire, vallum jaci jussit; strenuèque opere perfecto, in tabernaculum, ex quo tota acies hostium conspiciebatur, secessit.

XLIX. Tùm verò universa futuri discriminis facies in oculis erat : armis insignibus equi virique splendebant, et omnia intentiore curâ præparari apud hostem, sollicitudo prætorum agmina sua interequitantium ostendebat; ac pleraque inania, sicut fremitus hominum, equorum hinnitus, armorum internitentium fulgor; sollicitam exspectatione mentem turbaverant. Igitur, sive dubius animi, sive ut suos experiretur, consilium adhibet, quid optimum factu esset exquirens. Parmenio peritissimus inter duces artium belli, furto, non prælio opus esse censebat; intempestâ nocte opprimi posse hostes. Discordes moribus, linguis, ad hæc somno, et improviso periculo territos, quando in nocturnâ trepidatione coituros? At interdiù primùm terribiles occursuras facies Scytharum Bactrianorumque : hirta illis ora, et intonsas comas esse; prætereà eximiam vastorum magnitudinem corporum. Vanis et inanibus militem magis quàm justis formidinis causis moveri. Deindè tantam multitudinem circumfundi paucioribus posse. Non in Ciliciæ angustiis et inviis callibus, sed in apertâ et latâ planitie dimicandum fore. Omnes fermè Parmenioni assentiebant : Polysperchon haud dubiè in eo consilio positam victoriam arbitrabatur, quem intuens rex (namque Parmenionem nuper acriùs quàm vellet increpitum rursùs castigare non sustinebat.) « Latrunculorum, *inquit*, et furum ista solertia est, quam præcipitis « mihi; quippè illorum votum unicum est fallere : meæ « verò gloriæ semper aut absentiam Darii, aut angustias locorum, aut furtum noctis obstare non patiar : « palàm luce aggredi certum est. Malo me fortunæ « pœniteat, quàm victoriæ pudeat. Ad hæc illud quo-

« que accedit, vigilias agere barbaros, et in armis « stare, ut ne decipi quidem possint, compertum ha- « beo : itaque ad prælium vos parate. » Sic incitatos ad corpora curanda dimisit.

L. Darius illud quod Parmenio suaserat, hostem facturum esse conjectans, frenatos equos stare, magnamque exercitûs partem in armis esse, ac vigilias intentiore curâ servari jusserat. Ergo ignibus tota ejus castra fulgebant ; ipse cum ducibus propinquisque agmina in armis stantium circumibat; Solem Mithren, sacrumque et æternum invocans ignem, ut illis dignam vetere gloriâ, majorumque monumentis fortitudinem inspirarent. Et profectò, si qua divinæ opis auguria humanâ mente concipi possent, deos stare secum. Illos nuper Macedonum animis subitam incussisse formidinem; adhùc lymphatos ferri agique, arma jacientes : expetere præsides Persarum imperii deos debitas è vecordibus pœnas. Nec ipsum ducem saniorem esse; quippè, ritu ferarum prædam modò quam expeteret intuentem, in perniciem quæ antè prædam posita esset incurrere. Similis apud Macedones quoque sollicitudo erat; noctemque, velut in eam certamine edicto, metu egerunt. Alexander, non aliàs magis territus, ad vota et preces Aristandrum vocari jubet. Ille in candidâ veste verbenas manu præferens, capite velato, præibat preces regi Jovem, Minervam Victoriamque propitianti. Tunc quidem, sacrificio ritè perpetrato, reliquum noctis acquieturus, in tabernaculum rediit. Sed nec somnum capere, nec quietem pati poterat. Modò è jugo montis aciem in dextrum Persarum cornu demittere agitabat; modò rectâ fronte concurrere hosti; interdùm hæsitare an potiùs in lævum torqueret agmen. Tandem gravatum animi anxietate corpus altior somnus oppressit.

LI. Jamque, luce ortâ, duces ad accipienda imperia convenerant, insolito circà prætorium silentio attoniti. Quippè aliàs accersere ipsos, et interdùm morantes castigare assueverat : tunc ne ultimo quidem rerum discrimine excitatum esse mirabantur; et non somno quiescere, sed pavore marcere credebant. Non tamen quisquàm è custodibus corporis intrare taber-

naculum audebat : et jàm tempus instabat; nec miles injussu ducis aut arma capere poterat, aut in ordines ire. Diù Parmenio cunctatus, cibum ut caperent, ipse pronuntiat. Jamque exire necesse erat : tunc demùm intrat tabernaculum ; sæpiùsque nomine compellatum, cùm voce non posset, tactu excitavit. « Multa lux,
« *inquit*, est ; instructam aciem hostis admovit : tuus
« miles adhùc inermis exspectat imperium. Ubi est vi-
« gor ille animi tui ? nempe excitare vigiles soles. *Ad*
« *hæc Alexander :* Credisne me priùs somnum capere
« potuisse, quàm exonerarem animum sollicitudine
« quæ quietem morabatur ? » Signumque pugnæ tubâ dari jussit. Et cum in eâdem admiratione Parmenio perseveraret, quòd securus somnum cepisset : « Mini-
« mè, *inquit*, mirum est : ego enim, cùm Darius ter-
« ras ureret, vicos excideret, alimenta corrumperet,
« potens meî non eram : nunc verò quid metuam cùm
« acie decernere paret ? herculè votum meum implevi.
« Sed hujus quoque consilii ratio posteà reddetur : vos
« ite ad copias quibus quisque præest. Ego jàm adero,
« et quid fieri velim exponam. » Rarò admodùm, admonitu magis amicorum quàm metu discriminis quod adeundum erat, uti solebat munimento corporis ; tùm quoque sumpto eo, processit ad milites. Haud aliàs tam alacrem viderant regem ; et, vultu ejus interrito, certam spem victoriæ augurabantur. Atque ille, prorupto vallo, exire copias jubet, aciemque disponit.

LII. In dextro cornu locati sunt equites quos *Agema* appellant. Præerat his Clitus, cui junxit Philotæ turmas ; cæterosque præfectos equitum lateri ejus applicuit. Ultima Meleagri ala stabat, quam phalanx sequebatur. Post phalangem Argyraspides erant ; his Nicanor, Parmenionis filius, præerat. In subsidiis cum manu suâ Cænos ; post eum Orestæ Lyncestæque. Post illos Polysperchon, dux peregrini militis ; hujus agminis Amyntas princeps erat. Phrygas Balacrus regebat, in societatem nuper adscitos. Hæc dextri cornu facies erat. In lævo, Craterus Peloponnensium equites habebat, Achæorumque et Locrensium et Maleôn turmis sibi adjunctis. Hos Thessali equites claudebant, Philippo duce. Peditum acies equitatu tegebatur ; frons

levi cornu hæc erat. Sed, ne circumiri posset à multitudine, ultimum agmen validâ manu cinxerat. Cornua quoque subsidiis firmavit, non rectâ fronte, sed à latere positis, ut si hostis circumvenire aciem tentâsset, parata pugnæ forent. Hìc Agriani erant, quibus Attalus præerat, adjunctis sagittariis Cretensibus. Ultimos ordines avertit à fronte, ut totam aciem orbe muniret. Illyrii hìc erant, adjuncto milite mercede conducto; Thracas quoque simùl objecerat leviter armatos. Adeòque aciem versatilem posuit, ut qui ultimi stabant ne circumirentur, verti tamen, et in frontem circumagi possent. Itaque non prima quàm latera, non latera munitiora fuêre quàm terga.

LIII. His ità ordinatis, præcipit ut, si falcatos currus cum fremitu barbari emitterent, ipsi, laxatis ordinibus, impetum occurrentium silentio exciperent; haud dubius sinè noxâ transcursuros, si nemo se opponeret : sin autem sinè fremitu immisissent, eos ipsi clamore terrerent; pavidosque equos telis utrimque suffoderent. Qui cornibus præerant, extendere ea jussi, ita ut nec circumvenirentur, si arctiùs starent, nec tamen mediam aciem exinanirent. Impedimenta cum captivis, inter quos mater liberique Darii custodiebantur, haud procùl ab acie in edito colle constituit, modico præsidio relicto. Lævum cornu, sicut aliàs, Parmenioni tuendum datum; ipse in dextro stabat. Nondùm ad teli jactum pervenerant, cùm Bion quidam, transfuga, quanto maximo cursu potuerat, ad regem pervenit nuntians murices ferreos in terram defodisse Darium, quà hostem equites emissurum esse credebat, notatumque certo signo locum, ut fraus evitari à suis posset. Asservari transfugâ jusso, duces convocat; expositoque quod nuntiatum erat, monet ut regionem monstratam declinent, equitemque periculum edoceant. Cæterùm hoc tantus exercitus exaudire non poterat, usum aurium intercipiente fremitu duorum agminum : sed in conspectu omnium duces et proximum quemque interequitans alloquebatur :

LIV. « Emensis tot terras in spem victoriæ, de quâ « dimicandum foret, hoc unum superesse discrimen. « Granicum hic amnem, Ciliciæque montes, et Syriam

« Ægyptumque præuntibus raptas, ingentia spei glo-
« riæque incitamenta, referebat. Reprehensos ex fugâ
« Persas pugnaturos, quia fugere non possent. Tertium
« diem jam metu exsangues, armis suis oneratos, in
« eodem vestigio hærere. Nullum desperationis illorum
« majus indicium esse quàm quòd urbes, quòd agros
« suos urerent; quidquid non corrupissent, hostium
« esse confessi. Nomina modò vana gentium ignotarum
« ne extimescerent : neque enim ad belli discrimen
« pertinere, qui ab his Scythæ quive Cadusii appellan-
« tur. Ob id ipsum quòd ignoti essent, ignobiles esse.
« Nunquàm ignorari viros fortes : at imbelles ex late-
« bris suis erutos nihil præter nomina afferre. Mace-
« dones virtute assecutos, ne quis toto orbe locus es-
« set, qui tales viros ignoraret. Intuerentur barbaro-
« rum inconditum agmen; alium nihil præter jaculum
« habere; alium fundâ saxa librare; paucis justa arma
« esse. Itaque illinc plures stare, hinc plures dimica-
« turos. Nec postulare se, ut fortiter capesserent præ-
« lium, nî ipse cæteris fortitudinis fuisset exemplum.
« Se ante prima signa dimicaturum; spondere pro se
« quot cicatrices, totidem corporis decora : scire ipsos
« unum penè se prædæ communis exsortem; in illis
« colendis ornandisque usurpare victoriæ præmia. Hæc
« se fortibus viris dicere. Si qui dissimiles eorum es-
« sent, illa fuisse dicturum : pervenisse eo, undè fu-
« gere non possent. Tot terrarum spatia emensis, tot
« amnibus montibusque post tergum objectis, iter in
« patriam et penates manu esse faciendum. » Sic duces,
sic proximi militum instincti sunt.

LV. Darius in lævo cornu erat, magno suorum ag-
mine, delectis equitum peditumque stipatus; contemp-
seratque paucitatem hostis, vanam aciem esse extensis
cornibus ratus. Cæterùm, sicut curru eminebat, dex-
trâ lævâque ad circumstantium agmina oculos manus-
que circumferens : « Terrarum, inquit, quas Oceanus
« hinc alluit, illinc claudit Hellespontus, paulò antè
« dominis, jam non de gloriâ, sed de salute, et quod
« saluti præponitis, de libertate pugnandum est. Hic
« dies imperium, quo nullum ampliùs vidit ætas, aut
« constituet, aut finiet. Apud Granicum minimâ virium

« parte cum hoste certavimus ; in Ciciliâ victos Syria
« poterat excipere ; magna munimenta regni Tygris
« atque Euphrates erant. Ventum est eò , undè pulsis
« ne fugæ quidem locus est. Omnia tàm diutino bello
« exhausta post tergum sunt ; non incolas suos urbes ,
« non cultores habent terræ. Conjuges quoque et liberi
« sequuntur hanc aciem , parata hostibus præda , nisi
« pro carissimis pignoribus corpora opponimus. Quod
« mearum fuit partium , exercitum quem penè im-
« mensa planities vix caperet , comparavi : equos ,
« arma distribui ; commeatus , ne tantæ multitudini
« deessent providi ; locum in quo acies explicari pos-
« set , elegi. Cætera in vestrâ potestate sunt : audete
« modò vincere , famamque , infirmissimum adversùs
« fortes viros telum , contemnite. Temeritas est , quam
« adhùc pro virtute timuistis ; quæ ubi primum impe-
« tum effudit , velut quædam animalia amisso aculeo ,
« torpet. Hi verò campi deprehendère paucitatem ,
« quam Ciliciæ montes absconderant. Videtis ordines
« raros , cornua extenta , mediam aciem vanam et ex-
« haustam. Nam ultimi quos locavit adversos , terga
« jam præbent. Obteri , meherculè , equorum ungulis
« possunt; etiamsi nihil præter falcatos currus emisero.
« Et bello vicerimus , si vincimus prælio : nam ne illis
« quidem ad fugam locus est : hinc Euphrates illinc
« Tigris prohibet inclusos. Et quæ anteà pro illis erant ,
« in contrarium conversa sunt. Nostrum mobile et ex-
« peditum agmen est ; illud prædâ grave. Implicatos
« ergò spoliis nostris trucidabimus ; eademque res et
« causa victoriæ erit , et fructus. Quòd si quem è vobis
« nomen gentis movet , cogitet Macedonum illi arma
« esse non corpora. Multùm enim sanguinis invicem
« hausimus ; et semper gravior in paucitate jactura
« est. Nam Alexander , quantuscumque ignavis et timi-
« dis videri potest , unum animal est ; et si quid mihi
« creditis , temerarium et vecors , adhùc nostro pavore
« quàm suâ virtute felicius. Nihil autem potest esse diu-
« turnum , cui non subest ratio. Licèt felicitas aspi-
« pirare videatur , tamen ad ultimum temeritati non suf-
« ficit. Præterea breves et mutabiles vices rerum sunt ,
« et fortuna nunquàm simpliciter indulget. Forsitan

« ità dii fata ordinaverunt, ut Persarum imperium,
« quod secundo cursu per ducentos et triginta annos
« ad summum fastigium evexerant, magno motu con-
« cuterent magis quàm affligerent, admonerentque
« nos fragilitatis humanæ, cujus nimia prosperis re-
« bus oblivio est. Modò Græcis ultrò bellum infereba-
« mus; nunc in sedibus nostris propulsamus illatum.
« Jactamur invicem varietate fortunæ. Videlicet impe-
« rium quod mutò affectamus, una gens non capit.
« Cæterum, etiamsi spes non subesset, necessitas ta-
« men stimulare deberet. Ad extrema perventum est,
« Matrem meam, duas filias, Ochum in spem hujus
« imperii genitum, illos principes, illam sobolem re-
» giæ stirpis, duces vestros regum instar, vinctos ha-
« bet; nisi quod in vobis est · ipse ego majore parte
« captivus sum. Eripite viscera mea ex vinculis. Resti-
« tuite mihi pignora: pro quibus ipse mori non recu-
« so, parentem, liberos: nam conjugem in illo carcere
« amisi. Credite nunc omnes tendere ad vos manus,
« implorare patrios deos, opem vestram, misericor-
« diam, fidem exposcere, ut servitute, ut compedi-
« bus, ut precario victu ipsos liberetis. An creditis
« æquo animo iis servire, quorum reges esse fasti-
« diunt? Video admoveri hostium aciem: sed quò pro-
« piùs discrimen accedo, hòc minùs iis quæ dixi pos-
« sum esse contentus. Precor vos per deos patrios,
« æternumque ignem qui præfertur altaribus fulgo-
« remque solis intrà fines regni mei orientis, per æter-
« nam memoriam Cyri, qui ademptum Medis Lydisque
« imperium primus in Persidem intulit; vindicate ab
« ultimo dedecore nomen gentemque Persarum. Ite
« alacres et spe pleni, ut quam gloriam accepistis à
« majoribus vestris, posteris relinquatis. In dextris
« vestris jam libertatem, opem, spem futuri temporis
« geritis. Effugit mortem, quisquis contempserit; timi-
« dissimum quemque consequitur. Ipse non patrio more
« solùm, sed etiam ut conspici possim, curru vehor:
« nec recuso quominùs imitemini me, sive fortitudinis
« exemplum, sive ignaviæ fuero. »

LVI. Interim Alexander, ut et demonstratum à transfugâ insidiarum locum circumiret, et Dario, qui

lævum cornu tuebatur, occurreret, agmen obliquum incedere jubet. Darius quoque eòdem suum obvertit, Besso admonito ut Massagetas equites in lævum Alexandri cornu à latere invehi juberet. Ipse antè se falcatos currus habebat, quos, signo dato, universos in hostem effudit. Ruebant laxatis habenis aurigæ, quò plures, nondùm satis proviso impetu, obtererent. Alios ergò hastæ multùm ultra temones eminentes, alios ab utroque latere dimissæ falces laceravêre. Nec sensìm Macedones cedebant, sed effusâ turbaverant fugâ ordines. Mazæus quoque perclusis metum incussit, mille equitibus ad diripienda hostis impedimenta circumvehi jussis, ratus captivos quoque qui simùl asservabantur, rupturos vincula, cùm suos appropinquantes vidissent. Non fefellerat Parmenionem, qui in lævo cornu erat: properè igitur Polydamanta mittit ad regem, qui et periculum ostenderet, et quid fieri juberet, consuleret. Ille, audito Polydamante: « Abi « nuntia, *inquit*, Parmenioni, si acie vicerimus, non « nostra solùm nos recuperaturos, sed omnia quæ hos- « tium sunt occupaturos. Proindè non est quòd quid- « quam virium subducat ex acie, sed, ut me et Phi- « lippo patre dignum est, contempto sarcinarum dam- « no, fortiter dimicet. » Interìm barbari impedimenta turbaverant; cæsisque pleribus custodum, captivi, vinculis ruptis, quidquid obvium erat quo armari possent, rapiunt, et aggregati suorum equitibus Macedonas ancipiti circum ventos malo invadunt. Lætique circà Sisygambim vicisse Darium, ingenti cæde prostratos hostes, ad ultimum etiam impedimentis exutos esse nuntiant: quippè eamdem fortunam ubique esse credebant, et victores Persas ad prædam discurrisse. Sisygambis, hortantibus captivis ut animum à mœrore allevaret, in eodem quo anteà fuit, perseveravit. Non vox ulla excidit ei: non oris color, vultusve mutatus est; sed sedit immobilis, credo, præcoce gaudio verita fortunam irritare; adeò ut quid mallet, intuentibus eam fuerit incertum.

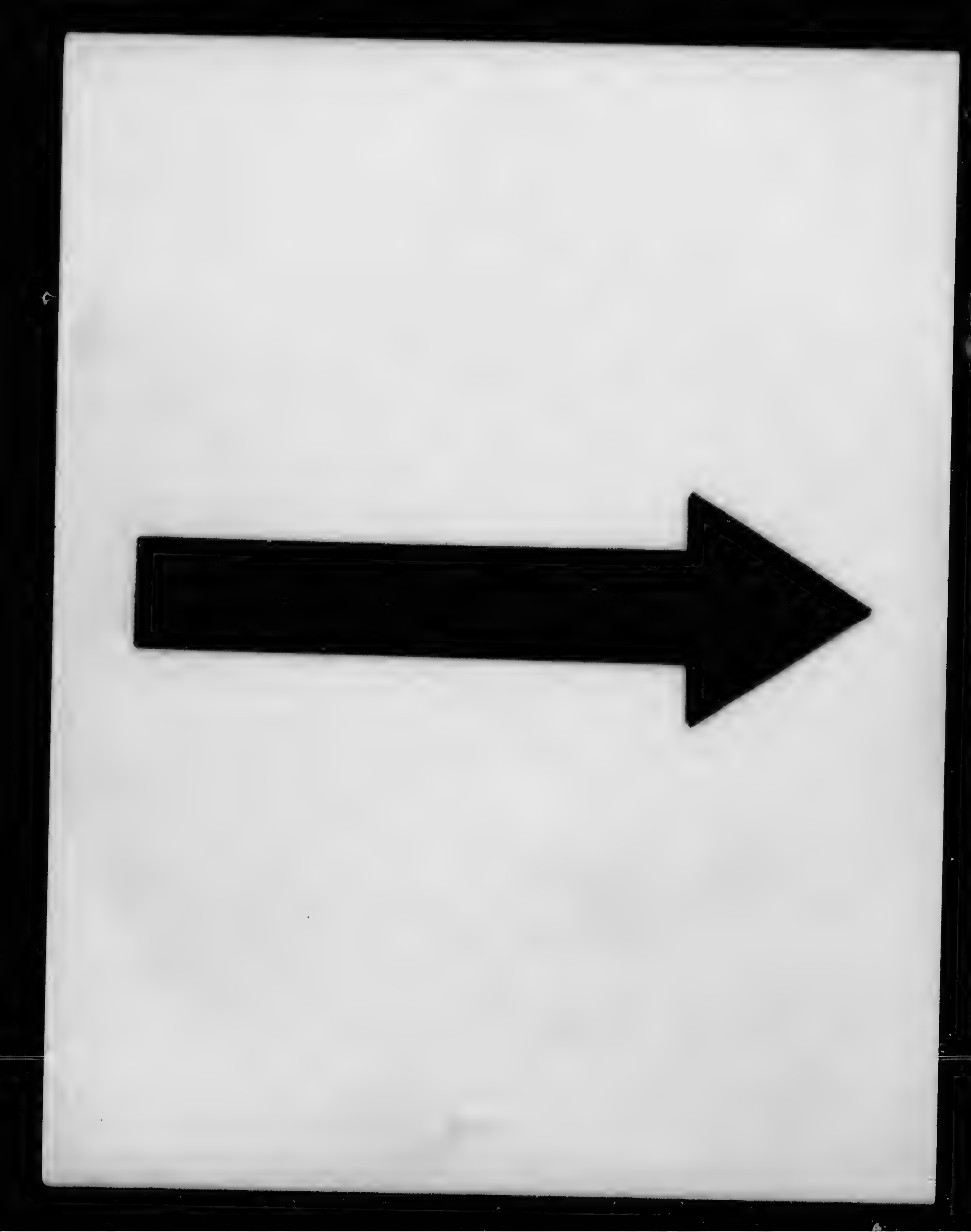
LVII. Inter hæc Amyntas, præfectus equitum Alexandri, cum paucis turmis opem impedimentis laturus advenerat: incertum suone consilio, an regis imperio.

Sed non sustinuit Cadusiorum Scytharumque impetum : quippè, vix tentato certamine, refugit ad regem amissorum impedimentorum testis magis quàm vindex. Jàm consilium Alexandri vicerat dolor; et, ne cura recuperandi sua militem à prælio averteret, non immeritò verebatur. Itaque Areten, ducem hastatorum, quos *Sarissophoros* vocabant, adversùs Scythas mittit. Inter hæc, currus qui circa prima signa turbaverant aciem, in phalangem invecti erant. Macedones, confirmatis animis, in medium agmen accipiunt. Vallo similis acies erat; junxerant hastas, et ab utroque latere temerè incurrentium illia suffodiebant. Circumire deindè currus, et propugnatores præcipitare cœperunt. Ingens ruina equorum aurigarumque aciem compleverat. Hi territos regere non poterant : equi crebrâ jactatione cervicum, non jugum modò excusserant, sed etiam currus everterant. Vulnerati interfectos trahebant, nec consistere territi, nec congredi debiles poterant. Paucæ tamen evasère quadrigæ in ultimam aciem, iis, quibus inciderunt, miserabili morte consumptis. Quippè amputata virorum membra humi jacebant, et quia calidis adhùc vulneribus aberat dolor, trunci quoque et debiles arma non omittebant, donec multo sanguine effuso exanimati procumberent.

LVIII. Interìm Aretes, Scytharum qui impedimenta diripiebant duce occiso, graviùs territis instabat. Supervenère deindè missi à Dario Bactriani, pugnæque vertère fortunam. Multi ergò Macedonum primo impetu obtriti sunt; plures ad Alexandrum refugerunt. Tùm Persæ, clamore sublato, qualem victores solent edere, ferociter in hostem, quasi ubique profligatum incurrunt. Alexander territos castigare, adhortari, prælium quod jam elanguerat solus accendere, confirmatisque tandem animis, ire in hostem jubet. Rarior acies erat in dextro cornu Persarum; namque indè Bactriani decesserant ad opprimenda impedimenta. Itaque Alexander laxatos ordines invadit, et multâ cæde hostium invehitur. At qui in lævo cornu erant Persæ, spe posse eum includi, agmen suum à tergò dimicantis opponunt : ingensque periculum in medio hærens adisset, ni equites Agriani, calcaribus subdi-

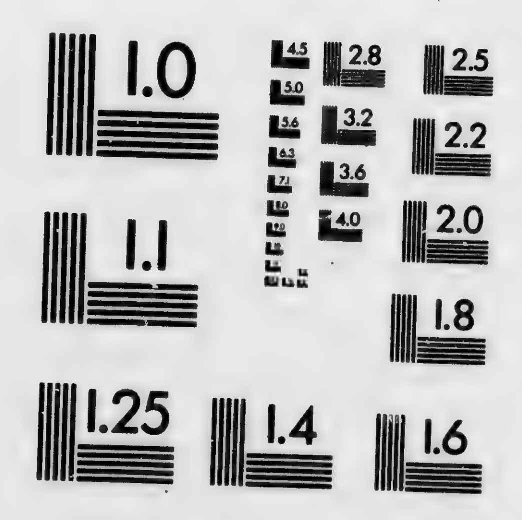
tis, circumfusos regi barbaros adorti essent, aversosque cedendo in se obvertit coegissent. Turbata erat utraque acies. Alexander et à fronte et à tergo hostem habebat; qui averso ei instabant, ab Agrianis militibus premebantur: Bactriani, impedimentis hostium direptis, reversi, ordines suos recuperare non poterant. Plura simùl abrupta à cæteris agmina, ubicumque alium alii fors miscuerat, dimicabant. Duo reges, junctis propè agminibus, prælium accendebant. Plures Persæ cadebant; par ferè utrimque numerus vulnerabatur. Curru Darius, Alexander equo vehebatur: utrumque regem delecti tuebantur, suî immemores; quippè amisso rege, nec volebant salvi esse, nec poterant. Antè oculos sui quisque regis mortem oc-bere ducebat egregium. Maximum tamen peric adibant, qui maximè tuebantur: quippè sibi qui que cæsi regis expetebat decus.

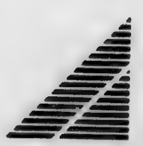
LIX. Cæterùm, sive ludibrium oculorum, sive vera species fuit, qui circà regem Alexandrum erant, vidisse se crediderunt paululùm super caput regis placidè volantem aquilam, nec sonitu armorum, nec gemitu morientium territam: diùque circà equum Alexandri pendenti magis quàm volanti similis apparuit. Certè vates Aristander, albâ veste indutus, et dextrâ præferens lauream, militibus in pugnam intentis avem monstravit, haud dubium victoriæ auspicium. Ingens ergo alacritas ac fiducia paulò antè territos accendit ad pugnam, utique posteaquàm auriga Darii, qui ante ipsum sedens equos regebat, hastâ transfixus est; nec aut Persæ, aut Macedones dubitavêre quin ipse rex esset occisus. Lugubri ergò ululatu et incondito clamore gemituque totam ferè aciem ad hùc æquo marte pugnantium turbavêre. Cognati Darii et armigeri, lævumque tuentes cornu, in fugam effusi destituerant currum, quem à dextrâ parte stipati in medium agmen receperunt. Dicitur acinace stricto Darius dubitâsse an fugæ dedecus honestâ morte vitaret. Sed eminens curru, nondùm omnem suorum aciem prælio excedentem destituere erubescebat: dùmque inter spem et desperationem hæsitat, sensim Persæ cedebant, et laxaverant ordines. Alexander,

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

mutato equo, quippè plures fatigaverat, resistentium adversa ora fodiebat, fugientium terga. Jamque non pugna, sed cædes erat, cùm Darius quoque currum suum in fugam vertit. Hærebat in tergis fugientium victor; sed prospectum oculorum nubes pulveris, quæ ad cœlum ferebatur, abstulerat. Ergo haud secùs quàm in tenebris errabant, ad sonitum notæ vocis, ut signum, subindè coeuntes. Exaudiebantur tantùm strepitus habenarum, quibus equi currum trahentes identidem verberabantur; hæc sola fugientis vestigia excepta sunt.

LX. At in lævo Macedonum cornu, quod Parmenio (sicut ante dictum est) tuebatur, longè aliâ fortunâ utriusque partis res gerebatur. Mazæus cum omni suorum equitatu vehementer invectus, urgebat Macedonum alas. Jamque abundans multitudine, aciem circumvehi cœperat, cùm Parmenio equites nuntiare jubet Alexandro in quo discrimine ipsi essent; nisi maturè subveniretur, non posse sisti fugam. Jam multum viæ processerat rex, imminens fugientium tergis, cùm à Parmenione tristis nuntius venit. Refrenare equos jussi qui vehebantur, agmenque constitit, frendente Alexandro eripi sibi victoriam è manibus, et Darium feliciùs fugere quàm sequi se. Interìm ad Mazæum superati regis fama pervenerat. Itaque, quanquàm validior erat, fortunâ tamen partium territus, perculsis languidiùs instabat. Parmenio ignorabat quidem causam suâ sponte pugnæ remissæ, sed occasione vincendi strenuè est usus: Thessalos equites ad se vocari jubet: « Ecquid, *inquit*, videtis istos qui ferociter « modò instabant, pedem referre, subito pavore per- « territos? Nimirum nobis quoque regis nostri fortuna « vincit; omnia Persarum cæde strata sunt. Quid cessa- « tis? anne fugientibus quidem pares estis? » Vera dicere videbatur, et spes languentes quoque erexerat: subditis calcaribus proruêre in hostem. Et illi jam non sensim, sed citato gradu recedebant; nec quidquam fugæ, nisi quòd terga nondùm verterant, deerat. Parmenio tamen ignarus quænam in dextero cornu fortuna regis esset; repressit suos. Mazæus, dato fugæ spatio, non recto itinere, sed majore, et ob id tutiore, cir-

cuitu, Tigrim superat, et Babylonem cum reliquiis devicti exercitûs intrat.

LXI. Darius, paucis fugæ comitibus, ad Lycum amnem contenderat; quo trajecto, dubitavit an solveret pontem, quippè hostem jam affore nuntiabatur. Sed tot milia suorum quæ nondum ad amnem pervenerant, ponte resciso, prædam hostis fore videbat. Abeuntem, cùm intactum sineret pontem, dixisse constat: Malle se insequentibus iter dare, quàm auferre fugientibus. Ipse ingens spatium fugâ emensus, mediâ ferè nocte Arbela pervenit. Quis tot ludibria fortunæ, ducum agminumque cædem multiplicem, devictorum fugam clades nunc singulorum, nunc universorum, aut animo assequi queat, aut oratione complecti? Propemodum seculi res in unum illum diem fortuna cumulavit. Alii quâ brevissimum patebat iter, alii diversos saltus et ignotos sequentibus calles petebant. Eques pedesque confusi, sine duce, armatis inermes, integris debiles implicabantur. Deindè misericordiâ in metum versâ, qui sequi non poterant, inter mutuos gemitus deserebantur. Sitis præcipuè fatigatos et saucios exurebat; passimque omnibus rivis prostraverant corpora, præterfluentem aquam hianti ore captantes quam cùm diù avidi turbidam hausissent, tendebantur extemplò præcordia premente limo: resolutisque et torpentibus membris, cùm supervenisset hostis, novis vulneribus excitabantur. Quidam, occupatis proximis rivis, diverterant longiùs, ut, quidquid occulti humoris usquam manaret, exciperent. Nec ulla adeò avia et sicca lacuna erat, quæ vestigantium sitim falleret. E proximis verò itineri vicis, senum ululatus feminarumque exaudiebantur, barbaro ritu Darium adhùc regem clamitantium.

LXII. Alexander, ut suprà dictum est, inhibito suorum cursu, ad Lycum amnem pervenerat, ubi ingens multitudo fugientium oneraverat pontem, et plerique, cùm hostis urgeret, in flumen se præcipitaverant; gravesque armis, et prælio ac fugâ defatigati, gurgitibus hauriebantur. Jamque non pons modò fugientes, sed ne amnis quidem capiebat, agmina suâ improvidâ fugâ subindè cumulantes; quippè ubi intra-

vit animos pavor, id solum metuunt quod primùm formidare cœperunt. Alexander, instantibus suis impunè abeuntem hostem sequi permitteret, hebetia tela esse, et manus fatigatas, tantoque cursu corpora exhausta, et præceps in noctem diei tempus causatus est; re verâ de lævo cornu, quod adhuc in acie stare credebat, sollicitus, reverti ad ferendam opem suis statuit. Jamque signa converterat, cùm equites à Parmenione missi, illius quoque partis victoriam nuntiant. Sed nullum eo die majus periculum adiit, quàm dùm copias reducit in castra. Pauci eum et incompositi sequebantur ovantes victoriâ, quippè omnes hostes aut in fugam effusos, aut in acie credebant cecidisse, cùm repentè ex adverso apparuit agmen equitum, qui primò inhibuêre cursum; deindè Macedonum paucitate conspectâ, turmas in obvios concitaverunt. Ante signa rex ibat, dissimulato magis periculo quàm spreto. Nec defuit ei perpetua in dubiis rebus felicitas. Namque præfectum equitatûs avidum certaminis, et ob id ipsum incautiùs in se ruentem, hastâ transfixit. Quo ex equo lapso, proximum ac deindè plures eodem telo confodit; invasêre turbatos amici quoque. Nec Persæ inulti cadebant; quippè non universæ acies, quàm hæ tumultuariæ manus, vehementiùs iniêre certamen. Tandem barbari, cùm obscurâ luce fugâ tutior videretur esse quàm pugna, diversis agminibus abiêre. Rex extraordinario periculo defunctus incolumes suos reduxit in castra.

LXIII. Cecidêre Persarum, quorum numerum victores inire potuerunt, millia quadraginta; Macedonum minùs quàm trecenti desiderati sunt. Cæterùm hanc victoriam rex majore ex parte virtuti quàm fortunæ suæ debuit; animo, non ut anteà loco, vicit. Nam et aciem peritissimè instruxit, et promptissimè ipse pugnavit, et magno consilio jacturam sarcinarum impedimentorumque contempsit, cùm in ipsâ acie summum rei videret esse discrimen: dubioque adhuc pugnæ eventu; pro victore se gessit: perclusos deindè hostes fugit; fugientes, quod in illo ardore animi vix credi potest, prudentiùs quàm avidiùs persecutus est: nam si, parte exercitùs adhuc in acie stante, instare

cedentibus perseverâsset, aut suâ culpâ victus esset, aut alienâ virtute vicisset. Jam, si multitudinem equitum occurrentium, extimuisset, victori aut fœdè fugiendum, aut miserabiliter cadendum fuit. Ne duces quidem copiarum suâ laude fraudandi sunt : quippè vulnera quæ quisque excepit, indicia virtutis sunt. Hephæstionis brachium hastâ ictum est; Perdiccas ac Cœnus, et Menidas, sagittis propè occisi; et si verè æstimare Macedonas, qui tunc erant, volumus, fatebimur et regem talibus ministris, et illos tanto rege fuisse dignissimos.

LIBER V.

BREVIARIUM CAPITUM.

In Mediam se recipit Darius. — 2. Variæ militum in otio occupationes. Suzæ deditio. — 3. Uxiorum regionem superat. Victoris iter Ariobarzanes paululùm moratur. — 4. Captivo quodam iter paucis cognitum aperiente, Persarum exercitum delet Alexander. — 5. Petens Persepolim Alexander quatuor millia captivorum liberat. — 6. Depredatâ Persepoli, altiùs in Persidem progreditur, Mardosque debellat. — 7. Incendium Persepolis : Darium persequi instituit. — 8. Darii, suos ad ultimum prælium hortantis, verba —9. Optimatum sententiæ variæ : Tumultus propter conjurationem Narbazanis ac Bessi. — 10. Bessi consilium nefas tradendi vel necandi Darii. — 11. Insidiæ proditorum Dario deferuntur : Regis periclitantis animi magnitudo. —12. Delusum Regem catenis aureis in Rhedâ Bessus vincit. — 13. Proditionis certior factus Alexander, citato cursu Persas insequitur. Darii necati cadaver lacrymis spargit.

I. Quæ interim ductu imperioque Alexandri, vel in Græciâ, vel in Illyriis ac Thraciâ gesta sunt, si quæque suis temporibus reddere voluero, interrumpendæ sunt res Asiæ; quas utique ad fugam mortemque Darii uni-

versas in conspectu dari; et sicut inter se cohærent tempore, ita opere ipso conjungi, haud paulò aptiùs videri potest. Igitur antè, quæ prælio apud Arbela conjuncta sunt, ordiar dicere. Darius mediâ ferè nocte Arbela pervenit; eòdemque magnæ partis amicorum ejus ac militum fugam fortuna compulerat. Quibus convocatis, exponit; haud dubitare se, quin Alexander celeberrimas urbes agrosque omni copiâ rerum abundantes petiturus esset; prædam opimam paratamque ipsum et milites ejus spectare: id suis rebus, tali in statu, saluti fore; quippè se deserta cum expeditâ manu petiturum. Ultima regni adhùc intacta esse: indè bello vires haud ægrè reparaturum. Occuparet sanè gazam avidissima gens, et ex longâ fame satiaret se auro, mox futura prædæ sibi. Didicisse usu, pretiosam suppellectilem pellicesque, et spadonum agmina, nihil aliud fuisse quàm onera et impedimenta; eadem trahentem Alexandrum, quibus anteà vicisset, inferiorem fore. Plena omnibus desperationis videbatur oratio, quippè Babylonem urbem opulentissimam dedi cernentibus, jam Suza, jam cætera ornamenta regni, causamque belli victorem occupaturum. At ille docere pergit; non speciosa dictu, sed usu necessaria in rebus adversis sequenda esse: ferro geri bella, non auro; viris, non urbium tectis: omnia sequi armatos. Sic majores suos, perclusos in principio rerum, celeriter pristinam reparâsse fortunam. Igitur, sive conformatis eorum animis, sive imperium magis quàm consilium sequentibus, Mediæ fines ingressus est.

II. Paulò post Alexandro Arbela traduntur, regiâ supellectili ditique gazâ repleta, quatuor millia talentûm fuêre, præterea pretiosæ vestes, totius, ut suprà dictum est, exercitûs opibus in illam sedem congestis. Ingruentibus deindè morbis quos odor cadaverum totis jacentium campis vulgaverat, maturiùs castra movit. Euntibus à parte lævâ, Arabia, odorum fertilitate nobilis regio, campestre iter est. Inter Tigrim et Euphratem jacentia, tam uberi et pingui solo sunt, ut à pastu repelli pecora dicantur, ne satietas perimat. Causa fertilitatis est humor qui ex utroque amne manat, toto ferè solo propter venas aquarum resudante.

Ipsi amnes ex Armeniæ montibus profluunt, et magno deindè aquarum diversio, iter quod cepêre percurrunt. Duo millia et quingenta stadia emensi sunt, qui amplissimum intervallum circa Armeniæ montes notaverunt. Iidem cùm Mediæ et Gordianorum terras secare cœperunt, paulatìm in arctiùs coeunt; et quò longiùs manant, hòc angustius inter se spatium terræ relinquunt. Vicini maximè sunt his campi quos incolæ Mesopotamiam vocant, Mediam namque ab utroque latere concludunt : iidem per Babyloniorum fines in Rubrum mare prorumpunt. Alexander quartis castris ad Memnin urbem pervenit. Caverna ibi est, ex quâ fons ingentem vim bituminis effundit; adeò ut satis constet, Babylonios muros ingentis operis, hujus fontis bitumine interlitos esse.

III. Cæterùm Babylonem procedenti Alexandro, Mazæus, qui ex acie in urbem eam confugerat, cum adultis liberis, supplex occurrit, urbem seque dedens. Gratus adventus ejus fuit regi, quippè magni operis futura erat obsidio tam munitæ urbis. Ad hoc vir illustris, et manu promptus, famâque etiam proximo prælio celebris, et cæteros ad deditionem suî incitaturus exemplo videbatur. Igitur hunc quidem benignè cùm ejus liberis excepit. Cæterùm quadrato agmine quod ipse ducebat, velut in aciem irent, ingredi suos jubet. Magna pars Babyloniorum constiterat in muris, avida cognoscendi novum regem. Plures obviàm egressi sunt : inter quos Bagophanes, arcis et regiæ pecuniæ custos, ne studio à Mazæo vinceretur, totum iter floribus coronisque constraverat, argenteis altaribus ab utroque latere dispositis, quæ non thure modò, sed omnibus odoribus cumulaverat. Eum dona sequebantur, greges pecorum equorumque; leones quoque et pardales caveis præferebantur. Magi deindè suo more patrium carmen canentes; post hos Chaldæi Babyloniorumque non vates modò, sed etiam artifices cum fidibus sui generis ibant. Laudes ii regum canere soliti; Chaldæi siderum motus et statas temporum vices ostendere. Equites deindè Babylonii, suo atque equorum cultu ad luxuriam magis quàm ad magnificentiam exacto, ultimi ibant. Rex armatis stipatus, oppidanorum turbam post ultimos pedi-

tes ire jussit : ipse cum curru urbem, ac deindè regiam intravit. Postero die, suppellectilem Darii et omnem pecuniam recognovit.

IV. Cæterùm ipsius urbis pulchritudo ac vetustas non regis modò, sed etiam omnium oculos in semet haud immeritò convertit. Semiramis eam condiderat, vel, ut plerique credidère, Belus, cujus regia ostenditur. Murus instructus laterculo coctili, bitumine interlitus, spatium triginta et duorum pedum in latitudinem amplectitur : quadrigæ inter se occurrentes sine periculo commeare dicuntur. Altitudo muri centum cubitorum eminet spatio; turres denis pedibus, quàm murus, altiores sunt : totius operis ambitus trecenta et undè septuaginta stadia complectitur. Singulorum stadiorum structuram singulis diebus perfectam esse memoriæ proditum est. Ædificia non sunt admota muris, sed ferè spatium unius jugeris absunt. Ac ne totam quidem urbem tectis occupaverunt ; per nonaginta stadia habitatur ; nec omnia continua sunt ; credo, quia tutius visum est pluribus locis spargi. Cætera serunt coluntque, ut si externa vis ingruat, obsessis alimenta ex ipsius urbis solo subministrentur. Euphrates interfluit, magnæque molis crepidinibus coercetur. Sed omnium operum magnitudinem circumveniunt cavernæ ingentes, in altitudinem pressæ ad accipiendum impetum fluminis, quod, ubi appositæ crepidinis fastigium excessit, urbis tecta corriperet, nisi essent specus lacusque qui exciperent. Coctili laterculo structi sunt ; totum opus bitumine astringitur. Pons lapideus flumini impositus jungit urbem. Hic quoque inter mirabilia Orientis opera numeratus est : quippè Euphrates altum limum vehit, quo penitùs ad fundamenta jacienda egestò vix suffulciendo operi firmum reperiunt solum. Arenæ autem subindè cumulatæ et saxis quibus pons sustinetur annexæ, morantur amnem, qui retentus, acriùs quàm si libero cursu mearet, illiditur. Arcem quoque ambitu viginti stadia complexam habet : triginta pedes in terram turrium fundamenta demissa sunt : ad octoginta summum munimenti fastigium pervenit.

V. Super arce, vulgatum Græcorum fabulis mira-

culum, pensiles horti sunt, summam murorum altitudinem æquantes, multarumque arborum umbrâ et proceritate amœni. Saxo pilæ quæ totum onus sustinent, instructæ sunt. Super pilas lapide quadrato solum stratum est, patiens terræ quam altam injiciunt, et humoris quo rigant terras, adeòque validas arbores sustinet moles, ut stipites earum octo cubitorum spatium crassitudine æquent, in quinquaginta pedum altitudinem emineant, et frugiferæ sint, ut si terrâ suâ alerentur : et cùm vetustas non opera solùm manu facta, sed etiam ipsam naturam paulatìm exedendo perimat, hæc moles quæ tot arborum radicibus premitur, tantique nemoris pondere onerata est, inviolata durat : quippè viginti lati parietes sustinent, undecim pedum intervallo distantes, ut procùl visentibus silvæ montibus suis imminere videantur. Syriæ regem Babylone regnantem hoc opus esse molitum, memoriæ proditum est, amore conjugis victum, quæ desiderio nemorum silvarumque in campestribus locis virum compulit amœnitatem naturæ genere hujus operis imitari. Diutiùs in hâc urbe quàm usquàm constitit rex; nec ullus locus disciplinæ militari magis nocuit. Nihil urbis ejus corruptius moribus, nec ad irritandas illiciendasque immodicas voluptates instructius. Convivales ludi totâ Perside regibus purpuratisque cordi sunt : Babylonii maximè in vinum, et quæ ebrietatem sequuntur, effusi sunt.

VI. Inter hæc flagitia exercitus ille domitor Asiæ, per quatuor et triginta dies saginatus; ad ea quæ sequebantur discrimina haud dubiè debilior futurus fuit, si hostem habuisset. Cæterùm, quò minùs damnum sentiret, identidem incremento novabatur. Namque Amyntas Andromenis ab Antipatro Macedonum peditum sex millia adduxit, quingentos præterea ejusdem generis equites; cum his sexcentos Thracas, adjunctis peditibus suæ gentis tribus millibus et quingentis; et ex Peloponneso mercenarius miles ad quatuor millia advenerat, cum trecentis et octoginta equitibus. Idem Amyntas adduxerat quinquaginta principum Macedoniæ liberos adultos, ad custodiam corporis. Quippè inter epulas hi sunt regis ministri, iidemque equos

ineunti prælium admovent, venantemque comitantur, et vigiliarum vices ante cubiculi fores servant; magnorumque præfectorum et ducum hæc incrementa sunt et rudimenta. Igitur arci Babyloniæ, rex, Agathone præsidere jusso, cum septingentis Macedonum, trecentisque mercede conductis, prætores qui regioni Babyloniæ et civitati præessent, Menetem et Apollodorum reliquit; his duo millia peditum dat cum mille talentis. Utrique præceptum, ut in supplementum milites legerent: Mazæum transfugam satrapiâ Babyloniæ donat: Bagophanem, qui arcem tradiderat, se sequi jussit: Armenia Mithreni Sardium traditori data est. Ex pecuniâ deindè Babyloniæ Macedonibus equitibus sexceni denarii tributi: peregrinus eques quingenos accepit; ducenis pedestrium stipendium mensum est.

VII. His ita compositis, in regionem quæ Sitacene vocatur pervenit; fertilis terra, copiâ rerum et omni commeatu abundans. Itaque diutiùs ibi substitit: ac, ne desides otio demitterent animos, judices dedit, præmiaque proposuit de virtute militari certantibus. Octo, qui fortissimi judicati essent, singulis militum millibus præfuturi erant. *Chiliarchas* vocabant, tùm primùm in hunc numerum copiis distributis; namque anteà quingenariæ cohortes erant, nec fortitudinis præmia cesserant. Ingens militum turba convenerat, egregio interfutura certamini, testis eadem cujusque factorum, et de judicibus latura sententiam: quippè veròne an falsò honos cuique haberetur, ignorari non poterat. Primus omnium virtutis causâ donatus est Adarchias senior, qui omissum apud Halicarnassum à junioribus prælium, unus maximè accenderat; proximus ei Antigenes visus est: tertium locum Philotas Angeus obtinuit: quartus Amyntæ datus est. Post hos Antigonus, et ab eo Lyncestes Amyntas fuit: septimum locum Theodatus, ultimum obtinuit Hellanicus. In disciplinâ quoque militaris rei, pleraque à majoribus sumpta mutavit. Nam cùm ante equites in suam quisque gentem describerentur seorsùm à cæteris, exempto nationum discrimine, præfectis non utique suarum gentium, sed delectis attribuit. Tubâ cùm castra mo-

vere vellet, signum dabat; cujus sonus plerumque, tumultuantium fremitu exoriente, haud satis exaudiebatur; ergò perticam, quæ undique conspici posset, supra prætorium statuit, ex quâ signum eminebat pariter omnibus conspicuum; observabatur ignis noctu, fumus interdiù.

VIII. Jamque Suza adituro, Abulites, regionis ejus præfectus, sive Darii jussu, ut Alexandrum prædâ retineret, sive sponte, filium obviàm misit, traditurum se urbem promittens. Benignè juvenem excepit rex, et eo duce, ad Choaspem amnem pervenit, delicatam, ut fama est, vehentem aquam. Hìc Abulites cum donis regalis opulentiæ occurrit. Dromades cameli inter dona erant, velocitatis eximiæ. Duodecim elephanti à Dario ex Indiâ acciti, non jam terror, ut speraverant, Macedonum, sed auxilium, opes victi ad victorem transferente fortunâ. Ut verò urbem intravit, incredibilem ex thesauris summam pecuniæ egessit, quinquaginta millia talentûm argenti, non signati formâ, sed rudi pondere. Multi reges tantas opes longâ ætate cumulaverant liberis posterisque, ut arbitrabantur, quas una hora in externi regis manus intulit. Consedit deindè in regiâ sellâ multò excelsiore quam pro habitu corporis. Itaque pedes cùm imum gradum non contingerint, unus ex regiis pueris mensam subdidit pedibus. Et cùm spadonem qui Darii fuerat ingemiscentem conspexisset rex, causam mœstitiæ requisivit. Ille indicat Darium vesci in eâ solitum, seque sacram ejus mensam ad ludibrium recidentem sine lacrymis conspicere non posse. Subiit ergo regem verecundia violandi hospitales deos. Jamque subduci jubebat, cùm Philotas : « Minimè verò hæc feceris, rex; sed omen quoque « accipe mensam ex quâ libavit hostis epulas, tuis « pedibus esse subjectam. »

IX. Rex, Persidis fines aditurus, Suza urbem Archelao et præsidium trium millium tradidit : Xenophilo arcis cura mandata est : mille Macedonum ætate graves præsidere arcis custodiæ jussi. Thesaurorum Callicrati tutela permissa; satrapia regionis Suzæ restituta Abuliti. Matrem quoque Darii et liberos in eâdem urbe deponit. Ac fortè Macedonicas vestes, multam-

que purpuram dono ex Macedonià sibi missam, cum his quæ eam confecerant, tradi Sisygambi jussit : omni namque honore eam, et filii quoque pietate prosequebatur; admonerique jussit, ut si cordi quoque vestis esset, conficere eam neptes suas assuefaceret, donoque doceret dare. Ad hanc vocem lacrymæ obortæ prodidêre animum aspernantis id munus : quippè non aliud magis in contumeliam Persarum feminæ accipiunt, quàm admovere lanæ manus. Nuntiant qui dona tulerant, tristem esse Sisygambim; dignaque res excusatione et solatio visa. Ipse ergo pervenit ad eam, et : « Mater, *inquit*, hanc vestem quâ indutus sum, sorο« rum non solùm donum, sed etiam opus vides. Nostri « decepêre me mores. Cave, obsecro, in contumeliam « accipias ignorationem meam. Quæ tui moris esse co« gnovi, ut spero, abundè servata sunt. Scio apud vos « filium in conspectu matris nefas esse considere, nisi « cùm illa permisit : quotiescumque ad te veni, donec « ut considerem annueres, restiti; procumbens venerari « me sæpè voluisti; inhibui. Dulcissimæ matri Olym« piadi nomen debitum tibi reddo. »

X. Mitigato anima ejus, rex quartis castris pervenit ad Tigrim fluvium : Pasitigrim incolæ vocant. Oritur montibus Uxiorum, et per mille stadia silvestribus ripis præceps inter saxa devolvitur. Accipiunt deindè eum campi, quos clementiore alveo præterit, jam navium patiens. Sexcenta stadia sunt mollioris soli, per quod leni tractu aquarum Persico mari se insinuat. Alexander, amne superato, cum novem millibus peditum, et Agrianis atque Græcorum mercenariis militibus, tribus additis millibus Thracum, in regionem Uxiorum pervenit. Finitima Susis est, et in primam Persidem excurrit, arctum inter se et Susianos aditum relinquens. Madates erat hujus regionis præfectus, haud sanè temporum homo : quippè ultima pro fide experiri decreverat. Sed periti locorum Alexandrum docent occultum iter esse per calles, et aversum ab urbe. Si paucos misisset leviter armatos, super capita hostium evasuros. Cùm consilium placuisset, iidem itinerum fuerunt duces. Mille et quingenti mercede conducti, et Agriani ferè mille Tauroni præfecto dati, ac post solis

occasum iter ingredi jussi. Ipse, tertiâ vigiliâ castris motis, circa lucis ortum superaverat angustias : cæsâque materiâ cratibus et pluteis faciendis, ut qui turres admoverent, extrà teli ictum essent, urbem obsidere, cœpit. Prærupta erant omnia, saxis et cotibus impedita. Multis ergo vulneribus depulsi, ut quibus non cum hoste solùm, sed etiam cum loco dimicandum esset, subibant tamen, quia rex inter primos constiterat, interrogans tot urbium victores, an erubescerent hærere in obsidione castelli exigui et ignobilis simùl ? Jàm inter hæc eminùs petebatur, cùm testudine objectâ, milites qui ut indè discederet perpellere nequiverant, tuebantur.

XI. Tandem Tauron super arcem urbis se cum suo agmine ostendit ; ad cujus conspectum, et animi hostium labare, et Macedones acriùs prælium inire cœperunt. Anceps oppidanos malum urgebat ; nec sisti vis hostium poterat. Paucis ad moriendum, pluribus ad fugam animus fuit ; magna pars in arcem concessit. Indè triginta oratoribus missis ad deprecandum, triste responsum à rege redditur, non esse veniæ locum. Itaque suppliciorum metu perculsi, ad Sisygambin, Darii matrem, occulto itinere ignotoque hostibus, mittunt qui peterent ut ipsa regem mitigaret, haud ignari parentis eam loco diligi colique. Et Madates sororis filiam secum matrimonio junxerat, Darium propinquâ cognatione contingens. Diù Sisygambis supplicum precibus repugnavit, abnuens deprecationem pro illis convenire fortunæ in quâ esset : adjecitque metuere sese ne victoris indulgentiam fatigaret ; sæpiùs cogitare captivam esse se, quàm reginam fuisse. Ad ultimum victa litteris Alexandrum ità deprecata est, ut ipsam excusaret, quòd deprecaretur : petere se ut illis quoque, si minùs sibi, ignosceret. Pro necessario ac propinquo suo, jam non hoste, sed supplice, tantùm vitam precari. Moderationem clementiamque regis, quæ tunc fuit, vel una hæc res possit ostendere. Non Madati modò ignovit, sed omnes, et deditos, et captivos libertate atque immunitate donavit : urbem reliquit intactam ; agros sine tributo colere permisit. A victore Dario plura mater non impetrâsset. Uxiorum deindè

gentem subactam Susianorum satrapiæ contribuit; divisisque cum Parmenione copiis, illum campestri itinere procedere jubet; ipse cum expedito agmine jugum montium cepit, quorum perpetuum dorsum in Persidem excurrit.

XII. Omni hâc regione vastatâ, tertio die Persidem, quinto angustias, quas illi *Susidas Pylas* vocant, intrat. Ariobarzanes has cum quinque et viginti millibus peditum occupaverat rupes, abscissas et undique præruptas, in quarum cacuminibus extra teli jactum barbari stabant, de industriâ quieti et paventibus similes, donec in arctissimas fauces penetraret agmen. Quod ubi contemptu suî pergere vident, tùm verò ingentis magnitudinis saxa per montium prona devolvunt, quæ incussa sæpiùs subjacentibus petris, majore vi incidebant, nec singulos modò, sed agmina proterebant. Fundis quoque excussi lapides et sagittæ ingerebantur undique. Nec id miserrimum fortibus viris erat, sed quòd inulti, ferarum ritu, velut in foveâ deprehensi cæderentur. Irâ igitur in rabiem versâ, eminentia saxa complexi, ut ad hostem perveniant, alius alium levantes conabantur ascendere. Ipsa multorum simul manibus correpta et convulsa, in eos qui commoverant, recidebant. Nec stare ergò, nec niti, nec testitudine quidem protegi poterant, cùm tantæ molis onera propellerent barbari. Regem non dolor modò, sed etiam pudor temerè in illas angustias conjecti exercitûs angebat. Invictus ad eam diem fuerat, nihil frustrà ausus; impunè Ciliciæ fauces intraverat : mari quoque novum iter in Pamphyliam aperuerat : tunc hæsitabat deprehensa felicitas; nec aliud remedium erat, quàm reverti quà venerat. Itaque, signo receptui dato, densatis agminibus scutisque super capita consertis, retrò evadere ex angustiis jubet. Triginta fuère stadia quæ remensi sunt.

XIII. Tùm castris undique aperto loco positis, non consultare modò quid agendum esset, sed vates quoque adhibere cœpit, à superstitione animi. Sed quid tùm prædicere Aristander, qui tùm plurimùm credebatur ex vatibus, poterat? Itaque, damnatis intempestivis sacrificiis, peritos locorum convocari jubet. Per Me-

diam iter ostendebant tutum apertumque : sed rex dimittere milites insepultos erubescebat, ità tradito more, ut vix ullum militiæ tàm solemne esset munus, quàm humandi suos. Captivos ergò quos nuper exceperat, vocari jubet; inter quos erat quidam Græcæ Persicæque linguæ peritus, qui frustrà eum in Persidem montium dorso exercitum ducere affirmat; silvestres esse calles, vix singulis pervios : omnia contegi frondibus, implexosque arborum ramos silvas committere. Namque Persis ab altero latere perpetuis montium jugis clauditur, quod in longitudinem mille sexcenta stadia, in latitudinem centum et septuaginta procurrit. Hoc dorsum à Caucaso monte ad Rubrum mare pertinet; quàque deficit mons aliud munimentum, fretum objectum est. Planities deindè sub radicibus montium spatiosa procumbit; fertilis terra, multisque vicis atque urbibus frequens. Araxes amnis per hos campos multorum aquas torrentium evolvit in Medum : Medus ad mare meridiem versùs, minor amnis eo quem accepit, evehitur; gignendæque herbæ non alius est aptior, quidquid alluit floribus vestiens. Platani quoque et populi contegunt ripas; ità ut procùl visentibus continuata videantur montibus nemora riparum. Quippè obumbratus amnis presso in solum dilabitur alveo; imminentque colles ipsi quoque frondibus læti, radices eorum humore subeunte. Regio non alia totâ Asiâ salubrior habetur : temperatum cœlum; hinc perpetuum jugum, opacum et umbrosum, quod æstus levat; illinc mare adjunctum, quod modico tepore terras fovet.

XIV. His expositis, captivus interrogatus à rege, auditune an oculis comperta haberet quæ diceret, pastorem se fuisse, et omnes eos colles percurrisse respondit; bis captum, semel à Persis in Lyciâ, iterùm ab ipso. Subit animum memoria regis oraculo editæ sortis : quippè consulenti responsum erat, ducem in Persidem ferentis viæ Lycium civem fore. Igitur promissis, quanta et præsens necessitas exigebat, et ipsius fortuna capiebat, oneratum armari jubet Macedonum more, et, quod benè verteret, monstraret iter; quamvis arduum et præceps, evasurum se esse cum paucis,

nisi fortè crederet, quò ipse pecoris causâ isset, Alexandrum pro gloriâ et perpetuâ laude ire non posse. Etiam atque etiam docere captivus, quàm difficile iter esset, maximè armatis. Tum rex : « Prædem me, *inquit*, « accipe, neminem eorum qui sequuntur, recusaturum « ire quà duces. » Cratero igitur ad custodiam castrorum rèlicto cum peditibus queis assueverat, et iis copiis quas Meleager ducebat, et sagittariis equitibus mille, præcepit ut, castrorum specie manente, plures de industriâ ignes fieri imperaret; quò magìs barbari crederent ipsum regem in castris esse. Cæterùm, si fortè Ariobarzanes cognovisset per callium anfractum eum intrare, et ad occupandum iter suum, partem copiarum tentâsset opponere, Craterus, in eum illato terrore, retineret ad proprius periculum conversum agmen : sin autem ipse hostem fefellisset et saltum occupâsset, cùm trepidantium barbarorum tumultum exaudîsset persequentium regem, id ipsum iter quo pridiè pulsi fuerant ne dubitaret ingredi : quippè vacuum fore, hostibus in semet aversis.

XV. Ipse tertiâ vigiliâ, silenti agmine, ac ne tubâ quidem dato signo, pergit ad demonstratum iter callium. Tridui alimenta portare militem jusserat leviter armatum. Sed præter invias rupes, ac prærupta saxa, vestigium subindè fallentia, nix cumulata vento ingredientes fatigabat : quippè velut in foveas delati hauriebantur; et cùm à commilitonibus levarentur, trahebant magìs adjuvantes, quàm sequebantur. Nox quoque et ignota regio, ac dux incertum an satis fidus, multiplicabant metum : si custodes fefelisset, quasi feras bestias ipsos posse deprehendi. Ex unius captivi vel fide vel animâ pendere et regis salutem et suam. Tandem venêre in jugum. A dextrâ iter ad ipsum Ariobarzanem erat. Hìc Philotam et Cœnon cum Amyntâ et Polysperchonte, expeditam habentes manum, reliquit, monitos ut, quia eques pediti erat mixtus, quà pinguissimum esset solum et pabuli fertile, sensim procederent : duces itineris de captivis dati. Ipse cum armigeris et alâ quam *Agema* appellant, arduâ semitâ, sed longiùs à stationibus hostium remotâ, multâ cum vexatione processit. Medius erat dies, et fati-

gatis necessaria quies: quippè tantumdem itineris supererat, quantùm emensi erant, sed minùs præcipitis atque ardui. Itaque refectis cibo somnoque militibus, secundâ vigiliâ surgit, et cætera quidem haud ægrè prælerit. Cæterùm quâ se jugum montium paulatim ad planitiora demittit, ingens vorago, concursu cavata torrentium, iter ruperat. Ad hæc arborum rami alius alio implicati et coeuntes, ut perpetuam objecerant sepem. Desperatio igitur ingens, adeò ut vix lacrymis abstinerent, incesserat. Præcipuè obscuritas terrori erat: nam etiam si quæ sidera internitebant, continenti fronde tectæ arbores conspicere prohibebant. Ne aurium quidem usus supererat, silvas quatiente vento; quæ, concutientibus ramis, majorem quàm pro flatu sonum reddebant.

XVI. Tandem exspectata lux, omnia quæ terribiliora nox fecerat, minuit: circumiri brevi spatio poterat eluvies; et sibi quisque dux itineris cœperat fieri. Evadunt ergo in editum verticem, ex quo hostium statione conspectâ, strenuè armati à tergo se ostendunt nihil tale metuentibus: quorum pauci, qui congredi ausi erant, cæsi sunt. Itaque hinc morientium gemitus, hinc ad suos recurrentium miserabilis facies, integros quoque, anteà quàm discrimen experirentur, in fugam avertit. Fremitu deindè in castra queis Craterus præerat illato, ad occupandas angustias, in quibus pridie hæsitârat, miles educitur. Simul et Philotas cum Polysperchonte, Amyntâque et Cœno, diversum iter ingredi jussus, alium terrorem intulit barbaris. Ergo undique Macedonum armis fulgentibus, ancipiti malo oppressi, memorabile tamen prælium edunt. Ut opinor, ignaviam quoque necessitas acuit; et sæpè desperatio spei causa est. Nudi complectebantur armatos, et ingenti corporum mole secum ad terram detrahentes, ipsorum telis plerosque fodiebant. Ariobarzanes tamen quadraginta fermè equitibus, et quinque millibus peditum stipatus, per mediam aciem Macedonum cum multo suorum atque hostium sanguine erupit, Persepolim urbem caput regionis occupare festinans: sed à custodibus urbis exclusus, consecutis strenuè hostibus, cum omnibus fugæ comitibus,

renovato prælio, cecidit. Craterus quoque, raptim agmine acto, supervenit.

XVII. Rex eodem loco, quo hostium copias fuderat, castra communivit. Quanquam enim undique fugati hostes victoriam concesserant, tamen præaltæ præcipitesque fossæ, pluribus locis objectæ, abruperant iter; sensimque et cautè progrediendum erat, jam non hostium, sed locorum fraude suspectâ. Procedenti litteræ redduntur à Tiridate custode regiæ pecuniæ, indicantes eos qui in urbe essent, audito ejus adventu, diripere velle thesauros, properaret occupare; expeditum iter esse, quanquam Araxes amnis interfluat. Nullam virtutem regis istius magis quàm celeritatem laudaverim: relictis enim pedestribus copiis, totâ nocte cum equitibus, itineris tanto spatio fatigatis, ad Araxen primâ luce pervenit. Vici erant in propinquo: quibus direptis ac dirutis, pontem ex materiâ eorum, subditis saxis, strenuè induxit. Jamque haud procùl urbe erant, cùm miserabile agmen, inter pauca fortunæ exempla memorandum, regi occurrit. Captivi erant Græci ad quatuor millia ferè, quos Persæ vario suppliciorum modo affecerant: Alios pedibus, quosdam manibus auribusque amputatis, inustisque barbararum litterarum notis, in longum suî ludibrium reservaverant; et cùm se quoque alienæ ditionis esse cernerent, volentes regi occurrere non prohibuerant. Inusitata simulacra, non homines videbantur: nec quidquam in illis præter vocem poterat agnosci. Plures igitur lacrymas commovêre, quàm profuderant ipsi. Quippè in tam multiplici variâque fortunâ singulorum, intuentibus similes quidem, sed tamen dispares pœnas, quis maximè miserabilis esset liquere non poterat. Ut verò Jovem illi tandem, Græciæ ultorem, aperuisse oculos conclamavêre, omnes pari supplicio affecti sibi videbantur. Rex, abstersis quas profuderat lacrymis, bonum habere animum jubet; visuros urbes suas conjugesque. Et castra indè duo ab urbe stadia communit.

XVIII. Græci excesserant vallo, deliberaturi quid potissimum à rege peterent: cùmque aliis sedes in Asiâ rogare, aliis reverti domos placeret, Euthymon

Cymæus ita locutus ad eos fertur. « Hi, qui modò ad « Opem petendam ex tenebris et carcere procedere « erubuimus, ut nunc est, supplicia (quorum nos pu- « deat magis an pœniteat incertum est) ostentare « Græciæ velut lætum spectaculum, cupimus. At ii op- « timè miserias ferunt, qui abscondunt; nec ulla est « tàm familiaris infelicibus patria, quàm solitudo et « status prioris oblivio. Nam qui multùm in suorum « misericordiâ ponunt, ignorant quàm celeriter lacry- « mæ inarescant. Nemo fideliter diligit quem fastidit : « nam et calamitas querula est, et superba felicitas. « Ita suam quisque fortunam in consilium habet, cùm « de alienâ deliberat; et nisi mutuò essemus miseri, « olim alius alii potuissemus esse fastidio. Quid mirum « est fortunatos semper parem quærere? obsecro vos, « olim vita defuncti, quæramus locum in quo hæc se- « mesa membra obruamus, ubi horribiles cicatrices « celet exsilium. Grati prorsùs conjugibus quas juve- « nes duximus, revertemur? Liberi in flore et ætatis « et rerum agnoscent ut patres ergastuli detrimenta? « Et quota pars nostrî tot obire terras potest? procul « Europâ in ultima Orientis relegati, senes, debiles, « majore membrorum parte mulctati, tolerabimus sci- « licet, quæ armatos et victores fatigaverunt. Conju- « ges deindè quas captis sors et necessitas unicum so- « latium applicuit, parvosque liberos trahimus nobis- « cum, an relinquimus? cum his venientes nemo « agnoscere volet. Relinquemus ergo extemplo præ- « sentia pignora, cùm incertum sit an visuri simus ea « quæ petimus? inter hos latendum est, qui nos mise- « ros nosse cœperunt. »

XIX. Hæc Euthymon : contrà Theætetus Atheniensis orsus est dicere : « Neminem pium habitu corporis « suos æstimaturum, utique sævitiâ hostis, non na- « turâ calamitosos. Dignum esse omni malo, qui eru- « besceret fortuita : tristem enim de mortalitate ferre « sententiam, et desperare misericordiam, quia ipse « alteri denegaturus sit. Deos, quod ipsi nunquàm ausi « optare forent, offerre patriam, conjuges, liberos, et « quidquid homines vel vitâ æstimant, vel morte redi- « munt. Quin illi ex hoc carcere erumperent; alium

« domi esse cœli haustum; alium lucis aspectum : mo-
« res, sacra, linguæ commercium etiam à barbaris
« expeti; quæ ingenita ipsi omissuri sint suâ sponte,
« non ob aliud tàm calamitosi, quàm quòd illis carere
« coacti essent. Se certè rediturum ad penates et in
« patriam, tantoque beneficio regis usurum; si quos
« contubernii liberorumque, quos servitus coegisset
« agnoscere amor detineret, relinquerent, quibus
« nihil patriâ carius est. » Pauci hujus sententiæ fuêre;
cæteros consuetudo naturâ potentior, vicit. Consenserunt petendum esse à rege, ut aliquam ipsis attribueret sedem. Centum ad hoc electi sunt : quos Aledander ratus quod ipse præstare cogitabat petituros. « Jumen-
« ta, *inquit*, assignari quæ vos veherent, et singulis
« vestrûm mille denariûm dari jussi. Cùm redieritis in
« Græciam, præstabo ne quis statum suum, si hæc ca-
« lamitas absit, vestro credat esse meliorem. » Illi, obortis lacrymis, terram intuebantur, nec aut erigere vultus, aut loqui audebant. Tandem rege tristitiæ causam exigente, Euthymon similia iis quæ in consilio dixerat, respondit. Atque ille non fortunæ solùm eorum, sed etiam pœnitentiæ misertus, terna millia denariûm singulis dari jussit : denæ vestes adjectæ sunt; et armenta cum pecoribus ac frumento data ut coli serique attributus iis ager posset.

XX. Postero die convocatos duces copiarum docet nullam infestiorem urbem Græcis esse quàm regiam veterum Persidis regum. Hinc illa immensa agmina infusa; hinc Darium priùs, deindè Xerxem Europæ impium intulisse bellum : excidio illius parentandum esse majoribus. Jamque barbari, deserto oppido, quà quemque metus agebat, diffugerant, cùm rex phalangem nil cunctatus inducit. Multas urbes refertas opulentiâ regiâ partim expugnaverat, partim in fidem acceperat; sed urbis hujus divitiæ vicêre præterita. In hanc totius Persidis opes congesserant barbari. Aurum argentumque cumulatum erat; vestis ingens modus; suppellex non ad usum modò, sed ad ostentationem luxûs comparata. Itaque inter ipsos victores ferro dimicabatur : pro hoste erat, qui pretiosiorem occupaverat prædam; et cùm omnia quæ reperiebantur,

capere non possent, jam res non occupabantur, sed æstimabantur. Lacerabant regias vestes, ad se quisque partem trahentes : dolabris pretiosæ artis vasa cædebant ; nihil neque intactum erat, nec integrum ferebatur : abrupta simulacrorum membra, ut quisque avellerat, trahebat. Neque avaritia solùm, sed etiam crudelitas in captâ urbe grassata est : auro argentoque onusti, vilia captivorum corpora trucidabant, passimque obvii cædebantur, quos anteà pretium sui miserabiles fecerat. Multi ergo hostium manus voluntariâ morte occupaverunt, pretiosissimâ vestium induti, è muris semetipsos cum conjugibus ac liberis in præceps jactantes. Quidam ignes, quod paulò post facturus hostis videbatur, subjecerant ædibus, ut cum suis vivi cremarentur. Tandem suos rex corporibus et cultu feminarum abstinere jussit. Ingens pecuniæ captivæ modus traditur, propè ut fidem excedat : cæterùm, aut de aliis quoque dubitamus, aut credimus in hujus urbis gazâ fuisse centum et viginti millia talenta : ad quæ vehenda (namque ad usus belli secum portare decreverat) jumenta et camelos à Susis et Babylone contrahi jussit. Accessère ad hanc pecuniæ summam, captis Persagadis, sex millia talentorum. Cyrus Persagadum urbem condiderat, quam Alexandro præfectus ejus Gobares tradidit.

XXI. Rex arcem Persepolis, tribus millibus Macedonum præsidio relictis, Nicarthidem tueri jubet : Tyridati quoque, qui gazam tradiderat, servatus est honos quem apud Darium habuerat : magnâque exercitûs parte, et impedimentis ibi relictis, Parmenionem Craterumque præfecit. Ipse cum mille equitibus peditumque expeditâ manu, interiorem Persidis regionem, sub ipsum Vergiliarum sidus petiit : multisque imbribus et propè intolerabili tempestate vexatus, procedere tamen, quò intenderat, perseveravit. Ventum erat ad iter perpetuis obsitum nivibus, quas frigoris vis gelu adstrinxerat. Locorum squalor et solitudines inviæ fatigatum militem terrebant, humanarum rerum terminos se videre credentem. Omnia vasta atque sine ullo humani cultûs vestigio attoniti intuebantur ; et antequàm lux quoque et cœlum ipsos deficerent, reverti jubebant. Rex cas-

tigare territos supersedit : cæterùm ipso equo desiliit, pedesque per nivem et concretam glaciem ingredi cœpit. Erubuerunt non sequi, primùm amici, deindè copiarum duces, ad ultimum milites. Primusque rex dolabrâ glaciem perfringens, iter sibi fecit; exemplum regis cæteri imitati sunt. Tandem propemodùm invias silvas emensi, humani cultûs rara vestigia, et passim errantes pecorum greges repérêre · et incolæ qui sparsis tuguriis habitabant, cùm sè callibus inviis septos esse credidissent, ut conspexêre hostium agmen, interfectis qui comitari fugientes non poterant, devios montes et obsitos nivibus petiverunt. Indè per colloquia captivorum paulatìm feritate mitigatâ, tradidêre se regi. Nec in deditos graviùs consultum. Vastatis deindè agris Persidis, vicisque compluribus redactis in potestatem, ventum est in Mardorum gentem bellicosissimam, et multùm à cæteris Persis cultu vitæ abhorrentem. Specus in montibus fodiunt, in quos seque ac conjuges et liberos condunt ; pecorum aut ferarum carne vescuntur. Ne feminis quidem pro naturæ habitu molliora ingenia sunt; comæ prominent hirtæ; vestis super genua est; fundâ vinciunt frontem : hoc et ornamentum capitis, et telum est. Sed hanc quoque gentem idem fortunæ impetus domuit. Itaque trigesimo die, posteaquam à persepoli profectus erat, eòdem rediit. Dona deindè amicis cæterisque, pro cujusque merito, dedit; propemodùm omnia, quæ in eâ urbe ceperat, distributa.

XXII. Cæterùm ingentia animi bona, illam indolem quâ omnes reges antecessit, illam in subeundis periculis constantiam, in rebus moliendis efficiendisque velocitatem, in deditos fidem, in captivos clementiam, in voluptatibus permissis quoque et usitatis temperantiam, haud tolerabili vini cupiditate fœdavit. Hoste et æmulo regni reparante tum cùm maximè bellum; nuper subactis quos vicerat, novumque imperium aspernantibus, de die inibat convivia, quibus feminæ interant. Ex his una, Thaïs et ipsa temulenta, maximam apud omnes Græcos initurum gratiam affirmat, si regiam Persarum jussisset incendi. Exspectare hoc eos, quorum urbes barbari delêssent. Ebrio scorto de tantâ

re ferenti sententiam unus et alter, et ipsi mero onerati assentiunt. Rex quoque fuit avidior, quàm patientior : « Quin igitur ulciscimur Græciam, et urbi faces « subdimus ? » Omnes incaluerant mero : itaque surgunt temulenti ad incendendam urbem, cui armati pepercerant. Primus rex ignem regiæ injecit ; tùm convivæ et ministri pellicesque. Multa cedro ædificata erat regia, quæ celeriter igne concepto, latè fudit incendium. Quod ubi exercitus, qui aut procùl ab urbe tendebat, conspexit, fortuitum ratus, ad opem ferendam concurrit. Sed ut ad vestibulum regiæ ventum est, vident regem ipsum adhùc aggerentem faces. Omissâ igitur quam portaverant aquâ, aridam materiam in incendium jacere cœperunt.

XXIII. Hunc exitum habuit regia totius Orientis, undè tot gentes ante jura petebant ; patria tot regum, unicus quondam Græciæ terror ; molita mille navium classem, et exercitus quibus Europa inundata est ; contabulato mari molibus, perfossisque montibus, in quorum specus fretum immissum est. Ac ne longâ quidem ætate ; quæ excidium ejus secuta est, resurrexit. Alias urbes habuère Medorum reges, quas nunc habent Parthi ; hujus vestigium non inveniretur, nisi Araxes amnis ostenderet. Haud procùl mœnibus fluxerat ; indè urbem fuisse viginti stadiis distantem credunt magis quàm sciunt accolæ. Pudebat Macedones tam præclaram urbem à comessabundo rege deletam esse : itaque res in serium versa est, et imperaverunt sibi ut crederent illo potissimùm modo fuisse delendam. Ipsum, ut primùm gravatam ebrietate mentem quies reddidit, pœnituisse constat et dixisse : « Majo« res pœnas Persas Græcis daturos fuisse, si ipsum in « solio regiâque Xersis respicere coacti essent. » Postero die, Lycio, itineris quo Persidem intraverat duci, triginta talenta dono dedit. Hinc in regionem Mediæ transiit, ubi supplementum novorum militum è Ciliciâ occurrit. Peditum erant quinque millia, equites mille : utriusque Plato Atheniensis præerat. His copiis auctus, Darium persequi statuit.

XXIV. Ille jàm Ecbatana pervenerat, caput Mediæ. Urbem hanc nunc tenent Parthi ; eaque æstiva agenti-

bus sedes est. Adire deindè Bactra decreverat : sed veritus ne celeritate Alexandri occuparetur, consilium iterque mutavit. Aberat ab eo Alexander stadia mille et quingenta ; sed jàm nullum intervallum adversùs celeritatem ejus satis longum videbatur. Itaque prælio magis quàm fugæ se præparabat. Triginta millia peditum sequebantur, in quibus Græcorum erant quatuor millia, fide ergà regem ad ultimum invictâ. Funditorum quoque et sagittariorum manus quatuor millia expleverat : præter hos tria millia et trecenti equites erant, maximè Bactrianorum. His Bessus præerat, Bactrianæ urbis regionisque præfectus. Cum agmine Darius paulùm declinavit viâ militari, jussis præcedere lixis impedimentorum custodibus. Concilio deindè advocato :
« Si me cum ignavis, inquit, et pluris qualemcumque « vitam honestâ morte æstimantibus fortuna junxis- « set, tacerem potiùs quàm frustrà verba consumerem. « Sed majore quàm vellem documento, et virtutem « vestram et fidem expertus, magìs etiam conniti de- « beo, ut dignus talibus amicis sim, quàm dubitare « an vestri similes adhuc sitis. Ex tot millibus, quæ « sub imperio fuerunt meo, bis me victum, bis fu- « gientem persecuti estis. Fides vestra et constantia, « ut regem esse credam, facit. Proditores et trans- « fugæ in urbibus meis regnant; non herculè quia « tanto honore digni habeantur, sed ut præmiis eorum « vestri sollicitentur animi. Meam tamen fortunam, « quàm victoris, maluistis sequi; dignissimi quibus, « si ego non possim, dii pro me gratiam referant; « et meherculè, referent. Nulla erit, tàm surda « posteritas, nulla tàm ingrata fama, quæ non in « cœlum vos debitis laudibus ferat. Itaque, etiamsi « consilium fugæ, à quâ multùm abhorret animus, « agitâssem, vestrâ tamen virtute fretus obviàm is- « sem hosti. Quousquè enim in regno exsulabo et « per fines imperii mei fugiam externum et adve- « nam regem, cùm liceat experto belli fortunam, « aut reparare quæ amisi, aut honestâ morte de- « fungi. Nisi fortè satius est exspectare victoris arbi- « trium, et Mazæi et Mithrenis exemplo, precarium « accipere regnum nationis unius, ut jàm malit ille

« gloriæ suæ, quàm iræ obsequi. Nec dii siverint ut
« hoc decus mei capitis aut demere mihi quisquam, aut
« condonare possit. Nec hoc imperium vivus amittam,
« idemque erit regni mei, qui et spiritûs finis. Si hic
« animus, si hæc lex, nulli non parta libertas est :
« nemo è vobis fastidium Macedonum, nemo vultum
« superbum ferre cogetur. Sua cuique dextra aut ultio-
« nem tot malorum pariet, aut finem. Equidem quàm
« versatilis fortuna sit, documentum ipse sum. Nec
« immeritò mitiores vices ejus exspecto. Sed, si justa
« ac pia bella dii aversantur, fortibus tamen viris lice-
« bit honestè mori. Per ego vos decora majorum qui
« totius Orientis regna cum memorabili laude tenue-
« runt, per illos viros, quibus stipendium Macedonia
« quondam tulit; per tot navium classes in Græciam
« missas; per tot tropæa regnum oro et obtestor, ut
« nobilitate vestrâ gentisque dignos spiritus capiatis; ut
« eâdem constantiâ animorum, quâ præterita toleràs-
« tis, experiamini quidquid deindè sors tulerit. Me
« certè in perpetuum aut victoria egregia nobilitabit,
« aut pugna. »

XXV. Hæc dicente Dario, præsentis periculi species omnium simùl corda animosque horrore perstrinxerat : nec aut consilium suppetebat, aut vox; cùm Artabazus, vetustissimus amicorum, quem hospitem fuisse Philippi sæpè diximus : « Nos verò, inquit, pretiosissima vestium induti, armisque quanto maximo cultu possumus adornati, regem in aciem sequemur, « eâ quidem mente, victoriam ut speremus, mortem « non recusemus. » Assensu excepêre cæteri hanc vocem : sed Narbazanes, qui in eodem consilio erat cum Besso, inauditi anteà facinoris societate initâ, regem suum per milites quibus ambo præerant, comprehendere et vincire decreverant, eâ mente ut, si Alexander ipsos insecutus foret, tradito rege vivo, inirent gratiam victoris, magni profectò cepisse Darium æstimaturi; sin autem eum effugere potuissent, interfecto Dario, regnum sibi occuparent, bellumque renovarent. Hoc parricidium cùm diù volutâssent, Nabarzanes aditum nefariæ spei præparans : « Scio me, inquit, « sententiam esse dicturum primâ specie haudqua-

« quam auribus tuis gratam; sed medici quoque gra-
« viores morbos asperis remediis curant; et guberna-
« tor, ubi naufragium timet, jacturâ, quidquid ser-
« vari potest, redimit. Ego tamen, non ut damnum
« quidem facias, suadeo, sed ut te ac regnum tuum
« salubri ratione conserves. Diis adversis, bellum ini-
« mus; et pertinax fortuna Persas urgere non desinit.
« Novis initiis et ominibus opus est. Auspicium et im-
« perium alii trade interim; qui tandiù rex appelletur,
« donec Asiâ decedat hostis; victor deindè regnum
« tibi reddat. Hoc autem brevi futurum ratio promit-
« tit. Bactra intacta sunt: Indi et Sacæ in tuâ potes-
« tate; tot populi, tot exercitus, tot equitum pedi-
« tumque millia ad renovandum bellum vires paratas
« habent, ut major belli moles supersit quàm exhausta
« sit. Quid ruimus belluarum ritu in perniciem non
« necessariam? Fortium virorum est magis mortem
« contemnere, quàm odisse vitam. Sæpè tædio laboris
« ad vilitatem suî compelluntur ignavi: at virtus nihil
« inexpertum omittit. Itaque ultimum omnium mors
« est, ad quam non pigrè ire satis est. Proindè si Bac-
« tra, quod tutissimum receptaculum est, petimus,
« præfectum regionis ejus Bessum regem temporis
« gratiâ statuamus. Compositis rebus, justo regi tibi
« fiduciarium restituet imperium. »

XXVI. Haud mirum est Darium non temperâsse ani-
mo, quanquàm tàm impiæ voci quantum nefas subesset
latebat. Itaque: « Pessimum, *inquit*, mancipium, re-
« peristi optatum tibi tempus, quo parricidium aperi-
« res? » strictoque acinace interfecturus videbatur, nî
properè Bessus Bactrianique, tristium specie, cæte-
rùm si perseveraret, vincturi circumstetissent. Nabar-
zanes interim elapsus, mox et Bessus secutus, copias
quibus præerant, à cætero exercitu secedere jubent,
secretum inituri consilium. Artabazus convenientem
præsenti fortunæ sententiam orsus, mitigare Darium,
temporum identidem admones, cœpit: « Ferret æquo
« animo qualiumcunque, suorum tamen, vel stul-
« titiam, vel errorem: Instare Alexandrum gravem,
« etiamsi omnes præstò essent; quid futurum, si perse-
« cuti fugam ipsi alienentur à rege? » Ægrè paruit

Artabazo ; et quanquàm movere castra statuerat, turbatis tamen omnium animis, eodem in loco substitit. Sed attonitus mœstitiâ simùl et desperatione, tabernaculo se inclusit. Ergo in castris, quæ nullius regebantur imperio, varii animorum motus erant, nec in commune, ut anteà, consulebatur. Dux Græcorum militum Patron arma capere suos jubet, paratosque esse ad exsequendum imperium. Persæ secesserant : Bessus cum Bactrianis erat, tentabatque Persas abducere ; Bactra, et intactæ regionis opulentiam, simùlque quæ manentibus instarent pericula ostentant. Persarum omnium eadem ferè fuit vox : « Nefas esse deseri « regem. » Inter hæc Artabazus omnibus imperatoriis fungebatur officiis. Ille Persarum tabernacula circumire, hortari, monere nunc singulos, nunc universos, non antè destitit, quàm satis constaret imperata facturos. Idem ægrè à Dario impetravit ut cibum caperet, animunque regis.

XXVII. At Bessus et Nabarzanes olim agitatum scelus exsequi statuunt, regni cupiditate accensi. Dario autem incolumi, tantas opes sperare non poterant. Quippè in illis gentibus regum eximia majestas est ; ad nomen quoque barbari conveniunt ; et pristinæ veneratio fortunæ sequitur adversam. Inflabat impios animos regio cui præerant, armis virisque, et spatio locorum nulli earum gentium secunda. Tertiam partem Asiæ tenet : multitudo juniorum exercitus quos amiserat Darius æquabat. Itaque non illum modò, sed etiam Alexandrum spernebant ; indè vires imperii repetituri, si regionis potiri contigisset. Diù omnibus cogitatis, placuit, per milites Bactrianos, ad omne obsequium destinatos, regem comprehendere, mittique nuntium ad Alexandrum, qui indicaret vivum asservari eum. Si, id quod timebant, proditionem aspernatus esset, occisuri Darium, et Bactra cum suarum gentium manu petituri. Cæterùm propalàm comprehendi Darius non poterat, tot Persarum millibus laturis opem regi : Græcorum quoque fides timebatur. Itaque quod non poterant vi, fraude assequi tentant, pœnitentiam secessionis simulare decreverant, et excusare apud regem consternationem suam.

XXVIII. Interim qui Persas sollicitarent mittuntur : hinc spe, hinc metu militares animos versant · ruinæ rerum illos subdere capita, in perniciem trahi, cùm Bactra patebant, exceptura eos donis et opulentiâ, quantam animis concipere non possint. Hæc agitantibus Artabazus supervenit, sive regis jussu, sive suâ sponte, affirmans mitigatum esse Darium, et eumdem illis amicitiæ gradum patere apud regem. Illi lacrymantes nunc purgare se, nunc Artabazum orare ut causam ipsorum tueretur, precesque perferret. Sic peractâ nocte, sub lucis ortu Nabarzanes cum Bactrianis militibus in vestibulo prætorii aderat, titulum solemnis officii occulto sceleri præferens. Darius signo ad eumdem dato, currum pristino more conscendit. Nabarzanes cæterique parricidæ procumbentes humi, quem paulò post in vinculis habituri erant, sustinuère venerari : lacrymas etiam pœnitentiæ indices profuderunt : adeò humanis ingeniis parata simulatio est. Preces deindè suppliciter admotæ, Darium naturâ simplicem et mitem, non credere modò quæ affirmabant sed etiam flere coegerunt. Ac ne tùm quidem cogitati sceleris pœnituit, cùm intuerentur qualem et regem et virum fallerent. Ille quidem securus periculi quod instabat, Alexandri manus, quas solas timebat, effugere properabat.

XXIX. Patron autem, Græcorum dux, præcepit suis, ut arma, quæ in sarcinis anteà ferebantur, induerent, ad omne imperium suum parati et intenti. Ipse currum regis sequebatur, occasioni imminens alloquendi eum; quippè Bessi facinus præsenserat. Sed Bessus id ipsum metuens, custos veriùs quàm comes, à curru non recedebat. Diù ergò Patron cunctatus, ac sæpiùs sermone revocato, inter fidem timoremque hæsitans, regem intuebatur. Qui ut tandem advertit oculos, Bubacem spadonem inter proximos currum sequentem percontari jubet, nùm quid ipsi velit dicere. Patron se verò, sed remotis arbitris, loqui velle cum eo respondit. Jussusque propiùs accedere, sine interprete (nam haud rudis Græcæ linguæ Darius erat) : « Rex, *inquit*, ex quinquaginta millibus Græcorum « supersumus pauci, omnes fortunæ tuæ comites, et

« in hoc tuo statu iidem qui, florente te, fuimus,
« quascumque sedes elegeris, pro patriâ et domesti-
« cis rebus petituri. Secundæ adversæque res tuæ co-
« pulavêre nos tecum. Per hanc fidem invictam oro et
« obtestor, in nostris castris tibi tabernaculum statue,
« nos corporis tui custodes esse patiaris. Amisimus
« Græciam; nulla Bactra sunt nobis: spes omnis in te
« utinàm et cæteris esset! Plura dici non attinet. Cus-
« todiam corporis tui, externus et alienigena, non
« deposcerem, si crederem alium posse præstare. »

XXX. Bessus, quanquam erat Græci sermonis igna-rus, tamen, stimulante conscientiâ, indicium profectò Patronem detulisse credebat: et interpretis Græci relato sermone exempta dubitatio est. Darius autem quantùm ex vultu concipi poterat, haud sanè territus, percontari Patron causam consilii quod afferret cœpit. Ille non ultrà differendum ratus: « Bessus, *inquit*, et « Nabarzanes insidiantur tibi: in ultimo discrimine es « fortunæ tuæ et vitæ. Hic dies aut parricidis, aut « tibi futurus ultimus. » Et Patron quidem egregiam conservati regis gloriam tulerat. Eludant licet, quibus fortè ac temerè humana negotia volvi agique persuasum est: equidem æternâ constitutione crediderim nexuque causarum latentium, et multò antè destinatarum, suum quemque ordinem immutabili lege percurrere. Darius certè respondit: « Quanquam sibi « Græcorum militum fides nota sit, nunquàm tamen à « popularibus suis recessurum: difficilius sibi esse « damnare, quàm decipi: quidquid sors tulisset, inter « suos perpeti malle, quàm transfugam fieri. Serò se « perire, si salvum esse sui milites nollent. » Patron, desperatâ salute regis, ad eos quibus præerat rediit, omnia pro fide experiri paratus.

XXXI. At Bessus occidendi protinùs regis impetum conceperat, sed veritus ne gratiam Alexandri, nî vivum eum tradidisset, inire non posset, dilato in proximam noctem sceleris consilio, agere gratias incipit, quòd perfidi hominis insidias, jàm Alexandri opes spectantis, prudenter cautèque vitâsset: donum eum hosti laturum fuisse regis caput. Nec mirari hominem mercede conductum omnia habere venalia; sine pi-

gnore, sine lare, terrarum orbis exsulem, ancipitem hostem, ad nutum licentium circumferri. Purganti deindè se, deosque patrios testes fidei suæ invocanti, Darius vultu assentiebat, haud dubius quin vera deferrentur à Græcis; sed eò rerum ventum erat, ut tàm periculosum esset non credere suis, quàm decipi. Triginta millia erant, quorum inclinata in scelus levitas timebatur : quatuor millia Patron habebat, quibus si credidisset salutem suam, damnatâ popularium fide, parricidio excusationem videbat offerri. Itaque præoptabat immeritò quàm jure violari. Besso tamen, insidiarum consilium purganti, respondit : « Alexandri « sibi non minùs justitiam quàm virtutem esse per« spectam. Falli eos qui proditionis ab eo præmium « exspectent : violatæ fidei neminem acriorem fore vin« dicem ultoremque. » Jamque nox appetebat, cùm Persæ, more solito, armis positis, ad necessaria ex primo vico ferenda discurrunt. At Bactriani, ut imperatum erat à Besso, armati stabant.

XXXII. Inter hæc Darius Artabazum acciri jubet; expositisque quæ Patron detulerat, haud dubitare Artabazus quin transeundum esset in castra Græcorum : Persas quoque, periculo vulgato, secuturos. Destinatus sorti suæ, et jam nullius salubris consilii patiens, unicam in illâ fortunâ opem, Artabazum, ultimùm illum visurus, amplectitur; perfususque mutuis lacrymis, inhærentem sibi avelli jubet, capite deindè velato, ne inter gemitus digredientem vel à tergo intueretur, in humum pronum corpus adjecit. Tum verò custodiæ ejus assueti, quos regis salutem vel periculo vitæ tueri oportebat, dilapsi sunt, armatis quos jàm adventare credebant, haud rati se futuros pares. Ingens ergo in tabernaculo solitudo erat, paucis spadonibus, quia quò discederent non habebant, circumstantibus regem. At ille, remotis arbitris, diù aliud atque aliud consilium animo volutabat. Jamque solitudinem, quam paulò antè pro solatio petiverat, perosus, Bubacem vocari jubet; quem intuens : « Ite, *inquit*, « consulite vobis, ad ultimum regi vestro, ut decebat, « fide exhibitâ. Ego hic legem fati mei exspecto. For« sitan mireris quòd vitam non finiam, alieno scelere,

« quàm meo, mori malo. » Post hanc vocem spado gemitu non modò tabernaculum, sed etiam castra complevit. Irrupêre deindè alii, laceratisque vestibus, lugubri et barbaro ululatu regem deplorare cœperunt.

XXXIII. Persæ, ad illos clamore perlato, attoniti metu, nec arma capere, ne in Bactrianos inciderent, nec quiescere audebant, ne impiè deserere regem viderentur. Varius ac dissonus clamor, sine duce, ac sine imperio totis castris referebatur. Besso et Nabarzani nuntiaverant sui regem à semetipso interemptum esse. Planctus eos deceperat. Itaque citatis equis advolant, sequentibus quos ad ministerium sceleris delegerant; et cùm tabernaculum intrâssent, quia regem vivere spadones indicabant, comprehendi vincirique jusserunt. Rex curru paulò antè vectus, et deorum à suis honoribus cultus, nullâ externâ vi admotâ, captivus servorum suorum, in sordidum vehiculum, pellibus undiquè contectum, imponitur. Pecunia regis et suppellex, quasi jure belli, diripitur; onustique prædâ per scelus ultimum partâ, fugam intendunt. Artabazus cum iis qui imperio parebant, Græcisque militibus, Parthienem petebat, omnia tutiora parricidarum contuitu ratus. Persæ, promissis Bessi onerati, maximè quia nemo alius erat quem sequerentur, conjunxêre se Bactrianis, agmen eorum tertio assecuti die. Ne tamen honos regi non haberetur, aureis compedibus Darium vinciunt; nova ludibria subindè excogitante fortunâ. Et ne fortè cultu regio posset agnosci, sordidis pellibus vehiculum contexerant: ignoti jumenta agebant, ne percontantibus in agmine monstrari posset: custodes procùl sequebantur.

XXXIV. Alexander, audito Darium movisse ab Ecbatanis, omisso itinere quod patebat in Mediam, fugientem insequi pergit strenuè. Tabas oppidum est in Parætacene ultimâ: quò ubi pervenit, ibi tranfugæ nuntiant præcipitem fugâ Bactra petere Darium. Certiora deindè cognoscit ex Bagysthene Babylonio, non equidem vinctum regem, sed in periculo esse aut mortis aut vinculorum. Rex, ducibus convocatis, « Maxi-
« mum, *inquit*, opus, sed labor brevissimus superest.
« Darius haud procùl destitutus à suis, aut vinctus,

« aut oppressus. In illo corpore posita est victoria nos-« tra, et tanta res celeritatis est præmium. » Omnes pariter conclamant paratos ipsos sequi; nec labori, nec periculo parceret. Igitur raptim agmen, cursûs magis quàm itineris modò, ducit, ne nocturnâ quidem quiete diurnum laborem relaxante. Itaque quingenta stadia processit : perventumque erat in vicum, in quo Darium Bessus comprehenderat. Ibi Melon, Darii interpres, excipitur. Corpore æger non potuerat agmen sequi, et deprehensus celeritate regis, transfugam se esse simulabat. Ex hoc acta cognoscit; sed fatigatis necessaria quies erat. Itaque delectis equitum sex millibus, trecentos quos *Dimachas* appellabant, adjungit : dorso hi graviora arma portabant, cæterùm equis vehebantur : cùm res locusque posceret, pedestris acies erat. Hæc agentem Alexandrum adeunt Orsillos et Mithracenes, qui, Bessi parricidium exosi transfugerant, nuntiabantque stadia quingenta abesse Persas : ipsos brevius iter monstraturos. Gratus regi adventus transfugarum fuit. Itaque primâ vesperâ, ducibus iisdem, cum expeditâ equitum manu montratam viam ingreditur, phalange, quantùm festinare posset, sequi jussâ. Ipse quadrato agmine incedens, ità cursum regebat, ut primi conjungi ultimis possent.

XXXV. Trecenta stadia processerant, cùm occurrit Brocubelus, Mazæi filius, Syriæ quondàm prætor. Is quoque transfuga nuntiabat Bessum haud ampliùs, quàm ducenta stadia abesse; exercitum, utpote qui nihil præcaveret, incompositum inordinatumque procedere, Hyrcaniam videri petituros; si festinaret sequi, palantibus superventurum; Darium adhùc vivere. Strenuo alioqui cupiditatem consequendi transfuga injecerat. Itaque, calcaribus subditis, effuso cursu eunt. Jamque fremitus hostium iter ingredientium exaudiebatur; sed prospectum ademerat pulveris nubes. Paulisper ergo inhibuit cursum donec consideret pulvis. Jamque conspecti à barbaris erant, et abeuntium agmen conspexerant; nequaquam futuri pares, si Besso tantùm animi fuisset ad prælium quantùm ad parricidium fuerat. Namque et numero barbari præstabant, et robore; ad hoc refecti cum fatigatis certamen inituri

erant. Sed nomen Alexandri et fama, maximum in bello utiquè momentum, pavidos in fugam convertit. Bessus et cæteri facinoris ejus participes vehiculum Darii assecuti, cœperunt hortari eum ut conscenderet equum, et se hosti fugâ eriperet. Ille deos ultores adesse testatur; et Alexandri fidem implorans, negat se parricidas velle comitari. Tùm verò irâ quoque accensi, tela injiciunt in regem, multisque confossum vulneribus relinquunt. Jumenta quoque, ne longiùs prosequi possent, convulnerant: duobus servis, qui regem comitabantur, occisis.

XXXVI. Hoc edito facinore, ut vestigia fugæ spargerent, Nabarzanes Hyrcaniam, Bessus Bactra paucis equitum comitantibus petebant: barbari ducibus destituti, quâ quemque aut spes ducebat aut pavor, dissipabantur; quingenti tantùm equites congregaverant se, incerti adhùc resisterene meliùs esset, an fugere. Alexander, hostium trepidatione compertâ, Nicanorem cum equitum parte ad inhibendam fugam præmittit: ipse cum cæteris sequitur. Tria fermè millia resistentium occisa sunt; reliquum agmen more pecudum intactum agebatur, jubente rege ut cædibus abstineretur. Nemo captivorum erant qui monstrare Darii vehiculum posset: singuli, ut quæque prehenderant, scrutabantur; nec tamen ullum vestigium fugæ regis exstabat. Festinantem Alexandrum vix tria millia equitum persecuta sunt. At in eos qui lentiùs sequebantur incidebant universa fugientium agmina. Vix credibile dictu: plures captivi, quàm qui caperent, erant; adeò omnem sensum territis fortuna penitùs excusserat, ut nec hostium paucitatem, nec multitudinem suam satis cernerent. Interim jumenta quæ Darium vehebant, nullo regente, decesserant militari viâ; et errore delata per quatuor stadia, in quâdam valle constiterant, æstu simùlque vulneribus fatigata. Haud procul erat fons, ad quem monstratum à peritis, Polystratus Macedo, siti maceratus accessit, ac dùm galeâ haustam aquam sorbet, tela jumentorum deficientium corporibus infixa conspexit; miratusque confossa potiùs quàm abacta esse, semivivi hominis *** gemitum percipit. Itaque, more ingenii humani, cu-

pidus visendi quid rei vehiculo isto conderetur, dimotis pellibus quibus obtectum erat, Darium multis vulneribus confossum reperit. Regius enim cultus, et aureæ catenæ queis à parricidis vinctum fuerat, dubitationem eximebant. Non erat expers Græci sermonis Darius; gratiasque agebat diis, qui post tanta mala, tàmque gravia, hoc tamen indulsissent solatii, ne omninò in solitudine extremum spiritum effunderet. Itaque, « Te, *inquit*, quisquis es mortalium, per com-
« munem hominum sortem, à quâ nec maximos regum
« exemptos esse præsenti spectaculo moneris, rogo
« quæsoque, ut hæc ad Alexandrum mandata mea per-
« feras. Nihil eorum quæ longè tristissima perpessus
« sum, ne hunc quidem incomparabilis calamitatis exi-
« tum ita gravem mihi accidisse, ut hoc unum, quòd,
« post tanta in me meosque merita, adversùs clementis-
« simum victorem, inimico vivendum fuit, et nunc in-
« grato moriendum est. Sed si qua postremis miserorum
« votis apud deos vis est, et cum ipso spiritu profusas
« preces mitius aliquod numen exaudit, ille quidem sos-
« pes et incolumis, longèque suprà contagium meæ sor-
« tis et invidiam fortunæ positus, in solio Cyri gloriosam
« ætatem exigat; suæque virtutis memor cum matri li-
« berisque meis locum apud se esse patiatur, quem illi
« fide et obsequio meruerint. At parricidas promptum
« exitium consequatur, quod Alexander irrogabit, si
« non misericordiâ infelicis hostis, saltem odio facino-
« rum : et ne impunita in aliorum etiam regum suum-
« que ipsius exitium erumpant. » Post hæc cùm siti angeretur, allatâ per Prolystratum aquâ recreatus :
« Ergo, *ait*, hanc etiam tantis calamitatibus extremam
« accedere oportuit, ut benè merito gratiam referre
« non possim ! at referet Alexander; Alexandro verò
« dii. » Dextram deindè protendit, eamque Alexandro, fidei regiæ pignus, ferri jubens, apprehensâ Polystrati manu, animam efflavit. Alexander an spiranti adhùc supervenerit, incertum est : illud constat, miserabili regis opulentissimi exitu comperto, copiosas lacrymas profudisse : statìmque chlamyde sibi detractâ corpus operuisse, et magno cum honore ad suos deferri jussisse, ut, regio Persarum more curatum, monumentis

majorum inferretur. Ingratitudinem hominum, à queis pro summis beneficiis crudele exitium Darius pertulit, quanquàm suopte ingenio horrendam et exsecrabilem, insigniore ad posteritatem infamiâ damnavit canis cujusdam mira fides qui ab omnibus familiaribus derelicto solus adfuit, et quam in vivum præ se tulit benevolentiam, morienti quoque constanter præstitit. Hunc vitæ finem sortitus est ille quem modò contumeliâ affici putabant, nisi « regem regum et deorum consan« guineum « salutarent : magnoque iterùm experimento approbatum est, neminem magis patere fortunæ, quàm qui pluribus ejusdem blanditiis irretitus, jugum illius totâ cervice receperit.

LIBER VI.

BREVIARIUM CAPITUM.

Prælii inter Lacedæmonios atque Macedones descriptio. Ab Alexandro victore veniam impetrant rebelles Græci. — 2. Armis invictus Alexander, otio et deliciis frangitur : Macedonum rumor. — 3. Ad bellum asiaticum persequendum ac peragendum milites hortatur Alexander. — 4. Zioberis fluminis descriptio. Narbazani veniam pollicitus, quosdam Darii præfectos in fidem recipit. — 5. Artabazo benignè excepto, victor Græcis, qui Darium adjuverant, parcit. — 6. Macedones iratos novis moribus Regis bello contrà Bessum sedat. — 7. In Alexandrum conjuratio à Dymno detegitur. — 8. Aulicorum consilio, Philotas, auctor vel particeps consilii nefarii habitus, in regiam, capite velato, adducitur. — 9. Oratio Alexandri ad milites contrà Philotam, de conjuratione. — 10. Philotas accusationem repellit. — 11. Admotis tormentis, scelus aperit, et cum cæteris reis lapidibus obruitur.

I. Dum ea per Asiam geruntur, ne in Græciâ quidem Macedoniâque tranquillæ res fuêre. Regnabat apud

Lacedæmonios Agis, Archidami filius, qui Tarentinis opem ferens, ceciderat eodem die quo Philippus Athenienses ad Chæroneam vicit. Is Alexandri per virtutem æmulus, cives suos stimulabat, « ne Græciam ser-« vitute Macedonum diutiùs premi paterentur; nisi « in tempore providerent, idem jugum ad ipsos tran-« siturum esse. Adnitendum igitur, dùm aliquæ adhùc « Persis ad resistendum vires essent; illis oppressis, « adversùs immanem potentiam frustrà avitæ liberta-« tis memores futuros. » Sic instinctis animis, occasionem belli ex commodo cœptandi circumspiciebant. Igitur felicitate Memnonis invitati, consilia cum ipso miscere aggressi sunt; et postquàm ille rerum lætarum initia intempestivâ morte destituit, nihilo remissiùs, agebant. Sed ad Pharnabazum et Autophradatem profectus Agis, triginta argenti talenta, decemque triremes impetravit, quas Agesilao fratri misit, ut in Cretam navigaret, cujus insulæ cultores inter Lacedæmonios et Macedonas diversis studiis distrahebantur. Legati quoque ad Darium missi sunt, qui in usum belli ampliorem vim pecuniæ, pluresque naves peterent. Atque hæc eorum cœpta clades ad Issum (nam ea intervenerat), adeò non interpellavit, ut etiam adjuverit. Quippè fugientem insecutus Alexander in longinqua loca magis magisque rapiebatur: et ex ipso prælio mercenariorum ingens multitudo in Græciam fugâ penetraverat. Quorum octo millia persicâ pecuniâ conduxit Agis, eorumque operâ plerasque Cretensium urbes recepit. Cùm deinceps Memnon, in Thraciam ab Alexandro missus, barbaros ad defectionem impulisset, adque eam comprimendam Antipater exercitum ex Macedoniâ in Thraciam duxisset, opportunitate temporis strenuè usi Lacedæmonii, totam Peloponnesum, paucis urbibus exceptis, in partes traxerunt, confectoque exercitu viginti millium peditum, cum equitibus bis mille, Agidi summam imperii detulerunt. Antipater, eâ re copertâ, bellum in Thraciâ, quibus potest conditionibus componit; raptimque in Græciam regressus, ab amicis sociisque civitatibus auxilia cogit. Quibus convenientibus, ad quadraginta pugnatorum millia recensuit. Advenerat et ex Poloponneso va-

lida manus; sed quia dubiam ipsorum fidem resciverat, dissimulatâ suspicione, gratias egit, quòd ad defendendam adversùs Lacedæmonios Alexandri dignitatem adfuissent: scripturum se id regi, gratiam in tempore relaturo. In præsens nihil opus esse majoribus copiis. Itaque domos redirent, fœderis necessitate expletâ. Nuntios deindè ad Alexandrum mittit, de motu Græciæ certiorem facturos. Atque illi regem apud Bactra demum consecuti sunt, cùm interim Antipatri victoriâ, et nece Agidis et Arcadiâ, transactum esset. Sanè jàm pridem tumultu Lacedæmoniorum cognito, quantùm tot terrarum spatiis discretus potuit, providerat: Amphoterum cum Cypriis et Phœniciis navibus in Peloponnesum navigare; Menetem tria millia talentûm ad mare deferre jusserat, ut ex propinquo pecuniam Antipatro subministraret, quantâ illum indigere cognovisset. Probè enim perspexerat, quanti ad omnia momenti motûs istius inclinatio futura esset. Quanquam deinceps, accepto victoriæ nuntio, suis operibus id discrimen comparans, murium eam pugnam fuisse cavillatus est. Cæterùm principia ejus belli haud improspera Lacedæmoniis fuêre. Juxtà Corrhagum Macedoniæ castellum cum Antipatri militibus congressi, victores exstiterant, et rei benè gestæ famâ, etiam qui suspensis mentibus fortunam spectaverant, in societatem eorum pertracti sunt. Unà ex Elæis Achæisque urbibus, Pellene fœdus aspernabatur, et in Arcadiâ, Megalopolis fida Macedonibus ob Philippi memoriam, à quo beneficiis affecta fuerat; sed hæc, arctè circumsessa, haud procùl deditione aberat, nisi tandem Antipater subvenisset. Is postquàm castra castris contulit, seque numero militum alioque apparatu superiorem conspexit, quàm primùm de summâ rerum prælio contendere statuit; neque Lacedæmonii detrectavêre certamen. Ità commissa est pugna, quæ rem Spartanam majorem in modum afflixit. Cùm enim angustiis locorum in quibus pugnabatur confisi, ubi hosti nullum multitudinis usum futurum credebant, animosè congressi essent, neque Macedones pigrè resisterent, multùm sanguinis fusum est. Sed postquàm Antipater integram subindè manum laborantibus suis

subsidio mittebat, impulsa Lacedæmoniorum acies gradum paulisper retulit. Quod conspicatus Agis, cum cohorte regiâ, quæ ex fortissimis constabat, se in medium pugnæ discrimen immisit, obtruncatisque qui promptiùs resistebant, magnam partem hostium, propulit. Cœperant fugere victores, et donec avidiùs sequentes in planum deduxère, multi cadebant: sed ut primùm locus in quo stare possent, fuit, æquis viribus dimicatum est. Inter omnes tamen Lacedæmonios rex eminebat, non armorum modò et corporis specie, sed etiam magnitudine animi, quo uno vinci non potuit. Undique nunc cominùs, nunc eminus petebatur; diùque arma circumferens, alia tela clypeo excipiebat, corpore alia vitabat: donec hastâ femora perfossa, plurimo sanguine effuso, destituère pugnantem. Ergo clypeo suo exceptum armigeri raptim in castra referebant, jactationem vulnerum haud facilè tolerantem.

II. Non tamen omisère Lacedæmonii pugnam: et ut primùm sibi quàm hosti æquiorem locum capere potuerunt, densatis ordinibus, effusi fluentem in se aciem excepère. Non aliud discrimen vehementius fuisse memoriæ proditum est. Duarum nobilissimarum bello gentium exercitus pari marte pugnabant: Lacedæmonii vetera, Macedones præsentia decora intuebantur: illi pro libertate, hi pro dominatione pugnabant: Lacedæmoniis dux, Macedonibus locus deerat. Diei quoque unius tàm multiplex casu modò spem, modò metum utriusque partis augebat, velut de industriâ inter fortissimos viros certamen æquante fortunâ. Cæterùm angustiæ loci in quo hæserat pugna, non patiebantur totis congredi viribus; spectabant ergo plures quàm inierant prælium; et qui extrà teli jactum erant, clamore invicem suos accendebant. Tandem Laconum acies languescere, lubrica arma sudore vix sustinens, pedem deindè referre cœpit, urgente hoste, ac apertiùs fugere. Insequebatur dissipatos victor, et emensus cursu omne spatium quod acies Laconum obtinuerat, ipsum Agim persequebatur. Ille ut fugam suorum et proximos hostium conspexit, deponi se jussit: expertusque membra an impetum animi sequi possent, postquàm deficere se sensit, poplitibus semet excepit: ga-

leâque strenuè sumptâ, clypeo protegens corpus, hastam dextrâ vibrabat, ultrò vocans hostem, si quis jacenti spolia demere auderet. Nec quisquam fuit qui sustineret cominùs congredi : procùl missilibus appetebatur, ea ipsa in hostem retorquens ; donec lancea nudo pectori infixa est ; quâ ex vulnere evulsâ, inclinatum ac deficiens caput clypeo paulisper excepit : deindè linquente spiritu pariter ac sanguine, moribundus in arma procubuit.

III. Cecidêre Lacedæmoniorum quinque millia et trecenti sexaginta : ex Macedonibus haud ampliùs quàm tria millia : cæterùm vix quisquam nisi saucius revertit in castra. Hæc victoria non Spartam modò sociosque ejus, sed etiam omnes qui fortunam belli spectaverant, fregit. Nec fallebat Antipatrum dissentire ab animis gratulantium vultus ; sed bellum finire cupienti opus erat decipi. Et quanquàm fortuna rerum placebat, invidiam tamen, quia majores res erant quàm quas præfecti modus caperet, metuebat. Quippè Alexander hostes vinci voluerat; Antipatrum vicisse, ne tacitus quidem indignabatur, suæ demptum gloriæ existimans quidquid cessisset alienæ. Itaque Antipater, qui probè nôsset spiritum ejus, non est ausus ipse agere arbitria victoriæ; sed consilium Græcorum, quid fieri placeret, consuluit : à quo Lacedæmonii, nihil aliud quàm ut oratores mittere ad regem liceret, precati, veniam defectionis, præter auctores, impetraverunt. Megalopolitanis, quorum urbs erat obsessa à defectione, Achæi et Ætoli centum et viginti talenta dare jussi sunt. Hic fuit exitus belli, quod repentè ortum priùs tamen finitum est, quàm Darium Alexander apud Arbela superaret.

IV. Sed ut primùm instantibus curis laxatus est animus, militarium rerum quàm quietis otiique patientior, excepêre eum voluptates ; et quem arma Persarum non fregerant, vitia vicerunt. Intempestiva convivia, et perpotandi pervigilandique insana dulcedo, ludique et greges pellicum : omnia in externum lapsa sunt morem. Quem æmulatus quasi potiorem suo, ita popularium animos oculosque pariter offendit, ut à plerisque amicorum pro hoste haberetur. Tenaces

quippè disciplinæ suæ, solitosque parco ac parabili victu ad implenda naturæ desideria defungi, in peregrina et devictarum gentium mala impulerat. Hinc sæpiùs comparatæ in caput ejus insidiæ, secessio militum et liberior inter mutuas querelas dolor; ipsius deindè nunc ira, nunc suspiciones, quas excitabat inconsultus pavor; cæteraque his similia, quæ deindè dicentur. Igitur cùm intempestivis conviviis dies pariter noctesque consumeret, satietatem epularum ludis interpolabat; non contentus artificum, quos è Græciâ exciverat, turbâ; quippè captivæ feminarum jubebantur suo ritu canere inconditum et abhorrens peregrinis auribus carmen. Inter quas unam rex ipse conspexit mœstiorem quàm cæteras, et producentibus eam verecundè reluctantem: excellens erat forma, et formam pudor honestabat. Dejectis in terram oculis, et, quantùm licebat, ore velato, suspicionem præbuit regi, nobiliorem esse quàm ut inter convivales ludos deberet ostendi. Ergo interrogata quænam esset, neptem se Ochi, qui nuper regnâsset in Persis, filio ejus genitam esse respondit; uxorem Hystaspis fuisse. Propinquus hic Darii fuerat, magni et ipse exercitûs prætor. Adhùc in animo regis tenues reliquiæ pristini moris hærebant. Itaque fortunam regiâ stirpe genitæ, et tàm celebre nomen reveritus non dimittit modò captivam, sed etiam restitui ei suas opes jussit; virum quoque requiri, ut reperto conjugem redderet. Postero autem die, præcipit Hæphestioni, ut omnes captivos in regiam juberet adduci. Ubi singulorum nobilitate spectatâ, secrevit à vulgo, quorum eminebat genus. Decem hi fuerunt, inter quos repertus est Oxathres, Darii frater, non illius fortunâ, quàm indole animi sui clarior. Sex et viginti millia talentûm proximâ prædâ redacta erant: è quis duodecim millia in congiarium militum absumpta sunt. Par huic pecuniæ summa custodum fraude subtracta est. Oxydates erat nobilis Perses, qui à Dario capitali supplicio destinatus, cohibebatur in vinculis; huic liberato satrapiam Mediæ attribuit, fratremque Darii recepit in cohortem amicorum, omni vetustæ claritatis honore servato.

V. Hinc in Parthienem perventum est, tunc igno-

bilem gentem, nunc caput omnium, qui, pòst Euphratem et Tigrim, amnes siti, Rubro mari terminantur. Scythæ regionem campestrem ac fertilem occupaverunt, graves adhùc accolæ. Sedes habent et in Europâ et in Asiâ : qui super Bosphorum colunt, adscribuntur Asiæ; at qui in Europâ sunt, à lævo Thraciæ latere ad Borysthenem, atque indè ad Tanaïm, alium amnem, rectâ plagâ, attinent. Tanaïs Europam et Asiam medius interfluit. Nec dubitatur quin Scythæ, qui Parthos condidêre, non à Bosphoro sed ex regione Europæ penetraverint. Urbs erat eâ tempestate clara Hecatompylos, condita à Græcis; ibi stativa rex habuit, commeatibus undiquè advectis. Itaque rumor, otiosi militis vitium, sine auctore percrebuit, regem contentum rebus quas gessisset, in Macedoniam protinùs redire statuisse. Discurrunt lymphatis similes in tabernacula, et itineri sarcinas aptant; signum datum crederes, ut vasa colligerent. Totis castris tumultus, hinc contubernales suos requirentium, hinc onerantium plaustra, perfertur ad regem. Fecerant fidem rumori temerè vulgato Græci milites, redire jussi domos, quorum equitibus singulis denariorum sena millia dono dederat. Ipsis quoque fidem militiæ adesse credebant. Haud secùs quàm par erat, territus Alexander, qui Indos atque ultima Orientis peragrare statuisset, præfectos copiarum in prætorium contrahit : obortisque lacrymis, ex medio gloriæ spatio revocari se, victi magìs, quàm victoris fortunam in patriam relaturum conquestus est : Nec sibi ignaviam militum obstare, sed deorum invidiam, qui fortissimis viris subitum patriæ desiderium admovissent, pauló pòst in eamdem cum majore laude famâque redituris. Tùm verò pro se quisque operam suam offerre, difficillima quæque poscere, polliceri militum quoque obsequium, si animos eorum leni et aptâ oratione permulcere voluisset. Nunquàm infractos et abjectos recessisse, quoties ipsius alacritatem, et tanti animi spiritus haurire potuissent. Ità se facturum esse respondit, illi vulgi aures præpararent sibi. Satisque omnibus, quæ in rem videbantur esse, compositis vocari ad concionem exercitum jussit, apud quem talem orationem habuit.

VI. « Magnitudinem rerum quas gessimus, milites,
« intuentibus vobis minimè mirum est, et desiderium
« quietis, et satietatem gloriæ occurrere. Ut omittam
« Illyrios, Triballos, Bœotiam, Thraciam, Spartam,
« Achæos, Peloponnesum, quorum alia ductu meo,
« alia imperio auspicioque perdomui : ecce orsi bellum
« ad Hellespontum, Ionas, Æolidem servitio barbariæ
« impotentis exemimus : Cariam, Lydiam, Cappado-
« ciam, Phrygiam, Paphlagoniam, Pamphyliam, Pi-
« sidas, Ciliciam, Syriam, Phœnicem, Armeniam,
« Persidem, Medos, Parthienem, habemus in potestate.
« Plures provincias complexus sum quàm alii urbes
« ceperunt, et nescio an enumeranti mihi, quædam
« ipsarum rerum multitudo subduxerit. Itaque si cre-
« derem satis certam esse possessionem terrarum quas
« tantâ velocitate domuimus ; ego verò, milites, ad
« penates meos, ad parentem sororesque et cæteros
« cives, vel retinentibus vobis, erumperem, ut ubi po-
« tissimùm partâ vobiscum laude, et gloriâ fruerer,
« ubi nos uberrima, victoriæ præmia exspectant : libe-
« rorum, conjugum parentumque lætitia, pax, quies,
« rerum per virtutem partarum secura possessio. Sed
« in novo, et (si verum fateri volumus) precario im-
« perio, adhuc jugum ejus rigidâ cervice subeuntibus
« barbaris, tempore, milites, opus est, dùm mitiori-
« bus ingeniis imbuantur, et efferatos mollior consue-
« tudo permulceat. Fruges quoque maturitatem statu-
« to tempore exspectant : adeò etiam illa sensus omnis
« expertia, tamen suâ lege mitescunt. Quid ? creditis
« tot gentes alterius imperio ac nomini assuetas, non
« sacris, non moribus, non commercio linguæ nobis-
« cum cohærentes, eodem prælio domitas esse, quo
« victæ sunt ? Vestris armis continentur, non suis mori-
« bus ; et qui præsentes metuunt, in absentiâ hostes
« erunt. Cum feris bestiis res est, quas captas et inclu-
« sas, quia ipsarum natura non potest, longior dies mi-
« tigat. Et adhùc sic ago tanquàm omnia subacta sint
« armis quæ fuerunt in ditione Darii. Hyrcaniam Nabar-
« zanes occupavit ; Bactra non possidet solùm parricida
« Bessus, sed etiam minatur : Sogdiani, Dahæ, Massage-
« tæ, Sacæ, Indi, sui juris sunt. Omnes hi simùl si terga

« nostra viderint, sequentur. Illi enim ejusdem nationis
« sunt ; nos alienigenæ et externi : suis autem quique
« parent placidiùs, etiam cùm is præest qui magìs time-
« ri potest. Proindè, aut quæ cepimus omittenda sunt,
« aut quæ non habemus occupanda. Sicut in corporibus
« ægris, milites, nihil quod nociturum est medici relin-
« quunt, sic nos quidquid obstat imperio recidamus.
« Parva sæpè scintilla contempta magnum excitavit in-
« cendium. Nihil tutò in hoste despicitur : quem spreve-
« ris, valentiorem negligentiâ facies. Ne Darius quidem
« hæreditarium Persarum accepit imperium, sed in se-
« dem Cyri beneficio Bagoæ, vilis mancipii, admissus ;
« ne vos magno labore credatis Bessum vacuum regnum
« occupaturum. Nos verò peccavimus, milites, si Darium
« ob hoc vicimus, ut servo ejus traderemus imperium ;
« qui ultimum ausus scelus, regem suum, etiam externæ
« opis egentem, certè cui nos victores pepercissemus,
« quasi captivum in vinculis habuit ; ad ultimum, ne à
« nobis conservari posset, occidit. Hunc vos regnare
« patiemini, quem equidem cruci affixum videre fes-
« tino, omnibus regibus gentibusque fidei quam vio-
« lavit meritas pœnas solventem ? At herculè, si mox,
« eumdem Græcorum urbes aut Hellespontum vastare
« nuntiatum erit vobis, quo dolore afficiemini, Bessum
« præmia vestræ occupâsse victoriæ ! Tunc ad repe-
« tendas res festinabitis ; tunc arma capietis. Quantò
« autem præstat territum adhùc, et vix mentis suæ
« compotem opprimere ? Quatridui nobis iter superest,
« qui tot proculcavimus nives, tot amnes superavimus,
« tot montium juga transcurrimus. Non mare illud,
« quod exæstuans iter fluctibus occupat, euntes nos
« moratur, non Ciliciæ fauces et angustiæ includunt :
« plana omnia et prona sunt. In ipso limine victoriæ
« stamus. Pauci nobis fugitivi, et domini sui interfec-
« tores supersunt. Egregium meherculè opus, et inter
« prima gloriæ vestræ numerandum posteritati famæ-
« que tradetis : Darii quoque hostis, finito pòst mor-
« tem ejus odio, parricidas esse vos ultos ; neminem
« impium effugisse manus vestras. Hoc perpetrato,
« quantò creditis Persas obsequentiores fore, cùm in-

« tellexerint vos pia bella suscipere, et Bessi sceleri,
« non nomini suo irasci! »

VII. Summâ militum alacritate, jubentium quòcumque vellet duceret, oratio excepta est. Nec rex moratus impetum; tertioque per Parthienem die ad fines Hyrcaniæ penetrat, Cratero relicto cum iis copiis, quibus præerat, et eâ manu quam Amynthas ducebat; additis sexcentis equitibus, et totidem sagittariis, ut ab incursione barbarorum Parthienem tueretur. Erigyum impedimenta, modico præsidio dato, campestri itinere ducere jubet: ipse cum phalange et equitatu centum quinquaginta stadia emensus, castra in valle, quâ Hyrcaniam adeunt, communit. Nemus præaltis densisque arboribus umbrosum est: pingue vallis solum, rigantibus aquis, quæ ex petris imminentibus manant. Ex ipsis radicibus montium Zioberis amnis effunditur, qui tria ferè stadia in longitudinem universus fluit; deindè saxo quod alveolum interpellat, repercussus, duo itinera, velut dispensatis aquis, aperit: indè torrens, et saxorum per quæ incurrit asperitate violentior, terram præceps subit. Per trecenta stadia conditus labitur; rursùsque velut ex alio fonte conceptus editur, et novum alveum intendit, priore suî parte spatiosior: quippè in latitudinem tredecim stadiorum diffunditur; rursùsque angustioribus coercitus, ripis iter cogit, tandem in alterum amnem cadit, cui *Rhidago* nomen est. Incolæ affirmabant quæcumque dimissa essent in cavernam quæ propior est fonti, rursùs, ubi aliud os amnis aperit, existere. Itaque Alexander duos tauros, quâ subeunt aquæ terram, præcipitari jubet, quorum corpora, ubi rursùs erumpit, expulsa vidère, qui missi erant ut exciperent.

VIII. Quartum jàm diem eodem loco quietem militi dederat, cùm litteras Nabarzanis, qui Darium cum Besso interceperat, accipit, quarum sententia hæc erat: Se Dario non fuisse inimicum: imò etiam quæ credidisset utilia esse, suasisse: et quia fidele consilium regi dedisset, propè occisum ab eo. Agitâsse Darium custodiam corporis sui contrà jus fasque peregrino militi tradere, damnatâ popularium fide, quam per

ducentos et triginta annos inviolatam regibus suis præstitissent. Se in præcipiti et lubrico stantem, consilium à præsenti necessitate reperisse. Darium quoque, cùm occidisset Bagoan, hâc excusatione satisfecisse popularibus, quòd insidiantem sibi interemisset, nihil esse miseris mortalibus spiritu carius : amore ejus ad ultima esse propulsum; sed ea magìs esse secutum, quæ coegisset necessitas, quàm quæ optâsset. In communi calamitate suam quemque habere fortunam. Si venire se juberet, sine metu esse venturum. Non timere, ne fidem datam tantus rex violaret; deos à deo falli non solere. Cæterùm, si, cui fidem daret, videretur indignus, multa exsilia patere fugienti : patriam esse, ubicumque vir fortis sedem elegerit. Nec dubitavit Alexander fidem, quo Persæ modo accipiebant, dare; inviolatum, si venisset, fore. Quadrato tamen agmine et composito ibat, speculatores subindè præmittens, qui explorarent loca. Levis armatura ducebat agmen; phalanx eam sequebatur; pòst pedites erant impedimenta. Et gens bellicosa, et natura sitûs difficilis aditu, curam regis intenderat. Namque perpetua vallis jacet, usque ad mare Caspium patens. Duo terræ ejus velut brachia excurrunt : media fluxu modico sinum faciunt, lunæ maximè similem, cùm eminent cornua, nondùm totum orbem sidere implente. Cercetæ, Mosyni et Chalybes à lævâ sunt : ab alterâ parte Leucosyri, et Amazonum campi; et illos, quà vergit ad septentrionem, hos, ad occasum conversa, prospectat.

IX. Mare Caspium, dulcius cæteris, ingentis magnitudinis serpentes alit, et pisces longè diversi ab aliis coloris. Quidam *Caspium*, quidam *Hyrcanum* appellant : alii sunt qui *Mæotim* paludem in id cadere putent : et argumentum afferunt, aquam, quò dulcior sit quàm cætera maria, infuso paludis humore mitescere. A septentrione ingens in littus mare incumbit; longèque agit fluctus, et magnâ parte exæstuans stagnat. Idem alio cœli statu recipit se in fretum; eodemque impetu quo effusum est, relabens, terram naturæ suæ reddit. Et quidam credidêre non Caspium mare esse, sed ex Indiâ in Hyrcaniam cadere, cujus fastigium, ut suprà dictum est, perpetuâ valle

submittitur. Hinc rex viginti stadia processit semitâ propemodum inviâ, cui silva imminebat; torrentesque et eluvies iter morabantur. Nullo tamen hoste obvio, penetravit; tandemque ad ulteriora perventum est. Præter alios commeatus, quorum tùm copiâ regio abundabat, pomorum quoque ingens modus nascitur; et uberrimum gignendis uvis solum est. Frequens arbor faciem quercûs habet, cujus folia multo melle tinguntur : sed nisi solis ortum incolæ occupaverint, vel modico tepore succus exstinguitur. Triginta hinc stadia processerat, cùm Phrataphernes ei occurrit, seque et eos qui post Darii mortem profugerant dedens : quibus benignè exceptis, ad oppidum Arvas pervenit. Hic ei Craterus et Erygius occurrunt; præfectum Tapyrorum gentis Phradatem adduxerant. Hic quoque in finem receptus multis exemplo fuit experiendi clementiam regis. Satrapem deindè Hyrcaniæ dedit Menapim : exsul hic, regnante Ocho, ad Philippum pervenerat. Tapyrorum quoque gentem Phradati reddidit.

X. Jàmque rex ultima Hyrcaniæ intraverat, cùm Artabazus (quem Dario fidissimum fuisse suprà diximus) cum propinquis Darii ac suis liberis, modicâque Græcorum militum manu occurrit. Dextram venienti obtulit rex : quippè et hospes Philippi fuerat, cùm, Ocho regnante, exsularet, et hospitii pignora in regem suum ad ultimum fides conservata vincebat. Comiter igitur exceptus : « Tu quidem, inquit, rex, perpe« tuâ felicitate floreas. Ego cæteris lætus, hoc uno « torqueor quòd præcipiti senectute diù frui tuâ boni« tate non possim. » Nonagesimum et quintum annum agebat. Novem juvenes eâdem matre geniti patrem comitabantur : hos Artabazus dextræ regis admovit, precatus ut tàm diù viverent, donec utiles Alexandro essent. Rex pedibus iter plerumquè faciebat; tunc admoveri sibi et Artabazo equos jussit, ne, ipso ingrediente pedibus, senex equo vehi erubesceret. Deindè ut castra sunt posita, Græcos, quos Artabazus adduxerat, convocari jubet. At illi, nisi Lacedæmoniis quoque fides daretur, respondent se quid agendum ipsis foret deliberaturos. Legati erant Lacedæmoniorum missi ad Darium : quo victo, applicaverant se Græcis

mercede apud Persas militantibus. Rex, omissis sponsionum fideique pignoribus, venire eos jussit, fortunam quam ipse dedisset habituros. Diù cunctantes, plerisque consilia variantibus, tandem venturos se pollicentur. At Democrates Atheniensis, qui maximè Macedonum opibus semper obstiterat, veniâ desperatâ, gladio se transfigit. Cæteri, sicut constituerant, ditioni Alexandri se ipsos permittunt. Mille et quingenti milites erant. Præter hos, legati ad Darium missi nonaginta. In supplementum distributus miles : cæteri remissi domum, præter Lacedæmonios, quos tradi in custodiam jussit.

XI. Mardorum erat gens confinis Hyrcaniæ, cultu vitæ aspera et latrociniis assueta. Hæc sola nec legatos miserat, nec videbatur imperata factura. Itaque rex indignatus, si una gens posset efficere ne invictus esset, impedimentis cum præsidio relictis, invictâ manu comitante, procedit. Noctu iter fecerat, et primâ luce hostis in conspectu erat : tumultus magìs quàm prælium fuit. Deturbati ex collibus quos occupaverant, barbari profugiunt : proximique vici ab incolis deserti capiuntur. Interiora regionis ejus haud sanè adire sine magnâ vexatione exercitus poterat. Juga montium præaltæ silvæ rupesque inviæ sepiunt : ea quæ plana sunt, novo munimenti genere impedierant barbari. Arbores densæ sunt ex industriâ consitæ, quarum teneros adhùc ramos manu flectunt, quos intortos rursùs inserunt terræ : indè velut ex aliâ radice lætiores virent trunci. Hos, quà natura fert, adolescere non sinunt; quippè alium alii quasi nexu conserunt, qui ubi multâ fronde vestiti sunt, operiunt terram. Itaque occulti nexus ramorum, velut laquei, perpetuâ sepe iter claudunt. Una ratio erat cædendo aperire saltum : sed hoc quoque magni operis. Crebri namque nodi duraverant stipites; et in se implicati arborum rami, suspensis circulis similes, lento vimine frustrabantur ictus. Incolæ autem ritu ferarum virgulta subire soliti, tùm quoque intraverant saltum, occultisque telis hostem lacessebant.

XII. Ille, venantium modo, latibula scrutatus, plerosque confodit : ad ultimum circumire saltum milites

jubet, ut si quà pateret, irrumperent. Sed ignotis locis plerique oberrabant : excepti sunt quidam, inter quos equus regis (*Bucephalum* vocabant), quem Alexander non eodem, quo cæteras pecudes, animo æstimabat : nam ille nec in dorso insidere suo patiebatur alium ; et regem, cùm vellet ascendere, sponte suâ genua submittens, excipiebat : credebaturque sentire quem veheret. Majore ergò, quàm decebat, irâ simùl ac dolore stimulatus, equum vestigari jubet, et per interpretem pronuntiari, nî reddidissent, neminem esse victurum. Hâc denuntiatione territi, cum cæteris donis equum adducunt. Sed ne sic quidem mitigatus, cædi silvas jubet, aggestâque humo è montibus planitiem ramis impeditam exaggerari. Jàm in aliquantulùm altitudinis opus creverat, cùm barbari, desperati regionem, quàm occupaverant, posse retineri, gentem suam dedidêre. Rex, obsidibus acceptis, Phradati tradere eos jùssit : indè quinto die in stativa revertitur. Artabazum deindè geminato honore quem Darius habuerat ei, remittit domum. Jàm ad urbem Hyrcaniæ, in quâ regia Darii fuit, ventum erat. Ibi Nabarzanes, acceptâ fide, occurrit dona ingentia ferens : inter quæ Bagoas erat, specie singulari spado, atque in ipso flore pueritiæ, cui et Darius fuerat assuetus, et mox Alexander assuevit : ejusque maximè precibus motus Nabarzani ignovit.

XIII. Erat, ut suprà dictum est, Hyrcaniæ finitima gens Amazonum, circà Thermodoonta amnem, Themiscyræ incolentium campos. Reginam habebant Thalestrim, omnibus inter Caucasum montem et Phasim amnem imperitantem. Hæc cupidine visendi regis accensa, finibus regni sui excessit : et cùm haud procùl abesset, præmisit indicantes venisse reginam, adeundi ejus cognoscendique avidam. Protinùs factâ potestate veniendi, cæteris jussis subsistere, trecentis feminarum comitata processit. Atque ut primùm rex in conspectu fuit, equo ipsa desiliit, duas lanceas dextrâ præferens. Vestis non toto Amazonum corpore obducitur : nam lævâ pars ad pectus est nuda ; cætera deindè velantur. Nec tamen sinus vestis, quem nodo colligunt, infrà genua descendit. Altera papilla intacta servatur,

satrapem Ariorum ipse præfecisset, defecisse ab eo. Itaque quanquàm Besso imminebat, tamen ad Satibarzanem opprimendum præverti optimum ratus, levem armaturam et equestres copias educit; totâque nocte strenuè facto itinere, improvisus hosti supervenit. Cujus cognito adventu, Satibarzanes cum duobus millibus equitum (nec enim plures subitò contrahi poterant) Bactra perfugit; cæteri proximos montes occupaverant. Prærupta rupes erat, quà spectat occidentem; eadem, quà vergit ad orientem, leniore submissa fastigio, multis arboribus obsita, perennem habet fontem, ex quo largæ aquæ manant. Circuitus ejus triginta et duo stadia comprehendit. In vertice herbidus campus. In hoc multitudinem imbellem considere jubent; ipsi, quà rupes deerat, arborum truncos et saxa obmoliuntur: tredecim millia armata erant.

XVII. In horum obsidione Cratero relicto, ipse Satibarzanem sequi festinat. Et quia longiùs eum abesse cognoverat, ad expugnandos eos qui edita montium occupaverant, redit. Ac primò repurgari jubet quidquid ingredi possent: deindè ut occurebant inviæ cotes præruptæque rupes, irritus labor videbatur, obstante naturâ. Ille, ut erat animi semper obluctantis difficultatibus, cum et progredi arduum, et reverti periculosum esset, versabat se ad omnes cogitationes aliud atque aliud, ità ut fieri solet ubi prima quæque damnamus, subjiciente animo. Hæsitanti, quod ratio non potuit, fortuna consilium subministravit. Vehemens favonius erat, et multam materiam ceciderat miles, aditum per saxa molitus. Hæc vapore torrida inaruerat. Ergò aggerari alias arbores jubet, et igni dari alimenta; celeriterque stipitibus cumulatis, fastigium montis æquatum est. Tunc undiquè ignis injectus cuncta comprehendit. Flammam in ora hostium ventus ferebat; fumus ingens velut quâdam nube absconderat cœlum. Sonabant incendio silvæ, atque ea quoque quæ non incenderat miles, concepto igne, prima quæque adurebant. Barbari suppliciorum ultimum, si quà intermoretur ignis, effugere tentabant; sed quà flamma dederat locum, hostis obstabat. Variâ igitur clade consumpti sunt. Alii in medios ignes, alii in petras præci-

pitavêre se; quidam manibus hostium se obtulerunt; pauci semiustulati venêre in potestatem.

XVIII. Hinc ad Craterum, qui Artacacnam obsidebat, redit. Ille omnibus præparatis, regis exspectabat adventum, captæ urbis titulo, sicut par erat, cedens. Igitur Alexander turres admoveri jubet; ipsoque aspectu territi barbari, è muris supinas manus tendentes, orare cœperunt; iram in Satibarzanem, defectionis auctorem, reservaret, supplicibus semet dedentibus parceret. Rex, datâ veniâ, non obsidionem modò solvit, sed omnia sua incolis reddidit. Ab hâc urbe digresso supplementum novorum militum occurrit. Zoilus quingentos equites ex Græciâ adduxerat; tria millia ex Illyrico Antipater miserat. Thessali equites centum et triginta cum Philippo erant: ex Lydiâ duo millia et sexcenti, peregrinus miles, advenerant; trecenti equites gentis ejusdem sequebantur. Hâc manu adjectâ, Drangas pervenit. Bellicosa natio est. Satrapes erat Barzaentes, sceleris in regem suum particeps Besso. Is, suppliciorum quæ meruerat metu, profugit in Indiam.

XIX. Jàm nonum diem stativa erant, cùm externâ vi non invictus modò rex, sed interritus, intestino facinore petebatur. Dymnus modicæ apud regem auctoritatis et gratiæ, exoletum, qui Nicomacho erat nomen amore flagrabat. Is, quod ex vultu quoque perspici poterat, similis attonito, remotis arbitris, cum juvene secessit in templum, arcana se et silenda afferre præfatus, suspensumque exspectatione per mutuam caritatem et pignora utriusque animi rogat, ut affirmet jurejurando, quæ commisisset, silentio esse tecturum. Et ille, ratus nihil, quod etiam cum perjurio detegendum foret indicaturum, per præsentes deos jurat. Tùm Dymnus, aperit in tertium diem insidias regi comparatas; seque ejus consilii fortibus viris et illustribus esse participem. Quibus juvenis auditis, se verò fidem in parricidio dedisse constanter abnuit; nec ullâ regione, ut scelus tegat, posse constringi. Dymnus, et amore et metu amens, dextram exoleti complexus, et lacrymans, orare primùm, ut particeps consilii operisque fieret: si id sustinere non posset, attamen, ne prode-

ret se, cujus ergà ipsum benevolentiæ, præter alia, hoc quoque haberet fortissimum pignus, quòd caput suum permisisset fidei adhùc inexpertæ. Ad ultimum, aversari scelus perseverantem metu mortis terret: ab illo capite conjuratos pulcherrimum facinus inchoaturos. Aliàs deindè effeminatum et muliebriter timidum, aliàs proditorem amatoris appellans; nunc ingentia promittens, interdùmque regnum quoque, versabat animum tanto facinore procùl abhorrentem. Strictum deindè gladium modò illius, modò suo admovens jugulo, supplex idem et infestus, expressit tandem, ut non solùm silentium, sed etiam operam polliceretur. Namque abundè constantis animi, et dignus qui pudicus esset, nihil ex pristinâ voluntate mutaverat; sed se, captum Dymni amore, simulabat nihil recusare. Sciscitari deindè pergit, cum quibus tantæ rei societatem inisset, plurimùm referre quales viri tàm memorabili operi admoturi manus essent. Ille et amore et scelere malesanus, simùl gratias agit, simul gratulatur, quod fortissimis juvenum non dubitâsset se jungere Demetrio, corporis custodi, Peucolao, Nicanori. Adjicit his Alphœbetum, Doceum, Dioxenum, Archepolim et Amyntam.

XX. Ab hoc sermone dimissus, Nicomachus ad fratrem (Cebalino erat nomen), quæ acceperat defert. Placet ipsum subsistere in tabernaculo: ne, si regiam intrâsset non assuetus adire regem, conjurati proditos se esse resciscerent. Ipse Cebalinus antè vestibulum regiæ (neque enim propiùs aditus ei patebat) constitit, opperiens aliquem ex primâ cohorte amicorum à quo introduceretur ad regem. Fortè, cæteris dimissis, unus Philotas, Parmenionis filius, incertum quam ob causam subsisterat in regiâ. Huic Cebalinus, ore confuso, magnæ perturbationis notas præ se ferens, aperit quæ ex fratre compererat, et sine cunctatione nuntiari regi jubet. Philotas, laudato eo, protinùs intrat ad Alexandrum, multoque invicem de aliis rebus consumpto sermone, nihil eorum, quæ ex Cebalino cognoverat, nuntiat. Sub vesperam eum prodeuntem in vestibulo regiæ excipit juvenis, an mandatum exsecutus fuisset, requirens. Ille non vacâsse sermoni suo

regem causatus, discessit. Postero die, Cebalinus venienti in regiam præsto est; intrantemque admonet pridiè communicatæ cum ipso rei. Ille curæ sibi esse respondit: ac ne tùm quidem regi, quæ audierat, aperit. Cœperat Cebalino esse suspectus: itaque non ultrà interpellandum ratus, nobili juveni (*Metron* erat ei nomen) super armamentarium posito, quod scelus pararetur indicat. Ille, Cebalino in armamentario abscondito, protinùs regi corpus fortè curanti, quid ei index detulisset, ostendit.

XXI. Rex, ad comprehendendum Dymnum missis satellitibus, armamentarium intrat. Ibì Cebalinus, gaudio elatus, « Habeo te, inquit, incolumen ex impiorum « manibus ereptum! » Percontatus deindè Alexander quæ noscenda erant, ordine cuncta cognoscit. Rursùsque instituit quærere quotus dies esset, ex quo Nicomachus ad eum detulisset indicium? Atque illo fatente jàm tertium esse, existimans haud incorruptâ fide tanto post deferre quæ audierat, vinciri eum jussit. Ille clamitare cœpit, eodem temporis momento quo audìsset, ad Philotam decurrisse, ab eo percontaretur. Rex identidem quærere, an institisset ei, ut perveniret ad se; perseverante eo affirmare quæ dixerat, manus ad cœlum tendens, manantibus lacrymis, hanc sibi à carissimo quondàm amicorum relatam gratiam querebatur. Inter hæc Dymnus, haud ignarus quam ob causam accesseretur à rege, gladio quo fortè erat cinctus graviter se vulnerat; occursuque satellitum inhibitus, perfertur in regiam. Quem intuens rex: « Quod, « inquit, in te, Dymne, tantum cogitavi nefas, ut tibi Macedonum regno dignior Philotas me quoque ipso videretur? » Illum jàm defecerat vox: itaque edito gemitu, vultuque à conspectu regis averso, subindè collapsus exstinguitur.

XXII. Rex, Philota venire in regiam jusso: « Cebalinus, inquit, ultimum supplicium meritus, si in « caput meum præparatas insidias biduo texisset, hujus « criminis reum Philotam substituit, ad quem protinùs, indicium detulisse, se affirmat. Quò propiore « gradu amicitiæ me contingis, hòc majus est dissimu- « lationis tuæ facinus: et ego Cebalino magis, quàm

« Philotæ, id convenire fateor. Faventem habes judi-
« cem, si, quod admitti non oportuit, saltem negari
« potest. » Ad hoc Philotas, haud sanè trepidus, si animus vultu æstimaretur, Cebalinum quidem scorti sermonem ad se detulisse, sed ipsum tàm levi auctori nihil credidisse respondit : veritum ne jurgium inter amatorem et exoletum, non sine risu aliorum, detulisset. Cùm Dymnus interemerit se ipsum, qualiacumque erant, non fuisse reticenda. Complexusque regem, orare cœpit, ut preteritam vitam potiùs quam culpam, silentii tamen, non facti ullius, intueretur. Haud facilè dixerim, crediderítne ei rex, an altiùs iram suppresserit : dextram reconciliatæ gratiæ pignus obtulit ; et contemptum magìs, quàm celatum indicium esse, videri sibi dixit. Advocato tamen concilio amicorum, cui tùm Philotas adhibitus non est, Nicomachum introduci jubet. Is eadem, quæ detulerat ad regem, ordine exposuit.

XXIII. Erat Craterus regi carus in paucis, et eo Philotæ, ob æmulationem dignitatis, adversus. Neque ignorabat sæpè Alexandri auribus nimiâ jactatione virtutis atque opere gravem fuisse, et ob ea non quidem sceleris, sed contumaciæ tamen suspectum. Non aliam premendi inimici occasionem aptiorem futuram ratus, odio suæ pietatis præferens speciem : » Utinàm, inquit,
« in principio quoque hujus rei nobiscum deliberâsses ?
« Suasissemus, si Philotæ velles ignoscere, patereris
« potiùs ignorare eum quantùm deberet tibi, quàm usquè
« ad mortis metum adductum cogeres potiùs de pe-
« riculo suo, quàm de tuo cogitare beneficio. Ille
« enim semper insidiari tibi poterit : tu non semper
« Philotæ poteris ignoscere. Nec est quòd existimes
« eum, qui tantum facinus ausus est, veniâ posse
« mutari. Scit eos, qui misericordiam consumpserunt,
« ampliùs sperare non posse. At ego etiamsi ipse vel
« pœnitentiâ, vel beneficio tuo victus quiescere volet,
« patrem ejus Parmenionem, tanti ducem exercitûs,
« et inveteratâ apud milites tuos auctoritate, haud
« multùm infrà magnitudinis tuæ fastigium positum,
« scio non æquo animo salutem filii sui debiturum tibi.
« Quædam beneficia odimus, meruisse mortem confi-

« teri pudet. Superest ut malit videri injuriam acce-
« pisse, quàm vitam; proindè scito tibi cum illis de
« salute esse pugnandum. Satis hostium superest, ad
« quos persequendos ituri sumus. Latus à domesticis
« hostibus muni : hos si submoves, nihil metuo ab ex-
« terno. »

XXIV. Nec Craterus, nec cæteri dubitabant quin conjurationis indicium suppressurus non fuisset, nisi auctor aut particeps. Quem enim pium et bonæ mentis, non amicum modò; sed ex ultimâ plebe, auditis quæ ad eum delata erant, non protinùs ad regem fuisse cursurum? Ne Cebalini quidem exemplo, qui ex fratre comperta ipsi nuntiâsset, Parmenionis filium, præfectum equitatûs, omnium arcanorum regis arbitrum, simulâsset etiam non vacâsse sermoni suo regem; ne index alium internuntium quæreret. Nicomachum religione quoque deûm adstrictum, conscientiam suam exonerare properâsse; Philotam, consumpto per ludum jocumque penè toto die, gravatum esse pauca verba, ad caput regis pertinentia, tàm longo et forsitan supervacuo inserere sermoni. At enim non credidisse talia deferentibus pueris! cur igitur extraxisset biduum, tanquàm indicio haberet fidem? dimittendum fuisse Cebalinum, si delationem ejus damnabat. In suo quemque periculo magnum animum habere; cùm de salute regis timeretur, credulos esse debere, vana quoque deferentes admittere. Omnes igitur quæstionem de eo, ut participes sceleris indicare cogeretur, habendam esse decernunt. Rex admonitos ut consilium silentio premerent, dimittit. Pronuntiari deindè iter in posterum diem jubet, ne qua novi initi consilii daretur nota. Invitatus est etiam Philotas ad ultimas ipsi epulas; et non cœnare modò, sed etiam familiariter colloqui cum eo quem damnaverat, sustinuit. Secundâ deindè vigiliâ, luminibus exstinctis, cum paucis in regiam coeunt Hæphestion, et Craterus, et Cœnus, et Erygius, hi ex amicis : ex armigeris autem Perdiccas et Leonatus. Per hos imperatum, ut qui ad prætorium excubabant, armati vigilarent.

XXV. Jàm ad omnes aditus dispositi milites; equites quoque itinera obsidere jussi, ne quis ad Parmenionem,

qui tùm Mediæ magnisque copiis præerat, occultus avaderet. Attarras autem cum trecentis armatis intraverat regiam: huic decem satellites traduntur, quorum singulos deni armigeri sequebantur. Ii ad alios conjuratos comprehendendos distributi sunt: Attarras cum trecentis ad Philotam missus, clausum aditum domûs moliebatur, quinquaginta juvenum promptissimis stipatus; nam cæteros cingere undique domum jusserat, ne occulto exitu Philotas posset elabi. Illum, sive securitate animi, sive fatigatione resolutum somnus oppresserat: quem Attarras torpentem adhùc occupat. Tandem ei, sopore discussos, cùm injicerentur catenæ: « Vicit, inquit, bonitatem tuam, rex, inimi- « corum meorum acerbitas. » Nec plura locutum, capite velato, in regiam adducunt. Postero die, rex edixit, omnes armati coirent. Sex millia ferè militum venerant: præterea turba lixarum calonumque impleverant regiam. Philotam armigeri agmine suo tegebant, ne antè conspici posset à vulgo, quàm rex allocutus milites esset. De capitalibus rebus vetusto Macedonum modo inquirebat exercitus: in pace erat vulgi. Nihil potestas regum valebat, nisi prius valuisset auctoritas. Igitur primùm Dymni cadaver infertur, plerisque, quid patrâsset, quove casu exstinctus esset, ignaris.

XXVI. Rex deindè in concionem procedit; vultu præferens dolorem animi. Amicorum quoque mœstitia exspectationem haud parvam rei fecerat. Diù demisso in terram vultu, attonito stupentique similis, stetit. Tandem recepto animo, « Penè, inquit, milites, pau- « corum hominum scelere vobis ereptus sum. Deûm « providentià et misericordià vivo. Conspectusque ves- « trì venerabilis cogit ut vehementiùs parricidis iras- « car: quoniam supremus, imò unus vitæ meæ fructus « est, tot fortissimis viris, et de me optimè meritis « referre adhùc gratiam posse. » Interrupit orationem militum gemitus, obortæque sunt omnibus lacrymæ. Tùm rex: « Quantò, inquit, majorem in animis ves- « tris motum excitabo, cùm tanti sceleris auctores « ostendero! quorum mentionem adhùc reformido, et « tanquàm salvi esse possint, nominibus abstineo. Sed « vincenda est memoria pristinæ caritatis, et conju-

« ratio impiorum civium detegenda. Quomodò enim
« tantum nefas sileam? Parmenio, illâ ætate, tot meis,
« tot parentis mei meritis devinctus, omnium nobis
« amicorum vetustissimus, ducem tanto sceleri se præ-
« buit. Minister ejus Philotas Peucolaum et Deme-
« trium, et hunc Dymnum, cujus corpus aspicitis,
« cæterosque ejusdem amentiæ, in caput meum su-
« bornavit. » Fremitus undiquè indignantium queren-
tiumque totâ concione obstrepebat, qualis solet esse
multitudinis, et maximè militaris, ubi aut studio agi-
tur, aut irâ. Nicomachus deindè, et Metron, et Ce-
balinus producti, quæ quisque detulerat, exponunt.
Nullius eorum indicio Philotas particeps sceleris des-
tinabatur. Itaque, indignatione pressâ, vox indicium
silentio excepta est. Tum rex: « Qualis, inquit, ergò
« animi vobis videtur, qui hujus rei delatum indicium
« id ipsum suppressit, quod non fuisse vanum Dymni
« exitus declarat? incertam rem deferens tormenta
« non timuit Cebalinus; Metron ne momentum quidem
« temporis distulit exonerare se, ut eò ubi lavabar, ir-
« rumperet. Philotas solus nihil timuit, nihil credidit.
« O magni animi virum! Iste, si regis periculo com-
« moveretur, vultum non mutaret? indicem tantæ rei
« sollicitus non audiret? Subest nimirùm silentio faci-
« nus; et avida spes regni præcipitem animum ad ulti-
« mum nefas impulit. Pater Mediæ præest; ipse apud
« multos copiarum duces meis præpotens viribus, ma-
« jora quàm capit, sperat; orbitas quoque mea, quod
« sine liberis sum, spernitur. Sed errat Philotas: in vo-
« bis liberos, parentes, consanguineos habeo; vobis
« salvis, orbus esse non possum. »

XXVII. Epistolam deindè Parmenionis interceptam,
quam ad filios Nicanorem et Philotam scripserat, re-
citat, haud sanè indicium gravioris consilii præferen-
tem. Namque summa ejus hæc erat: « Primùm vestri
« curam agite, deindè vestrorum; sic enim quæ des-
« tinavimus, efficiemus. » Adjecitque rex: « Sic esse
« scriptam, ut sive, ad filios pervenisset, à consciis
« posset intelligi; sive intercepta esset, falleret igna-
« ros. At enim Dymnus cùm cæteros participes sceleris
« indicaret, Philotam non nominavit. Hoc quidem il-

« lius non innocentiæ, sed potentiæ indicium est, quòd
« sic ab iis timetur etiam à quibus prodi potest, ut
« cùm de se fateantur, illum tamen celent. Cæterùm
« Philotam ipsius indicat vita. Hic Amyntæ, qui mihi
« consobrinus fuit, et in Macedonià capiti meo impias
« comparavit insidias, socium se et conscium adjunxit.
« Hic Attalo, quo graviorem inimicum non habui, so-
« rorem suam in matrimonium dedit. Hic, cùm scrip-
« sissem ei, pro jure tàm familiaris usûs atque amici-
« tiæ, qualis sors edita esset Jovis Hammonis oraculo,
« sustinuit rescribere mihi : » se quidem gratulari,
quòd in numerum deorum receptus essem : cæterùm
misereri eorum, quibus vivendum esset sub eo, qui mo-
dum hominis excederet. « Hæc sunt etiam animi pridem
« alienati à me, et invidentis gloriæ meæ indicia : quæ
« quidem, milites, quandiù licuit, in animo meo pressi.
« Videbar enim mihi partem viscerum meorum abrum-
« pere, si in quos tàm magna contuleram, viliores
« mihi facerem. Sed jam non verba punienda sunt; lin-
« guæ temeritas pervenit ad gladios. Hos, si mihi cre-
« ditis, Philotas in me acuit. Id si ipse admisit, quò
« me conferam, milites? cui caput meum credam?
« Equitatui, optimæ exercitûs parti, principibus no-
« bilissimæ juventutis, unum præfeci : salutem, spem,
« victoriam meam fidei ejus tutelæque commisi. Pa-
« trem in idem fastigium, in quo me ipsi posuistis, ad-
« movi. Mediam, quà nulla opulentior regio est, tot
« civium sociorumque millia imperio ejus ditionique
« subjeci. Unde præsidium petieram, periculum exs-
« titit. Quàm feliciter in acie occidissem, potiùs hostis
« præda, quàm civis victima! nunc servatus ex peri-
« culis quæ sola timui, in hæc incidi quæ timere non
« debui. Soletis identidem à me, milites, petere, ut
« saluti meæ parcam; ipsi mihi præstare potestis, quod
« suadetis ut faciam. Ad vestras manus, ad vestra ar-
« ma confugio : invitis vobis salvus esse nolo : volen-
« tibus, non possum nisi vindicor. »

XXVIII. Tùm Philotam, religatis post tergum ma-
nibus, obsoleto amiculo velatum, jussit induci. Facilè
apparebat motos esse tàm miserabili habitu, non sine
invidià paulò antè conspecti. Ducem equitatûs pridiè

viderant; sciebant regis interfuisse convivio. Repentè non reum modò, sed etiam damnatum, imò vinctum intuebantur. Subibat animos Parmenionis quoque, tanti ducis, tàm clari civis, fortuna; qui modò duobus filiis Hectore et Nicanore orbatus, cum eo quem reliquum calamitas fecerat, absens diceret causam. Itaque Amyntas, regis prætor, inclinatam ad misericordiam concionem rursùs asperâ in Philotam oratione commovit: « Proditos eos esse Barbaris: neminem ad conju- « gem suam, neminem in patriam, et ad parentes fuisse « rediturum: velut truncum corpus, dempto capite, « sine spiritu, sine nomine, in alienâ terrâ ludibrium « hostis futuros. » Haudquaquàm, pro spe ipsius, Amyntæ oratio grata regi fuit; quòd conjugum, quòd patriæ admonitos, pigriores ad cætera munia exsequenda fecisset. Tunc Cœnus, quanquàm Philotæ sororem matrimonio secum conjunxerat, tamen acriùs, quàm quisquam in Philotam invectus est, parricidam esse regis, patriæ, exercitûs, clamitans: saxumque quod fortè ante pedes jacebat, arripuit, emissurus in eum (ut plerique credidêre) tormentis subtrahere cupiens. Sed rex manum ejus inhibuit, dicendæ priùs causæ debere fieri potestatem reo, nec aliter judicari passurum se affirmans. Tùm dicere rursùs jussus Philotas, sive conscientiâ sceleris, sive periculi magnitudine amens et attonitus, non attollere oculos, non hiscere audebat. Lacrymis deindè manantibus, linquente animo, in eum à quo tenebatur incubuit; abstersisque amiculo ejus oculis, paulatim recipiens spiritum ac vocem, dicturus videbatur. Jamque rex intuens eum: Macedones, *inquit*, « de te judicaturi sunt: quæro an patrio sermone sis « apud eos usurus. » Tùm Philotas: « Præter Macedo- « nas, *inquit*, plerique adsunt, quos faciliùs quæ « dicam percepturos arbitror, si eâdem linguâ fuero « usus, quâ tu egisti, non ob aliud, credo, quàm ut « oratio tua intelligi posset à pluribus. *Tùm rex*: Ec- « quid videtis adeò etiam sermonis patrii Philotam tæ- « dere? solus quippè fastidit eo dicere. Sed dicat « sanè, utcumque cordi est, dùm memineritis æquè « illum à nostro more, atque à sermone abhorrere. » Atque ità concione excessit.

XXIX. Tùm Philotas : « verba, inquit, innocenti re-
« perire facile est, modum verborum misero tenere
« difficile. Itaque inter optimam conscientiam, et ini-
« quissimam fortunam destitutus, ignoro quomodo et
« animo meo, et tempori paream. Abest quidem opti-
« mus causæ meæ judex : qui cur me ipse audire no-
« luerit, non mehercule excogito ; cùm illi utique,
« cognitâ causâ, tàm damnare me liceat, quàm absol-
« vere ; non cognitâ verò, liberari ab absente non pos-
« sum, qui à præsente damnatus sum. Sed quanquàm
« vincti hominis non supervacua solùm, sed etiam in-
« visa defensio est, quæ judicem non docere videtur,
« sed arguere, tamen utcumque licet dicere, memet
« ipse non deseram ; nec committam, ut damnatus
« etiam meâ sententiâ videar. Equidem cujus criminis
« reus sim, non video. Inter conjuratos nemo me no-
« minat ; de me Nicomachus nihil dixit ; Cebalinus plùs
« quàm audierat scire non potuit. Atqui conjurationis
« caput me fuisse credit rex. Potuit ergo Dymnus eum
« præterire, quem sequebatur ? præsertìm cùm quæ-
« renti socios vel falso fuerim nominandus, quò faci-
« liùs, qui verebatur, posset impelli. Non enim, detecto
« facinore, nomen meum præteriit, ut posset videri
« socio pepercisse ; Nichomachus quem taciturum arca-
« na credebat, de semetipso confessus, aliis nominatis
« me unum subtrahebat. Quæso, commilitones, si Ce-
« balinus me non adisset, nihil me de conjuratis scire
« voluisset, nunc hodiè dicerem causam, nullo me no-
« minante ? Dymnus sanè et vivat adhùc, et velit mihi
« parcere. Quid ! cæteri, qui de se confitebuntur, me
« videlicet subtrahent ? maligna est calamitas ; et ferè
« noxius, cùm suo supplicio crucietur, acquiescit
« alieno. Tot conscii, ne in equuleum quidem impo-
« siti verum fatebuntur ? Atqui nemo parcit morituro,
« nec cuiquam moriturus, ut opinor. Ad verum cri-
« men, et ad unum revertendum mihi est. Cur rem de-
« latam ad te tacuisti ? cur tàm securus audisti ? Hoc
« qualecumque est confesso mihi, ubicumque es,
« Alexander, remisisti ; dextram tuam amplexus, re-
« conciliati pignus animi, convivio quoque interfui. Si
« credidisti mihi, absolutus sum ; si pepercisti, di-

« missus. Vel judicium tuum serva. Quid hâc proximâ
« nocte, quâ digressus sum à mensâ tuâ, feci? Quod
« novum facinus perlatum ad te, mutavit animum
« tuum? Gravi sopore acquiescebam, cùm me malis
« indormientem meis inimici vinciendo excitârunt.
« Undè et parricidæ, et proditori tàm alti quies somni?
« Scelerati, conscientiâ obstrepente, cùm dormire
« non possint, agitant eos furiæ, non consummato
« modò, sed et cogitato parricidio : at mihi securita-
« tem primùm innocentia mea, deindè dextra tua ob-
« tulerant; non timui ne plùs alienæ crudelitati apud
« te liceret, quàm clementiæ tuæ. Sed ne te mihi cre-
« didisse pœniteat, res ad me deferebatur à puero,
« qui non testem, non pignus indicii exhibere poterat,
« impleturus omnes metu, si cœpisset audiri. Amato-
« ris et scorti jurgio interponi aures meas credidi in-
« felix : et fidem ejus suspectam habui, quòd non ipse
« deferret, sed fratrem spotiùs subornaret. Timui ne
« negaret mandâsse se Cebalino, et ego viderer multis
« amicorum regis fuisse periculi causa. Sic quoque,
« cùm læserim neminem, inveni qui mallet perire me,
« quàm incolumem esse. Quid inimicitiarum creditis
« excepturum fuisse, si insontes lacessissem? At enim
« Dymnus se occidit. Nùm igitur facturum eum divi-
« nare potui? minimè. Ità, quod solum indicio fidem
« fecit, id me, cùm à Cebalino interpellatus sum, mo-
« vere non potuit. At herculè, si conscius Dymno tanti
« sceleris fuissem, biduo illo proditos esse nos dissi-
« mulare non debui. Cebalinus ipse tolli de medio nullo
« negotio potuit. Denique, post delatum indicium,
« quo periturus eram, cubiculum regis solus intravi,
« ferro quidem cinctus. Cur distuli facinus? An sine
« Dymno non sum ausus? Ille igitur princeps conjura-
« tionis fuit : sub illius umbrâ Philotas latebam, qui
« regnum Macedonum affecto. Ecquis à vobis corrup-
« tus est donis? quem ducem, quem præfectum im-
« pensius colui? mihi quidem objicitur : quòd socie-
« tatem patrii sermonis asperner, quòd Macedonum
« mores fastidiam. Sic ego imperio, quod dedignor,
« immineo. Jàm pridem nativus ille sermo commercio
« aliarum gentium exolevit : tàm victoribus quàm vic-

« tis peregrina lingua discenda est. Non meherculè
« ista magis lædunt, quàm quòd Amyntas, Perdiccæ
« filius, insidiatus est regi : cum quo quòd amicitia
« fuerit mihi, non recuso defendere, si fratrem regis
« non oportuit deligi à nobis. Sin autem in illo for-
« tunæ gradu positum etiam venerari necesse erat,
« utrum, quæso, quòd non divinavi, reus sum? an im-
« piorum amicis insontibus quoque moriendum est?
« Quod si æquum est, cur tàm diù vivo? si injustum,
« cur nunc demùm occidor? At enim scripsi, misereri
« me eorum quibus vivendum esset sub eo qui se Jovis
« filium crederet. Fides amicitiæ, veri consilii pericu-
« losa libertas! vos me decepistis; vos quæ sentiebam,
« ne reticerem impulistis. Scripsisse me hæc fateor
« regi, non de rege scripsisse. Non enim faciebam in-
« vidiam, sed pro eo timebam. Dignior mihi Alexan-
« der videbatur, qui se Jovis stirpem tacitus agnosce-
« ret, quàm qui prædicatione jactaret. Sed quoniam
« oraculi fides certa est, si, deus causæ meæ testis.
« Retinete me in vinculis, dùm consulitur Hammon
« in arcanum et occultum scelus. Interim qui regem
« nostrum dignatus est filium, neminem eorum qui
« stirpi suæ insidiati sunt, latere patietur. Si certiora
« oraculis creditis esse tormenta, ne hanc quidem ex-
« hibendæ veritatis fidem deprecor. Solent rei capitis
« adhibere vobis parentes : duos fratres ego nuper
« amisi; patrem nec ostendere possum, nec invocare
« audeo, cùm et ipse tanti criminis reus sit. Parùm est
« enim tot modò liberorum parentem in unico filio ac-
« quiescentem, eo quoque orbari, ne ipse in rogum
« meum imponitur. Ergo, carissime pater, et propter
« me morieris, et mecum! Ego tibi vitam adimo; ego
« senectutem tuam exstinguo. Quid enim me procrea-
« bas infelicem, adversantibus diis? an ut hos ex me
« fructus perciperes, qui te manent? Nescio an ado-
« lescentia mea miserior sit, an senectus tua. Ego in
« ipso robore ætatis eripior; tibi carnifex spiritum
« adimet, quem, si fortuna expectare voluisset, na-
« tura reposcebat. Admonuit me patris mei mentio,
« quàm timidè et cunctanter, quæ Cebalinus detulerat
« ad me, indicare debuerim. Parmenio enim, cùm au-

« disset venenum à Philippo medico regi parari, de-
« terrere eum voluit epistolâ scriptâ, quominùs medi-
« camentum biberet quod medicus dare constituerat.
« Nùm creditum est patri meo? nùm ullam auctorita-
« tem ejus litteræ habuerunt? Ego ipse, quoties quæ
« audieram detuli, cum ludibrio credulitatis revulsus
« sum. Si, et cùm indicamus, invisi, et, cùm tacemus,
« suspecti sumus, quid facere nos oportet? » Cùmque
unus è circumstantium turbâ exclamâsset : « benè me-
« ritis non insidiari, *Philotas* : Rectè, *inquit*, quisquis
« es, dicis. Itaque, si insidiatus sum, pœnam non de-
« precor; et finem facio dicendi, quoniam ultima verba
« gravia sunt visa auribus vestris. » Abducitur deindè
ab iis qui custodiebant eum.

XXX. Erat inter duces, manu strenuus Belon quidam, pacis artium et civilis habitûs rudis · vetus miles, ab humili ordine ad eum gradum, in quo tunc erat, promotus, qui, tacentibus cæteris, stolidâ audaciâ ferox, admonere eos cœpit : « Quoties quisque di-
« versoriis quæ occupâssent, proturbatus esset, ut pur-
« gamenta servorum Philotæ reciperentur eò undè com-
« militones expulisset. Auro argentoque vehicula ejus
« onusta totis vicis stetisse; ac ne in viciniam quidem
« diversorii quemquam commilitonum receptum esse;
« sed per dispositos, quos ad somnum habebat, omnes
« procùl relegatos, ne femina illa murmurantium inter
« se silentio veriùs quàm sono excitaretur. Ludibrio
« ei fuisse rusticos homines, Phrygasque et Paphlago-
« nas appellatos, qui non erubesceret, Macedo natus,
« homines linguæ suæ per interpretem audire. Cur
« Hammonem consuli vellet? eumdem Jovis arguisse
« mendacium, Alexandrum filium agnoscentis, scilicet
« veritum ne invidiosum esset, quòd dii offerrent. Cùm
« insidiaretur capiti regis et amici, non consuluisse
« eum Jovem, nunc ad oraculum mittere, dùm pater
« ejus sollicitaretur, qui præsit in Mediâ, et pecuniâ,
« quæ ejus custodiæ commissa sit, perditos homines ad
« societatem sceleris impellat. Ipsos missuros ad ora-
« culum, non qui Jovem interrogent quod ex rege co-
« gnoverint; sed qui gratias agant, qui vota pro inco-
« lumitate regis optimi persolvant. » Tùm verò uni-

versa concio accensa est : et à corporis custodibus initium factum, clamantibus, « discerpendum esse parricidam manibus eorum. » Id quidem Philotas, qui graviora supplicia metueret, haud sanè iniquo animo audiebat. Rex in concionem reversus, sive ut in custodiâ quoque torqueret, sive ut diligentiùs cuncta cognosceret, concilium in posterum diem distulit; et quanquàm in vesperum inclinabat dies, tamen amicos convocari jubet. Et cæteris quidem placebat Macedonum more obrui saxis; Hæphestion autem, et Craterus, et Cœnus tormentis veritatem exprimenda esse dixerunt, et illi quoque qui aliud suaserant, in horum sententiam transeunt.

XXXI. Concilio ergò dimisso, Hæphestion cum Cratero et Cœno ad quæstionem de Philotâ habendam consurgunt. Rex, Cratero arcessito, et sermone habito, cujus summa non edita est, in intimam diversorii partem secessit, et, remotis arbitris, in multam noctem quæstionis expectavit eventum. Tortores in conspectu Philotæ omnia crudelitatis instrumenta proponunt. Et ille ultrò : « Quid cessatis, *inquit*, regis inimicum, interfectorem, confitentem occidere? Quid « quæstione opus est? cogitavi, volui. » Craterus exigere, ut quæ confiteretur, in tormentis quoque diceret. Dùm corripitur, dùm obligantur oculi, dùm vestis exuitur, gentium jura, deos patrios, nequicquam apud surdas aures invocabat. Per ultimos deindè cruciatus, utpote damnatus, et inimicis in gratiam regis torquentibus, laceratur. Ac primò quanquàm hinc ignis, illinc verbera, jàm non ad quæstionem, sed ad pœnam ingerebantur, non vocem modò, sed etiam gemitus habebat in potestate. Sed postquàm intumescens corpus ulceribus, flagellorum ictus nudis ossibus incussos ferre non poterat : « Si tormentis adhibituri « modum essent, dicturum se, quæ scire expeterent, « *pollicetur* : sed finem quæstioni fore, jurare eos per « Alexandri salutem *volebat*, removerique tortores. » Et utroque impetrato, Cratero inquit : « Dic quid me « velis dicere. » Illo indignante ludificari eum, rursùsque revocante tortores, tempus petere cœpit; dùm reciperet spiritum, cuncta quæ sciret, indicaturus.

XXXII. Interim equites, nobilissimus quisque, et ii maximè qui Parmenionem propinquâ cognatione contingebant, postquàm Philotam torqueri fama vulgaverat, legem Macedonum veriti, quà cautum erat, ut propinqui eorum qui regi insidiati erant, cum ipsis necarentur, alii se interficiunt, alii in devios montes vastasque solitudines fugiunt, ingenti per tota castra terrore diffuso, donec rex, tumultu cognito, legem se supplicii conjunctis sontium remittere edixit. Philotas, verone an mendacio, liberare se à cruciatu voluerit, anceps conjectura est; quoniam et vera confessis, et falsa dicentibus idem doloris finis ostenditur. Cæterùm : « Pater, inquit, meus Hegelocho quàm familia-« riter usus sit, non ignoratis. Illum dico Hegelochum, « qui in acie cecidit; ille omnium malorum nobis causa « fuit. Nam cùm primùm Jovis filium se salutari jussit « rex, id indignè ferens ille : Hunc igitur regem agnos-« cimus, inquit, qui Philippum dedignatur patrem ? « Actum est de nobis, si ista perpeti possumus. Non « homines solum, sed etiam deos despicit, qui pos-« tulat deus credi. Amisimus Alexandrum, amisi-« mus regem : incidimus in superbiam, nec diis quibus « se exæquat, nec hominibus quibus se eximit, tole-« rabilem. Nostrone sanguine deum fecimus, qui nos « fastidiat; qui gravetur mortalium adire concilium ? « Credite mihi, et nos, si viri sumus, à diis adoptabi-« mur. Quis proavum hujus Alexandrum, quis deindè « Archelaum, quis Perdiccam occisos ultus est? hic « quidem interfectoribus patris ignovit. Hæc Hegelo-« chus dixit super cœnam; et posterâ die, primâ luce « à patre accersor. Tristis erat; et me mœstum videbat; « audieramus enim quæ sollicitudinem incuterent. Ita-« que, ut experiremur utrùmne vino gravatus effudis-« set illa, an altiore concepta consilio, accersiri eum « placuit. Venit; eodemque sermone ultrò repetito, « adjecit se, sive auderemus duces esse, proximas à « nobis partes vindicaturum; sive deesset animus, « consilium silentio esse tecturum. Parmenioni, vivo « adhùc Dario, intempestiva res videbatur; non enim « sibi, sed hosti esse occisuros Alexandrum; Dario « verò sublato, præmium regis occisi Asiam, et totum

« Orientem interfectoribus esse cessurum. Approbato-
« que consilio, in hæc fides data est et accepta. Quod ad
« Dymnum pertinet, nihil scio; et hæc confessus, in-
« telligo non prodesse mihi, quòd prorsùs hujus celeris
« expers sum. »

XXXIII. Illi, rursùs tormentis admotis, cùm ipsi quoque hastis os oculosque ejus everberarent, ut hoc quoque crimen confiteretur, expressêre. Exigentibus deindè ut ordinem cogitati sceleris exponeret : « cùm « diù Bactra retentura regem viderentur, timuisse, « *respondit*, ne pater septuaginta natus annos, tanti « exercitûs dux, tantæ pecuniæ custos interim exstin- « gueretur, ipsique spoliato tantis viribus occidendi « regis causa non esset. Festinâsse ergò se, dùm præ- « mium haberet in manibus repræsentare consilium; « conscium patrem non fuisse; nisi crederent, tor- « menta, quanquàm tolerare non posset, tamen non « recusare. » Illi collocuti, « satis quæsitum videri, » ad regem revertuntur : qui postero die, et quæ confessus erat Philotas recitari, et ipsum, quia ingredi non poterat, jussit afferri. Omnia agnoscente eodem, Demetrius, qui proximi sceleris particeps esse arguebatur, producitur : multâ affirmatione, animique pariter constantiâ et vultûs, abnuens quidquam sibi in regem cogitatum esse, tormenta etiam deposcebat in semetipsum. Cùm Philotas, circumlatis oculis, incideret in Calin quemdam, haud procùl stantem, propiùs eum jussit accedere. Illo perturbato, et recusante transire ad eum : « Patieris, *inquit*, Demetrium mentiri, rur- « sùsque me excruciari? » Calin vox sanguisque defecerant; et Macedones Philotam inquinare innoxios velle suspicabantur, quia nec à Nichomacho, nec ab ipso Philotâ, cùm torqueretur, nominatus esset adolescens. Qui ut præfectos regis circumstantes se vidit, Demetrium et semetipsum id facinus cogitâsse confessus est. Omnes ergò à Nichomacho nominatos, more patrio, dato signo, saxis obruerunt. Magno non modò salutis, sed etiam invidiæ periculo liberatus erat Alexander. Quippè Parmenio et Philotas principes amicorum, nisi palàm sontes, sine indignatione totius exercitûs non potuissent damnari. Itaque anceps quæstio fuit;

dùm inficiatus est facinus, crudeliter torqueri videbatur; post confessionem, Philotas ne amicorum quidem misericordiam meruit.

LIBER VII.

BREVIARIUM CAPITUM.

Ab Alexandro Lyncestes, majestatis reus, morte damnatur, Amyntas et Simmias firmiter causam dicunt. — 2. Parmenionis in Mediâ cædes : undè seditio quæ brevì sedatur. — 3. Subactis pluribus populis, septem decem diebus Causasum cum exercitu superat. — 4. Belli consilia alit Bessus. In Bactrianâ Græcorum defectio et mors Satibarzanis Alexandro nuntiantur. — 5. Siti sedata, Oxum flumen agmen transducit. Oxatri Bessus traditur. — 6. Multa oppida expugnantur. Alexandria ad Tanaim conditur. — 7. De bello Scythis inferendo Alexander, æger ex vulnere, init concilium. Menedemes in insidiis ab Spitamene cæditur. — 8. Dùm totus in armis parandis occupatur exercitus, Scytharum legati adveniunt, ac de pace optimè loquuntur. — 9. Dimissis legatis bellum infert Scythis, et cum victis benignè agit. — 10. Sogdiana recuperatur, Bessi supplicium. — 11. Petra capitur. Arimazes cruci affigitur.

I. Philotam, sicut recentibus sceleris ejus vestigiis, jure affectum supplicio censuerant milites; ità, postquàm desierat esse quem odissent, invidia in misericordiam vertitur. Moverat et claritas juvenis, et patris ejus senectus atque orbitas. Primus Asiam aperuerat regi, omnium periculorum ejus particeps; semper alterum in acie cornu defenderat; Philippo quoque antè omnes amicus, et ipsi Alexandro tàm fidus, ut occidendi Attalum non alio ministro uti mallet. Horum

cogitatio subibat exercitum, seditiosæque voces referebantur ad regem. Queis ille haud sanè motus, satisque prudens otii vitia negotio discuti, edicit ut omnes in vestibulo regiæ præstò adforent. Quos ubi frequentes adesse cognovit, in concionem processit. Haud dubiè ex composito, Apharias postulare cœpit, ut Lyncestes Alexander, qui multò antè quàm Philotas regem voluisset occidere, exhiberetur. A duobus indicibus, sicut suprà diximus, delatus, tertium jàm annum custodiebatur in vinculis. Eumdem in Philippi quoque cædem conjuràsse cum Pausaniâ pro comperto fuit; sed quia primus Alexandrum *regem* salutaverat, supplicio magis quàm crimini fuerat exemptus. Tùm quoque Antipatri soceri ejus preces justam regis iram morabantur. Cæterùm recruduit soporatus dolor; quippè veteris periculi memoriam præsentis cura renovabat. Igitur Alexander ex custodiâ educitur; jussusque dicere, quam toto triennio meditatus erat defensionem, tamen hæsitans et trepidus pauca ex iis quæ composuerat protulit; ad ultimum non memoria solùm, sed etiam mens eum destituit. Nulli erat dubium quin trepidatio conscientiæ indicium esset, non memoriæ vitium. Itaque ex iis qui proximè adstiterant, obluctantem adhùc oblivioni lanceis confoderunt.

II. Cujus corpore sublato, rex introduci jussit Amyntam et Simmiam: nam Polemon, minimus ex fratribus, cùm Philotam torqueri comperisset, profugerat. Omnium Philotæ amicorum hi carissimi fuerant; ad magna et honorata ministeria, illius maximè suffragatione producti; memineratque rex summo studio ab eo conciliatos sibi. Nec dubitabat « hujus quoque « ultimi consilii fuisse participes: olim esse sibi sus« pectos matris suæ litteris, quibus esset admonitus, « ut ab his salutem suam tueretur. Cæterùm se invitum « deteriora credentem, nunc manifestis indiciis vic» tum, jussisse vinciri. Nam pridiè quàm detegeretur « Philotæ scelus, quin in secreto cum ipso fuissent, « non posse dubitari. Fratrem vero, qui profugerat, « cùm Philotas torqueretur, aperuisse fugæ causam. « Nuper præter consuetudinem, officii specie, amotis « longiùs cæteris, admovisse semetipsos lateri suo,

« nullâ probabili causâ; seque mirantem quòd non
« vice suâ tali fungerentur officio, et ipsâ trepidatione
« eorum perterritum, strenue ad armigeros qui proxi-
« mè sequebantur recessisse. Ad hoc accedere, quòd
« cùm Antiphanes, scriba equitum, Amyntæ denun-
« tiâsset, pridiè cùm Philotæ scelus deprehensum es-
« set, » ut ex suis equis more solito daret iis qui ami-
« sissent suos, *superbè respondisse* : Nisi incœpto de-
« sisteret, brevi sciturum quis ipse esset. « Jàm linguæ
« violentiam, temeritatemque verborum, quæ in se-
« metipsum jacularentur, nihil aliud esse quàm sce-
« lesti animi indicem ac testem. Quæ si vera essent,
« idem meruisse eos quod Philotam; si falsa, exigere
« ipsum ut refellant. » Productus deindè Antiphanes,
de equis non traditis, et adjectis etiam superbè minis,
indicat.

III. Tùm Amyntas, factâ dicendi potestate : « Si ni-
« hil, *inquit*, interest regis, peto ut, dùm dico, vin-
« culis liberer. » Rex solvi utrumque jubet; deside-
rantique Amyntæ, ut habitus quoque redderetur ar-
migeri, lanceam dari jussit. Quam ut læva compre-
hendit, evitato eo loco in quo Alexandri corpus paulò
antè jacuerat : « Qualiscumque, inquit, exitus nos
« manet, rex, confitemur prosperum eventum tibi de-
« bituros, tristiorem fortunæ imputaturos. Sine præ-
« judicio dicimus causam, liberis corporibus animis-
« que. Habitum etiam, in quo te comitari solemus,
« reddidisti. Causam non possumus, fortunam timere
« non desinemus. Te quæso, permittas mihi id primum
« defendere quod à te ultimum objectum est. Nos, rex,
« sermonis adversùs majestatem tuam habiti nullius
« conscii sumus nobis. Dicerem jàm pridem vicisse te
« invidiam, nisi periculum esset ne alia malignè dicta
« crederis blandâ oratione purgari. Cæterùm, etiamsi
« militis tui, vel in agmine deficientis et fatigati, vel
« in acie periclitantis, vel in tabernaculo ægri et vul-
« nera curantis, aliqua vox asperior esset accepta,
« merueramus fortibus factis, ut malles ea tempori
« nostro imputare quàm animo. Cùm quid accidit tris-
« tius, omnes rei sunt; corporibus nostris, quæ utique
« non odimus, infestas admovemus manus; parentes

« liberis si occurrant, et ingrati et invisi sunt. Contrà
« cùm donis honoramur, cùm præmiis onusti re-
« vertimur, quis ferre nos potest? quis illam animo-
« rum alacritatem continere? militantium nec indi-
« gnatio, nec lætitia moderata est; ad omnes affectus
« impetu rapimur : vituperamus, laudamus, misere-
« mur, irascimur, utcumquè præsens movit affectio.
« Modò Indiam adire et Oceanum libet; modò conju-
« gum et liberorum patriæque memoria occurrit. Sed
« has cogitationes, has inter se colloquentium voces
« signum tubâ datum finit : in suos ordines quisque
« currimus, et quidquid irarum in tabernaculo con-
« ceptum est, in hostium effunditur capita. Utinàm
« Philotas quoque intra verba peccâsset! Proinde ad
« id revertar, propter quod rei sumus. Amicitiam,
« quæ nobis cum Philotâ fuit, adeò non inficior, ut
« expetisse quoque nos magnosque ex eâ fructus
« percepisse confitear. An verò Parmenionis, quem
« tibi proximum esse voluisti, filium, omnes penè
« amicos tuos dignatione vincentem, cultum à nobis
« esse miraris? Tu, herculè, si verum audire vis,
« rex hujus nobis periculi causa es. Quis enim alius
« effecit, ut ad Philotam decurrerent, qui placere vel-
« lent tibi? Ab illo traditi, ad hunc gradum amicitiæ
« tuæ ascendimus. Is apud te fuit, cujus gratiam expe-
« tere, et iram timere possumus. An non propemo-
« dùm in tua verba, tui omnes, te præeunte, juravi-
« mus, eosdem nos inimicos amicosque habituros esse,
« quos tu haberes? hoc sacramento pietatis obstricti,
« aversaremur scilicet quem tu omnibus præferebas?
« Igitur, si hoc crimen est, tu paucos innocentes ha-
« bes; imò herculè neminem. Omnes enim Philotæ
« amici esse voluerunt. Sed totidem quot volebant esse,
« non poterant. Ità, si à consciis amicos non dividis,
« nec ab amicis quidem separabis illos qui idem esse
« voluerunt. Quod igitur conscientiæ affertur indi-
« cium? Ut opinor, quia pridiè familiariter et sine ar-
« bitris locutus est nobiscum. At ego purgare non pos-
« sem, si pridiè quidquam ex vetere vitâ ac more mu-
« tâssem; nunc verò, si, ut omnibus diebus, illo quo-
« que qui suspectus est, fecimus, consuetudo diluet

« crimen. Sed equos Antiphani non dedimus, et pridiè
« quàm Philotas detectus est, hæc mihi cum Antiphane
« res erat. Qui si nos susceptos facere vult, quòd illo
« die equos non dederemus, semetipsum, quòd eos
« desideraverit, purgare non poterit. Anceps enim
« crimen est inter retinentem et exigentem; nisi quòd
« melior est causa suum non tradentis, quàm poscentis
« alienum. Cæterùm, rex, equos decem habui, è queis
« Antiphanes octo jàm distribuerat, iis qui amiserant
« suos. Omninò duos ipse habebam: quos cùm vellet
« abducere homo superbissimus, certè iniquissimus,
« nisi pedes militare vellem, retinere cogebar. Nec
« inficias eo, liberi hominis animo locutum esse me
« cum ignavissimo, et hoc unum militiæ suæ usur-
« pante, ut alienos equos pugnaturis distribuat. Hùc
« enim malorum ventum est, ut verba mea eodem tem-
« pore, et Alexandro, excusem, et Antiphani. At her-
« culè mater de nobis inimicis tuis scripsit. Utinàm
« prudentiùs esset sollicita pro filio, et non inanes
« quoque species anxio animo figuraret! Quarè enim
« non adscribit metûs sui causam? quid non ostendit
« auctorem? quo facto dictove nostro mota tàm trepidas
« tibi litteras scripsit? O miseram conditionem meam,
« cui forsitan non periculosiùs est tacere quàm dicere?
« Sed utcumquè cessura res est, malo tibi defensionem
« meam displicere, quàm causam. Agnosces autem quæ
« dicturus sum; quippè meministi, cùm me ad perdu-
« cendos ex Macedoniâ milites mitteres, dixisse te mul-
« tos integros juvenes in domo tuæ matris abscondi.
« Præcepisti igitur mihi, ne quem præter te intuerer,
« sed detrectantes militiam perducerem ad te. Quod
« equidem feci; et liberiùs quàm expediebat mihi, ex-
» secutus sum imperium tuum. Gorgiam, Hæcatæum
« et Gorgatam, quorum bonâ operâ uteris, indè per-
« duxi. Quid igitur iniquius est, quàm me, qui, si tibi
« non paruissem, jure daturus fui pœnas, nunc perire,
« quia parui? Neque enim ulla alia matri tuæ perse-
« quendi nos causa est, quàm quòd utilitatem tuam
« muliebri præposuimus gratiæ. Sex millia Macedonum
« peditum, et sexcentos equites adduxi; quorum pars
« secutura me non erat, si militiam detrectantibus in-

« dulgere voluissem. Sequitur ergò, ut, quia illa prop-
« ter hanc causam irascetur nobis, ut mitiges ma-
« trem, qui iræ ejus nos obtulisti. »

IV. Dùm hæc Amyntas agit, fortè supervenerunt qui fratrem ejus Polemonem, de quo antè dictum est, fugientem consecuti, vinctum reducebant. Infesta concio vix inhiberi potuit, quin protinùs suo more saxa in eum jaceret. Atque ille sanè interritus: « Nihil, *in-*
« *quit*, pro me deprecor, modò ne fratrum innocentiæ
« fuga imputetur mea. Hæc si defendi non potest,
« meum crimen sit. Horum ob id ipsum melior est
« causa, quòd ego, qui profugi, suspectus sum. » Hæc elocuto universa concio assensa est. Lacrymæ deindè omnibus manare cœperunt, adeò in contrarium repentè mutatis, ut solùm pro eo esset, quod maximè læserat. Juvenis erat primò ætatis flore pubescens, quem inter equites tormentis Philotæ conturbatos alienus terror abstulerat. Desertum eum à comitibus et hæsitantem inter revertendi fugiendique consilium, qui secuti erant, occupaverunt. Is tùm flere cœpit, et os suum converberare, mœstus non suam vicem, sed propter ipsum periclitantium fratrum. Moveratque jàm regem, non concionem modò, sed unus erat implacabilis frater, qui terribili vultu intuens eum:
« Tùm, *ait*, demens, lacrymare debueras, cùm equo
« calcaria subderes, fratrum desertor, et desertorum
« comes. Miser, quò et undè fugiebas? Effecisti ut
« reus capitis accusatoriis uterer verbis. *Ille* peccâsse
« se, sed graviùs in fratres, quàm in semetipsum,
« fatebatur. »

V. Tùm verò neque lacrymis, neque acclamationibus, quibus studia sua multitudo profitetur, temperaverunt. Una vox erat, pari emissa consensu, ut insontibus et fortibus viris parceret. Amici quoque, datâ misericordiæ occasione, consurgunt, flentesque regem deprecantur. Ille, silentio facto: « Et ipse, *inquit*,
« Amyntam meâ sententiâ fratresque ejus absolvo. Vos
« autem, juvenes, malo beneficii mei oblivisci, quàm
« periculi vestri meminisse. Eâdem fide redite in gra-
« tiam mecum, quâ ipse vobiscum revertor. Nisi quæ
« delata essent, excussissem, valdè dissimulatio mea

« suspecta esse potuisset. Sed satius est purgatos esse, « quàm suspectos. Cogitate neminem absolvi posse, « nisi qui dixerit causam. Tu, Amynta, ignosce fratri « tuo. Erit hoc simpliciter etiam mihi reconciliati ani- « mi tui pignus. » Concione deindè dimissâ, Polyda- manta vocari jubet. Longè acceptissimus Parmenioni erat proximus lateri in acie stare solitus, et quanquàm conscientiâ fretus in regiam venerat, tamen, ut jussus est fratres suos exhibere, admodùm juvenes, et regi ignotos ob ætatem, fiduciâ in sollicitudinem versâ, tre- pidare cœpit, sæpiùs, quæ nocere possent, quàm qui- bus dilueret, reputans. Jàm armigeri quibus impera- tum erat produxerant eos; cùm exsanguem metu Po- lydamanta propiùs accedere jubet, submotisque om- nibus: « Scelere, *inquit*, Parmenionis, omnes pariter « appetiti sumus : maximè ego ac tu, quos amicitiæ « specie fefellit. Ad quem persequendum puniendum- « que (vide quantùm fidei tuæ credam) te ministro uti « statui. Obsides, dum hoc peragis, erunt fratres tui. « Proficiscere in Mediam, et ad præfectos meos litte- « ras scriptas manu meâ perfer. Velocitate opus est « quâ celeritatem famæ antecedas. Noctu pervenire « illùc te volo; postero die, quæ scripta erunt, exse- « qui. Ad Parmenionem quoque epistolas feres, unam « à me, alteram Philotæ nomine scriptam. Signum « annuli ejus in meâ potestate est : sic pater credens à « filio impressum, cùm te viderit, nihil metuet. »

VI. Polydamas, tanto liberatus metu, impensiùs etiam quàm exigebatur, promittit operam. Collauda- tusque, et promissis oneratus, depositâ veste quam habebat, Arabicâ induitur. Duo Arabes, quorum in- terim conjuges ac liberi, vinculum fidei, obsides apud regem erant, dati comites. Per deserta etiam ob sic- citatem loca camelis, undecimâ die, quò destinave- rat, pervenit. Et priùs quàm ipsius nuntiaretur adven- tus, rursùs Polydamas vestem macedonicam sumit, et in tabernaculum Cleandri (prætor hic regius erat) quartâ vigiliâ pervenit. Redditis deindè litteris, con- stituerunt primâ luce ad Parmenionem coire : nam cæ- teris quoque litteras regis attulerat. Jàm ad eum ven- turi erant, cùm Parmenioni Polydamanta venisse nun-

tiaverunt. Qui, dùm lætatur adventu amici, simùlque noscendi quæ rex ageret avidus) quippè longo intervallo nullam ab eo epistolam acceperat), Polydamanta requiri jubet. Diversoria regionis illius magnos recessus habent, amœnosque nemoribus manu consitis; ea præcipuè regum satraparumque voluptas erat. Spatiabatur in nemore Parmenio medius inter duces, quibus erat imperatum litteris regis, ut occiderent. Agendæ autem rei constituerant tempus, cùm Parmenio à Polydamante litteras traditas legere cœpisset.

VII. Polydamas procùl veniens, ut à Parmenione conspectus est, vultu lætitiæ speciem præferente, ad complectendum eum cucurrit: multâque gratulatione functi, Polydamas epistolam ab rege scriptam ei tradidit. Parmenio vinculum epistolæ solvens, quidnam rex ageret, requirebat. Ille ex ipsis litteris cogniturum esse respondit. Quibus Parmenio lectis: Rex, « inquit, expeditionem parat in Arachosios; strenuum hominem et nunquàm cessantem! Sed tempus saluti suæ tantâ jàm partâ gloriâ parcere. Alteram deindè epistolam Philotæ nomine scriptam, lætus, quod ex vultu notari poterat, legebat. Tùm ejus latus gladio haurit Cleander, deindè jugulum ferit: cæteri exanimen quoqne confodiunt. Et armigeri, qui ad aditum nemoris adstiterant, cognitâ cæde cujus causa ignorabatur, in castra perveniunt, et tumultuoso nuntio milites concitant. Illi armati ad nemus, in quo cædes perpetrata erat, coeunt, et ni Polydamas cæterique ejusdem noxæ participes dedantur, murum circumdatum nemori eversuros denuntiant, omniumque sanguine duci parentaturos. Cleander primores eorum intromitti jubet, litterasque regis scriptas ad milites recitat, quibus insidiæ Parmenionis in regem, precesque ut ipsum vindicarent continebantur. Igitur cognitâ regis voluntate, non quidem indignatio, sed tamen seditio compressa est. Dilapsis pluribus, pauci remanserunt, qui, saltem ut corpus ipsius sepelire permitterent, precabantur. Diù id negatum est, Cleandri metu ne offenderet regem: pertinaciùs deindè precantibus, materiem consternationis subtrahendam ratus, capite

deciso, truncum humare permisit : ad regem caput missum est.

VIII. Hic exitus Parmenionis fuit, militiæ domique clari viri. Multa sine rege prosperè, rex sine illo nihil magnæ rei gesserat : felicissimo regi, et omnia ad fortunæ suæ exigenti modum satisfecit. Septuaginta natus annos : juvenis, ducis, et sæpè etiam gregarii militis munia explevit; acer consilio, manu strenuus, carus principibus, vulgò militum acceptior. Hæc impulerint illum ad regni cupiditatem, an tantùm suspectum fecerint, ambigi potest : quia Philotas, ultimis cruciatibus victus, verane dixerit, quæ facta probari non poterant; an falsis tormentorum petierit finem, re quoque recenti cùm magis posset liquere, dubitatum est. Alexander quos mortem Parmenionis conquestos esse compererat, separandos à cætero exercitu ratus, in unam cohortem secrevit : ducemque his Leonidam dedit, et ipsum Parmenioni quondàm intimâ familiaritate conjunctum. Ferè iidem erant, quos alioqui rex habuerat invisos. Nam cùm experiri vellet militum animos, admonuit, qui litteras in Macedoniam ad suos scripsisset, iis quos ipse mittebat, perlaturis cum fide traderet. Simpliciter ad necessarios suos quisque scripserat quæ sentiebat; alii gravis erat, plerisquè non ingrata militia; ità et agentium gratias, et querentium litteræ exceptæ sunt; et qui fortè tædium laboris per litteras erant questi, hanc seorsùm cohortem à cæteris tendere ignominiæ causâ jubet, fortitudine usurus in bello, libertatem linguæ ab auribus credulis remoturus. Et consilium temerarium forsitàn (quippè fortissimi juvenes contumeliis irritati erant), sicut omnia alia, felicitas excepit. Nihil illis ad bella promptius fuit. Incitabat virtutem et ignominiæ demendæ cupido, et quia fortiora facta in paucis latere non poterant.

IX. His ità compositis, Alexander Ariorum satrape constituto, iter pronuntiari jubet in Agriaspas, quos jàm tunc, mutato nomine, *Evergetas* appellabant, ex quo frigore victûsque penuriâ Cyri exercitum affectum, tectis et commeatibus juverant. Quintus dies erat,

ut in eam regionem pervenerat; cognoscit Satibarzanem, qui ad Bessum defecerat, cum equitum manu irrupisse rursùs in Arios. Itaque Caranum et Erygyum cum Artabazo et Andronico, et sex millibus Græcorum peditum misit, sexcenti equites sequebantur. Ipse sexaginta diebus gentem Evergetarum ordinavit, magnâ pecuniâ, ob egregiam in Cyrum fidem donatâ. Relicto deindè, qui iis præesset, Amenide, (scriba is Darii fuerat), Arachosios, quorum regio ad Ponticum mare pertinet, subegit. Ibi exercitum qui sub Parmenione fuerat, occupavit; sex millia Macedonum erant, et ducenti nobiles, et quinque millia Græcorum cum equitibus ducentis, haud dubiè robur omnium virium regis. Arachosiis datus Memnon prætor, quatuor millibus peditum et sexcentis equitibus in præsidium relictis.

X. Ipse rex nationem, ne finitimis quidem satìs notam, quippè nullo commercio colentem mutuos usus, cum exercitu intravit. *Parapamisadæ* appellabantur, agreste hominum genus, et inter barbaros maximè inconditum: locorum asperitas hominum quoque ingenia duraverat. Gelidissimum septentrionis axem ex magnâ parte spectant; Bactrianis ad occidentem conjuncti sunt: meridiana regio ad mare Indicum vergit. Tuguria latere ab imo struunt; et quia sterilis est terra materiæ, in nudo etiam montis dorso, usque ad summum ædificiorum fastigium eodem laterculo utuntur. Cæterùm structura latior ab imo, paulatìm incremento operis in arctius cogitur: ad ultimum in carinæ maximè modum coit: ibi foramine relicto, supernè lumen accipiunt ad medium. Vites et arbores, si quæ in tanto terræ rigore durare potuerunt, obruunt: penitùs hieme defossæ latent; cùm nive discussa aperiri humus cœpit, cœlo solique redduntur. Cæterùm adeò altæ nives premunt terram, gelu et perpetuo penè frigore constrictæ, ut ne avium quidem feræve ullius vestigium exstet. Obscura cœli veriùs umbra quàm lux nocti similis premit terram; vix ut quæ propè sunt, conspici possint.

XI. In hâc tantâ omnis humani cultùs solitudine destitutus exercitus, quidquid malorum tolerari po-

test, pertulit, inediam, frigus, lassitudinem, desperationem. Multos exanimavit rigor insolitus nivis; multorum adussit pedes : plurimorum oculis præcipuè perniciabilis fuit. Fatigati quippè in ipso gelu deficientia corpora sternebant; quæ, cùm moveri desissent, vis frigoris ità astringebat, ut rursùs ad surgendum coniti non possent. A commilitonibus torpentes excitabantur : neque aliud remedium erat, quàm ut ingredi cogerentur. Tùm demùm vitali calore moto, membris aliquis redibat vigor. Si qui tuguria barbarorum adire potuerunt, celeriter refecti sunt : sed tanta caligo erat, ut ædificia nulla alia res quàm fumus ostenderet. Illi, nunquàm antè in terris suis advenâ viso, cùm armatos repentè conspicerent, exanimati metu, quidquid in tuguriis erat, afferebant, ut corporibus ipsorum parceretur orantes. Rex agmen circuibat pedes, jacentes quosdam erigens, et alios, cùm ægrè sequerentur, adminiculo corporis sui excipiens. Nunc ad prima signa, nunc in medium, nunc in ultimo agmine, itineris multiplicato labore, aderat. Tandem ad cultiora perventum est loca, commeatuque largo recreatus exercitus; simùl et qui consequi non potuerant, in illa castra venerunt.

XII. Indè agmen processit ad Caucasum montem, cujus dorsum Asiam perpetuo jugo dividit : hinc simùl mare quod Ciliciam subit, illinc Caspium fretum et amnem Axarem; aliaque regionis Scythiæ deserta spectat. Taurus, secundæ magnitudinis mons, committitur Caucaso : à Cappadociâ se attollens, Ciliciam præterit, Armeniæque montibus jungitur. Sic inter se tot juga velut serie cohærentia perpetuum habent dorsum, ex quo Asiæ omnia ferè flumina, alia in Rubrum, alia in Caspium mare, alia in Hyrcanum et Ponticum decidunt. Septemdecim dierum spatio Caucasum superavit exercitus. Rupes in eo decem in circuitu stadia complectitur; quatuor in altitudinem excedit : in quâ vinctum Promethea fuisse antiquitas tradit. Condendæ in radicibus montis urbi sedes electa est : septem millibus seniorum Macedonum, et præthereà militibus, quorum operâ uti desiisset, permissum in novam urbem considere. Hanc quoque *Alexandriam* incolæ appellaverunt.

XIII. At Bessus Alexandri celeritate perterritus, diis patriis sacrificio ritè facto, sicut illis gentibus mos est, cum amicis ducibusque copiarum inter epulas de bello consultabat. Graves mero, suas vires extollere; hostium nunc temeritatem, nunc paucitatem spernere. Præcipuè Bessus ferox verbis, et parto per scelus regno superbus, ac vix potens mentis discere: « Socor-« diâ Darii crevisse hostium famam: occurrisse enim « in Ciliciæ angustissimis faucibus, cum retrocedendo « posset perducere incautos in loca naturæ situ in-« via, tot fluminibus objectis, tot montium latebris, « inter quas deprehensus hostis, ne fugæ quidem, « nedùm resistendi occasionem fuerit habiturus. Sibi « placere in Sogdianos recedere, Oxum amnem velut « murum objecturum hosti, dùm ex finitimis gentibus « valida auxilia concurrerent. Venturos autem Cho-« rasmios et Dahas, Sacasque et Indos, et ultrà Ta-« naïm amnem colentes Scythas; quorum neminem adeò « humilem esse, ut humeri ejus non possent Macedo-« nis militis verticem æquare. » Conclamant temulenti, unam hanc sententiam salubrem esse; et Bessus circumferri merum largiùs jubet, debellaturus super mensam Alexandrum.

XIV. Erat in eo convivio Cobares, natione Medus: sed magicæ artis (si modò ars est, non vanissimi cujusque ludibrium) magis professione quàm scientiâ celeber, alioquin moderatus et probus. Is cùm præfatus esset, « Scire se servo utilius parere dicto, quàm afferre consilium; cùm illos qui pareant, idem quod cæteros maneat, qui verò suadeant, proprium periculum: » poculum ei, quod habebat in manu, tradidit. Quo accepto Cobares: « Natura, inquit, morta-« lium hoc quoque nomine prava et sinistra dici po-« test, quod in suo quisque negotio hebetior est quàm « in alieno. Turbida sunt consilia eorum qui sibi sua-« dent; obstat aliis metus, aliis cupiditas; nonnun-« quàm naturalis eorum quæ cogitaveris amor: nam « in te superbia non cadit. Expertus es unumquem-« que, quod ipse reperit, aut solum, aut optimum « ducere. Magnum onus sustines capite, regium insi-« gne: hoc aut moderatè perferendum est, aut, quod

« abominor, in te ruet. Consilio, non impetu opus est.» Adjicit deindè quod apud Bactrianos vulgò usurpabant: Canem timidum vehementiùs latrare quàm mordere. Altissima quæque flumina minimo sono labi. Quæ inserui, ut qualiscumque inter barbaros potuit esse prudentia, traderetur. In his audientium suspensam dederat exspectationem sui. Tùm consilium aperit utilius Besso quàm gratius. « In vestibulo, inquit, regiæ tuæ « velocissimus constitit rex. Antè ille agmen, quàm « tu mensam istam, movebis. Tunc à Tanaï exercitum « accerses, et armis flumina oppones; scilicet quà fu- « giturus es, hostis sequi non potest: iter utrique com- « mune est, victori tutius. Licet strenuum metum putes « esse, velocior tamen spes est. Quin validioris occu- « pas gratiam, dedisque te, ut cùmque cesserit, me- « liorem fortunam deditus, quàm hostis habiturus? « Alienum habes regnum, quò faciliùs eo careas: « incipies forsitàn justus esse rex, cùm ipse fecerit, « qui tibi et dare potest regnum, et eripere. Consilium « habes fidele, quod diutiùs exsequi supervacuum est. « Nobilis equus umbrâ quoque virgæ regitur: ignavus « ne calcari quidem concitari potest.» Bessus, et in- « genio et multo mero ferox, adeò exarsit, ut vix ab amicis, quominùs occideret eum (nam strinxerat quoque acinacem) contineretur. Certe è convivio prosilivit haudquaquàm potens mentis. Cobares, inter tumultum elapsus, ad Alexandrum transfugit.

XV. Octo millia Bactrianorum habebat armata Bessus; quæ, quàmdiù, propter cœli intemperiem, Indiam potiùs Macedones petituros crediderant, obedienter imperata fecerunt; postquam adventare Alexandrum compertum est, in suos quisque vicos dilapsi, Bessum reliquerunt. Ille, cum clientium manu qui non mutaverant fidem, Oxo amne superato, exustisque navigiis quibus transierat, ne iisdem hostis uteretur, novas copias in Sogdianis contrahebat. Alexander Caucasum quidem, ut suprà dictum est, transierat; sed inopiâ frumenti propè ad famem ventum erat. Succo ex sesamâ expresso haud secùs quàm oleo, artus perungebant. Sed hujus succi ducenis quadragenis denariis amphoræ singulæ; mellis denariis trecenis nonagenis;

trecenis vini æstimabantur; tritici nihil, aut admodùm exiguum reperiebatur. Siros vocabant barbari, quos ità solerter absconderunt, ut nisi qui defoderunt, invenire non possint. In his conditæ fruges erant: in quarum penuriâ milites fluviatili pisce et herbis sustinebantur. Jàmque hæc ipsa alimenta defecerant, cùm jumenta, quibus onera portabant, cædere jussi sunt: horum carne, dùm in Bactrianos perventum, traxêre vitam.

XVI. Bactrianæ terræ multiplex et varia natura est. Alibi multa arbor, et vitis largos mitesque fructus alit; solum pingue crebri fontes rigant: quæ mitiora sunt, frumento conseruntur; cætera armentorum pabulo cedunt. Magnam deindè partem ejusdem terræ steriles arenæ tenent; squalida siccitate regio non hominem, non frugem alit: cùm verò venti à Pontico mari spirant, quidquid sabuli in campis jacet, converrunt. Quod ubi cumulatum est, magnorum collium procùl species est, omniaque pristini itineris vestigia intereunt. Itaque qui transeunt campos, navigantium modo noctu sidera observant, ad quorum cursum iter dirigunt: et propemodùm clarior est noctis umbra quàm lux. Ergò interdiù invisa est regio, quia nec vestigium quod sequantur inveniunt, et nitor siderum caligine absconditur. Cæterùm, si quos ille ventus qui à mari exoritur, deprehendit, arenâ obruit. Sed quâ mitior terra est, ingens hominum equorumque multitudo gignitur. Itaque Bactriani equites triginta millia expleverant. Ipsa Bactra, regionis ejus caput, sita sunt sub monte Parapamiso. Bactrus amnis præterit mœnia: his urbi et regioni dedit nomen. Hìc regi stativa habenti nuntiatur ex Græciâ Peloponnesium Laconumque defectio: nondùm enim victi erant, cùm proficiscerentur tumultûs ejus principia nuntiaturi, et alius præsens terror affertur, Scythas, qui ultrà Tanaïm amnem colunt, adventare, Besso ferentes opem.

XVII. Eodem tempore, quæ in gente Ariorum Caranus et Erigyus gesserant, perferuntur. Commissum erat prælium inter Macedones Ariosque. Transfuga Satibarzanes barbaris præerat; qui, cùm pugnam segnem utrimque æquis viribus stare vidisset, in proximos or-

dines adequitavit; demptâque galeâ, inhibitis qui tela jaciebant, si quis viritìm dimicare vellet; provocavit ad pugnam; nudum se caput in certamine habiturum. Non tulit ferociam barbari dux exercitûs Erigyus gravis quidem ætate, sed et animi et corporis robore nulli juvenum postferendus. Is galeâ demptâ, canitiem ostentans: « Venit, inquit, dies, quo aut victoriâ aut « morte honestissimâ, quales amicos et milites Ale- « xander habeat ostendam. » Nec plura elocutus, equum in hostem egit. Crederes imperatum, ut acies utræque tela cohiberent: protinùs certè recesserunt, dato libero spatio intenti in eventum, non duorum modò, sed etiam suæ sortis: quippè alienum discrimen secuturi. Prior barbarus emisit hastam, quam Erigyus modicâ capitis declinatione vitavit. At ipse infestam sarissam equo calcaribus concito, in medio barbari gutture ità fixit, ut per cervicem emineret. Præcipitatus ex equo barbarus adhùc tamen repugnabat. Sed ille extractam ex vulnere hastam rursùs in os dirigit. Satibarzanes hastam manu complexus, quò maturiùs interiret, ictum hostis adjuvit; et barbari, duce amisso, quem magìs necessitate quàm sponte secuti erant, tunc haud immemores meritorum Alexandri, arma Erigyo tradunt. Rex his quidem lætus, et Spartanis haudquaquàm securus, magno tamen animo defectionem eorum tulit, dicens: non antè ausos consilia nudare, quàm ipsum ad fines Indiæ pervenisse cognovissent. Ipse Bessum persequens copias movit; cui Erigyus spolia barbari, ceu opimum belli decus præferens occurrit.

XVIII. Igitur Bactrianorum regione Artabazo traditâ, sarcinas impedimenta ibi cum præsidio reliquit. Ipse cum expedito agmine loca deserta Sogdianorum intrat, nocturno itinere exercitum ducens. Aquarum, ut antè dictum est, penuria, priùs desperatione quàm desiderio bibendi, sitim accendit. Per quadraginta stadio ne modicus quidem humor existit. Arenas vapor æstivi solis accendit; quæ ubi flagrare cœperunt, haud secùs quàm continenti incendio cuncta torrentur. Caligo deinde immodico terræ fervore excitata, lucem tegit: camporumque non alia quàm vasti et profundi æquoris species est. Nocturnum iter tolerabile vide-

batur, quia rore et matutino frigore corpora levabantur. Cæterùm, cùm ipsâ luce æstus oritur, omnemque naturalem absorbet humorem siccitas, ora visceraque penitùs uruntur. Itaque primùm animi, deindè corpora deficere cœperunt: pigebat et consistere et progredi. Pauci, à peritis regionis admoniti, præparârant aquam. Hæc paulisper repressit sitim: deindè, crescente æstu rursùm desiderium humoris accensum est. Ergò quidquid vini oleique erat, hominibus ingerebatur; tantaque dulcedo bibendi fuit, ut in posterum sitis non timeretur. Graves deindè, avido hausto humore, non sustinere arma, non ingredi poterant: et feliciores videbantur, quos aqua defecerat, cùm ipsi sine modo infusam vomitu cogerentur egerere.

XIX. Anxium regem tantis malis circumfusi amici, ut meminisset suî, orabant, animi sui magnitudinem, unicum remedium deficientis exercitûs esse: cùm ex iis qui præcesserant ad capiendum locum castris, duo occurrunt utribus aquam gestantes, ut filiis suis, quos in eodem agmine esse et ægrè pati sitim non ignorabant, occurrerent. Qui cùm in regem incidissent, alter ex iis, utre resoluto, vas quod simùl ferebat, implet, porrigens regi: ille percontatus quibus aquam portarent, filiis ferre cognoscit. Tunc poculo pleno, sicut oblatum est, reddito: « Nec solus, inquit, bi-
« bere sustineo; nec tam exiguum dividere omnibus
« possum. Vos currite, et liberis vestris quod propter
« illos attulistis date. » Tandem ad flumen Oxum ipse pervenit, primâ ferè vesperâ; sed exercitûs magna pars non poterat consequi. In edito monte ignes jubet fieri, ut ii qui ægrè sequebantur, haud procùl castris se abesse cognoscerent. Eos autem, qui primi agminis erant, maturè cibo ac potione firmatos, implere alios utres, alios vasa, quibuscumque aqua posset portari, jussit, ac suis opem ferre. Sed qui intemperantiùs hauserant, intercluso spiritu exstincti sunt; multòque major horum numerus fuit, quàm ullo amiserat prælio. At ille, thoracem adhùc indutus, nec aut cibo refectus aut potu, quà veniebat exercitus, constitit: nec antè ad curandum corpus recessit, quàm præterierant qui agmen sequebantur, totamque eam noctem cum magno

motu, perpetuis vigiliis egit. Nec postero die lætior erat, quia nec navigia habebat, nec pons erigi poterat circùm amnem nudo solo, et materiâ maximè sterili. Consilium igitur, quod unum necessitas subjecerat, init. Utres quàm plurimos stramentis refertos dividit : his incubantes transnavêre amnem : quique primi transierant, in statione erant, dùm trajicerent cæteri. Hoc modo, sexto demùm die in ulteriore ripâ totum exercitum exposuit.

XX. Jàmque ad persequendum Bessum statuerat progredi, cùm ea quæ in Sogdianis erant, cognoscit. Spitamenes erat inter omnes amicos præcipuo honore cultus à Besso : sed nullis meritis perfidia mitigari potest; quæ tamen jàm minùs in eo invisa esse poterat, quia nihil ulli nefastum in Bessum interfectorem regis sui videbatur. Titulus facinoris speciosus præferebatur *vindicta Darii* : sed fortunam, non scelus oderant Bessi. Nam ut Alexandrum flumen Oxum superâsse cognovit, Dataphernem et Catenem, quibus à Besso maxima fides habebatur, in societatem cogitatæ rei adsciscit. Illi promptiùs adeunt, quàm rogabantur; assumptisque octo fortissimis juvenibus, talem dolum intendunt. Spitamenes pergit ad Bessum, et remotis arbitris, « Comperisse, ait, se insidiari et Dataphernem et « Catenem, ut vivum Alexandro tenderent agitantes, « à semet occupatos esse et vinctos teneri. » Bessus tanto merito, ut credebat, obligatus, partìm gratias agit, partìm avidus explendi supplicii, adduci eos jubet. Illi, manibus suâ sponte religatis, à participibus consilii trahebantur : quos Bessus, truci vultu intuens, consurgit, manibus non temperatus. At illi, simulatione omissâ, circumsistunt eum, et frustrà repugnantem vinciunt, direpto ex capite regni insigni, laceratâque veste, quam spoliis occisi regis induerat. Ille deos sui sceleris ultores adesse confessus, adjecit, non Dario iniquos fuisse, quem sic ulciscerentur : sed Alexandro propitios, cujus victoriam semper etiam hostis adjuvisset. Multitudo an vindicatura Bessum fuerit, incertum est, nisi illi qui vinxerant, jussu Alexandri fecisse ipsos ementiti, dubios adhùc animi terruissent. In equum impositum Alexandro tradituri ducunt. Inter

hæc rex quibus matura erat missio, electis nongentis ferè, equiti bina talenta dedit, pediti terna denariûm millia : monitosque ut liberos generarent, remisit domum. Cæteris gratiæ actæ, quòd ad reliqua belli navaturos operam pollicebantur.

XXI. Perventum erat in parvulum oppidum : Branchidæ ejus incolæ erant. Mileto quondàm jussu Xerxis, cùm è Græciâ rediret, transierant, et in eâ sede consliterant, quia templum, quod Didymeon appellatur, in gratiam Xerxis violaverant. Mores patrii nondùm exoleverant ; sed jàm bilingues erant, paulatìm à domestico externoque sermone degeneres. Magno igitur gaudio regem excipiunt, urbem seque dedentes. Ille Milesios, qui apud ipsum militarent, convocari jubet. Vetus odium Milesii gerebant in Branchidarum gentem. Proditis ergò, sive injuriæ, sive originis meminisse mallent, liberum de Branchidis permittit arbitrium. Variantibus deindè sententiis, seipsum consideraturum quod optimum factu esset, ostendit. Postero die occurrentibus Branchidas secum procedere jubet : cùmque ad urbem ventum esset, ipse cum expeditâ manu portam intrat. Phalanx mœnia oppidi circumire jussa, et dato signo, diripere urbem, proditorum receptaculum, ipsosque ad unum cædere. Illi inermes passìm trucidantur : nec aut commercio linguæ, aut supplicum velamentis precibusque inhiberi crudelitas potest. tandem ut dejicerent fundamenta murorum, ab imo moliuntur, ne quod urbis vestigium exstaret. Nec mora, lucos quoque sacros non cædunt modò, sed etiam exstirpant, ut vasta solitudo et sterilis humus, excussis etiam radicibus, linqueretur. Quæ si in ipsos proditionis auctores excogitata essent, justa ultio esse, non crudelitas videretur : nunc culpam majorum posteri luère, qui ne viderant quidem Miletum, adeò Xerxi non potuerant prodere.

XXII. Indè processit ad Tanaïm amnem : quò perductus est Bessus, non vinctus modò, sed etiam omni velamento corporis spoliatus. Spitamenes eum tenebat, collo insertâ catenâ, tàm barbaris quàm Macedonibus gratum spectaculum. Tùm Spitamenes : « Et te, inquit, « et Darium, reges meos, ultus, interfectorem domini

« sui adduxi, eo modo captum, cujus ipse fecit exem-
« plum. Aperiat ad hoc spectaculum oculos Darius :
« existat ab inferis, qui illo supplicio indignus fuit, et
« hoc solatio dignus est! » Alexander, multùm collau-
dato Spitamene, conversus ad Bessum : « Cujus, in-
« quit, feræ rabies occupavit animum tuum, cùm regem
« de te optimè meritum priùs vincire, deindè occidere
« sustinuisti? sed hujus parricidii mercedem falso regis
« nomine persolvisti tibi. » Ille facinus purgare non
ausus, regis titulum se usurpâsse dixit, ut gentem suam
tradere ipsi posset : qui si cessâsset, alium fuisse re-
gnum occupaturum. At Alexander Oxathrem, fratrem
Darii, quem inter corporis custodes habebat, propiùs
jussit accedere, tradique Bessum ei, ut cruci affixum,
mutilatis auribus naribusque, sagittis configerent bar-
bari, asservarentque corpus, ut ne aves quidem con-
tingerent. Oxathres cætera sibi curæ fore pollicetur.
Aves non ab alio, quàm à Catene posse prohiberi ad-
jicit, eximiam ejus artem cupiens ostendere : namque
adeò certo ictu destinata feriebat, ut aves quoque
exciperet. Nam etsi forsitàn sagittandi tàm celebri usu,
minùs admirabilis videri hæc ars possit, tamen ingens
visentibus miraculum, magnoque honori Cateni fuit.
Dona deindè omnibus qui Bessum adduxerant data sunt.
Cæterùm supplicium ejus distulit, ut eo loco, in quo
Darium ipse occiderat, necaretur.

XXIII. Intereà Macedones ad petendum pabulum in-
composito agmine egressi, à barbaris qui de proximis
montibus decurrerunt, opprimuntur; pluresque capti
sunt, quàm occisi; barbari autem, captivos præ se agen-
tes, rursùs in montes recesserunt. Viginti millia latro-
num erant : fundis sagittisque pugnam invadunt. Quos
dùm obsidet rex, inter promptissimos dimicans sagittâ
ictus est, quæ in medio crure fixa reliquerat spiculum.
Illum quidem mœsti et attoniti Macedones in castra re-
ferebant : sed nec barbaros fefellit subductus ex acie
rex : quippè ex edito monte cuncta prospexerant. Ita-
què postero die misère legatos ad regem, quos ille pro-
tinùs jussit admitti; solutisque fasciis, magnitudinem
vulneris dissimulans, crus barbaris ostendit. Illi jussi
considere, affirmant non Macedonas, quàm ipsos,

fuisse tristiores, cognito vulnere ipsius : cujus si auctorem reperissent, dedituros fuisse; cum diis enim pugnare sacrilegos tantùm. Cæterùm, se gentem in fidem dedere, superatos virtute illius. Rex, fide datâ, et captivis receptis, gentem in deditionem accepit.

XXIV. Castris indè motis, lecticâ militari ferebatur, quam pro se quisque eques pedesque subire certabant. Equites, cum quibus rex prælia inire solitus erat, sui muneris id esse censebant; pedites contrà, cùm saucios commilitones ipsi gestare assuevissent, eripi sibi proprium officium, tùm potissimùm cùm rex gestandus esset, querebantur. Rex in tanto utriusque partis certamine, et sibi difficilem et præteritis gravem electionem futuram ratus, invicem subire eos jussit. Hinc quarto die ad urbem Maracanda perventum est. Septuaginta stadia murus urbis amplectitur; arx nullo cingitur muro. Præsidio urbi relicto, proximos vicos depopulatur atque urit. Legati deindè Abiorum Scytharum superveniunt : liberi, ex quo decesserat Cyrus, tùm imperata facturi. Justissimos barbarorum constabat : armis abstinebant, nisi lacessiti : libertatis modico et æquali usu, principibus humiliores pares fecerunt. Hos benignè allocutus, ad eos Scythas qui Europam incolunt, Berden quemdam misit ex amicis, qui denuntiaret eis, ne Tanaïm amnem regionis injussu regis transirent. Eidem mandatum, ut contemplaretur locorum situm, et illos quoque Scythas, qui super Bosphoro incolunt, viseret.

XXV. Condendæ urbi sedem super rupem Tanaïs elegerat; claustrum etiam perdomitorum, et quos deindè adire decreverat. Sed consilium distulit Sogdianorum nuntiata defectio, quæ Bactrianos quoque traxit. Septem millia equitum erant, quorum auctoritatem cæteri sequebantur. Alexander Spitamenem et Catenem, à quibus ei traditus erat Bessus, haud dubius quin eorum operâ redigi possent in potestatem, coercendo eos qui novaverant res, jussit accersiri. At illi defectionis, ad quam coercendam evocabantur, auctores, vulgaverant famam, Bactrianos equites à rege omnes ut occiderentur accersiri, idque imperatum ipsis : non sustinuisse tamen exsequi, ne inexpiabile in

populares facinus admitterent. Non magis Alexandri sævitiam quàm Bessi parricidium ferre potuisse. Itaque suâ sponte jàm motos metu pœnæ haud difficulter concitaverunt ad arma. Alexander, transfugarum defectione compertâ, Craterum obsidere Cyropolim jubet : ipse aliam urbem regionis ejusdem coronâ capit : signoque ut puberes interficerentur dato, reliqui in prædam cessêre victoris : urbs diruta est, ut cæteri cladis exemplo continerentur. Memaceni, valida gens, obsidionem non ut honestiorem modò, sed etiam ut tutiorem, ferre decreverant. Ad quorum pertinaciam mitigandam rex quinquaginta equites præmisit, qui clementiam ipsius in deditos, simùlque inexorabilem animum in devictos ostenderent. Illi nec de fide, nec de potentiâ regis ipsos dubitare respondent, equitesque tendere extrà munimenta urbis jubent. Hospitaliter deindè exceptos gravesque epulis et somno, intempestâ nocte adorti interfecerunt.

XXVI. Alexander, haud secùs quàm par erat motus, urbem coronâ circumdedit, munitiorem quàm ut primo impetu capi posset. Itaquè Meleagrum et Perdiccam in obsidione (ejus relinquit : ipse, cum reliquis profectus, Crateri quoque copias suis) jungit, Cyropolim, ut antè dictum est, obsidentes. Statuerat autem parcere urbi conditæ à Cyro : quippè non alium gentium illarum magìs admiratus est, quàm hunc regem et Semiramim, in queis et magnitudinem animi, et claritatem rerum longè eminuisse credebat. Cæterùm, pertinacia oppidanorum ejus iram accendit. Itaquè captam urbem diripere jussit delectos Macedones, haud injuriâ infestos ; et ad Meleagrum et Perdiccam redit. Sed non alia urbs fortiùs obsidionem tulit : quippè et militum promptissimi cecidêre, et ipse rex ad ultimum periculum venit. Namque cervix ejus saxo ità icta est, ut, oculis caligine offusâ, collaberetur, ne mentis quidem compos : exercitus certè, velut erepto eo, ingemuit. Sed invictus adversùs ea quæ cæteros terrent, nondùm percurato vulnere, acriùs obsidioni institit, naturalem celeritatem irâ concitante. Cuniculo ergò suffosa mœnia ingens nudavêre spatium, per quod irrupit, victorque urbem dirui jussit.

XXVII. Hinc Menedemum cum tribus millibus peditum, et octingentis equitibus ad urbem Maracanda misit. Spitamenes transfuga, præsidio Macedonum indè dejecto, muris urbis ejus incluserat se, haud oppidanis consilium defectionis approbantibus; sequi tamen videbantur quia prohibere non poterant. Interim Alexander ad Tanaïm amnem redit; et quantùm soli occupaverant castris, muro circumdedit. Sexaginta stadiorum urbis murus fuit; hanc quoque Alexandriam appellari jussit. Opus tantâ celeritate perfectum est, ut decimo septimo die, ex quo munimenta excita erant, tecta quoque urbis absolverentur. Ingens militum certamen inter ipsos fuerat, ut suum quisque munus (nam divisum erat) primus ostenderet. Incolæ novæ urbi dati captivi, quos reddito pretio dominis, liberavit; quorum posteri nunc quoque nondùm apud eos, tàm longâ ætate, propter memoriam Alexandri exoleverunt. Rex Scytharum, cujus tùm ultrà Tanaïm imperium erat, ratus eam urbem, quam in ripâ amnis Macedones condiderant, suis impositam esse cervicibus, fratrem, Cartasim nomine, cum magnâ equitum manu misit ad diruendam eam, procùlque amne submovendas Macedonum copias.

XXVIII. Bactrianos Tanaïs ab Scythis, quos Europæos vocant, dividit. Idem Asiam et Europam finis interfluit. Cæterùm Scytharum gens, haud procùl Thraciâ sita, ab oriente ad septentrionem se vertit; Sarmatarumque, ut quidam credidère, non finitima, sed pars est. Rectâ deindè regione Alaunum ultrà Istrum jacentem et ultima Asiæ, quà Bactra sunt, stringit quæ septentrioni proxima sunt: profundæ indè silvæ, vastæque solitudines excipiunt. Rursùs quæ ad Tanaïm et Bactra spectant, humano cultu haud disparia sunt. Primùm cum hâc gente non provisum bellum Alexander gesturus, cùm in conspectu ejus obequitaret hostis, adhùc æger ex vulnere, præcipuè voce deficiens, quam et modicus cibus, et cervicis extenuabat dolor, amicos in concilium advocari jubet. Terrebat eum non hostis, sed iniquitas temporis. Bactriani defecerant; Scythæ etiam lacessebant: ipse non insistere in terrâ, non equo vehi, non docere, non hortari suos poterat. An-

cipiti periculo implicitus, deos quoque incusans, querebatur se jacere segnem, cujus velocitatem nemo anteà valuisset effugere, vix suos credere non simulari valetudinem. Itaque qui pòst Darium victum hariolos et vates consulere desierat, rursùs ad superstitionem, humanarum mentium ludibria, revolutus, Aristandrum, cui credulitatem suam addixerat, explorare eventum rerum sacrificiis jubet.

XXIX. Mos erat aruspicibus exta sine rege spectare, et quæ portenderentur referre. Inter hæc rex, dùm fibris pecudum explorantur eventus latentium rerum, propiùs ipsum considere amicos jubet, ne contentione vocis cicatricem infirmam adhùc rumperet. Hephæstion, Craterus et Erigyus erant cum custodibus, in tabernaculum admissi. « Discrimen, inquit, me occupavit meliore hostium, quàm meo, tempore. Sed « necessitas antè rationem est, maximè in bello, quo « raró permittitur tempora eligere. Defecère Bactriani quorum cervicibus stamus; et quantùm in nobis « animi sit, alieno marte experiuntur. Haud dubiè si « omiserimus Scythas ultrò arma inferentes, contempti ad illos qui defecerunt revertemur. Si verò Tanaïm transierimus, et ubiquè invictos esse nos Scytharum pernicie ac sanguine ostenderimus, quis « dubitabit patere etiam Europam victoribus? Fallitur, « qui terminos gloriæ nostræ metitur spatio quod « transituri sumus. Unus amnis interfluit; quem si « trajicimus in Europam arma proferimus. Et quanti « æstimandum est, dùm Asiam subigimus, in alio quodammodò orbe tropæa statuere; et quæ tàm longo « intervallo natura videtur diremisse, unâ victoriâ subitò committere? At herculè, si paululùm cessaverimus, in tergis nostris Scythæ hærebunt. An soli « sumus qui flumina transnare possumus? Multa in « nosmetipsos recident quibus adhùc vicimus. Fortuna « belli artem victos quoque docet. Utribus amnem « trajiciendi exemplum fecimus nuper: hoc ut Scythæ imitari nesciant, Bactriani docebunt. Prætereà « unus gentis hujus adhùc exercitus venit, cæteri « exspectantur. Ità bellum vitando alemus; et quod « inferre possemus, accipere cogemur. Manifesta est

« consilii mei ratio : sed an permissuri sint Macedones « animo uti meo, dubito ; quia ex quo hoc vulnus ac- « cepi, non equo vectus sum, non pedibus ingressus. « Sed si me sequi vultis, valeo, amici : satìs virium « est ad toleranda ista ; aut si jàm adest vitæ meæ fi- « nis, in quo tandem opere meliùs exstinguar?

XXX. Hæc quassà adhùc voce subdeficiens, vix proximis exaudientibus, dixerat ; cùm omnes à tàm præcipiti consilio regem deterrere cœperunt. Erigyus maximè, qui haud sanè auctoritate proficiens apud obstinatum animum, superstitionem, cujus potens non erat rex, incutere tentavit, dicendo : « Deos quoque ob- « stare consilio ; magnumque periculum, si flumen « transisset, ostendi. » Intranti Erigyo tabernaculum regis Aristander occurrerat, tristia exta fuisse significans : hæc ex vate comperta Erigyus nuntiabat. Quo inhibito, Alexander, non irà solùm, sed etiam pudore confusus quòd superstitio, quam celaverat, detegebatur, Aristandrum vocari jubet. Qui ut venit, intuens eum : « Non rex, inquit, sed privatus sum ; sacrificium « ut faceres, mandavi : quid eo portenderetur, cur « apud alium, quàm apud me professus es? Erigyus ar- « cana mea et secreta, te prodente, cognovit ; quem « certum, mehercùlè, habeo extorum interprete uti « metu suo. Tibi autem, quàm potest, denuntio, ipse « mihi indices quid ex extis cognoveris, ne possis in- « ficiari dixisse quæ dixeris. » Ille exsanguis, attonitoque similis stabat, per metum etiam voce suppressà ; tandemque eodem metu stimulante, ne regis exspectationem moraretur : « Magni, inquit, labo- « ris, non irriti, discrimen instare prædixi : nec mea « ars, quàm benevolentia me perturbat. Infirmita- « tem valetudinis tuæ video ; et quantùm in te uno sit « scio. Vereor ne non præsenti fortunæ tuæ sufficere « possis. » Rex jussum confidere felicitati suæ remisit, sibi enim alia ad gloriam concedere deos. Consultanti deindè cum iisdem, quonam modo flumen transirent, supervenit Aristander, non aliàs lætiora exta vidisse se affirmans, utique prioribus longè diversa : tùm sollicitudinis causas apparuisse, nunc prorsùs egregiè litatum esse.

XXXI. Cæterum, quæ subindè nuntiata sunt regi, continuæ felicitati rerum ejus imposuerant labem. Menedemum, ut suprà dictum est, miserat ad obsidendum Spitamenem, Bactrianæ defectionis auctorem; qui comperto hostis adventu, ne muris urbis includeretur, simùl fretus excipi posse, quà venturum sciebat, consedit occultus. Silvestre iter aptum insidiis tegendis erat; ibi Dahas condidit. Equi binos armatos vehunt, quorum invicem singuli desiliunt; equestris pugnæ ordinem turbant: equorum velocitati par est hominum pernicitas. Hos Spitamenes saltum circumire jussos pariter et à lateribus, et à fronte, et à tergo, hosti ostendit. Menedemus undiquè inclusus, ne numero quidem par, diù tamen restitit, clamitans nihil aliud superessè locorum fraude deceptis, quàm honestæ mortis solatium ex hostium cæde. Ipsum prævalens equus vehebat, quo sæpiùs in cuneos barbarorum effusis habenis evectus magnâ strage eos fuderat. Sed cùm unum omnes peterent, multis vulneribus exsanguis Hypsidem quemdam ex amicis hortatus est, ut in equum suum ascenderet, et se fugâ eriperet. Hæc agentem anima defecit, corpusque ex equo defluxit in terram. Hypsides poterat quidem effugere; sed, amisso amico, mori statuit: una erat cura, ne inultus occideret. Itaque subditis calcaribus equo, in medios hostes se immisit, et memorabili edita pugnâ, obrutus telis est. Quod ubi vidère qui cædi supererant, tumulum paulò quàm cætera editiorem capiunt, quos Spitamenes fame in deditionem subacturus obsedit. Cecidère eo prælio peditum duo millia, trecenti equites. Quam cladem Alexander solerti consilio texit, morte denuntiatâ iis qui ex prælio venerant, si acta vulgâssent.

XXXII. Cæterùm, cùm animo disparem vultum diutiùs ferre non posset, in tabernaculum super ripam fluminis de industriâ locatum secessit. Ibi sine arbitris singula animi consulta pensando, noctem vigiliis extraxit, sæpè pellibus tabernaculi allevatis, ut conspiceret hostium ignes, è quibus conjectare poterat quanta hominum multitudo esset. Jàmque lux apparebat, cùm thoracem indutus procedit ad milites, tùm primùm pòst vulnus proximè acceptum. Tanta erat apud eos venera-

tio regis, ut facilè periculi quòd horrebant cogitationem præsentia ejus excuteret. Læti ergò, et manantibus præ gaudio lacrymis, consalutant eum, et quod antè recusaverant bellum feroces deposcunt. Ille se ratibus equitem phalangemque transportaturum esse pronuntiat; super utres jubet nare levius armatos. Plura nec dici res desideravit, nec rex dicere per valetudinem potuit. Cæterùm tantâ alacritate militum rates junctæ sunt, ut intrà triduum ad duodecim millia effectæ sint. Jàmque ad transeundum omnia aptaverant, cùm legati Scytharum viginti, more gentis per castra equis vecti, nuntiari jubent regi velle ipsos ad eum mandata perferre. Admissi in tabernaculum, jussique considere, in vultu regis defixerant oculos; credo quia, magnitudine corporis animum æstimantibus, modicus, haudquaquàm famæ par videbatur. Scythis autem non, ut cæteris barbaris, rudis et inconditus sensus est; quidam eorum sapientiam capere dicuntur, quantamcumque gens capit semper armata. Sicque locutos esse apud regem memoriæ proditum est. Abhorrent forsitàn moribus nostris, et tempora et ingenia cultiora sortitis, sed, ut possit oratio eorum sperni, tamen fides nostra non debet, qui, utcunquè tradita, incorrupta perferemus. Igitur unum ex his maximum natu ità locutum accepimus.

XXXIII. « Si dii habitum corporis tui aviditati animi parem esse voluissent, orbis te non caperet; alterâ manu orientem, alterâ occidentem contingeres: et hoc assecutus, scire velles ubi tanti numinis fulgor conderetur. Sic quoque concupiscis quæ non capis. Ab Europâ petis Asiam; ex Asiâ transis in Europam: Deindè, si humanum genus omne superaveris, cum silvis, et nivibus, et fluminibus, ferisque bestiis gesturus es bellum. Quid? tu ignoras arbores magnas diù crescere, unâ horâ extirpari? Stultus est, qui fructus earum spectat, altitudinem non metitur. Vide ne, dùm ad cacumen pervenire contendis, cum ipsis ramis, quos comprehenderis, decidas. Leo quoque aliquandò minimarum avium pabulum fuit; et ferrum rubigo consumit. Nihil tàm firmum est, cui periculum non sit etiam ab invalido. Quid nobis tecum

« est? nunquàm terram tuam attigimus. Quis sis, undè
« venias, licetne ignorare in vastis silvis viventibus? Nec
« servire ulli possumus, nec imperare desideramus.
« Dona nobis data sunt (ne Scytharum gentem igno-
« res), jugum boum, aratrum, et sagitta, et patera.
« His utimur et cum amicis, et adversùs inimicos.
« Fruges amicis damus boum labore quæsitas; paterâ
« cum his vinum diis libamus; inimicos sagittâ eminùs,
« hastâ cominùs petimus. Sic Syriæ regem, et posteà
« Persarum Medorumque superavimus; patuitque no-
« bis iter usquè in Ægyptum. At tu, qui te gloriaris
« ad latrones persequendos venire, omnium gentium
« quas adîsti, latro es. Lydiam cepisti; Syriam occu-
« pâsti; Persidem tenes; Bactrianos habes in potestate;
« Indos petisti : jàm etiam ad pecora nostra avaras et
« insatiabiles manus porrigis. Quid tibi divitiis opus
« est, quæ te esurire cogunt? Primus omnium satie-
« tate parâsti famem, ut quò plura haberes, acriùs
« quæ non habes cuperes. Non succurrit tibi quamdiù
« circùm Bactra hæreas? Dùm illos subigis, Sogdiani
« bellare cœperunt : bellum tibi ex victoriâ nascitur.
« Nam ut major fortiorque sis quàm quisquàm, tamen
« alienigenam dominum pati nemo vult. Transi modò
« Tanaïm : scies quàm latè pateant, nunquàm tamen
« consequeris Scythas : paupertas nostra velocior erit
« quàm exercitus tuus, qui prædam tot nationum ve-
« hit. Rursùs cùm procùl abesse nos credes, videbis
« in tuis castris : eàdem velocitate et sequimur et fugi-
« mus. Scytharum solitudines Græcis etiam proverbiis
« audio eludi : ac nos deserta et humano cultu vacua,
« magis quàm urbes et opulentos agros, sequimur.
« Proindè fortunam tuam pressis manibus tene. Lubri-
« ca est, nec invita teneri potest. Salubre consilium
« sequens quàm præsens tempus ostendet meliùs. Im-
« pone felicitati tuæ frenos; faciliùs illam reges. Nos-
« tri sine pedibus dicunt esse Fortunam, quæ manus
« et pennas tantùm habet; cùm manus porrigit, pen-
« nas quoque comprehendere non sinit. Deniquè si
« deus es, tribuere mortalibus beneficia debes, non
« sua eripere : sin autem homo es, id quod es, semper

« esse te cogita. Stultum est eorum meminisse, prop-
« ter quæ tui oblivisceris. Quibus bellum non intuleris,
« bonis amicis poteris uti : nam et firmissima est in-
« ter pares amicitia ; et videntur pares, qui non fece-
« runt inter se periculum virium. Quos viceris, amicos
« tibi esse cave credas : inter dominum et servum nulla
« amicitia est ; etiam in pace, belli tamen jura servan-
« tur. Jurando gratiam Scythas sancire ne credideris ;
« colendo fidem jurant. Græcorum ista cautio est : qui
« pacta consignant, et deos invocant ; nos religionem
« in ipsâ fide novimus. Qui non reverentur homines,
« fallunt deos. Nec tibi amico opus est de cujus bene-
« volentiâ dubites. Cæterùm nos et Asiæ et Europæ
« custodes habebis ; Bactra, nisi dividat Tanaïs, con-
« tingimus ; ultrà Tanaïm usque ad Thraciam colimus :
« Thraciæ Macedoniam conjunctam esse fama est. Utri-
» que imperio tuo finitimos, hostes an amicos velis esse,
« considera. » Hæc barbarus.

XXXIV. Contrà rex, « fortunâ suâ et consiliis suo-
« rum se usurum esse respondet : nam et fortunam,
« cui confidat, et consilium suadentium, ne quid te-
« merè et audacter faciat, secuturum. » Dimissisque
legatis, in præparatas rates exercituum imposuit. In
proris clypeatos locaverat, jussos in genua subsidere,
quò tutiores essent adversùs ictus sagittarum. Pòst
hos, qui tormenta intenderent, stabant, et ab utro-
que latere, et à fronte circumdati armatis. Reli-
qui, qui post tormenta constiterant remigem loricâ in-
dutum, scutorum testudine protegebant. Idem ordo
in illis quoque ratibus quæ equitem vehebant serva-
tus est ; major pars à puppe nantes equos loris trahe-
bat. At illos, quos utres stramento repleti vehebant,
objectæ rates tuebantur. Ipse rex cum electis primus
ratem solvit, et in ripam dirigi jussit. Cui Scythæ ad-
motos ordines equitum in primo ripæ margine oppo-
nunt, ut ne applicari quidem terræ rates possent. Cæ-
terùm, præter hanc speciem ripis præsidentis exercitûs,
ingens navigantes terror invaserat : namque cursum
gubernatores, cùm obliquo flumine impellerentur,
regere non poterant : vacillantesque milites, et ne ex-
cuterentur solliciti, nautarum ministeria turbaverant.

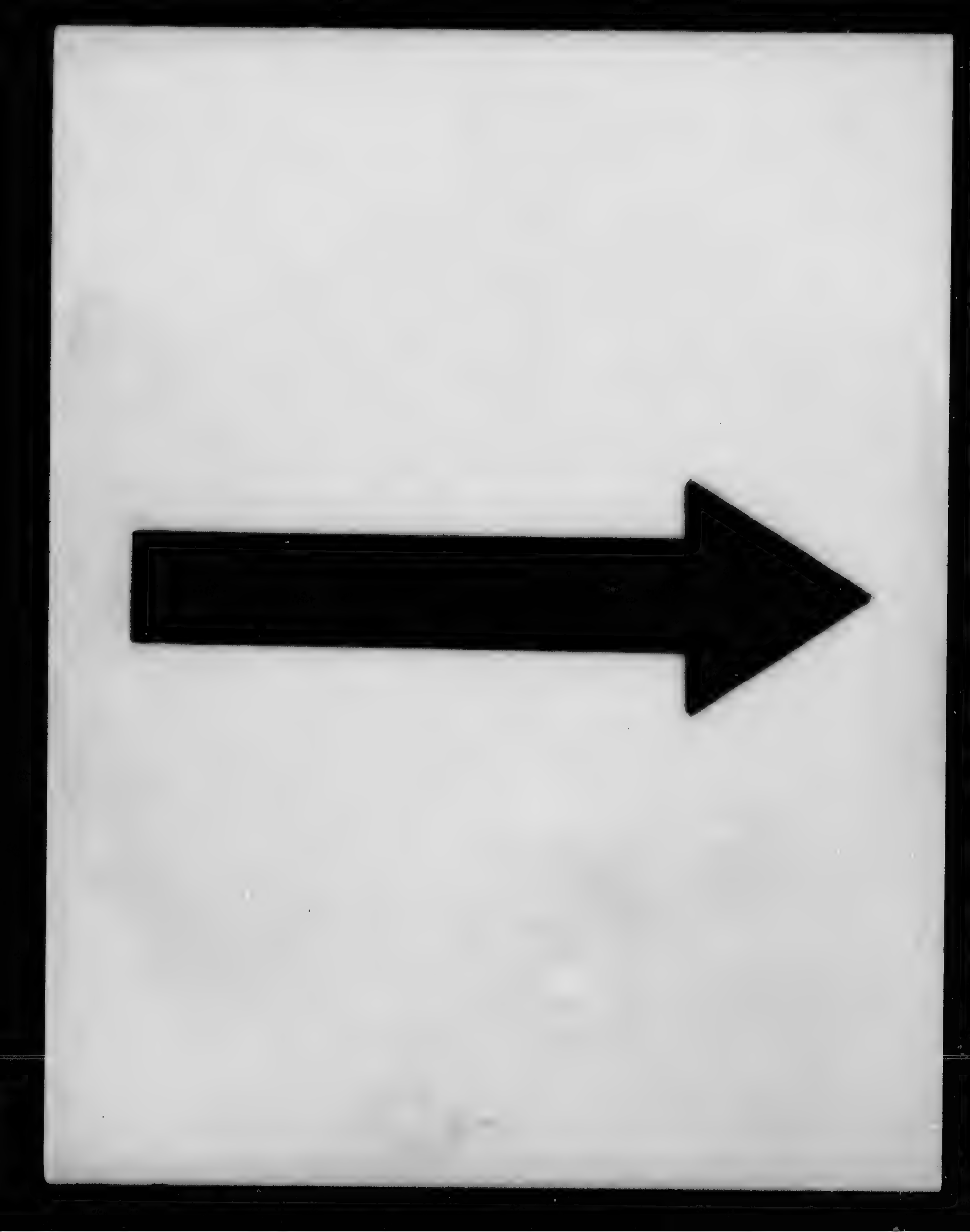
Ne tela quidem connixi vibrare poterant; cùm prior standi sine periculo, quàm hostem incessendi, cura esset. Tormenta saluti fuerunt, quibus in confertos ac temerè se offerentes, haud frustrà excussa sunt tela. Barbari quoque ingentem vim sagittarum infudêre ratibus : vixque ullum fuit scutum quod non pluribus simùl spiculis perforaretur.

XXXV. Jàmque terræ rates applicabantur, cùm acies clypeata consurgit; et hastas certo ictu, utpotè libero nixu, mittit è ratibus. Et ut territos recipientesque equos vidêre, alacres mutuâ adhortatione in terram desiliêre turbatis acriter pedem inferre cœperunt. Equitum deindè turmæ, quæ frenatos habebant equos, perfregêre barbarorum aciem. Interìm cæteri agmine dimicantium tecti aptavêre se pugnæ. Ipse rex, quod vigoris, ægro adhùc corpore, deerat, animi firmitate supplebat. Vox adhortantis non poterat audiri, nondùm benè obductâ cicatrice cervicis; sed dimicantem cuncti videbant. Itaque ipsi quidem ducum fungebantur officio; aliusque alium adhortati, in hostem salutis immemores ruere cœperunt. Tùm verò non ora, non arma, non clamorem hostium barbari tolerare potuerunt; omnesque, effusis habenis, namque equestris acies erat, capessunt fugam : quos rex, quanquàm vexationem invalidi corporis pati non poterat, per octoginta tamen stadia insequi perseveravit. Jàmque linquente animo suis præcepit ut, donec lucis aliquid superesset, fugientium tergis inhærerent : ipse, exhaustis etiam animi viribus, in castra se recepit, ibìque substitit. Transierant jàm Liberi patris terminos; quorum monumenta lapides erant crebris intervallis dispositi, arboresque proceræ, quarum stipites hedera contexerat. Sed Macedonas ira longiùs provexit : quippè mediâ ferè nocte in castra redierunt, multis interfectis, pluribus captis; equosque mille et octingentos abegêre. Ceciderunt autem Macedonum equites sexaginta, pedites centum ferè : mille saucii fuerunt.

XXXVI. Hæc expeditio deficientem magnâ ex parte Asiam famâ tàm opportunæ victoriæ domuit. Invictos Scythas esse crediderant, quibus fractis, nullam gentem Macedonum armis parem fortè confitebantur. Ita-

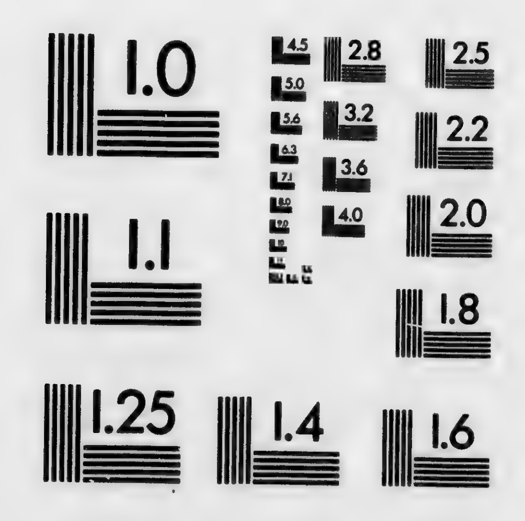
que Sacæ misêre legatos, qui pollicerentur gentem mandata facturam. Moverat eos regis non virtus magis, quàm clementia in devictos Scythas : quippè captivos omnes sine pretio remiserat, ut fidem faceret, sibi cum ferocissimis gentium de fortitudine, non de irâ fuisse certamen. Benignè igitur exceptis Sacarum legatis, comitem Excipinum dedit, admodùm juvenem, ætatis flore conciliatum sibi, qui cùm specie corporis æquaret Hephæstionem, lepore haud sanè virili par non erat. Ipse, Cratero cum majore parte exercitûs modicis itineribus sequi jusso, ad Maracanda urbem pervenit, ex quâ Spitamenes, cognito ejus adventu, Bactra perfugerat. Itaque quatriduo rex, longum itineris spatium emensus, pervenerat in eum locum in quo, Menedemo duce, duo millia peditum et trecentos equites amiserat : horum ossa tumulo contegi jussit, et inferias more patrio dedit. Jàm Craterus, cum phalange subsequi jussus, ad regem pervenerat. Itaque ut omnes qui defecerant pariter belli clade premerentur, copias dividit, urique agros, et interfici puberes jussit.

XXXVII. Sogdiana regio majori ex parte deserta est; octingenta ferè stadia in latitudinem vastæ solitudines tenent. Ingens spatium rectæ regionis est, per quam amnis (*Polytimetum* vocant incolæ) fertur. Torrentem eum ripæ in tenuem alveum cogunt, deindè caverna accipit, et sub terram rapit. Cursûs absconditi indicium est aquæ meantis sonus, cùm ipsum solum, sub quo tantus amnis fluit, ne modico quidem resudet humore. Ex captivis Sogdianorum ad regem triginta nobilissimi, corporum robore eximio, perducti erant : qui, ut per interpretem cognoverunt jussu regis ipsos ad supplicium trahi, carmen lætantium more canere, tripudiisque et lasciviori corporis motu gaudium quoddam animi ostentare cœperunt. Admiratus rex tanta magnitudine animi oppetere mortem, revocari eos jussit, causam tàm effusæ lætitiæ, cùm supplicium antè oculos haberent, requirens. Illi, si ab alio occiderentur, tristes morituros fuisse respondent : nunc à tanto rege, victore omnium gentium, majoribus suis redditos, honestam mortem, quam fortes viri voto quoque ex-

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

peterent, carminibus sui moris lætitiâque celebrare. Tùm rex : « Quæro, itaque, inquit, an vivere velitis « non inimici mihi, cujus beneficio victuri estis ? » Illi nunquàm se inimicos ei, sed bello lacessitos, hostes fuisse respondent; si quis ipsos beneficio quàm injuriâ experiri maluisset, certaturos fuisse ne vincerentur officio. Interrogantique quo pignore fidem obligaturi essent, vitam quam acciperent pignori futuram esse dixerunt, reddituros quandòque repetìsset. Nec promissum fefellerunt. Nam qui remissi domos ierant, in fide continuêre populares ; quatuor inter custodes corporis retenti, nulli Macedonum in regem charitate cesserunt.

XXXVIII. In Sogdianis Peucolao cum tribus millibus peditum (neque enim majori præsidio indigebat) relicto, Bactra pervenit. Indè Bessum Ecbatana duci jussit, interfecto Dario pœnas capite persoluturum. Iisdem ferè diebus Ptolemæus et Menidas, peditum tria millia et equites mille adduxerunt, mercede militaturos : Alexander quoque ex Lyciâ cum pari numero peditum et quingentis equitibus venit. Totidem è Syriâ Asclepiodorum sequebantur : Antipater Græcorum octo millia, in queis quingenti equites erant, miserat. Itaquè exercitu aucto, ad ea quæ defectione turbata erant componenda processit; interfectisque consternationis auctoribus, quarto die ad flumen Oxum perventum est. Hic, quia limum vehit, turbidus semper et insalubris est potu. Itaquè puteos miles cœperat fodere; nec tamen, humo altè egestâ, existebat humor, cùm in ipso tabernaculo regis conspectus est fons, quem, quia tardè notaverant, subitò exstitisse finxerunt; rexque ipse credi voluit donum Dei id fuisse. Superatis deindè amnibus Ocho et Oxo, ad urbem Marginiam pervenit. Circa eam sex oppidis condendis electa sedes est. Duo ad meridiem versa, quatuor spectantia orientem, modicis inter se spatiis distabant, ne procùl repetendum esset mutuum auxilium. Hæc omnia sita sunt in editis collibus, tùm velut freni domitarum gentium, nunc originis suæ oblata, serviunt quibus imperaverunt.

XXXIX. Et cætera quidem pacaverat rex : una erat

petra, quàm Arimazes Sogdianus cum triginta millibus armatorum obtinebat, alimentis antè congestis, quæ tantæ multitudini vel per biennium suppeterent. Petra in altitudinem triginta eminet stadia, circuitu centum et quinquaginta complectitur. Undiquè abscissa et abrupta, semitâ perangustâ aditur. In medio altitudinis spatio habet specum, cujus os arctum et obscurum est; paulatìm deindè ulteriora panduntur : ultima etiam altos recessus habent. Fontes per totum ferè specum manant, è quibus collatæ aquæ per prona montis flumen emittunt. Rex, loci difficultate spectatâ, statuerat indè abire : cupido deindè incessit animo naturam quoque fatigandi. Priùs tamen quàm fortunam obsidionis experiretur, Cophan (Artabazi hic filius erat) misit ad barbaros qui suaderet ut dederent rupem. Arimazes, loco fretus, superbè multa respondit : ad ultimum, an Alexander volare possit interrogat. Quæ nuntiata regi, sic accendêre animum, ut adhibitis, cum quibus consultare erat solitus, indicaret insolentiam barbari eludentis ipsos, quia pennas non haberent; se autem proximâ nocte effecturum, ut crederet Macedones etiam volare. « Trecentos, inquit,
« pernicissimos juvenes ex suis quisque copiis perducite ad me, qui per calles et penè invias rupes domi
« pecora agere consueverint.

XL. Illi, præstantes et levitate corporum et ardore animorum, strenuè adducunt : quos intuens rex : « Vobiscum, inquit, ô juvenes et mei æquales, urbium
« invictarum antè munimenta superavi, montium juga
« perenni nive obruta emensus sum, angustias Ciliciæ
« intravi, Indiæ sine lassitudine vim frigoris sum perpessus : et mei documenta vobis dedi, et vestri habeo. Petra quam videtis, unum aditum habet, quem
« barbari obsident; cætera negligunt : nullæ vigiliæ
« sunt, nisi quæ castra nostra spectant : invenietis
« viam, si solerter rimati fueritis aditus ferentes ad
« cacumen. Nihil tàm altè natura constituit, quò virtus non possit eniti. Experiendo quæ cæteri desperârunt, Asiam habemus in potestate. Evadite in cacumen, quod cùm ceperitis, candidis velis signum
« mihi dabitis : ego, copiis admotis, hostem in nos à

« vobis convertam. Præmium erit ei, qui primus oc-
« cupaverit verticem, talenta decem ; uno minùs acci-
« piet, qui proximus ei venerit; eademque ad decem
« homines servabitur proportio. Certum autem habeo,
« vos non tàm liberalitatem intueri meam quàm volun-
« tatem. » His animis regem audierunt, ut jàm cepisse verticem viderentur : dimissique, ferreos cuneos quos inter saxa defigerent, validosque funes parabant. Rex circumvectus petram, quà minimè asper ac præruptus aditus videbatur, secundâ vigiliâ, quod benè verteret, ingredi jubet.

XLI. Illi, alimentis in biduum sumptis, gladiis modò atque hastis armati, subire cœperunt. Ac primò pedibus ingressi sunt; deindè, ut in prærupta perventum est, alii, manibus eminentia saxa complexi, levavêre semet; alii, adjectis funium laqueis, evasêre; cùm cuneos inter saxa defigerent, queis gradus subindè insisterent, diem inter metum laboremque consumpserunt. Per aspera enixis duriora restabant; et crescere altitudo petræ videbatur. Illa verò miserabilis erat facies, cùm ii, quos instabilis gradus fefellerat, ex præcipiti devolverentur : mox eadem in se patienda alieni casûs ostendebat exemplum. Per has tamen difficultates enituntur in verticem montis, omnes fatigatione continuati laboris affecti; quidam mulctati parte membrorum : pariterque eos et nox et somnus oppressit. Stratis passim corporibus in inviis et in asperis saxorum, periculi instantis obliti, in lucem quieverunt; tandemque velut ex alto sopore excitati, occultas subjectasque ipsis valles rimantes, ignari in quâ parte petræ tanta vis hostium condita esset, fumum specûs infra se ipsos evolutum notaverunt. Ex quo intellectum est illam hostium latebram esse. Itaque hastis imposuêre quod convenerat signum : totoque è numero duos et triginta in ascensu interiisse cognoscunt. Rex non cupidine magis potiundi loci, quàm vicem eorum quos ad tàm manifestum periculum miserat sollicitus, toto die cacumina montis intuens restitit : noctu demùm, cùm obscuritas conspectum oculorum ademisset, ad curandum corpus recessit.

XLII. Postero die, nondùm satis clarâ luce, primus

vela, signum capti verticis, conspexit. Sed ne falleretur acies, dubitare cogebat varietas cœli, nunc internitente lucis fulgore, nunc condito. Verùm ut liquidior lux apparuit cœlo, dubitatio exempta est; vocatumque Cophan, per quem barbarorum animos tentaverat, mittit ad eos qui moneret nunc saltem salubrius consilium inirent; sin autem fiduciâ loci perseverarent, ostendi à tergo jussit qui ceperant verticem. Cophas admissus suadere cœpit Arimazi petram tradere, gratiam regis inituro, si tantas res molientem in unius rupis obsidione hærere non coegisset. Ille ferociùs superbiùsque quàm anteà locutus, abire Cophan jubet. At is prehensum manu barbarum rogat ut secum extrà specum prodeat: quo impetrato, juvenes in cacumine ostendit, ejusque superbiæ haud immeritò illudens, pennas ait habere milites Alexandri. Jàmque è Macedonum castris signorum concentus et totius exercitûs clamor audiebatur. Ea res, sicut pleraque belli vana et inania, barbaros ad deditionem traxit: quippè occupati metu, paucitatem eorum qui à tergo erant æstimare non poterant. Itaque Cophan (nam trepidantes reliquerat) strenuè revocant; et cum eo triginta principes mittunt, qui petram tradant, ut incolumibus abire liceat paciscantur. Ille, quanquàm verebatur ne, conspectâ juvenum paucitate, deturbarent eos barbari, tamen, et fortunæ suæ confisus, et Arimazi superbiæ infensus, nullam se conditionem deditionis accipere respondit. Arimazes, desperatis magìs quàm perditis rebus, cum propinquis nobilissimisque gentis suæ descendit in castra; quos omnes verberibus affectos sub ipsis radicibus petræ crucibus jussit affigi. Multitudo deditorum incolis novarum urbium, cum pecuniâ captâ, dono data est: Artabazus in petræ regionisque quæ apposita esset ei, tutelâ relictus est.

LIBER VIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

Sui regis filiam Alexandro conjugem offerunt Scythæ : Cliti cædes. — 2. Sera Alexandri pœnitentia : Philippi et Erigyi oblitus. — 3. Spitamenis conjugem, viri caput propriâ manu interempti afferentem, Alexander repellit. — 4. Hiemis nimio rigore totum penè interit agmen Macedonum : Alexandri cum Roxane matrimonium. — 5. Alexandro bellum contrà Indos cogitanti, honores accipere divinos placet : Callisthenis gravis oratio. — 5. Ex ignominiâ illatâ Hermolao, nobili puero, in Alexandrum conjuratio oritur. Callisthenes inter reos habetur. — 7. Ab Hermolao Callisthenes insons proclamatur : in crudelitatem et superbiam regis invehitur. — 8. Responsum Regis : supplicium conjuratorum ac Callisthenis. — 9. Indiæ descriptio. — 10. Mirâ felicitate usus, complures gentes Indiæ domat. — 11. Aornon rupem ab oppidanis desertam occupat Alexander. — 12. Omphis et cæterorum Indiæ regum deditio. — 13. Alexander, suadente Omphi, cum Poro bellum diù incertum agit. — Insigne et cruentum inter Macedones et Indos prælium : Pori victi magnanimitas, clementia victoris.

I. Alexander, majore famâ quàm gloriâ in deditionem redactâ petrâ, cùm propter vagum hostem spargendæ manus essent, in tres partes divisit exercitum. Hephæstionem uni, Cœnon alteri duces dederat : ipse cæteris præerat. Sed non eadem mens omnibus barbaris fuit : armis quidam subacti ; plures antè certamen imperata fecerunt, quibus eorum qui in defectione perseveraverant, urbes agrosque jussit attribui. At exsules Bactriani, cum octingentis equitibus Massagetarum, proximos vicos vastaverunt. Ad quos coercendos Attinas, regionis ejus præfectus trecentos equites, insidiarum

quæ parabantur ignarus eduxit. Namque hostis in silvis, quæ erant fortè campo junctæ, armatum militem condidit: paucis propellentibus pecora, ut improvidum ad insidias præda perduceret. Itaque incomposito agmine, solutisque ordinibus, Attinas prædabundus sequebatur; quem prætergressum silvam, qui in eâ consederant, ex improviso adorti, cum omnibus interemerunt. Celeriter ad Craterum hujus cladis fama perlata est, qui cum omni equitatu supervenit; et Massagetæ quidem jàm refugerant; Dahæ mille oppressi sunt, quorum clade totius regionis finita defectio. Alexander quoque, Sogdianis rursùs subactis, Maracanda repetit.

II. Ibì Berdes, quem ad Scythas super Bosphorum colentes miserat, cum legatis gentis occurrit. Phrataphernes quoque, qui Chorasmiis præerat, Massagetis et Dahis regionum confinio adjunctus, miserat qui facturum imperata pollicerentur. Scythæ petebant, ut regis sui filiam matrimonio sibi jungeret. Si dedignaretur affinitatem, principes Macedonum cum primoribus suæ gentis connubio coire pateretur. Ipsum quoque regem venturum ad eum pollicebantur. Utrâque legatione benignè auditâ, Hephæstionem et Artabazum opperiens, stativa habuit: quibus adjunctis, in regionem quæ appellàtur Bazaria, pervenit. Barbaræ opulentiæ in illis locis haud ulla sunt majora indicia, quàm magnis nemoribus saltibusque nobilium ferarum greges clausi. Spatiosas ad hoc eligunt silvas, crebris perennium aquarum fontibus amœnas: muris nemora cinguntur, turresque habent venantium receptacula. Quatuor continuis ætatibus intactum saltum fuisse constabat: quem Alexander cum toto exercitu ingressus, agitari undiquè feras jussit. Inter quas cùm leo magnitudinis raræ, ipsum regem invasurus, incurreret, fortè Lysimachus, qui posteà regnavit, proximus Alexandro, venabulum objicere feræ cœperat. Quo rex repulso, et abire jusso adjecit tàm à semet uno, quàm à Lysimacho, leonem interfici posse. Lysimachus enim quondàm cùm venaretur in Syriâ, occiderat eximiæ magnitudinis feram solus; sed lævo humero usque ad ossa laceratus, ad ultimum periculi pervenerat. Id

ipsum exprobrans ei rex, fortiùs, quàm locutus est, fecit : nam feram non excepit modò, sed etiam uno vulnere occidit. Fabulam, quæ objectum leoni à rege Lysimachum temerè vulgavit, ab eo casu, quem suprà diximus, ortam esse crediderim. Cæterùm Macedones, quanquàm prospero eventu defunctus erat Alexander, tamen scivêre, gentis suæ more, ne pedes venaretur, aut sine delectis principum amicorumque. Ille quatuor millibus ferarum dejectis, in eodem saltu cum toto exercitu epulatus est.

III. Indè Maracanda redditum est; acceptâque ætatis excusatione ab Artabazo, provinciam ejus destinat Clito. Hìc erat qui apud Granicum amnem nudo capite regem dimicantem clypeo suo texit, et Rhosacis manum capiti regis imminentem gladio amputavit; vetus Philippi miles, multisque bellicis operibus clarus. Hellanice (quæ Alexandrum educaverat) soror ejus, haud secùs quàm mater à rege diligebatur. Ob has causas validissimam imperii partem fidei ejus tutelæque commisit. Jàmque iter parare in posterum jussus, solemni et tempestivo adhibetur convivio. In quo rex cùm multo incaluisset mero, immodicus æstimator suî, celebrare quæ gesserat cœpit, gravis etiam eorum auribus qui sentiebant vera memorari. Silentium tamen habuêre seniores, donec Philippi res orsus obterere, nobilem apud Chæroneam victoriam sui operis fuisse jactavit, ademptamque sibi malignitate et invidiâ patris tantæ rei gloriam. Illum quidem, seditione inter Macedones milites et Græcos mercenarios ortâ, debilitatum vulnere, quod in eâ consternatione acceperat, jacuisse, non aliàs quàm simulatione mortis tutiorem : se corpus ejus protexisse clypeo suo, ruentesque in illum suâ manu occisos; quæ patrem nunquàm æquo animo esse confessum, invitum filio debentem salutem suam. Itaquè, pòst expeditionem, quàm sine eo fecisset ipse in Illyrios, victorem scripsisse se patri, fusos fugatosque hostes; nec affuisse unquàm Philippum. Laude dignos esse, non qui Samothracum initia viserent, cùm Asiam uri vastarique oporteret, sed eos qui magnitudine rerum fidem antecessissent.

IV. Hæc et his similia læti audiêre juvenes; ingrata

senioribus erant, maximè propter Philippum, sub quo diutiùs vixerant. Tùm Clitus, ne ipse quidem satis sobrius, ad eos qui infrà ipsum cubabant, conversus, Euripidis retulit carmen, ità ut sonus magis quàm sermo exaudiri posset à rege, quo significabatur, malè instituisse Græcos, quòd tropæis regum duntaxat nomina inscriberentur, alieno enim sanguine partam gloriam intercipi. Itaquè rex cùm suspicaretur maligniùs habitum esse sermonem percontari proximos cœpit quid ex Clito audissent; et illis ad silentium obstinatis, Clitus paulatim majore voce Philippi acta bellaque in Græcià gesta commemorat, omnia præsentibus præferens. Hinc inter juniores senesque orta contentio est. Et rex, velut patienter audiret quibus Clitus obterebat laudes ejus, ingentem iram conceperat. Cæterùm, cùm animo videretur imperaturus, si finem procaciter orto sermoni Clitus imponeret, nihil eo remittente, magis exasperabatur.

V. Jàmque Clitus etiam Parmenionem defendere audebat, et Philippi de Atheniensibus victoriam Thebarum præferebat excidio, non vino modò, sed etiam animi pravâ contentione provectus. Ad ultimum: « Si « moriendum, inquit, est pro te, Clitus est primus; « at cùm victoriæ arbitrium agis, præcipuum ferunt « præmium, qui procacissimè patris tui memoriæ illu- « dunt. Sogdianam regionem mihi attribuis, toties re- « bellem, et non modò indomitam, sed quæ ne subigi « quidem possit: mittor ad feras bestias, præcipitia « ingenia sortitas. Sed quæ ad me pertinent transeo. « Philippi milites spernis, oblitus, nisi hic Atharias « senex juniores pugnam detrectantes revocâsset, « adhùc nos circà Halicarnassum hæsuros fuisse. Quo « modo ergò Asiam etiam cum istis junioribus subje- « cisti? Verum est, ut opinor, quod avunculum tuum « in Italià dixisse constat; ipsum in viros incidisse, te « in feminas. » Nihil ex omnibus inconsultè ac temerè jactis regem magis moverat, quàm Parmenionis cum honore mentio illata. Dolorem tamen rex pressit, contentus jussisse ut convivio excederet. Nec quidquam aliud adjecit, quàm forsitàn eum, si diutiùs locutus

foret, exprobraturum sibi fuisse vitam à semetipso datam; hoc enim superbè sæpè jactâsse. Atque illum cunctantem adhùc surgere qui proximi ei cubuerant, injectis manibus jurgantes monentesque conabantur abducere. Clitus cùm abstraheretur, ad pristinam violentiam irâ quoque adjectâ, suo pectore tergum illius esse defensum; nunc postquàm tanti meriti præteriit tempus, etiam memoriam invisam esse proclamat. Attali quoque cædem objiciebat, et ad ultimum Jovis, quem patrem sibi Alexander assereret, oraculum eludens, veriora se regi, quàm patrem ejus, respondisse dicebat.

VI. Jàm tantùm iræ conceperat rex, quantùm vix sobrius ferre potuisset. Enimverò, mero sensibus victis, ex lecto repentè prosiliit. Attoniti amici, ne positis quidem, sed abjectis poculis, consurgunt, in eventum rei quam tanto impetu acturus esset intenti. Alexander, raptâ lanceâ ex manibus armigeri, Clitum adhùc eâdem linguæ intemperantiâ furentem percutere conatus, à Ptolæmeo et Perdiccâ inhibetur. Medium complexi, et obluctari perseverantem morabantur; Lysimachus et Leonatus etiam lanceam abstulerant. Ille militum fidem implorans, comprehendi se à proximis amicorum, quod Dario nuper accidisset, exclamat; signumque tubâ dari, ut ad regiam armati coirent jubet. Tùm verò Ptolemæus et Perdiccas genibus advoluti orant, ne in tàm præcipiti irâ perseveret, spatiumque potiùs animo det; omnia postero die justiùs exsecuturum. Sed clausæ erant aures obstrepente irâ. Itaque impotens animi percurrit in regiæ vestibulum: et vigili excubanti hastâ ablatâ, constitit in aditu, quo necesse erat iis, qui simul cænaverant, egredi. Abierant cæteri, Clitus ultimus sine lumine exibat. Quem rex, quisnam esset, interrogat. Eminebat etiam in voce sceleris, quod parabat, atrocitas: et ille jàm non suæ, sed regis iræ memor, Clitum esse, et de convivio exire respondit. Hæc dicentis latus hastâ transfixit; morientisque sanguine aspersus, « I nunc, *inquit*, ad Philip-« pum, et Parmenionem, et Attalum. »

VII. Malè humanis ingeniis natura consuluit, quòd plerumquè non futura, sed transacta perpendimus.

Quippè rex, postquàm ira mente decesserat, etiam ebrietate discussâ, magnitudinem facinoris serâ æstimatione perspexit. Videbat tunc immodicâ libertate abusum, sed alioqui egregium bello virum, et, nisi erubesceret fateri, servatorem sui, occisum. Detestabile carnificis ministerium occupaverat rex, verborum licentiam, quæ vino poterat imputari, nefandâ cæde ultus. Manabat toto vestibulo cruor paulò antè convivæ; vigiles, attoniti et stupentibus similes, procul stabant; liberioremque pœnitentiam solitudo exciebat. Ergò hastam ex corpore jacentis evulsam retorsit in semet; jamque admoverat pectori, cum advolant vigiles, et repugnanti è manibus extorquent; allevatumque in tabernaculum deferunt. Ille humi prostraverat corpus: gemitu ejulatuque miserabili totâ personante regiâ; laniare deindè os unguibus, et circumstantes rogare ne se tanto dedecori superstitem esse paterentur. In has preces tota nox exacta est. Scrutantemque, nùm irâ deorum ad tantum nefas actus esset, subit anniversarium sacrificium. Libero patri non esse redditum statuto tempore; itaque inter vinum et epulas cæde commissâ iram dei fuisse manifestam.

VIII. Cæterum magìs eò movebatur, quòd omnium amicorum animos videbat attonitos; neminem cum ipso sociare sermonem posteà ausurum; vivendum esse in solitudine, velut feræ bestiæ, terrenti alias, alias timenti. Primâ deindè luce, tabernaculo corpus, sicut adhùc cruentum erat, jussit inferri. Quo posito antè ipsum, lacrymis obortis: « Hanc, *inquit,* nutrici « meæ gratiam retuli, cujus duo filii apud Miletum « pro meâ gloriâ occubuêre mortem; hic frater, uni- « cum orbitatis solatium, à me inter epulas occisus est. « Quò nunc se conferet misera? Omnibus ejus unus « supersum, quem solum æquis oculis videre non po- « terit. Et ego servatorum meorum latro, revertar « in patriam ut ne dextram quidem nutrici, sine me- « moriâ calamitatis ejus offerre possim? » Et cùm finis lacrymis querelisque non fieret, jussu amicorum corpus ablatum est. Rex triduum jacuit inclusus. Quem ut armigeri corporisque custodes ad moriendum obstinatum esse cognoverunt, universi in tabernaculum ir-

rumpunt, diùque precibus ipsorum reluctatum ægrè vicerunt, ut cibum caperet; quoque minùs cædis puderet, jure interfectum Clitum Macedones decernunt, sepulturâ quoque prohibituri, ni rex humari jussisset. Igitur decem diebus maximè ad confirmandum pudorem, apud Maracanda consumptis, cum parte exercitûs Hephæstionem in regionem Bactrianam misit, commeatus in hiemem paraturum. Quam Clito autem destinaverat provinciam, Amyntæ dedit.

IX. Ipse Xenippa pervenit. Scythiæ confinis est regio, habitaturque pluribus ac frequentibus vicis, quia ubertas terræ non indigenas modò detinet, sed etiam advenas invitat. Bactrianorum exsulum, qui ab Alexandro defecerant, receptaculum fuerat: sed postquàm regem adventare compertum est, pulsi ab incolis, duo millia ferè et ducenti congregantur. Omnes equites erant, etiam in pace latrociniis assueti; tùm ferocia ingenia non bellum modò, sed etiam veniæ desperatio efferaverat. Itaquè ex improviso adorti Amyntam, prætorem Alexandri, diù anceps prælium fecerant. Ad ultimum, septingentis suorum amissis, quorum trecentos hostis cepit, dedère terga victoribus, haud sanè inulti, quippè octoginta Macedonum interfecerunt, præterque eos trecenti et quinquaginta saucii facti sunt. Veniam tamen etiam post alteram defectionem impetraverunt. His in fidem acceptis, in regionem quam Naura appellant rex cum toto exercitu venit. Satrapes erat Sysimithres, duobus ex suâ matre filiis genitis: quippè apud eos, parentibus matrimonio coire cum liberis fas est. Duobus millibus armatis popularibus, fauces regionis quà in arctissimum cogitur, valido munimento sepserant. Præterfluebat torrens amnis, qui terga petræ claudebat: hanc manu perviam incolæ fecerant. Sed aditus specûs accipit lucem; interiora, nisi illato lumine, obscura sunt; perpetuus cuniculus iter præbet in campos, ignotum nisi indigenis. At Alexander, quanquàm angustias naturali situ munitas validâ manu barbari tuebantur, tamen, arietibus admotis, munimenta quæ manu adjuncta erant concussit, fundisque et sagittis propugnantium plerosque dejecit: quos ubi dispersos fugavit, ruinas muni-

mentorum supergressus, ad petram admovit exercitum.

X. Cæterum interveniebat fluvius, coeuntibus aquis ex superiore fastigio in vallem; magnique operis videbatur tàm vastam voraginem explere. Cædi tamen arbores, et saxa congeri jussit; ingensque barbaros pavor, rudes ad talia opera, concusserat, excitatam molem subito cernentes. Itaque rex, ad deditionem metu posse compelli ratus, Oxartem misit nationis ejusdem, sed ditionis suæ, qui suaderet duci ut traderet petram. Interim ad augendam formidinem, et turres admovebantur, et excussa tormentis tela emicabant. Itaque verticem petræ, omni alio præsidio damnato, petiverunt. At Oxartes trepidum diffidentemque rebus suis Sysimithrem cœpit hortari, ut fidem, quàm vim Macedonum, mallet experiri, neu moraretur festinationem victoris exercitûs in Indiam tendentis; cui quisque semet offerret, in suum caput alienam cladem esse versurum. Et ipse quidem Sysimithres deditionem annuebat; cæterùm mater eademque conjux morituram se antè denuntians, quàm in ullius veniret potestatem, barbari animum ad honestiora quàm tutiora converterat; pudebatque libertatis majus esse apud feminas, quàm apud viros, pretium. Itaque, dimisso internuntio pacis, obsidionem ferre decreverat. Sed cùm hostis vires suasque pensaret, rursùs muliebris consilii, quod præceps magìs quàm necessarium esse credebat, pœnitere eum cœpit; revocatoque strenuè Oxarte, futurum se in regis potestate respondit: unum precatus, ne voluntatem et consilium matris suæ proderet, quò faciliùs venia illi quoque impetraretur. Præmissum igitur Oxartem cum matre liberisque et totius cognationis grege sequebatur, ne exspectato quidem fidei pignore quod Oxartes promiserat.

XI. Rex, equite præmisso qui reverti eos juberet, opperirique præsentiam ipsius, supervenit, et victimis Minervæ ac Victoriæ cæsis, imperium Sysimithri restituit, spe majoris etiam provinciæ factâ, si cum fide amicitiam ipsius coluisset. Duos illi juvenes patre tradente, secum militaturos sequi jussit. Relictâ deindè phalange ad subigendos qui defecerant, cum equitatu processit. Arduum et impeditum saxis iter, primò ut-

cumque tolerabant, mox equorum non ungulis modò attritis, sed corporibus etiam fatigatis, sequi plerique non poterant; et rarius subindè agmen fiebat, pudorem, ut ferè fit, immodico labore vincente. Rex tamen subindè equos mutans, sine intermissione fugientes insequebatur. Nobiles juvenes comitari eum soliti defecerant, præter Philippum; Lysimachi erat frater, tum primùm adultus, et (quod facilè appareret) indolis raræ. Is pedes, incredibile dictu, per quingenta stadia vectum regem comitatus est, sæpè equum suum offerente Lysimacho; nec tamen ut digrederetur à rege effici potuit, cùm loricâ indutus arma gestaret. Idem, cùm perventum esset in saltum in quo se barbari abdiderant, nobilem edidit pugnam, regemque cominùs cum hoste dimicantem protexit. Sed postquàm barbari in fugam effusi deseruêre silvas, animus qui in ardore pugnæ corpus sustentaverat, liquit; subitòque ex omnibus membris profuso sudore, arboris proximæ stipiti se applicuit. Deindè ne illo quidem adminiculo sustinente, manibus regis exceptus est, inter quas collapsus exstinguitur. Mœstum regem aliud haud levis dolor excepit: Erigyus inter claros duces fuerat; quem exstinctum esse, paulò antè quàm reverteretur in castra, cognovit. Utriusque fumus omni apparatu atque honore celebratum est.

XII. Dahas deindè statuerat petere, ibi namque Spitamenem esse cognoverat. Sed hanc quoque expeditionem, ut pleraque alia, fortuna indulgendo ei nunquàm fatigata, pro absente transegit. Spitamenes uxoris immodico amore flagrabat; quam ægrè fugam et nova subindè exsilia tolerantem, in omne discrimen comitem trahebat. Illa malis fatigata identidem muliebres adhibere blanditias, ut tandem fugam sisteret, victorisque Alexandri clementiam expertus, placaret, quem effugere non posset. Tres adulti erant liberi ex eo geniti, quos cùm pectori patris admovisset, ut saltem eorum misereri vellet, orabat; et quò efficaciores essent preces, haud procùl erat Alexander. Ille se prodi, non moneri ratus, et formæ profectò fiduciâ cupere eam quamprimùm dedi Alexandro, acinacem strinxit, percussurus uxorem, nisi prohibitus esset fra-

trum ejus occursu. Cæterùm abire conspectu jubet, addito metu mortis, si se oculis ejus obtulisset. Sed pœnitùs hærens amor accensus est. Itaque rursùs uni ei deditus, orare non destitit ut tali consilio abstineret, pateretur que sortem, quamcumque eis fortuna fecisset, sibi mortem deditione esse leviorem. At illa purgare se, quòd, quæ utilia esse censebat, muliebriter forsitan, sed fidâ tamen mente suasisset: de cætero futuram in viri potestate.

XIII. Spitamenes simulato captus obsequio, de die convivium apparari jubet; vinoque et epulis gravis semisomnus in cubiculum fertur. Quem ut alto et gravi somno sopitum esse sensit uxor, gladium quem veste occultaverat stringit, caputque ejus abscissum, cruore respersa, servo suo conscio facinoris tradit. Eodem comitante, sicut erat cruentâ veste, in Macedonum castra pervenit, nuntiarique Alexandro jubet esse quæ ex ipsâ deberet cognoscere. Ille protinùs barbaram jussit admitti: quam ut aspersam cruore conspexit, ratus ad deplorandam contumeliam venisse, dicere quæ vellet jubet. At illa, servum quem stare in vestibulo jusserat, introduci desideravit. Qui, quia caput Spitamenis veste tectum habebat, suspectus scrutantibus, quid occuleret ostendit. Confuderat oris exsanguis notas pallor; nec quis esset nosci satis poterat. Ergo rex, certior factus humanum caput afferre eum, tabernaculo excessit; percontatusque quid rei sit, illo profitente, cognoscit. Variæ hinc cogitationes invicem animum diversa agitantem commoverant. Meritum ingens in semet esse credebat, quòd transfuga et proditor, tantis rebus, si vixisset, injecturus moram, interfectus esset: contrà facinus ingens adversabatur, cùm optimè meritum de ipsâ, communium parentem liberorum, per insidias interemisset. Vicit tamen gratiam meriti sceleris atrocitas: denuntiarique jussit ut excederet castris, neu licentiæ barbaræ exemplar in Græcorum mores et mitia ingenia transferret. Dahæ, Spitamenis cæde compertâ, Dataphernem defectionis ejus participem, vinctum Alexandro, seque dedunt. Ille, maximâ præsentium curarum parte liberatus, convertit animum ad vindicandas injurias eorum qui-

bus à prætoribus suis avarè ac superbè imperabatur. Ergo Phratapherni Hyrcaniam et Mardos cum Tapuris tradidit, mandavitque ut Phradatem, cui succedebat, ad se in custodiam mitteret, Arsami, Drancorum præfecto, substitutus est Stasanor; Arsaces in Mediam missus, ut Oxydates indè discederet. Babylonia, mortuo Mazæo, Deditameni subjecta est.

XIV. His compositis, tertio mensæ ex hibernis movit exercitum, regionem quæ Gabaza appellatur aditurus. Primus dies quietum iter præbuit; proximus ei, nondùm quidem procellosus, et tristis, obscurior tamen pristino, non sine minis crescentis mali, præteriit; tertio, ab omni parte cœli emicare fulgura, et nunc internitente luce, nunc conditâ non oculos modò meantis exercitûs, sed etiam animos terrere cœperunt. Erat propè continuus cœli fragor, et passìm cadentium fulminum species visebatur; attonitisque auribus, stupens agmen, nec progredi, nec consistere audebat. Tùm repentè imber grandinem incutiens, torrentis modo effunditur. Ac primò quidem armis suis tecti exceperant; sed jàm nec retinere arma lubricæ et rigentes manus poterant, nec ipsi destinare in quam regionem obverterent corpora, cùm undiquè tempestatis violentia major quàm vitabatur occurreret. Ergò, ordinibus solutis, per totum saltum errabundum agmen ferebatur; multique priùs metu, quam labore defatigati, prostraverant humi corpora, quanquàm imbrem vis frigoris concreto gelu astrinxerat. Alii se stipitibus arborum admoverant; id plurimis et adminiculum et suffugium erat. Nec fallebat ipsos morti locum eligere, cùm immobiles vitalis calor linqueret; sed grata erat pigritia corporum fatigatis; nec recusabant exstingui quiescendo. Quippè non vehemens modò, sed etiam pertinax vis mali insistebat; lucemque, naturale solatium, præter tempestatem haud disparem nocti, silvarum quoque umbra suppresserat.

XV. Rex, unus tanti mali patiens, circumire milites, contrahere dispersos, allevare prostratos, ostendere procùl evolutum ex tuguriis fumum, hortarique

ut proxima quæque suffugia occuparent. Nec ulla res magis saluti fuit, quàm quòd, multiplicato labore sufficientem malis quibus ipsi cesserant, regem deserere erubescebant. Cæterum efficacior in adversis necessitas, quàm ratio, frigoris remedium invenit; dolabris enim silvas sternere aggressi, passim acervos struesque accenderunt. Continenti incendio ardere crederes saltum, et vix inter flammas agminibus relictum locum. Hic calor stupentia membra commovit; paulatìmque spiritus quem continuerat rigor, meare liberè cœpit. Excepêre alios tecta barbarorum, quæ in ultimo saltu abdita necessitas investigaverat; alios castra, quæ in humido quidem, sed jàm cœli mitescente sævitiâ, locaverunt. Mille militum atque lixarum calonumque pestis illa consumpsit. Memoriæ proditum est quosdam applicatos arborum truncis, et non solùm viventibus, sed et inter se colloquentibus similes, esse conspectos, durante adhùc habitu in quo mors quemque deprehenderat. Fortè Macedo, gregarius miles, seque et arma sustentans, tandem in castra pervenerat. Quo viso, rex, quanquam ipse tunc maximè admoto igne refovebat artus, ex sellâ suâ exsiluit, torpentemque militem, et vix compotem mentis, demptis armis, in suâ sede jussit considere. Ille diù nec ubi requiesceret, nec à quo esset exceptus agnovit; tandem recepto calore vitali, ut regiam sedem regemque vidit, territus surgit; quem intuens Alexander: « Ecquid intelligis, miles, *inquit*, quanto meliore sorte, « quàm Persæ, sub rege vivatis? Illis enim in sellâ re- « gis consedisse capitale foret, tibi saluti fuit. » Postero die, convocatis amicis copiarumque ducibus, pronuntiari jussit, ipsum omnia quæ amissa essent redditurum; et promisso fides exstitit. Nam Sysimithres multa jumenta et camelorum duo millia adduxit, pecoraque et armenta, quæ distributa, pariter militem et damno et fame liberaverunt. Rex, gratiam sibi relatam à Sysimithre præfatus, sex dierum cocta cibaria ferre milites jussit, Sacas petens. Totam hanc regionem depopulatus, triginta millia pecorum ex prædâ Sysimithri dono dat.

XVI. Indè pervenit in regionem cui *Cohortanus*, sa-

trapes nobilis, præerat, qui se regis potestati fideique permisit. Ille, imperio ei reddito, haud ampliùs quàm ut duo ex tribus filiis secum militarent, exegit: Satrapes etiam eum, qui penes ipsum relinquebatur, tradit. Oxartes barbarâ opulentiâ convivium, quo regem accipiebat, instruxerat. Id cùm multâ comitate celebraret, introduci triginta nobiles virgines jussit. Inter quas erat filia ipsius, *Roxane* nomine, eximiâ corporis specie, et decore habitûs in barbaris raro. Quæ quanquàm inter electas processerat, omnium tamen oculos convertit in se, maximè regis, minùs jàm cupiditatibus suis imperantis inter obsequia fortunæ, contrà quam non satis cauta mortalitas est. Itaque ille, qui uxorem Darii, qui duas filias virgines, quibus formâ præter Roxanen comparari nulla poterat, haud alio animo quàm parentis, aspexerat; tunc in amorem virgunculæ, si regiæ stirpi comparetur ignobilis, ità effusus est, ut diceret, « Ad stabiliendum regnum per« tinere, Persas et Macedones connubio jungi; hoc « uno modo et pudorem victis, et superbiam victoribus « detrahi posse. Achillem quoque, à quo genus ipse « deduceret, cum captivâ coisse; ne inferri nefas arbi« trarentur, ità matrimonii jure velle jungi. » Insperato gaudio lætus pater sermonem ejus excepit: et rex, medio cupiditatis ardore jussit afferri patrio more panem. Hoc erat apud Macedones sanctissimum coeuntium pignus; quem divisum gladio uterque libabat. Credo eos, qui gentis mores condiderunt, parco et parabili victu ostendere voluisse jungentibus opes, quantulo contenti esse deberent. Hoc modo rex Asiæ et Europæ introductam inter convivales ludos, matrimonio sibi adjunxit, è captivâ geniturus, qui victoribus imperaret. Pudebat amicos super vinum et epulas socerum ex deditiis esse electum; sed pòst Cliti cædem libertate sublatâ, vultu, qui maximè servit, assentiebantur.

XVII. Cæterùm, Indiam et indè Oceanum petiturus, ne quid à tergo, quòd destinata impedire posset, moveretur, ex omnibus provinciis triginta millia juniorum legi jussit, et ad se armata perduci, obsides simùl habiturus, et milites. Craterum autem ad persequen-

dos Haustanem et Catenem, qui ab ipso defecerant, misit; quorum Haustanes captivus est, Catenes in prælio occisus. Polyspherchon quoque, regionem quæ *Bubacene* appellatur, in ditionem redegit. Itaque omnibus compositis, cogitationes in bellum indicum vertit. Dives regio habebatur, non auro modò, sed gemmis quoque margaritisque, ad luxum magis quàm ad magnificentiam exculta. Clypei militares auro et ebore fulgere dicebantur. Itaque necubi vinceretur, cùm cæteris præstaret, scutis argenteas laminas, equis frenos aureos addidit; loricas quoque alias auro, alias argento adornavit. Centum et viginti millia armatorum erant, quæ regem ad id bellum sequebantur. Jamque omnibus præparatis, ratus quod olim pravâ mente conceperat, tunc esse maturum, quonam modò cœlestes honores usurparet, cœpit agitare. Jovis filium non dici tantùm se, sed etiam credi volebat, tanquàm perindè animis imperare posset, ac linguis. Itaque more Persarum, Macedones venerabundos ipsum salutare, prosternentes humi corpora, jussit. Non deerat talia concupiscenti perniciosa adulatio, perpetuum malum regum, quorum opes sæpiùs assentatio quàm hostis evertit. Nec Macedonum hæc erat culpa (nemo enim illorum quidquam ex patrio more labare sustinuit), sed Græcorum, qui professionem honestarum artium malis corruperant moribus.

XVIII. Agis quidam, Argivus, pessimorum carminum pòst Chœrilum conditor, et ex Siciliâ Cleo; hìc quidem non ingenii solùm, sed etiam nationis vitio, adulator, et cætera urbium suarum purgamenta, quæ propinquis etiam, maximorumque exercituum ducibus à rege præferebantur; hi tùm cœlum illi aperiebant, Herculemque et patrem Liberum, et cum Polluce Castorem, novo numini cessuros esse jactabant. Igitur festo die omni opulentiâ convivium exornari jubet, cui non Macedones modò et Græci principes amicorum, sed etiam barbari nobiles adhiberentur. Cum quibus cùm discubuisset rex, paulisper epulatus, convivio egreditur. Cleo, sicut præparaverat, sermonem cum admiratione laudum ejus instituit; merita deindè percensuit, quibus uno modo referri gratia posset; si

quem intelligerent deum esse, confiterentur, exiguâ thuris impensâ tanta beneficia pensaturi: Persas quidem non piè solùm, sed etiam prudenter reges suos inter deos colere; majestatem enim imperii salutis esse tutelam. Nec Herculem quidem et patrem Liberum priùs dicatos deos, quàm vicissent secum viventium invidiam: tantùmdem quoque posteros credere, quantum præsens ætas spopondisset. Quòd si cæteri dubitent, semetipsum, cùm rex iniisset convivium, prostraturum humi corpus; debere idem facere cæteros, et imprimis sapientiâ præditos: ab illis enim cultûs in regem esse prodendum exemplum.

XIX. Haud perplexè in Callisthenem dirigebatur oratio. Gravitas viri et prompta libertas invisa erat regi, quasi solus Macedonas paratos ad tale obsequium moraretur. Is tùm, silentio facto, unum illum intuentibus cæteris: « Si rex, inquit, sermoni tuo adfuisset, « nullius profectò vox responsuri tibi desideraretur; « ipse enim peteret ne in peregrinos ritus degenerare « se cogeres, neu rebus felicissimè gestis invidiam tali « adulatione contraheres. Sed quoniam abest, ego tibi « pro illo respondeo, nullum esse eumdem et diutur- « num et præcocem fructum, cœlestesque honores non « dare te regi, sed auferre. Intervallo enim opus est, « ut credatur deus; semperque hanc gratiam magnis « viris posteri reddunt. Ego autem seram immortalita- « tem precor regi, ut vita diuturna sit, et æterna ma- « jestas. Hominem consequitur aliquandò, nunquàm « comitatur divinitas. Herculem modò et patrem Li- « berum, consecratæ immortalitatis exempla, refere- « bas. Credisne illos unius convivii decreto deos factos? « Priùs ab oculis mortalium amolita natura est, quàm « in cœlum fama perveheret. Scilicet ego et tu, Cleo, « deos facimus! à nobis divinitatis suæ auctoritatem « accepturus est rex! potentiam tuam experiri libet: « fac aliquem regem, si deum potes facere, facilius « est imperium dare, quàm cœlum. Dii propitii sine « invidiâ, quæ Cleo dixit, audierint, eodemque cursu, « quo fluxêre res, ire patiantur! nostris moribus ve- « lint nos esse contentos! Non pudet patriæ; nec desi- « dero, ad quem modum rex mihi colendus sit, à victis

« discere, quos equidem victores esse confiteor, si ab
« illis leges queis vivamus accepimus. »

XX. Æquis auribus Callisthenes, veluti vindex publicæ libertatis audiebatur : expresserat, non assensionem modò, sed etiam vocem seniorum præcipuè, quibus gravis erat inveterati moris externa mutatio. Nec quidquam eorum quæ invicem jactata erant rex ignorabat, cùm post aulæam quæ lectos obduxerat, staret. Igitur ad Agin et Cleonem misit, ut, sermone finito, barbaros tantùm, cùm intrâsset, procumbere suo more paterentur; et paulò post, quasi potiora quædam egisset, convivium repetit. Quem venerantibus Persis, Polysperchon, qui cubabat super regem, unum ex iis mento contingentem humum, per ludibrium cœpit hortari, ut vehementiùs id quateret ad terram ; elicuitque iram Alexandri, quam olim animo capere non poterat. Itaque rex, « Tu autem, *inquit*, non venera-
« beris me ? An tibi uni digni videmur esse ludibrio ?
« *Ille*, Nec regem ludibrio, nec se contemptu dignum
« esse respondit. » Tùm detractum eum lecto rex præcipitat in terram ; et cùm is pronus corruisset ; « Vi-
« desne, *inquit*, idem te fecisse quod in alio paulò
« ante ridebas ? » Et, tradi eo in custodiam jusso, convivium solvit. Polysperchonti quidem, posteà castigato diù, ignovit ; in Callisthenem olim contumaciæ suspectum pervicacioris iræ fuit ; cujus explendæ matura obvenit occasio.

XXI. Mos erat, ut suprà dictum est, principibus Macedonum adultos liberos regibus tradere, ad munia haud multùm servilibus ministeriis abhorrentia. Excubabant, servatis noctium vicibus, proximi foribus ædis, in quâ rex acquiescebat. Iidem acceptos ab agasonibus equos, cùm rex ascensurus esset, admovebant, comitabanturque et venantem et in præliis, omnibus artibus studiorum liberalium exculti. Præcipuus honor habebatur, quòd licebat sedentibus vesci cum rege ; castigandi verberibus eos nullius potestas præter ipsum erat. Hæc cohors velut seminarium ducum præfectorumque apud Macedones fuit ; hinc habuêre posteri reges quorum stirpi, post multas ætates, Romani opes ademerunt. Igitur Hermolaus, puer nobilis ex regiâ co-

horte, cùm aprum telo occupâsset, quem rex ferire destinaverat, jussu ejus verberibus affectus est: quam ignominiam ægrè ferens, deflere apud Sostratum cœpit. Ex eâdem cohorte erat Sostratus, amore ejus ardens. Qui cùm laceratum corpus in quo deperibat intueretur, forsitan olim ob aliam quoque causam regi infestus, juvenem suâ sponte jàm motum, datâ fide acceptâque perpulit, ut occidendi regem consilium secum iniret. Nec puerili impetu rem exsecuti sunt; quippè solerter legerunt quos in societatem sceleris asciscerent: Nicostratum, Antipatrum, Asclepiodorumque et Philotam placuit assumi; per hos adjecti sunt Anticles, Elaptonius et Epimenes.

XXII. Cæterùm agendæ rei haud sanè facilis patebat via. Opus erat eâdem omnes conjuratos nocte excubare, ne ab expertibus consilii impedirentur; fortè autem alius aliâ nocte excubabat. Itaque in permutandis stationum vicibus, cæteroque apparatu exsequendæ rei, triginta et duo dies absumpti sunt. Aderat nox, quâ conjurati excubare debebant, mutuâ fide læti, cujus documentum tot dies fuerant. Neminem metus spesve mutaverat; tanta omnibus vel in regem ira, vel fides inter ipsos fuit. Stabant igitur ad fores ædis ejus, in quâ rex vescebatur, ut convivio egressum in cubiculum deducerent; sed fortuna ipsius simùlque epulantium comitas provexit omnes ad largius vinum; ludi etiam convivales extraxêre tempus; nunc lætis conjuratis, quòd sopitum aggressuri essent, nunc sollicitis, ne in lucem convivium extraheretur. Quippè alios in stationem opportebat primâ luce succedere, ipsorum pòst septem dies rediturâ vice; nec sperare poterant in illud tempus omnibus duraturam fidem. Cæterùm, cùm jàm lux appeteret, et convivium solvitur, et conjurati exceperunt regem, læti occasionem exsequendi sceleris admotam: cùm mulier attonitæ, ut creditum est, mentis, conservari in regiâ solita, quia instinctu videbatur futura prædicere, non occurrit modò abeunti, sed etiam semet objecit; vultuque et oculis motum præferens animi, ut rediret in convivium monuit. Et ille per ludum, *benè deos suadere* respondit; revoca-

tisque amicis, in horam diei fermè secundam, convivii tempus extraxit.

XXIII. Jam alii ex cohorte in stationem successerant, antè cubiculi fores excubituri : adhùc tamen conjurati stabant, vice officii sui expletâ, adeò pertinax spes est, quam humanæ mentes, quam ingentes concupiscentiæ devoverunt. Rex benigniùs quàm aliàs allocutus, discedere eos et curanda corpora, quoniam totâ nocte perstitissent, jubet. Data sunt singulis quinquaginta sestertia, collaudatisque quòd, etiam aliis traditâ vice, tamen excubare perseverâssent. Illi tantâ spe destituti domos abeunt. Et cæteri quidem exspectabant stationis suæ noctem ; Epimenes, sive comitate regis, quâ ipsum inter conjuratos exceperat, repentè mutatus, sive quia cœptis deos obstare credebat, fratri suo Eurylocho, quem anteà expertem esse consilii voluerat, quid pararetur, aperit. Omnibus Philotæ supplicium in oculis erat. Itaque protinùs injicit fratri manum, et in regiam pervenit; excitatisque custodibus corporis, ad salutem regis pertinere quæ afferret, affirmat. Et tempus quo venerant, et vultus haud sanè securi animi index, et mœstitia è duobus alterius, Ptolemæum ac Leonnatum, excubantes ad cubiculi limen, excitaverunt. Itaque, apertis foribus et lumine illato, sopitum mero ac somno excitant regem. Ille, paulatim mente collectâ, quid afferrent interrogat. Nec cunctatus Eurylochus : « Non ex toto domum suam aversari « deos *dixit*, quia frater ipsius, quanquàm impium « facinus ausus foret, tamen et pœnitentiam ejus age« ret, et per se potissimùm profiteretur indicium : in « eam ipsam noctem, quæ decederet, insidias compa« ratas fuisse ; auctores scelesti consilii esse quos mi« nimè crederet rex. » Tùm Epimenes cuncta ordine consciorumque nomina exponit.

XXIV. Callisthenem, non ut participem facinoris, nominatum esse constabat, sed solitum puerorum sermonibus vituperantium criminantiumque regem faciles aures præbere. Quidam adjiciunt, cùm Hermolaus apud eum quoque verberatum se à rege quereretur, dixisse Callisthenem, meminisse debere eos jàm viros esse ; idque, an ad consolandam patientiam verberum, an ad

incitandum juvenum dolorem dictum esset, in ambiguo fuisse. Rex animi corporisque sopore discusso, cùm tanti periculi, quod evaserat, imago oculis oberraret, Eurylochum quinquaginta talentis et cujusdam Tyridatis opulenti bonis donat protinùs; fratremque, antequàm pro salute ejus precaretur, restituit. Sceleris autem auctores, interque eos Callisthenem, vinctos asservari jubet: quibus in regiam adductis, toto die et nocte proximâ, mero ac vigiliis gravis, acquievit. Postero autem frequens consilium adhibuit, cui patres propinquique eorum de quibus agebatur intererant, ne de suâ quidem salute securi; quippè Macedonum more, perire debebant, omnium devotis capitibus qui sanguine contigissent reos. Rex introduci conjuratos præter Callisthenem jussit; atque quæ agitaverant, sine cunctatione confessi sunt. Increpantibus deindè universis eos, ipse rex, quo suo merito tantùm in semet cogitâssent facinus, interrogat.

XXV. Stupentibus cæteris Hermolaüs: « Nos verò,
« inquit (quoniam quasi nescias, quæris), occidendi te
« consilium inivimus, quia non ut ingenuis imperare
« cœpisti, sed quasi in mancipia dominaris. » Primus ex omnibus pater ipsius Sopolis, parricidam etiam parentis sui clamitans esse, consurgit, et, ad os manu objectâ, scelere et malis insanientem ultrà negat audiendum. Rex, inhibito patre, dicere Hermolaum jubet quæ ex magistro didicisset Callisthene. Et Hermolaus: « Utor, inquit, beneficio tuo, et dico quæ nos-
« tris malis didici. Quota pars Macedonum sævitiæ tuæ
« superest? quotusquisque non è vilissimo sanguine?
« Attalus, et Philotas, et Parmenio, et Lynces-
« tes Alexander, et Clitus, quantùm ad hostes
« pertinet, vivunt, stant in acie, te clypeis suis pro-
« tegunt, et pro gloriâ tuâ, pro victoriâ vulnera acci-
« piunt: quibus tu egregiam gratiam retulisti. Alius
« mensam tuam sanguine suo aspersit: alius ne sim-
« plici quidem morte defunctus est: duces exercituum
« tuorum in equuleum impositi, Persis, quos vicerant
« fuère spectaculo. Parmenio indictâ causâ trucidatus
« est, per quem Attalum occideras. Invicem enim mi-
« serorum uteris manibus ad expetenda supplicia; et

« quos paulò antè ministros cædis habuisti, subitò ab « aliiis jubes trucidari. » Obstrepunt subindè cuncti Hermolao : pater super eum strinxerat ferrum, percussurus haud dubiè, ni inhibitus esset à rege; quippè Hermolaum dicere jussit, petiitque ut causas supplicii augentem patienter audirent.

XXVI. Ægrè ergò coercitis, rursùs Hermolaus : « Quàm liberaliter, inquit, pueris rudibus ad dicen- « dum agere permittis! at vox Callisthenis carcere in- « clusa est, quia solus potest dicere. Cur enim non pro- « ducitur, cùm etiam confessi audiuntur? nempè quia « liberam vocem innocentis audire metuis, ac ne vul- « tum quidem pateris. Atqui nihil eum fecisse conten- « do : sunt hic, qui mecum rem pulcherrimam cogita- « verunt; nemo est, qui conscium fuisse nobis Callis- « thenem dicat, cùm morti olim destinatus sit à jus- « tissimo et patientissimo rege. Hæc ergò sunt Mace- « donum præmia, quorum ut supervacuo et sordido « abuteris sanguine; at tibi triginta millia mulorum, « captivum aurum vehunt, cùm milites nihil domum « præter gratuitas cicatrices relaturi sint. Quæ tamen « omnia tolerare potuimus, antequàm nos barbaris « dederes, et, novo more victores sub jugum mitteres. « Persarum ergò, non Macedonum regem occidere vo- « luimus; et te transfugam belli jure persequimur. Tu « Macedones voluisti genua tibi ponere, venerarique te « ut deum. Tu Philippum patrem aversaris : et si quis « deorum antè Jovem haberetur, fastidires etiam Jo- « vem. Miraris si liberi homines superbiam tuam ferre « non possumus? Quid speramus ex te, quibus aut in- « sontibus moriendum est, aut, quod tristius morte « est, in servitute vivendum? Tu quidem si emendari « potes, multùm mihi debes; ex me enim scire cœpisti « quod ingenui homines ferre non possunt. De cætero « parce his : quorum parentum orbam senectutem sup- « pliciis ne oneraveris. Nos jube duci, ut quod ex tuâ « morte petieramus consequamur ex nostrâ. » Hæc Hermolaus.

XXVII. At rex : « Quàm falsa sint, inquit, quæ iste « tradita à magistro suo dixit, patientia mea ostendet. « Confessum enim ultimum facinus, tamen ut vos quo-

« que, non solùm ipse, audiretis, expressi; non im-
« prudens, cùm permisissem huic latroni dicere,
« usurum eum rabie, quâ compulsus est, ut me, quem
« parentis loco colere debet, vellet occidere. Nuper
« cùm procaciùs se in venatione gessisset, more patrio,
« et ab antiquissimis Macedoniæ regibus usurpato, eum
« castigari jussi. Hoc et oportet fieri; et ferunt à tuto-
« ribus pupilli, à maritis uxores; servis quoque pue-
« ros hujus ætatis verberare concedimus. Hæc est sæ-
« vitia in ipsum mea, quàm impiâ cæde voluit ulcisci.
« Nam in cæteros qui mihi permittunt uti ingenio meo
« mitis sim, non ignoratis et commemorare superva-
« cuum est. Hermolao parricidarum supplicia non pro-
« bari, cùm eadem ipse meruerit, minimè herculè ad-
« miror, nam cùm Parmenionem et Philotam laudat, suæ
« servit causæ. Lyncesten verò Alexandrum bis insidia-
« tum capiti meo à duobus judiciis liberavi; rursùs con-
« victum, per biennium tamen distuli, donec vos postu-
« laretis, ut tandem debito supplicio scelus lueret; At-
« talum, antequàm rex essem, hostem meo capiti fuisse
« meministis. Clitus utinàm non coegisset me sibi irasci,
« cujus temerariam linguam proba dicentem mihi et
« vobis diutiùs tuli, quàm ille eadem me dicentem tu-
« lisset. Regum ducumque clementia, non in ipsorum
« modò, sed etiam in illorum, qui parent, ingeniis sita
« est. Obsequio mitigantur imperia; ubi verò reveren-
« tia excessit animis, et summa imis confundimus, vi
« opus est, ut vim repellamus. Sed quid ego mirer is-
« tum crudelitatem mihi objecisse, qui avaritiam ex-
« probrare ausus sit? Nolo singulos vestrûm excitare,
« ne invisam liberalitatem meam faciam, si pudori
« vestro gravem fecero. Totum exercitum aspicite:
« qui paulò antè nihil præter arma habebant, nunc
« argenteis cubant lectis; mensas auro onerant; gre-
« ges servorum ducunt, spolia de hostibus sustinere
« non possent. At enim Persæ quos vicimus, in magno
« honore sunt apud me. Equidem moderationis meæ
« certum indicium est, quòd ne victis quidem superbè
« impero. Veni enim in Asiam, non ut funditùs ever-
« terem gentes, nec ut in dimidiam partem terrarum
« solitudinem facerem, sed ut illos quoque quos bello

« subegissem, victoriæ meæ non pœniteret. Itaque
« militant vobiscum, pro imperio vestro sanguinem
« fundunt, qui, superbè habiti, rebellâssent. Non est
« diuturna possessio, in quam gladio inducimur: bene-
« ficiorum gratia sempiterna est. Si habere Asiam, non
« transire, volumus, cum his communicanda est nos-
« tra clementia; horum fides, stabile et æternum fa-
« ciet imperium. Et sanè plùs habemus, quàm capimus;
« insatiabilis autem avaritiæ est, adhùc implere velle
« quod jàm circumfluit. Veruntamen eorum mores in
« Macedones transfundo. In multis enim gentibus esse
« video, quæ non erubescamus imitari: nec aliter tan-
« tum imperium aptè regi potest, quàm ut quædam et
« tradamus illis, et ab iisdem discamus. Illud penè
« dignum risu fuit, quod Hermolaus postulabat à me,
« ut aversarer Jovem, cujus oraculo agnoscor. An etiam
« quid dii respondeant, in meâ potestate est? Obtulit
« nomen filii mihi; recipere ipsis rebus, quas agimus,
« haud alienum fuit. Utinàm Indi quoque deum esse me
« credant! famâ enim bella constant, et sæpè etiam,
« quod falsò creditum est, veri vicem obtinuit. An me
« luxuriæ indulgentem putatis arma vestra auro argen-
« toque adornâsse? Assuetis nihil vilius hâc videre
« materiâ, volui ostendere Macedones, invictos cæte-
« ris, nec auro quidem vinci. Oculos ergò primùm eo-
« rum sordida omnia et humilia exspectantium capiam;
« et docebo nos non auri aut argenti cupidos, sed or-
« bem terrarum subacturos venisse. Quam gloriam tu,
« parricida, intercipere voluisti, et Macedones, rege
« adempto, devictis gentibus dedere. At nunc mones
« me ut vestris parentibus parcam. Non oportebat qui-
« dem vos scire quid de his statuissem, quò tristiores
« periretis, si qua vobis parentum memoria et cura
« est; sed olim, istum morem occidendi cum scelestis
« insontes propinquos parentesque solvi, et profiteor
« in eodem honore futuros omnes eos, in quo fuerunt.
« Nam tuum Callisthenem, cui uni vir videris, quia latro
« es, scio cur produci velis; ut coràm his proba quæ
« modò in me fecisti, modò audîsti, illius quoque ore
« referantur. Quem, si Macedo esset, tecum introdu-
« xissem, dignissimum te discipulo magistrum; nunc
« Olynthio non idem juris est. » Post hæc, concilium

dimisit, tradique damnatos hominibus, qui ex eâdem cohorte erant, jussit. Illi, ut fidem suam sævitiâ regi approbarent, excruciatos necaverunt. Callisthenes quoque tortus interiit, initi consilii in caput regis innoxius, sed haudquaquàm aulæ et assentantium accommodatus ingenio. Itaque nullius cædes majorem apud Græcos Alexandro excitavit invidiam, quàm quòd præditum optimis moribus artibusque, à quo revocatus ad vitam erat, cùm interfecto Clito mori perseveraret, non tantùm occiderit, sed etiam torserit indictâ quidem causâ. Quam crudelitatem sera pœnitentia consecuta est.

XXVIII. Sed ne otium serendis rumoribus natum, aleret, in Indiam movit, semper bello quàm pòst victoriam clarior. India tota fermè spectat orientem, minùs in latitudinem, quàm rectâ regione, spatiosa. Quæ austrum aspiciunt, in altius terræ fastigium excedunt; plana sunt cætera, multisque inclytis amnibus, Caucaso monte ortis, placidum per campos iter præbent. Indus gelidior est quàm cæteri; aquas vehit à colore maris haud multùm abhorrentes. Ganges amnis ab ortu eximius, ad meridianam regionem decurrit, et magnorum montium juga recto alveo stringit. In eum objectæ rupes inclinant ad orientem; utque Rubro mari accipitur, findens ripas, multas arbores cum magnâ soli parte exsorbet: saxis quoque impeditus crebrò reverberatur. Ubi mollius solum reperit, stagnat, insulasque molitur. Acesines eum auget: Ganges decursurum in mare intercipit, magnoque motu amnis uterque colliditur: quippè Ganges asperum os influenti objicit; nec repercussæ aquæ cedunt. Dyardenes minùs celeber auditu est, quia per ultima Indiæ currit; cæterùm non crocodilos modò, uti Nilus, sed etiam delphines ignotasque aliis gentibus belluas alit. Erymanthus crebris flexibus subindè curvatus, ab accolis rigantibus carpitur: ea causa est cur tenues reliquias jàm sine nomine in mare emittat. Multis præter hos amnibus tota regio dividitur, sed ignobilibus, quia non adeò interfluunt.

XXIX. Cæterùm quæ propiora sunt mari, aquilones maximè deurunt: ii cohibiti jugis montium, ad interiora non penetrant, ità alendis frugibus mitia. Sed

adeò in illâ plagâ mundus statas temporum vices mutat, ut, cùm alia fervore solis exæstuant, Indiam nives obstruant : rursùsque ubi cætera rigent, illic intolerandus æstus existat, nec cur illi se naturæ causa ingessit. Mare certè quo alluitur, ne colore quidem abhorret à cæteris. Ab Erythrâ rege inditum est nomen, propter quod ignari rubere aquas credunt. Terra lini ferax, undè plerisque sunt vestes. Libri arborum teneri, haud secùs quàm chartæ, litterarum notas capiunt. Aves ad imitandum humanæ vocis sonum dociles sunt : animalia inusitata cæteris gentibus, nisi invecta. Eadem terra et rhinocerotas alit, non generat. Elephantorum major est vis, quàm quos in Africâ domitant, et viribus magnitudo respondet. Aurum flumina vehunt, quæ leni modicoque lapsu segnes aquas ducunt. Gemmas margaritasque mare littoribus infundit : neque alia illis major opulentiæ causa est, utique postquàm vitiorum commercium vulgavêre in exteras gentes. Quippè æstimantur purgamenta æstuantis freti pretio, quod libido constituit. Ingenia hominum, sicut ubique, apud illos locorum quoque situs format. Corpora usque pedes carbaso velant, soleis pedes, capita linteis vinciunt; lapilli ex auribus pendent, brachia quoque et lacertos auro colunt, quibus inter populares aut nobilitas aut opes eminent. Capillum pectunt sæpiùs quàm tondent; mentum semper intonsum est; reliquam oris cutem ad speciem lævitatis exæquant.

XXX. Regum tamen luxuria, quam ipsi magnificentiam appellant, suprà omnium gentium vitia. Cùm rex se in publico conspici patitur, thuribula argentea ministri ferunt, totumque iter, per quod ferri destinavit, odoribus complent. Aureâ lecticâ margaritis circumpendentibus recubat : distincta sunt auro et purpurâ carbasa quæ indutus est; lecticam sequuntur armati, corporisque custodes, inter quos ramis aves pendent, quas cantu seriis rebus obstrepere docuerunt. Regia auratas columnas habet; totas eas vitis auro cælata percurrit; aviumque, quarum visu maximè gaudent, argenteæ effigies opera distinguunt. Regia adeuntibus patet, cùm capillum pectit atque ornat; tunc responsa legationibus, tunc jura popularibus reddit. Demptis soleis, odoribus illinuntur pedes. Venatûs maximus

labor est, inclusa vivario animalia inter, vota cantusque pellicum, figere. Binûm cubitorum sagittæ sunt, quas emittunt majore nixu quàm effectu; quippè telum, cujus in levitate vis omnis est, inhabili pondere oneratur. Breviora itinera equo conficit; longior ubi expeditio est, elephanti vehunt currum, et tantarum belluarum corpora tota contegunt auro. Ac ne quid perditis moribus desit, lecticis aureis pellicum longus ordo sequitur; separatum à reginæ ordine agmen est, æquatque luxuriâ. Feminæ epulas parant; ab iisdem vinum ministratur, cujus omnibus Indis largus est usus. Regem mero somnoque sopitum in cubiculum pellices ferunt, patrio carmine noctium invocantes deos.

XXXI. Quis credat inter hæc vitia curam esse sapientiæ? Unum agreste et horridum genus est, quos *sapientes* vocant: apud hos occupare fati diem, pulchrum; et vivos se cremari jubent, quibus aut segnis ætas, aut incommoda valetudo est: exspectatam mortem pro dedecore vitæ habent, nec ullus corporibus, quæ senectus solvit, honos redditur; inquinari putant ignem, nisi qui spirantes recipit. Illi qui in urbibus, publicis moribus degunt, siderum motus scitè spectare dicuntur, et futura prædicere; nec quemquam admovere lethi diem credunt, cui exspectare interritè liceat. Deos putant quidquid colere cœperunt; arbores maximè, quas violare capitale est. Menses in quinos denos descripserunt dies; anni plena spatia servant. Lunæ cursu notant tempora, non, ut plerique, cùm orbem sidus implevit, sed cùm se curvare cœpit in cornua. Et idcircò breviores habent menses, qui spatium eorum ad hunc lunæ modum dirigunt. Multa et alia traduntur quibus morari ordinem rerum haud sanè operæ pretium videbatur.

XXXII. Igitur Alexandro fines Indiæ ingresso gentium suarum reguli occurrerunt, imperata facturi, illum tertium Jove genitum ad ipsos pervenisse memorantes, patrem Liberum atque Herculem famâ cognitos esse, ipsum coràm adesse cernique. Rex benignè exceptos sequi jussit, iisdem itinerum ducibus usurus. Cæterùm, cùm ampliùs nemo occurreret, Hephæstionem et Perdiccam cum copiarum parte præmisit ad subigendos qui aversarentur imperium, jussitque ad

flumen Indum procedere, et navigia facere, queis in ulteriora transportari posset exercitus. Illi, quia plura flumina superanda erant, sic junxêre naves, ut solutæ plaustris vehi possent, rursùsque conjungi. Post se Cratero cum phalange jusso sequi, equitatum ac levem armaturam eduxit, eosque qui occurrerant, levi prælio in urbem proximam compulit. Jàm supervenerat Craterus. Itaquè ut principio terrorem incuteret genti nondùm arma Macedonum expertæ, præcepit ne cui parceretur, munimentis urbis quam obsidebat incensis. Cæterùm dùm obequitabat mœnibus, sagittâ ictus est. Cepit tamen oppidum; et omnibus incolis ejus trucidatis, etiam in tecta sævitum est. Indè domitâ ignobili gente, ad Nysam urbem pervenit. Fortè castris antè mœnia ipsa in silvestri loco positis, nocturnum frigus vehementiùs quàm alias, horrore corpora affecit, opportunumque remedium ignis oblatum est. Cæsis quippè silvis flammam excitaverunt, quæ lignis alita, oppidanorum sepulcra comprehendit. Vetustâ cedro facta erant, conceptumque ignem latè fudêre, donec omnia solo æquata sunt. Et ex urbe primùm canum latratus, deindè etiam hominum fremitus auditus est. Tùm et oppidani hostem, et Macedones ipsos ad urbem venisse cognoscunt.

XXXIII. Jàmque rex eduxerat copias, et mœnia obsidebat, cùm hostium, qui discrimen tentaverunt, obruti telis sunt. Aliis ergò deditionem, aliis pugnam experiri placebat: quorum dubitatione compertâ, circumsideri tantùm eos, et abstineri cædibus jussit; tandemque obsidionis malis fatigati dedidêre se. A Libero patre conditos se esse dicebant; et vera hæc origo erat. Sita urbs est sub radicibus montis, quem *Meron* incolæ appellant: indè Græci mentiendi traxêre licentiam, Jovis femore Liberum patrem esse celatum. Rex, situ montis cognito ex incolis, cum toto exercitu, præmissis commeatibus, verticem ejus ascendit. Multa hedera vitisque toto gignitur monte; multæ perennes aquæ manant. Pomorum quoque varii salubresque succi sunt, suâ sponte fortuitorum seminum fruges humo nutriente. Lauri baccæque et multa in illis rupibus agrestis est silva. Credo equidem non divino instinctu,

sed lasciviâ esse provectos, ut passim hederæ ac vitium folia decerperent, redimitique fronde, toto nemore similes bacchantibus vagarentur. Vocibus ergò tot millium, præsidem nemoris ejus deum adorantium, juga montis collesque resonabant: cùm orta licentia à paucis, ut ferè fit, in omnes se repentè vulgâsset. Quippè, velut in mediâ pace, per herbas congestamque frondem prostraverunt corpora. Ex rex, fortuitam licentiam non aversatus, largè ad epulas omnibus præbitis, per decem dies Libero patri operatum habuit exercitum. Quis neget eximiam quoque gloriam sæpiùs fortunæ quàm virtutis esse beneficium? Quippè ne epulantes quidem et sopitos mero aggredi ausus est hostis, haud secùs bacchantium ululantiumque fremitu perterritus, quàm si præliantium clamor esset auditus. Eadem felicitas ab Oceano revertentes, temulentos commessantesque protexit.

XXXIV. Hinc ad regionem, quæ *Dædala* vocatur, perventum est. Deseruerant incolæ sedes, et in avios silvestresque montes confugerant. Ergò Acadera transit, æquè usta et destituta incolentium fugâ. Itaquè rationem belli necessitas mutavit: divisis enim copiis, pluribus simùl locis arma ostendit; oppressique, et qui exspectaverant hostem, omni clade perdomiti sunt. Ptolemæus plurimas urbes, Alexander maximas cepit: rursùsque quas distribuerat, copias junxit. Superato deindè Choaspe amne, Cœnon in obsidione urbis opulentæ (Beziram incolæ vocant) reliquit: ipse ad Mazagas venit. Nuper Assacano, cujus regnum fuerat, demortuo, regioni urbique præerat mater ejus Cleophes. Triginta millia peditum tuebantur urbem, non situ solùm, sed etiam opere munitam. Nam quà spectat orientem, cingitur amne torrenti, qui præruptis utrimque rupibus aditum ad urbem impedit: ab occidente et à meridie, velut de industriâ, rupes præaltas admolita natura est, infrà quas cavernæ et voragines longâ vetustate in altum cavatæ jacent; quàque desinunt, fossa ingentis operis objecta est. Quinque et triginta stadia murus urbem complectitur; cujus inferiora saxo, superiora crudo latere sunt structa. Lateri vinculum lapides sunt, quos interpo-

suère, ut duriori materiæ fragilis incumberet, simùlque terra humore diluta; ne tamen universa consideret, interpositæ erant trabes validæ, quibus injecta tabulata muros et tegebant, et pervios fecerant.

XXXV. Hæc munimenta contemplantem Alexandrum, consiliique incertum (quia nec cavernas nisi aggere poterat implere, nec tormenta aliter muris admovere) quidam è muro sagittâ percussit. Tùm fortè in suram incidit telum; cujus spiculo evulso, admoveri equum jussit, quo vectus, ne obligato quidem vulnere, haud segniùs destinata exsequebatur. Cæterùm, cùm crus saucium penderet, et, cruore siccato frigescens vulnus aggravaret dolorem, dixisse fertur, se quidem Jovis filium dici, sed corporis ægri vitia sentire. Non tamen antè se recepit in castra, quàm cuncta prospexit, et quæ fieri vellet, edixit. Ergò, sicut imperatum erat, alii extrà urbem tecta demoliebantur, ingentemque vim materiæ faciendo aggeri detrahebant; illi magnarum arborum stipites cumulis, ac moles saxorum in cavernas dejiciebant. Jàmque agger æquaverat summæ fastigium terræ: itaque turres erigebantur: quæ opera, ingenti militum ardore, intrà nonum diem absoluta sunt. Ad ea visenda rex, nondùm obductâ vulneri cicatrice, processit; laudatisque militibus, admoveri machinas jussit, è quibus ingens vis telorum in propugnatores effusa est. Præcipuè rudes talium operum terrebant mobiles turres; tantasque moles nullâ ope, quæ cerneretur adductas, deorum numine agi credebant: pila quoque muralia, et excussas tormentis prægraves hastas negabant convenire mortalibus. Itaque, desperatâ urbis tutelâ, concessêre in arcem. Indè, quia nihil obsessis præter deditionem placebat, legati ad regem descenderunt, veniam petituri. Quâ impetratâ, regina cum magno nobilium feminarum grege, aureis pateris vina libantium, processit. Ipsa genibus regis parvo filio admoto, non veniam modò, sed etiam pristinæ fortunæ impetravit decus; quippè appellata est regina, et credidêre quidam, plùs formæ quàm miserationi datum. Puero quoque certè posteà ex eâ utcumque genito, Alexandro fuit nomen.

XXXVI. Hinc Polysperchon, ad urbem Oram cum

exercitu missus, inconditos oppidanos prælio vicit; intrà munimenta compulsos secutus, urbem in ditionem redegit. Multa ignobilia oppida deserta à suis venêre in regis potestatem, quorum incolæ armati petram, Aornon nomine, occupaverunt. Hanc ab Hercule frustrà obsessam esse, terræque motu coactum absistere, fama vulgaverat. Inopem consilii Alexandrum, quia undiquè præceps et abrupta rupes erat, senior quidam, peritus locorum, cum duobus filiis adiit, si pretium operæ esset, aditum se monstraturum esse promittens: Octoginta talenta constituit daturum Alexander; et altero ex juvenibus obside retento, ipsum ad exsequenda quæ obtulerat, dimisit. Leviter armatis dux datus est Mullinus, scriba regis. Hos enim circuitu, quo fallerent hostem, in summum jugum placebat evadere. Petra, non ut pleræque, modicis ac mollibus clivis, in sublime fastigium crescit; sed in metæ maximè modum erecta est, cujus ima spatiosiora sunt, altiora in arctiùs coeunt, summa in acutum cacumen exsurgunt. Radices ejus Indus amnis subit, præaltus utrinque asperis ripis; ab alterâ parte voragines eluviesque præruptæ sunt. Nec alia expugnandi patebat via, quàm ut replerentur. Ad manum silva erat, quam rex ità cædi jussit, ut nudi stipites jacerentur; quippè rami fronde vestiti impedissent ferentes. Ipse primus truncam arborem jecit; clamorque exercitûs; index alacritatis, secutus est, nullo detrectante munus quod rex occupâsset.

XXXVII. Intrà septimum diem cavernas expleverant, cùm rex sagittarios et Agrianos jubet per ardua niti, juvenesque promptissimos ex suâ cohorte triginta delegit. Duces his dati sunt Charus et Alexander, quem rex nominis quod sibi cum eo commune esset admonuit. Ac primò, quia tàm manifestum periculum erat, ipsum regem in discrimen subire non placuit; sed ut signum tubâ datum est, vir audaciæ promptæ, conversus ad corporis custodes, sequi se jubet, primusque invadit in rupem. Nec deindè quisquam Macedonum substitit, relictisque stationibus, suâ sponte regem sequebantur. Multorum miserabilis fuit casus, quos ex præruptâ rupe lapsos amnis præterfluens hausit: triste

spectaculum etiam non periclitantibus! Cùm verò alieno exitio, quid ipsis timendum foret admonerentur, in metum misericordiâ versâ, non exstinctos, sed semetipsos deflebant. Et jàm eò perventum erat, undè sine pernicie, nisi victores, redire non possent, ingentia saxa in subeuntes provolventibus barbaris, queis perculsi, instabili et lubrico gradu, præcipites recidebant. Evaserant tamen Alexander et Charus, quos cum triginta delectis præmiserat rex, et jàm pugnare cominùs cœperant; sed cùm supernè tela barbari ingererent, sæpius ipsi feriebantur quàm vulnerabant. Ergò Alexander, et nominis sui et promissi memor, dùm acriùs quàm cautiùs dimicat, confossus undique obruitur. Quem ut Charus jacentem conspexit, ruere in hostem, omnium præter ultionem immemor, cœpit, multosque hastâ, quosdam gladio interemit. Sed cùm tot unum incesserent manus, super amici corpus, procubuit exanimis. Haud secùs quàm par erat, promptissimorum juvenum cæterorumque militum interitu commotus rex, signum receptui dedit. Saluti fuit, quòd sensim et intrepidi se receperunt, et barbari, hostem depulisse contenti, non institêre cedentibus.

XXXVIII. Cæterùm Alexander cùm statuisset desistere incœpto (quippè nulla spes potiundæ petræ offerebatur), tamen speciem ostendit in obsidione perseverantis; nam et itinera obsideri jussit, et turres admoveri, et fatigatis alios succedere. Cujus pertinaciâ cognitâ, Indi per biduum quidem ac duas noctes, cum ostentatione non fiduciæ modò, sed etiam victoriæ, epulati sunt, tympana suo more pulsantes: tertiâ verò nocte, tympanorum quidem strepitus desierat audiri; cæterùm ex totâ petrâ faces refulgebant, quas accenderant barbari, ut tutior esset ipsis fuga, obscurâ nocte per invia saxa cursuris. Rex Balacro, qui specularetur, præmisso, cognoscit petram fugâ Indorum esse desertam. Tùm, dato signo ut universi conclamarent, incompositè fugientibus metum incussit; multique, tanquàm adesset hostis, per lubrica saxa, perque invias cotes præcipitati occiderunt; plures, aliquâ membrorum parte mulctati, ab integris deserti sunt. Rex, locorum magis quàm hostium victor, tamen

magnæ victoriæ sacrificiis et cultu diis satisfecit. Aræ in petrâ locatæ sunt Minervæ Victoriæque. Ducibus itineris, quos subire jusserat leviter armatos, etsi promissis minora præstiterant, pretium cum fide redditum est. Petræ regionisque ei adjunctæ Sisocosto tutela permissa.

XXXIX. Indè processit Embolima; et cùm angustias itineris obsideri viginti millibus armatorum ab Eryce quodam comperisset, graviùs agmen exercitûs Cœno ducendum modicis itineribus tradidit: ipse, prægressus cum funditore ac sagittario, deturbatis qui obsederant saltum, sequentibus se copiis viam fecit. Indi, sive odio ducis, sive gratiam victoris regis inituri, Erycem fugientem adorti, interemerunt, caputque ejus atque arma ad Alexandrum detulerunt. Ille facto impunitatem dedit; honorem denegavit exemplo. Hinc ad flumen Indum sextis decimis castris pervenit, omniaque, ut præceperat, ab Hephæstione reperit. Regnabat in eâ regione Omphis, qui patri quoque fuerat auctor dedendi regnum Alexandro. Et post mortem parentis, legatos miserat, qui consulerent eum regnare se interim vellet, an privatum opperiri ejus adventum; permissoque ut regnaret, non tamen jus datum usurpare sustinuit. Is benignè quidem exceperat Hephæstionem, gratuitum frumentum copiis ejus admensus; non tamen ei occurrerat, ne fidem ullius, nisi regis experiretur. Itaque venienti obviàm cum armato exercitu egressus est; elephanti quoque per modica intervalla militum agmini immixti, procùl castellorum fecerant speciem.

XL. Ac primò Alexander non socium, sed hostem adventare credebat. Jàmque et ipse arma milites capere, et equites discedere in cornua jusserat, paratos ad pugnam. At Indus, cognito Macedonum errore, jussis subsistere cæteris, ipse concitat equum quo vehebatur; idem Alexander quoque fecit, sive hostis, sive amicus occurreret, vel suâ virtute, vel illius fide tutus. Coivêre, quod ex utriusque vultu posset intelligi, amicis animis. Cæterùm sine interprete non poterat conseri sermo. Itaque adhibito eo barbarus, « Occurrisse se, » *dixit* cum exercitu totas imperii vires protinùs tra-

» diturum, nec expectâsse dùm per nuntios daretur » fides. Corpus suum et regnum permittere illi, quem » sciret gloriæ militantem, nihil magis quàm famam » timere perfidiæ. » Lætus simplicitate barbari rex, et dextram fidei suæ pignus dedit, et regnum restituit. Sex et quinquaginta elephanti erant, quos tradidit Alexandro, multaque pecora eximiæ magnitudinis : tauros ad tria millia, pretiosum in eâ regione acceptumque animis regnantium armentum. Quærenti Alexandro plures agricultores haberet an milites : « Cum » duobus regibus bellanti sibi majore militum, quàm » agrestium manu, opus esse *respondit.* » Abisares et Porus erant; sed in Poro eminebat auctoritas. uterque ultrà Hydaspem amnem regnabat, et belli fortunam, quisquis arma inferret, experiri decreverat.

XLI. Omphis, permittente Alexandro, et regium insigne sumpsit, et, more gentis suæ, nomen quod patris fuerat. *Taxilem* appellavêre populares, sequente nomine imperium, in quemcumque transiret. Ergò cùm per triduum hospitaliter Alexandrum accepisset, quarto die, et quantùm frumenti copiis quas Hephæstion duxerat, præbitum à se esset ostendit, et aureas coronas ipsi amicisque omnibus, præter hæc, signati argenti octoginta talenta dono dedit. Quâ benignitate ejus Alexander mirè lætus, et quæ is dederat remisit, et mille talenta ex prædâ quam vehebat, adjecit; multaque convivalia ex auro et argento vasa, plurimùm persicæ vestis, triginta equos ex suis cum iisdem insignibus queis assueverant, cùm ipsum veherent. Quæ liberalitas, sicut barbarum obstrinxerat, ità amicos ipsius vehementer offendit. E quibus Meleager, super cœnam largiore vino usus, « Gratulari se Alexandro » *dixit*, quòd saltem in Indiâ reperisset dignum talentis mille. » Rex haud oblitus quàm ægrè tulisset quòd Clytum ob linguæ temeritatem occidisset, iram quidem tenuit, sed dixit : « Invidos homines nihil aliud » quàm ipsorum esse tormenta. »

XLII. Postero die legati Abisaræ adière regem. Omnia ditioni ejus, ità ut mandatum erat, permittebant : firmatâque invicem fide, remittuntur ad regem. Porum quoque nominis sui famâ ratus ad deditionem posse

compelli, misit ad eum Cleocharen, qui denuntiaret ei, « Ut stipendium penderet, et in primo finium suo-» rum aditu occurreret regi. *Porus* alterum ex his fac-» turum sese *respondit*, ut intranti regnum suum » præstò esset, sed armatus. » Jàm Hydaspem Alexander superare decreverat, cùm Barzaentes, defectionis Arachosiis auctor, vinctus, trigintaque elephanti simùl capti perducuntur; opportunum adversùs Indos auxilium, quippè plùs in belluis quàm in exercitu, spei ac virium illis erat. Gamaxusque, rex exiguæ partis Indorum, qui Barzaenti se conjunxerat, vinctus adductus est. Igitur transfugâ et regulo in custodiam, elephantis autem Taxili traditis, ad amnem Hydaspem pervenit: in cujus ulteriore ripâ Porus consederat, transitu prohibiturus hostem. Quinque et octoginta elephantos objecerat eximio corporum robore; ultràque eos, currus trecentos, et peditum triginta ferè millia, in queis erant sagittarii, sicut antè dictum est, gravioribus telis, quàm ut aptè excuti possent. Ipsum vehebat elephantus super cæteras belluas eminens; armaque auro et argento distincta corpus raræ magnitudinis honestabant: par animus robori corporis; et, quanta inter rudes poterat esse, sapientia.

XLIII. Macedones non conspectus hostium solùm, sed etiam fluminis quod transeundum erat magnitudo terrebat. Quatuor in latitudinem stadia diffusum, profundo alveo et nusquàm vada aperiente, speciem vasti maris fecerat. Nec pro spatio aquarum latè stagnantium impetum coercebat; sed, quasi in arctum coeuntibus ripis, torrens et elisus ferebatur, occultaque saxa inesse ostendebant pluribus locis undæ repercussæ. Terribilior erat facies ripæ, quam equi virique compleverant. Stabant ingentes vastorum corporum moles; et de industriâ irritatæ, horrendo stridore aures fatigabant. Hinc hostis, hinc amnis, capacia quidem bonæ spei pectora, et sæpè se experta, improviso tamen pavore percusserant: quippè instabiles rates, nec dirigi ad ripam, nec tutò applicari posse credebant. Erant in medio amne insulæ crebræ, in quas et Indi et Macedones nantes, levatis super capita armis, transibant. Ibi levia prælia conserebant: et uterque rex,

parvæ rei discrimine, summæ [illegible] periebatur eventum. Cæterùm, in Macedonum exercitu, temeritate atque audaciâ insignes fuère Symmachus et Nicanor, nobiles juvenes, et perpetuâ partium felicitate ad spernendum omne periculum accensi : queis ducibus, promptissimi juvenum lanceis modò armati transnavère in insulam quam frequens hostis tenebat ; multosque Indorum, nullâ re magis quàm audaciâ armati, interemerunt. Abire cum gloriâ poterant, si unquàm temeritas felix inveniret modum : sed dùm supervenientes contemptìm et superbè quoque exspectant, circumventi ab iis qui occulti enataverant, eminùs obruti telis sunt. Qui effugerant hostem, aut impetu amnis ablati sunt, aut vorticibus impliciti : eaque pugna multam fiduciam Pori erexit, cuncta cernentis è ripâ.

XLIV. Alexander, inops consilii, tandem ad fallendum hostem talem dolum intendit. Erat insula in flumine amplior cæteris, sylvestris eadem et tegendis insidiis apta : fossa quoque præalta haud procùl à ripâ quam tenebat ipse, non pedites modò, sed etiam cum equis viros poterat abscondere. Ut igitur, à custodiâ hujus opportunitatis oculos hostium averteret, Ptolemæum cum omnibus turmis obequitare jussit procùl ab insulâ, et subindè Indos clamore terrere, quasi flumen transnaturus foret. Per complures dies Ptolemæus id fecit, eoque consilio Porum quoque agmen suum ei parti quam se petere simulabat, coegit advertere. Jàm extrà conspectum hostis insula erat : Alexander in diversâ parte ripæ statui suum tabernaculum jussit, assuetamque comitari ipsum cohortem antè id tabernaculum stare, et omnem apparatum regiæ magnificentiæ hostium oculis de industriâ ostendi. Attalum et æqualem sibi, et haud disparem habitu oris et corporis (utique cùm procul viseretur) veste regiâ exornat, præbiturum speciem, ipsum regem illi ripæ præsidere, nec agitare de transitu. Hujus consilii effectum primò morata tempestas est, mox adjuvit, incommoda quoque ad bonos eventus vertente fortunâ. Trajicere amnem cum cæteris copiis in regionem insulæ, de quâ antè dictum est, parabat, averso hoste in eos qui cum Ptolemæo inferiorem obsederant ripam, cùm procella im-

brem vix sub tectis tolerabilem effudit; obrutique milites nimbo in terram refugerunt, navigiis ratibusque desertis : sed tumultuantium fremitus, obstrepentibus ripis, ab hoste non poterat audiri. Deindè momento temporis repressus est imber : cæterùm adeò spissæ intendère se nubes ut conderent lucem, vixque colloquentium inter ipsos facies noscitaretur. Terruisset alium obducta nox cœlo, cùm ignoto amne navigandum esset, forsitan hoste, eam ipsam ripam quam cæci atque improvidi et ex periculo gloriam accersentes petebant, occupante. Obscuritatem, quæ cæteros terrebat, suam occasionem ratus, dato signo ut omnes silentio ascenderent in rates, eam quâ ipse vehebatur, primam jussit expelli. Vacua erat ab hostibus ripa quæ petebatur : quippè adhùc Porus Ptolemæum tantùm intuebatur : unâ ergò navi, quam petræ fluctus illiserat, hærente, cæteræ evadunt; armaque capere milites, et ire in ordines jussit.

XLV. Jàmque agmen in cornua divisum ipse ducebat, cùm Poro nuntiatur armis virisque ripam obtineri, et rerum adesse discrimen. Ac primo humani generis vitio, spei suæ indulgens, Abisarem belli socium (et ità convenerat) adventare credebat. Mox liquidiore luce aperiente hostem, centum quadrigas et tria millium equitum venienti agmini Porus objecit. Dux erat copiarum quas præmisit, Hages, frater ipsius : summa virium in curribus. Senos viros singuli vehebant, duos clypeatos, duos sagittarios ab utroque latere dispositos : cæteri aurigæ erant, haud sanè inermes; quippè jacula complura, ubi cominùs præliandum erat, omissis habenis, in hostem ingerebant. Cæterùm vix ullus usus hujus auxilii eo die fuit. Namque et suprà dictum est, imber violentiùs quàm aliàs fusus, campos lubricos et inequitabiles fecerat : gravesque et propemodùm immobiles currus illuvie et voraginibus hærebant. Contrà Alexander expedito ac levi agmine strenuè invectus est. Scythæ et Dahæ primi omnium invasère Indos : Perdiccam deindè cum equitibus in dextrum cornu hostium emisit.

XLVI. Jamque undique pugna se moverat, cùm ii qui currus agebant, illud ultimum auxilium suorum rati, effusis habenis in medium discrimen ruere cœpe-

runt. Anceps id malum utriusque erat. Nam et Macedonum pedites primo impetu obterebantur, et per lubrica atque invia immissi currus excutiebant eos à quibus regebantur : aliorum turbati equi non in voragines modò lacunasque, sed etiam in amnem præcipitavère curricula. Pauci tamen hostium telis exacti penetravère ad Porum, acerrimè pugnam cientem. Is, ut dissipatos totâ acie currus vagari sine rectoribus vidit, proximis amicorum distribuit elephantos. Post eos posuerat pedites ac sagittarios, tympana pulsare solitos : id pro cantu tubarum Indis erat : nec strepitu eorum movebantur, olim ad notum sonum auribus mitigatis. Herculis simulacrum agmini peditum præferebatur : id maximum erat bellantibus incitamentum, et deseruisse gestantes, militare flagitium habebatur. Capitis etiam sanxerant pœnam iis qui ex acie non retulissent, metu, quem ex illo hoste quondàm conceperant, etiam in religionem venerationemque converso. Macedones non belluarum modò, sed etiam ipsius regis aspectus parùmper inhibuit. Belluæ, dispositæ inter armatos, speciem turrium procùl fecerant : ipse Porus humanæ magnitudinis propemodùm excesserat formam. Magnitudini adjicere videbatur bellua, quâ vehebatur tantùm inter cæteras eminens, quantùm aliis ipse præstabat.

XLVII. Itaque Alexander contemplatus et regem et agmen Indorum ; « Tandem, *inquit*, par animo meo » periculum video : cum bestiis simùl et cum egregiis » viris res est. *Intuensque Cœnum* : Cùm ego, *inquit*, » Ptolemæo, Perdiccâque, et Hephæstione comitatus, » in lævum hostium cornu impetum fecero, viderisque » me in medio ardore certaminis, ipse in dextrum » move, et turbatis signa infer. Tu, Antigenes, et tu, » Leonate et Tauron, invehimini in mediam aciem, et » urgebitis frontem. Hastæ nostræ prælongæ et validæ » non aliàs magis quàm adversùs belluas rectoresque » earum usui esse poterunt : deturbate eos qui vehuntur, et ipsos confodite. Anceps genus auxilii est, et » in suos acriùs furit. In hostem enim imperio, in suos » pavore agitur. » Hæc elocutus, concitat equum primus. Jamque, ut destinatum erat, invaserat ordines

hostium, cùm Cœnus ingenti vi in lævum cornu invehitur : phalanx quoque in mediam Indorum aciem in uno impetu prorupit. At Porus, quà equitem invehi senserat, belluas agi jussit; sed tardum et penè immobile animal equorum velocitatem æquare non poterat. Ne sagittarum quidem ullus erat barbaris usus : quippè longæ et prægraves, nisi priùs in terrâ statuerint arcum, haud satis aptè et commodè imponuntur. Tùm humo lubricâ, et ob id impediente conatum, molientes ictus celeritate hostium occupabantur. Ergò, spreto regis imperio (quod ferè fit, ubi turbatis acriùs metus, quàm dux, imperare cœpit), totidem erant imperatores quot agmina errabant. Alius jungere aciem, alius dividere, stare quidam, et nonnulli circumvehi terga hostium jubebant : nihil in medium consulebatur. Porus tamen cum paucis quibus metu potior fuerat pudor, colligere dispersos, obvius hosti ire pergit; elephantosque antè agmen suorum agi jubet. Magnum belluæ injecêre terrorem : insolitusque stridor non equos modò, tàm pavidum ad omnia animal, sed viros quoque ordinesque turbaverat.

XLVIII. Jàm fugæ circumspiciebant locum, paulò antè victores, cùm Alexander agrianos et Thracas leviter armatos, meliorem concursatione quàm cominùs militem, emisit in belluas. Ingentem ii vim telorum injecêre et elephantis et regentibus eos; phalanx quoque instare constanter territis cœpit. Sed quidam avidiùs persecuti belluas, in semet irritavêre vulneribus : obtriti ergò pedibus earum, cæteris ut parciùs instarent fuêre documentum. Præcipuè terribilis illa facies erat, cùm manu arma virosque corriperent, et super se regentibus traderent. Anceps ergò pugna, nunc sequentium, nunc fugientium elephantos, in multum diei varium certamen extraxit; donec securibus (id namque genus auxilii præparatum erat) pedes amputare cœperunt. Copidas vocant gladios leviter curvatos, falcibus similes, queis appetebant belluarum manus; nec quidquam inexpertum non mortis modò, sed etiam in ipsâ morte, novi supplicii timor omittebat. Ergò elephanti vulneribus tandem fatigati, suos impetu sternunt; et qui rexerant eos, præcipitati in terram,

ab ipsis obterebantur. Itaque pecorum modo, magis pavidi quàm infesti, ultrà aciem exigebantur; cùm Porus destitutus à pluribus, tela multò antè præparata in circumfusos ex elephanto suo cœpit ingerere, multisque eminùs vulneratis, expositus ipse ad ictus, undiquè petebatur. Novem jàm vulnera hinc tergo, illinc pectore exceperat; multoque sanguine profuso, languidis manibus magis elapsa quàm excussa tela mittebat. Nec segniùs bellua, instincta rabie, nondùm saucia, invehebatur ordinibus, donec rector belluæ regem conspexit, fluentibus membris, omissisque armis, vix compotem mentis. Tùm belluam in fugam concitat, sequente Alexandro; sed equus ejus multis vulneribus confossus deficiensque procubuit, posito magìs rege, quàm effuso. Itaque dùm equum mutat, tardiùs insecutus est.

XLIX. Interim frater Taxilis regis Indorum, præmissus ab Alexandro, monere cœpit Porum, ne ultima experiri perseveraret, dederetque se victori. At ille, quanquam exhaustæ erant vires, deficiebatque sanguis, tamen ad notam vocem excitatus : « Agnosco, *inquit*, » Taxilis fratrem, imperii regnique sui proditoris, » et telum, quod unum fortè non effluxerat, contorsit in eum, quod per medium pectus penetravit ad tergum. Hoc ultimo virtutis opere edito, fugere acriùs cœpit. Sed Elephantus quoque, qui multa exceperat tela, deficiebat. Itaque sistit fugam, peditemque sequenti hosti objecit. Jàm Alexander consecutus erat; et pertinaciâ Pori cognitâ, vetabat resistentibus parci. Ergò undique et in pedites et in ipsum Porum tela congesta sunt; queis tandem gravatus labi ex belluâ cœpit. Indus qui Elephantum regebat, descendere eum ratus, more solito elephantum procumbere jussit in genua : qui ut se submisit, cæteri quoque (ità enim instituti erant) demisêre corpora in terram. Ea res et Porum et cæteros victoribus tradidit.

L. Rex spoliari corpus Pori, interemptum esse credens, jussit, et qui detraherent loricam vestemque concurrêre; cùm bellua dominum tueri, et spoliantes cœpit appetere, levatumque corpus ejus rursùs dorso suo imponere. Ergo telis undique obruitur, confosso-

que eo, in vehiculum Porus imponitur. Quem rex ut vidit allevantem oculos, non odio, sed miseratione commotus, « Quæ malum, *inquit*, amentia te coegit, « rerum mearum cognitâ famâ, belli fortunam experiri, « cùm Taxiles esset in deditos clementiæ meæ tàm pro- « pinquum tibi exemplum? *At ille*: Quoniam, *inquit*, « percontaris, respondebo eâ libertate, quam interro- « gando fecisti. Neminem me fortiorem esse censebam; « meas enim noveram vires, nondùm expertus tuas: for- « tiorem esse te belli docuit eventus. Sed nec sic quidem « parùm felix sum secundus tibi. » Rursùs interrogatus quid in se victorem statuere debere censeret: « Quod « hic, *inquit*, dies tibi suadet, quo expertus es quàm « caduca felicitas esset. » Plùs monendo profecit quàm si precatus esset. Quippè magnitudinem animi ejus interritam, ac ne fortunâ quidem infractam, non misericordiâ modò, sed etiam honore excipere dignatus est: ægrum curavit, haud secùs quàm si pro ipso pugnâsset: confirmatum contrà spem omnium in amicorum numerum recepit; mox donavit ampliore regno quàm tenuit. Nec sanè quidquam ingenium ejus solidius aut constantius habuit, quàm admirationem veræ laudis et gloriæ: simpliciùs tamen famam æstimabat in hoste quàm in cive; quippè à suis credebat magnitudinem suam destrui posse; eamdem clariorem fore, quò majores fuissent quos ipse vicisset.

LIBER IX.

BREVIARIUM CAPITUM.

Poro victo, varias gentes in potestatem redigit Alexander. — 2. Longâ oratione, pertæsos belli milites ad constantiam hortatur. — 3. Cœnus, nomine exercitûs, Alexandro respondet et paulò post morbo exstinguitur. — 4. Subactis Sobiis, Mallos et Oxydracas fugat; barbarorum oppidum obsidet. — 5. In Oxydracarum urbem insilit, et gravi vulnere accepto, in vitæ periculum versatur Alexander. — 6. Æger adhùc ex vulnere, precantibus amicis ut saluti suæ et publicæ parcat, generosè respondet. — 7. — Rebellio Græcorum in Bactrianâ sedatur: singulare certamen inter Horratam et Dioxippum. — 8. Acceptis Indiæ legatorum donis, plures etiam populos devicit. — 9. Visendi Oceani cupidus Alexander, propter nautarum inscitiam, maxima pericula patitur. — 10. Rex ex Oceano deserta Gedrosiæ subit. Satrapes Aspastes interficitur.

I. ALEXANDER tàm memorabili victoriâ lætus, quâ sibi Orientis fines apertos esse censebat, soli victimis cæsis, milites quoque, quò promptioribus animis reliqua belli munia obirent, pro concione laudatos docuit: « Quidquid Indis virium fuisset, illâ dimicatione pros« tratum; cæterùm opimam prædam fore; celebratasque « opes in eâ regione eminere quam peterent. Proindè « jàm vilia et obsoleta esse spolia de Persis, gemmis « margaritisque, et auro atque ebore Macedoniam « Græciamque, non suas tantùm domos, repleturos. » Avidi milites et pecuniæ et gloriæ, simùl quia nunquàm affirmatio ejus fefellerat eos, pollicentur operam: dimissisque cum bonâ spe, navigia ædificari jubet, ut

cùm totam Asiam percurrisset, finem terrarum mare inviseret. Multa materia navalis in proximis montibus erat; quam cædere agressi, magnitudinis inusitatæ reperêre serpentes. Rhinocerotes quoque, rarum alibi animal, in iisdem montibus erant. Cæterùm, hoc nomen belluis eis inditum à Græcis, sermonis ejus ignari, aliud linguâ suâ usurpant. Rex duabus urbibus conditis in utrâque fluminis quod superaverat ripâ, copiarum duces coronis et mille aureis singulos donat: cæteris quoque pro portione aut gradûs quem in militiâ obtinebant, aut navatæ operæ, honos habitus est. Abisares qui, priùs quàm cum Poro dimicaretur, legatos ad Alexandrum miserat, rursùs alios misit, pollicentes omnia facturum quæ imperâsset, modò ne cogeretur corpus suum dedere; neque enim aut sine regio imperio victurum, aut regnaturum esse captivum. Cui Alexander nuntiari jussit, si gravaretur ad se venire, ipsum ad eum esse venturum.

II. Hinc, Poro comite, movit ad Acesinem, amneque superato, ad interiora Indiæ processit. Silvæ erant propè in immensum spatium diffusæ, procerisque et in eximiam altitudinem editis arboribus umbrosæ: plerique rami, instar ingentium stipitum, flexi in humum, rursùs, quà se curvaverant, erigebantur, adeò ut species esset non rami resurgentis, sed arboris ex suâ radice generatæ. Cœli temperies salubris; quippè et vim solis umbræ levant, et aquæ largæ manant è fontibus. Cæterùm hìc quoque serpentium magna vis erat, squamis fulgorem auri reddentibus: virus haud ullum magis noxium est; quippè morsum præsens mors sequebatur, donec ab incolis remedium oblatum est. Hinc per deserta ventum est ad flumen Hyarotim: junctum erat flumini nemus, opacum arboribus alibi inusitatis, agrestiumque pavonum multitudine frequens. Castris indè motis, oppidum haud procùl positum coronâ capit; obsidibusque acceptis, stipendium imponit. Ad magnam deindè, ut in eâ regione, urbem pervenit, non muro solùm, sed etiam palude munitam. Cæterùm, barbari vehiculis inter se junctis, dimicaturi occurrerunt: aliis tela, aliis hastæ, aliis secures erant; transiliebantque in vehicula strenuo saltu, cùm succurrere

laborantibus suis vellent. Ac primò insolitum genus pugnæ Macedones terruit, cùm eminùs vulnerarentur: deindè spreto tàm incondito auxilio, ab utroque latere vehiculis circumfusi, repugnantes fodere cœperunt. Rex vincula queis conserta erant jussit incidi, quò faciliùs singula circumvenirentur: itaque octo millibus suorum amissis, in oppidum refugerunt. Postero die, scalis undique admotis, muri occupantur: paucis pernicitas saluti fuit; qui, cognito urbis excidio, paludem transnavêre, et in vicina oppida ingentem intulêre terrorem, invictum exercitum et deorum profectò, advenisse memorantes.

III. Alexander ad vastandam eam regionem, Perdiccâ cum expeditâ manu misso, partem copiarum Eumeni tradit, ut is quoque barbaros ad deditionem compelleret: ipse cæteros ad urbem validam, in quam aliarum quoque confugerant incolæ, duxit. Oppidani, missis qui regem deprecarentur, nihilominùs bellum parabant; quippè orta seditio in diversa consilia diduxerat vulgum: alii omnia deditione potiora, quidam nullam opem in ipsis esse ducebat. Sed dùm nihil in commune consulitur, qui deditioni imminebant, apertis portis, hostem recipiunt. Alexander, quanquàm belli auctoribus jure poterat irasci, tamen omnibus veniâ datâ, et obsidibus acceptis, ad proximam deindè urbem castra movit. Obsides ducebantur antè agmen; quos cùm è muris agnovissent, utpotè gentis ejusdem, in colloquium convocaverunt. Illi clementiam regis, simùlque vim commemorando, ad deditionem eos compulêre: cæteras quoque urbes simili modo deditas in fidem accepit. Hinc in regnum Sopithis perventum est. Gens, ut barbari, sapientiâ excellit, bonisque moribus regitur. Genitos liberos non parentum arbitrio tollunt aluntque, sed eorum, quibus spectandi infantium habitum cura mandata est. Si quos segnes aut aliquâ membrorum parte inutiles notaverunt, necari jubent. Nuptiis coeunt, non genere ac nobilitate conjunctis, sed electâ corporum specie, quia eadem æstimatur in liberis.

IV. Hujus gentis oppidum, cui Alexander admoverat copias, ab ipso Sopithe obtinebatur: clausæ erant

portæ, sed nulli in muris turribusque se armati ostendebant, dubitabantque Macedones deseruissentne urbem incolæ, an fraude se occulerent : cùm subitò patefactâ portâ, rex Indus cum duobus adultis filiis occurrit, multùm inter omnes barbaros eminens corporis specie. Vestis erat auro purpurâque distincta, quæ etiam crura velabat : aureis soleis inseruerat gemmas : lacerti quoque et brachia margaritis ornata erant. Pendebant ex auribus insignes candore et magnitudine lapilli. Baculum aureum berylli distinguebant : quo tradito, precatus ut sospites acciperet, se liberosque et gentem suam dedidit. Nobiles ad venandum canes in eâ regione sunt ; latratu abstinere dicuntur, cùm vidêre feram ; leonibus maximè infesti. Horum vim ut ostenderet Alexandro, in conspectu leonem eximiæ magnitudinis jussit emitti, et quatuor omninò admoveri canes, qui celeriter occupaverunt feram. Tùm ex iis qui assueverant talibus ministeriis, unus, canis leoni cum aliis inhærentis crus avellere, et quia non sequebatur, ferro amputare cœpit : nec sic quidem pertinaciâ victâ, rursùs aliam partem secare instituit : et indè non segniùs inhærentem ferro subindè cædebat. Ille in vulnere feræ dentes moribundus quoque infixerat ; tantam in illis animalibus ad venandum cupiditatem ingenerâsse naturam memoriæ proditum est. Equidem plura transcribo, quàm credo ; nam nec affirmare sustineo de quibus dubito, nec subducere quæ accepi. Relicto igitur Sopithe in suo regno, ad fluvium Hypasim processit, Hephæstione, qui diversam regionem subegerat, conjuncto. Phegelas erat gentis proximæ rex, qui popularibus suis colere agros, ut assueverant, jussis, Alexandro cum donis occurrit, nihil quod imperaret detrectans.

V. Biduum apud eum substitit rex ; tertio die amnem superare decreverat, transitu difficilem, non spatio solùm aquarum, sed etiam saxis impeditum. Percontatus igitur Phegelam quæ noscenda erant, undecim dierum ultrà flumen per vastas solitudines iter esse cognoscit ; excipere deindè Gangem, maximum totius Indiæ fluminum ; ulteriorem ripam colere gentes Gangaridas et Pharrasios, eorumque regem esse Aggram-

men, viginti millibus equitum, ducentisque peditum obsidentem vias; ad hæc quadrigarum duo millia trahere, et præcipuum terrorem, elephantos, quos trium millium numerum explere dicebat. Incredibilia regi omnia videbantur. Igitur Porum (nam cum eo erat) percontatur an vera essent quæ dicerentur. Ille vires quidem gentis et regni haud falsò jactari affirmat; cæterùm qui regnaret, non modò ignobilem esse, sed etiam ultimæ sortis: quippè patrem ejus tonsorem vix diurno quæstu propulsantem famem, propter habitum haud indecorum cordi fuisse reginæ, ac ab eâ in propiorem ejus qui tùm regnâsset, amicitiæ locum admotum, interfecto eo per insidias, sub specie tutelæ liberûm ejus invasisse regnum; necatisque pueris, hunc qui nunc regnat, generâsse, invisum vilemque popularibus, magìs paternæ fortunæ quàm suæ memorem. Affirmatio Pori multiplicem animo regis injecerat curam: hostem belluasque spernebat, situm locorum, et vim fluminum extimescebat: relegatos in ultimum penè rerum humanarum terminum persequi et eruere arduum videbatur. Rursùs avaritia gloriæ et insatiabilis cupido famæ nihil invium, nihil remotum videre sinebat. Et interdùm dubitabat an Macedones, tot emensi spatia terrarum, in acie et in castris senes facti, per objecta flumina, per tot naturæ obstantes difficultates secuturi essent. Abundantes onustosque prædâ, magìs partâ frui velle, quàm acquirendâ fatigari. Non idem sibi et militibus animi esse: se, totius orbis imperium mente complexum adhùc in operum suorum primordio stare; militem labore defatigatum, proximum quemque fructum, finito tandem periculo, expetere.

VI. Vicit ergò cupido rationem, et ad concionem vocatis militibus, ad hunc maximè modum disseruit: « Non ignoro, milites, multa quæ terrere vos possent, « ab incolis Indiæ per hos dies de industriâ esse jactata; « sed non est improvisa vobis mentientium vanitas. Sic « Ciliciæ fauces, sic Mesopotamiæ campos, sic Tigrim « et Euphratem, quorum alterum vado transivimus, « alterum ponte, terribilem fecerant Persæ. Nunquàm « ad liquidum fama perducitur; omnia illâ tradente, « majora sunt vero; nostra quoque gloria, cùm sit ex

« solido, plùs tamen habet nominis quàm operis. Modò
« quis belluas offerentes mœnium speciem, quis Hy-
« daspen amnem, quis cætera auditu majora quàm
« vero sustinere posse credebat? Olìm hercule fugisse-
« mus ex Asiâ, si nos fabulæ debellare potuissent. Cre-
« ditisne elephantorum greges majores esse quàm us-
« quàm armentorum sunt, cùm et rarum sit animal,
« nec facilè capiatur, multòque difficilius mitigetur?
« Atqui eadem vanitas copias peditum equitumque nu-
« meravit. Nam flumen quò latiùs fusum est, hoc pla-
« cidiùs stagnat; quippè angustis ripis coercita et in
« angustiorem alveum elisa, torrentes aquas invehunt;
« contrà spatio alvei segnior cursus est. Prætereà in
« ripâ omne periculum est, ubì applicantes navigia
« hostis exspectat. Ità quantumcumque flumen interve-
« nit, idem futurum discrimen est evadentium in ter-
« ram. Sed omnia ista vera esse fingamus: utrùmne
« vos magnitudo belluarum, an multitudo hostium
« terret? Quod pertinet ad elephantos, præsens habe-
« mus exemplum; in suos vehementiùs quàm in nos
« incurrerunt; tàm vasta corpora securibus falcibus-
« que mutilata sunt. Quid autem interest totidem sint,
« quot Porus habuit, an tria millia; cùm uno aut altero
« vulneratis, cæteros in fugam declinare videamus?
« Indè paucos quoque incommodè regunt; congregata
« verò tot millia ipsa se elident, ubì nec stare, nec fu-
« gere potuerint inhabiles vastorum corporum moles.
« Equidem sic animalia ista contempsi, ut, cùm habe-
« rem ipse, non opposuerim, satis gnarus plùs suis,
« quàm hostibus periculi inferre. At enim equitum pe-
« ditumque multitudo vos commovet! cum paucis enim
« pugnare soliti estis, et nunc primùm inconditam sus-
« tinebitis turbam. Testis adversùs multitudinem in-
« victi Macedonum roboris Granicus amnis, et Cilicia
« inundata cruore Persarum, et Arbela, cujus campi
« devictorum à nobis ossibus strati sunt. Serò hostium
« legiones numerare cœpistis, postquàm solitudinem
« in Asiâ vincendo fecistis: cùm per Hellespontum
« navigaremus, de paucitate nostrâ cogitandum fuit;
« nunc nos Scythæ sequuntur; Bactriana auxilia præstò
« sunt; Dahæ Sogdianique inter nos militant. Nec ta-

« men illi turbæ confido : vestras manus intueor, ves-
« tram virtutem rerum quas gesturus sum, vadem
« prædemque habeo : quandiù vobiscum in acie stabo,
« nec meos, nec hostium exercitus numeravero; vos
« modò animos mihi plenos alacritatis ac fiduciæ adhi-
« bete. Non in limine operum laborumque nostrorum,
« sed in exitu stamus, pervenimus ad solis ortum et
« Oceanum; nisi obstat ignavia, indè victores, perdo-
« mito fine terrarum, revertemur in patriam. Nolite,
« quod pigri agricolæ faciunt, maturos fructus per
« inertiam amittere è manibus. Majora sunt periculis
« præmia : dives eadem et imbellis est regio. Itaque
« non tàm ad gloriam vos duco, quàm ad prædam. Digni
« estis, qui opes quas illud mare littoribus invehit, re-
« feratis in patriam; digni, qui nihil inexpertum, nihil
« metu omissum relinquatis. Per ego vos gloriamque
« vestram, quâ humanum fastigium exceditis, perque
« et mea in vos, et in me vestra merita, quibus invicti
« contendimus, oro quæsoque, ne humanarum rerum
« terminos adeuntem alumnum commilitonemque ves-
« trum, ne dicam regem, deseratis. Cætera vobis im-
« peravi, hoc unum debiturus sum. Et is vos rogo, qui
« nihil unquàm vobis præcepi, quin primus periculis
« obtulerim; qui sæpè aciem clypeo meo texi. Ne in-
« fregeritis in manibus meis palmam, quâ Herculem
« Liberumque patrem, si invidia abfuerit, æquabo.
« Date hoc precibus meis, et tandem obstinatum silen-
« tium rumpite. Ubì est ille clamor alacritatis vestræ
« index? ubì ille meorum Macedonum vultus? Non ag-
« nosco vos, milites, nec agnosci videor à vobis : sur-
« das jamdudùm aures pulso : aversos animos et infrac-
« tos excitare conor. »

VII. Cùmque illi, in terram demissis capitibus, tacere perseverarent : « Nescio quid, inquit, imprudens in
« vos deliqui, quòd me ne intueri quidem vultis; in
« solitudine mihi videor esse; nemo respondet, nemo
« saltem negat. Quos alloquor? quid autem postulo?
« vestram gloriam et magnitudinem vindicamus. Ubi
« sunt illi, quorum certamen paulò antè vidi conten-
« dentium qui potissimùm vulnerati regis corpus exci-
« perent? desertus, destitutus sum, hostibus deditus.

« Sed solus quoque ire perseverabo : objicite me flu-
« minibus et belluis, et illis gentibus quarum nomina
« horretis : inveniam qui desertum à vobis sequantur.
« Scythæ Bactrianique erunt mecum; hostes paulò antè,
« nunc milites nostri. Mori præstat quàm precariò impe-
« ratorem esse : ite reduces domos; ite deserto rege
« ovantes. Ego hìc à vobis desperatæ victoriæ aut ho-
« nestæ morti locum inveniam. » Ne sic quidem ulli
militum vox exprimi potuit. Exspectabant ut duces
principesque ad regem perferrent, vulneribus et con-
tinuo labore militiæ fatigatos, non detrectare munia,
sed sustinere non posse. Cæterùm illi, metu attoniti,
in terram ora defixerant. Ergò primò fremitus suâ
sponte, deindè gemitus quoque oritur : paulatìmque
liberiùs dolor erigi cœpit, manantibus lacrymis; adeò
ut rex, irâ in misericordiam versâ, ne ipse quidem,
quanquàm cuperet, temperare oculis potuerit. Tandem
universâ concione effusiùs flente, Cœnus ausus est,
cunctantibus cæteris, propiùs tribunal accedere, sig-
nificans se loqui velle. Quem ut vidêre milites detrahen-
tem galeam capiti (ità enim reges alloqui mos est),
hortari cœperunt ut causam exercitûs ageret.

VIII. Tùm Cœnus : « Dii prohibeant, inquit, à nobis
« impias mentes; et profectò prohibent. Idem animus
« est tuis, qui fuit semper, ire quò jusseris, pugnare,
« periclitari, sanguine nostro commendare posteritati
« tuum nomen. Proindè, si perseveras, inermes quoque
« et nudi, et exsangues, utcumque tibi cordi est, se-
« quimur vel antecedimus. Sed si audire vis non fictas
« tuorum militum voces, verùm necessitate ultimâ ex-
« pressas, præbe, quæso, propitias aures imperium
« atque auspicium tuum constantissimè secutis, et, quo-
« cumque pergis secuturis. Vicisti, rex, magnitudine
« rerum, non hostes modò, sed etiam milites; quidquid
« mortalitas capere poterat, implevimus : emensis
« maria terrasque, meliùs nobis quàm incolis omnia
« nota sunt : penè in ultimo mundi fine consistimus. In
« alium orbem paras ire, et Indiam quæris Indis quo-
« que ignotam : inter feras serpentesque degentes eruere
« ex latebris et cubilibus suis expetis, ut plura quàm
« sol videt victoriâ lustres. Digna prorsùs cogitatio

« animo tuo, sed altior nostro : virtus enim tua semper
« in incremento erit; nostra vis in fine jàm est. Intuere
« corpora exsanguia, tot perfossa vulneribus, tot cica-
« tricibus putria. Jàm tela hebetia sunt : jàm arma de-
« ficiunt. Vestem Persicam induimus, quia domestica
« subvehi non potest : in externum degeneravimus cul-
« tum. Quotocuique lorica est? quis equum habet?
« jube quæri quàm multos servi ipsorum persecuti sint;
« quid cuique supersit ex prædâ. Omnium victores,
« omnium inopes sumus. Non luxuriâ laboramus, sed
« bello instrumenta belli consumpsimus. Hunc tu pul-
« cherrimum exercitum nudum objicies belluis, qua-
« rum, ut multitudinem augeant de industriâ barbari,
« magnum tamen esse numerum etiam ex mendacio in-
« telligo. Quòd si adhùc penetrare in Indiam certum
« est, regio à meridie minùs vasta est : quâ subactâ, li-
« cebit decurrere in illud mare, quod rebus humanis
« terminum voluit esse natura. Cur in circumitu petis
« gloriam, quæ ad manum posita est? Hic quoque oc-
« currit Oceanus : nisi mavis errare, pervenimus quò
« tua fortuna ducit. Hæc tecum, quàm sinè te cum his,
« loqui malui, non ut inirem circumstantis exercitûs
« gratiam, sed ut vocem loquentium potiùs quàm ut ge-
« mitum murmurantium audires. »

IX. Ut finem orationi Cœnus imposuit, clamor undiquè cum ploratu oritur, regem, patrem, dominum, confusis appellantium vocibus. Jàmque et alii duces, præcipuèque seniores, queis ob ætatem et excusatio honestior erat, et auctoritas major, eadem precabantur. Ille nec castigare obstinatos, nec mitigare poterat iratos : itaque inops consilii desiluit è tribunali, claudique regiam jussit, omnibus, præter assuetos, adire prohibitis. Biduum iræ datum est; tertio die processit, erigique duodecim aras ex quadrato saxo, monumentum expeditionis suæ; munimenta quoque castrorum jussit extendi; cubiliaque amplioris formæ quàm pro corporum habitu, relinqui, ut speciem omnium augeret, posteritati fallax miraculum præparans. Hinc repetens quæ emensus erat, ad flumen Acesinem locat castra. Ibi fortè Cœnus morbo exstinctus est : cujus marte ingemuit rex quidem, adjecit tamen, propter

paucos dies longam orationem eum exorsum, tanquàm solus Macedoniam visurus esset. Jàm in aquâ classis, quam ædificari jusserat, stabat. Inter hæc Memnon ex Thraciâ in supplementum equitum sex millia, præter eos, ab Harpalo peditum septem millia adduxerat; armaque viginti quinque millia auro et argento cælata pertulerat, queis distributis, vetera cremari jussit. Mille navigiis aditurus Oceanum, discordes et vetera odia retractantes Porum et Taxilem, Indiæ reges, firmatâ per affinitatem gratiâ, reliquit in suis regnis, summo in ædificandâ classe amborum studio usus. Oppida quoque duo condidit, quorum alterum Nicæam appellavit, Alterum *Bucephalon*, equi, quem amiserat, memoriæ ac nomini dedicans urbem. Elephantis deindè et impedimentis terrâ sequi jussis, secundo amne defluxit, quadraginta fermè stadia singulis diebus procedens, ut opportunis locis exponi subindè copiæ possent.

X. Perventum erat in regionem in quâ Hydaspes amnis Acesini committitur : hinc decurrit in fines Sobiorum. Hi de exercitu Herculis majores suos commemorant, ægros relictos esse; cepisse sedem quam ipsi obtinebant. Pelles ferarum pro veste, clavæ pro telo erant; multaque etiam, cùm Græci mores exolevissent, stirpis ostendebant vestigia. Hinc exscensione factâ, ducenta et quinquaginta stadia processit; depopulatusque regionem, oppidum caput ejus coronâ cepit. Quadraginta peditum millia alia gens in ripâ fluminum opposuerat; quam, amne superato, in fugam compulit, inclusosque mœnibus expugnat; puberes interfecti sunt, cæteri venierunt. Alteram deindè urbem expugnare adortus, magnâque vi defendentium pulsus, multos Macedonum amisit. Sed cùm in obsidione perseverâsset, oppidani, desperatâ salute, ignem subjecêre tectis, se quoque ac liberos conjugesque incendio cremant. Quod cùm ipsi augerent, hostes exstinguerent, nova forma pugnæ erat; delebant incolæ urbem; hostes defendebant; adeò etiam naturæ jura bellum in contrarium mutat. Arx erat oppidi intacta, in quâ præsidium reliquit : ipse navigio circumvectus est arcem : quippè tria flumina totâ Indiâ, præ-

ter Gangem, maxima munimenta arcis applicant undas. A septentrione Indus alluit; à meridie Acesines Hydaspi confunditur.

XI. Cæterùm, amnium coitus maritimis similes fluctus movent; multoque ac turbido limo, quod aquarum concursu subindè turbatur, iter quà meant navigia, in tenuem alveum cogitur. Itaque cùm crebri fluctus se inveherent, et navium hinc proras, hinc latera pulsarent, subducere nautæ cœperunt : sed ministeria eorum hinc metu, hinc prærapidâ celeritate fluminum occupantur. In oculis omnium duo majora navigia submersa sunt : leviora, cùm et ipsa nequirent regi, in ripam tamen innoxia expulsa sunt. Ipse rex in rapidissimos vortices incidit : quibus intorta navis, obliqua et gubernaculi impatiens agebatur. Jàm vestem detraxerat corpori, projecturus semet in flumen : amicique ut exciperent eum haud procùl nabant, apparebatque anceps periculum tàm nataturi, quàm navigare perseverantis. Ergò ingenti certamine concitant remos; quantaque vis humana esse poterat, admota est, ut fluctus, qui se invehebant, everberarentur. Findi crederes undas, et retrò gurgites cedere : quibus tandem navis erepta, non tamen ripæ applicatur, sed in proximum vadum illiditur. Cum amne bellum fuisse crederes. Ergò aris pro numero fluminum positis, sacrificioque facto, triginta stadia processit.

XII. Indè ventum est in regionem Oxydracarum Mallorumque, quos aliàs bellare inter se solitos, tunc periculi societas junxerat. Nonaginta millia juniorum peditum in armis erant; præter hos, equitum decem millia, nongentæque quadrigæ. At Macedones, qui omni discrimine jàm defunctos esse crediderant, postquàm integrum bellum cum ferocissimis Indiæ gentibus superesse cognoverunt, improviso metu territi, rursùs seditiosis vocibus regem increpare cœperunt. Gangem amnem, et quæ ultrà essent, coactos transmittere, non tamen finisse, sed mutâsse bellum. Indomitis gentibus se objectos, ut sanguine suo aperirent ei Oceanum. Trahi extrà sidera et solem; cogique adire, quæ mortalium oculis natura subduxerit. Novis identidem armis novos hostes existere. Quos ut omnes fundant fu-

gentque; quod præmium ipsos manere? caliginem ac tenebras, et pepetuam noctem profundo incubantem; repletum immanium belluarum gregibus fretum; immobiles undas in quibus emoriens natura defecerit. Rex non suâ, sed militum sollicitudine anxius, concione advocatâ, docet imbelles esse, quos metuant: nihil deindè præter has gentes obstare quominùs, terrarum spatia emensi, ad finem simùl mundi laborumque perveniant. Cessisse illis metuentibus Gangem, et multitudinem nationum quæ ultrà amnem essent; declinâsse iter eò, ubi par gloria minus periculum esset: Jàm prospicere se Oceanum, jàm perflare ad ipsos auram maris; ne inviderent sibi laudem quam peteret, Herculi et Liberi patris terminos transituros illos: regi suo, parvo impendio, immortalitatem famæ daturos; paterentur se ex Indiâ redire, non fugere.

XIII. Omnis multitudo, et maximè militaris, mobili impetu fertur: ità seditionis non remedia, quàm principia, majora sunt. Non aliàs tàm alacer clamor ab exercitu est redditus, jubentium duceret diis secundis, et æquaret gloriâ, quos æmularetur. Lætus his acclamationibus, ad hostes protinùs castra movit. Validissimæ Indorum gentes erant, et bellum impigrè parabant; ducemque ex natione Oxydracarum spectatæ virtutis elegerant: qui sub radicibus montis castra posuit, latèque ignes, ut speciem multitudinis augeret, ostendit; clamore quoque ac sui moris ululatu, identidem acquiescentes Macedones frustrà terrere conatus. Jàm lux apparebat, cùm rex, fiduciæ ac spei plenus alacres milites arma capere, et exire in aciem jubet. Sed, metune, an seditione obortâ inter ipsos, subitò profugerunt barbari: certè avios montes et impeditos occupaverunt: quorum agmen rex frustrà persecutus, impedimenta cepit.

XIV. Perventum deindè est ad oppidum Oxydracarum, in quod plerique confugerant, haud majore fiduciâ mœnium, quàm armorum. Jàm exercitum admovebat rex, cùm vates monere eum cœpit ut omitteret, aut certè differret obsidionem, vitæ ejus periculum ostendi. Rex Demophoonta (is namque vates erat) intuens: « Si quis, *inquit*, te arti tuæ inten-

« tum, et exta spectantem sic interpellet, non dubi-
« tem quin incommodus ac molestus videri tibi pos-
« sit. » Et cùm ille ità prorsùs futurum respondisset:
« Censesne, *inquit*, tantas res, non pecudum fibras,
« antè oculos habenti, ullum esse majus impedimen-
« tum quàm vatem superstitione captum ? » Nec diutiùs
quàm respondit moratus, admoveri jubet scalas,
cunctantibusque cæteris evadit in murum. Angusta
muri corona erat; non pinnæ, sicut alibi, fastigium
ejus distinxerant, sed perpetua lorica obducta, tran-
situm sepserat. Itaque rex hærebat magis quàm stabat
in margine, clypeo undiquè incidentia tela propul-
sans, nam undiquè eminùs ex turribus petebatur. Nec
subire milites poterant, quia supernè vi telorum obrue-
bantur. Tandem magnitudinem periculi pudor vicit;
quippè cernebant cunctatione suâ dedi hostibus re-
gem. Sed festinando morabantur auxilia; nam dùm
pro se quisque certat evadere, oneravêre scalas, queis
non sufficientibus devoluti, unicam spem regis fefelle-
runt: stabat enim in conspectu tanti exercitûs, velut in
solitudine destitutus.

XV. Jamque lævam, quâ clypeum ad ictus circum-
ferebat, lassaverat, clamantibus amicis, ut ad ipsos
desiliret; stabantque excepturi, cùm ille rem ausus
incredibilem atque inauditam, multòque magis ad fa-
mam temeritatis quàm gloriæ, insignem. Namque in
urbem hostium plenam, præcipiti saltu semetipse im-
misit, cùm vix sperare posset dimicantem certè, et
non inultum esse moriturum; quippè antequàm as-
surgeret, opprimi poterat, et capi vivus. Sed fortè ità
libraverat corpus, ut se pedibus exciperet: itaque
stans init pugnam, et ne circumiri posset, fortuna
providerat. Vetusta arbor, haud procùl muro, ramos
multâ fronde vestitos, velut de industriâ regem prote-
gentes, objecerat; hujus spatioso stipiti corpus, ne
circumiri posset, applicuit, clypeo tela quæ ex ad-
verso ingerebantur, excipiens. Nam cùm unum procùl
tot manus peterent, nemo tamen audebat propiùs ac-
cedere: missilia ramis plura quàm clypeo incidebant.
Pugnabat pro rege primùm celebrati nominis fama;
deindè desperatio, magnum ad honestè moriendum

incitamentum. Sed cùm subindè hostis afflueret, jàm ingentem vim telorum exceperat clypeo, jàm galeam saxa perfregerant, jàm continuo labore gravia genua succiderant. Itaque contemptìm et incautè qui proximi steterant, incurrerunt: è quibus duos gladio ità excepit, ut antè ipsum exanimes procumberent, nec cuiquam deindè propiùs incessendi eum animus fuit: procùl jacula sagittasque mittebant.

XVI. Ille ad omnes ictus expositus, ægrè jàm exceptum poplitibus corpus tuebatur, donec Indus duorum cubitorum sagittam (namque Indis, ut anteà diximus, hujus magnitudinis sagittæ erant) ità excussit, ut per thoracem, paulùm super latus dextrum, infigeretur. Quo vulnere afflictus, magnâ vi sanguinis emicante, remisit arma moribundo similis, adeòque resolutus, ut ne ad vellendum quidem telum sufficeret dextra. Itaque ad exspoliandum corpus, qui vulneraverat, alacer gaudio accurrit; quem ut injicere corpori suo manus sensit, credo, ultimi dedecoris indignitate commotus, linquentem revocavit animum, et nudum hostis latus subjecto mucrone hausit. Jacebant circà regem tria corpora procùl stupentibus cæteris. Ille, ut antequàm ultimus spiritus deficeret, dimicans jàm exstingueretur, clypeo se allevare conatus est: et postquàm ad connitendum nihil supererat virium, dextrâ impendentes ramos complexus, tentabat assurgere. Sed ne sic quidem potens corporis, rursùs in genua procumbit, manu provocans hostes, si quis congredi auderet.

XVII. Tandem Peucestes per aliam oppidi partem, deturbatis propugnatoribus, muri vestigia persequens, regi supervenit. Quo conspecto, Alexander jàm non vitæ suæ, sed mortis solatium supervenisse ratus, clypeo fatigatum corpus excepit. Subit indè Timæus, et paulò pòst Leonatus: huic Aristonus supervenit. Indi quoque, cùm intrà mœnia regem esse comperissent, omissis cæteris, illùc concurrerunt, urgebantque protegentes: ex quibus Timæus multis adverso corpore vulneribus acceptis, egregiàque editâ pugnâ, cecidit. Peucestes quoque tribus jaculis confossus, non se tamen scuto, sed regem tuebatur. Leonatus dùm avidè

ruentes barbaros submovet, cervice graviter ictâ, semianimis procubuit antè regis pedes. Jàm et Peucestes, vulneribus fatigatus, submiserat clypeum : in Aristono spes ultima hærebat : hic quoque graviter saucius tantam vim hostium ultrà sustinere non poterat. Inter hæc, ad Macedones regem cecidisse fama perlata est. Terruisset alios, quod illos incitavit : namque periculi omnis immemores, dolabris perfregêre murum ; et quà moliti erant aditum, irrupêre in urbem, Indosque plures fugientes quàm congredi ausos ceciderunt. Non senibus, non feminis, non infantibus parcitur : quisquis occurrerat, ab illo vulneratum regem esse credebant ; tandemque internecione hostium justæ iræ parentatum est. Ptolemæum, qui posteà regnavit, huic pugnæ adfuisse auctor est Clitarchus et Timagenes. Sed ipse, scilicet gloriæ suæ non refragatus, abfuisse se missum in expeditionem, memoriæ tradidit. Tanta componentium vetusta rerum monumenta, vel securitas, vel, par huic vitium, credulitas fuit !

XVIII. Rege in tabernaculum relato, medici lignum hastæ corpori infixum, ità ne spiculum moveretur, abscindunt. Corpore deindè nudato, animadvertunt hamos inesse telo, nec aliter id sine pernicie corporis, extrahi posse, quàm ut secando vulnus augerent. Cæterùm, ne secantes profluvium sanguinis occuparet verebantur ; quippè ingens telum adactum erat, et penetrâsse in visc[illegible] videbatur. Critobulus, inter medicos artis eximiæ, [illegible]d in tanto periculo territus, manus admovere metuebat, ne in ipsius caput parùm prosperæ curationis recideret eventus. Lacrymantem eum ac metuentem, et sollicitudine propemodum exsanguem rex conspexerat. « Quid, *inquit*, quodve « tempus exspectas ? et non quamprimùm hoc do- « lore me saltem moriturum liberas ? An times ne « reus sis, cùm insanabile vulnus acceperim ? » At Critobulus tandem, vel finito, vel dissimulato metu, hortari eum cœpit « ut se continendum præberet, dùm « spiculum evelleret, etiam levem corporis motum « noxium fore. » Rex, cùm affirmâsset nihil opus esse iis qui semet continerent, sicut præceptum erat, sine motu præbuit corpus. Igitur patefacto latiùs vulnere

et spiculo evulso, ingens vis sanguinis manare cœpit, linquique animo rex, et caligine oculis effusâ, veluti moribundus extendi. Cùmque profluvium medicamentis frustrà inhiberent, clamor simùl atque ploratus amicorum oritur regem exspirâsse credentium, tandem constitit sanguis, paulatìmque animum recepit, et circumstantes cœpit agnoscere. Toto eo die, ac nocte quæ secuta est, armatus exercitus regiam obsedit, confessus omnes unius spiritu vivere, nec priùs recesserunt, quàm compertum est somno paulisper acquiescere: hinc certiorem spem salutis ejus in castra retulerunt.

XIX. Rex, septem diebus curato vulnere, necdùm obductâ cicatrice, cùm audîsset convaluisse apud barbaros famam mortis suæ, duobus navigiis junctis, statui in medium undiquè conspicuum tabernaculum jussit, ex quo se ostenderet periisse credentibus. Conspectusque ab incolis, spem hostium falso nuntio conceptam inhibuit. Secundo deindè amne defluxit, aliquantùm intervalli à cæterâ classe præcipiens, ne quies corpori invalido adhùc necessaria pulsu remorum impediretur. Quarto, postquàm navigare cœperat, die, pervenit in regionem, desertam quidem ab incolis, sed frumento et pecoribus abundantem. Placuit iis locus et ad suam et ad militum requiem. Mos erat principibus amicorum et custodibus corporis excubare antè prætorium, quoties regi adversa valetudo incidisset. Hòc tùm more quoque servato, universi cubiculum ejus intrant. Ille sollicitus ne quid novi afferrent, quia simùl venerant, percontatur nùm hostium recens nuntiaretur adventus?

XX. At Craterus, cui mandatum erat ut amicorum preces perferret ad eum: « Credisne, inquit, adventu « magìs hostium, ut jàm in vallo consisterent, quàm « curâ salutis tuæ, ut nunc est tibi vilis, nos esse sol- « licitos? Quantalibet vis omnium gentium conspiret « in nos, impleat armis virisque totum orbem, classi- « bus maria consternat, inusitatas belluas inducat; tu « nos præstabis invictos. Sed quis deorum hoc Mace- « doniæ columen ac sidus diuturnum fore polliceri po- « test, cùm tam avidè manifestis periculis offeras cor-

« pus, oblitus tot civium animas trahere te in casum ?
« Quis enim tibi superstes aut optat esse, aut potest?
« Eò pervenimus, auspicium atque imperium secuti
« tuum, undè, nisi te reduce, nulli ad penates suos
« iter est. Qui si adhùc de Persidis regno cum Dario
« dimicares, etsi nemo vellet, tamen ne admirari qui-
« dem posset, tàm promptæ esse te ad omne discrimen
« audaciæ : nam ubi paria sunt periculum ac præmium,
« et secundis rebus amplior fructus est, et adversis
« solatium majus rebus. Tuo verò capite ignobilem vi-
« cum emi quis ferat, non tuorum modò militum, sed
« ullius etiam gentis barbaræ civis, qui tuam magni-
« tudinem novit ? Horret animus cogitatione rei quam
« paulò ante vidimus. Eloqui timeo, invicti corporis
« spoliis inertissimos manus fuisse injecturos, nisi te
« interceptum misericors in nos fortuna servâsset. To-
« tidem proditores, totidem desertores sumus, quot te
« non potuimus persequi. Universos licet milites igno-
« minià notes, nemo recusabit luere id, quod ne ad-
« mitteret præstare non potuit. Patere nos, quæso, alio
« modo esse viles tibi. Quocùmque jusseris, ibimus;
« obscura bella et ignobiles pugnas nobis deposcimus :
« temetipsum ad ea serva pericula, quæ magnitudinem
« tuam capiunt. Citò gloria obsolescit in sordidis hos-
« tibus ; nec quidquam indignius est quàm consumi
« eam, ubi non possit ostendi. » Eadem ferè Ptolemæus,
et similia iis cæteri. Jàmque confusis vocibus flentes eum
orabant, ut tandem exsatiatæ laudi modum faceret, ac
saluti suæ, id est, publicæ, parceret.

XXI. Grata erat regi pietas amicorum : itaque sin-
gulos familiariùs amplexus considere jubet, altiùsque
sermone repetito : « Vobis quidem, inquit, ô fidissimi
« piissimique civium atque amicorum, grates ago ha-
« beoque, non solùm eo nomine, quòd hodiè salutem
« meam vestræ præponitis, sed quòd à primordiis belli
« nullum ergà me benevolentiæ pignus atque indicium
« omisistis : adeò ut confitendum sit nunquàm mihi vi-
« tam meam fuisse tàm caram quàm esse cœpit, ut vo-
« bis diù frui possim. Cæterùm non eadem est cogitatio
« eorum qui pro me mori optant, et mea, qui quidem
« hanc benevolentiam vestram virtute meruisse me ju-

7*

« dico. Vos enim diuturnum fructum ex me, forsitan
« etiam perpetuum percipere cupitis ; ego me metior
« non ætatis spatio, sed gloriæ. Licuit paternis opibus
« contento intrà Macedoniæ terminos per otium cor-
« poris exspectare obscuram et ignobilem senectutem.
« Quanquàm ne pigri quidem sibi fata disponunt, sed
« unicum bonum diuturnam vitam æstimantes sæpè
« acerba mors occupat. Verùm ego, qui non annos
« meos, sed victorias numero, si munera fortunæ benè
« computo, diù vixi. Orsus à Macedoniâ imperium,
« Græciam teneo : Thraciam et Illyrios subegi : Tri-
« ballis Medisque imperito : Asiam quâ Hellesponto,
« quâ Rubro mari alluitur, possideo. Jàmque haud
« procùl absum à fine mundi, quem egressus, aliam
« naturam, alium orbem aperire mihi statui. Ex Asiâ in
« Europæ terminos momento unius horæ transivi. Vic-
« tor utriusque regionis post nonum regni mei, pòst
« vigesimum atque octavum ætatis annum, videorne
« vobis in excolendâ gloriâ, cui me uni devovi, posse
« cessare ? Ego verò non deero, et ubicumque pugna-
« bo, in theatro terrarum orbis esse me credam ; dabo
« nobilitatem ignobilibus locis ; aperiam cunctis gen-
« tibus terras, quas natura longè submoverat. In his
« operibus exstingui me, si fors ità feret, pulchrum est ;
« eâ stirpe sum genitus, ut multam famam priùs quàm
« longam vitam debeam optare. Obsecro vos, cogitate
« nos pervenisse in terras, quibus feminæ ob virtutem
« celeberrimum nomen est. Quas urbes Semiramis con-
« didit ! quas gentes redegit in potestatem ! quanta opera
« molita est ! Nondùm feminam æquavimus gloriâ, et jàm
« nos laudis satietas cepit ? Dii faveant, majora adhùc res-
« tant. Sed ità nostra erunt, quæ nondùm attigimus, si
« nihil parvum duxerimus in quo magnæ gloriæ locus est.
« Vos modò me ab intestinâ fraude et domesticorum insi-
« diis præstate securum ; belli Martisque discrimen im-
« pavidus subibo. Philippus in acie tutior quàm in theatro
« fuit ; hostium manus sæpè vitavit, suorum effugere non
« valuit. Aliorum quoque regum exitus si reputaveri-
« tis, plures à suis, quam ab hoste, interemptos numera-
« bitis. Cæterùm, quoniam olim rei agitatæ in animo
« meo nunc promendæ occasio oblata est, mihi maxi-

« mus laborum atque operum meorum erit fructus, si « Olympias mater immortalitati consecretur, quando- « cumque excesserit vitâ. Hoc si licuerit, ipse præs- « tabo; si me præceperit fatum, vos mandâsse memen- « tote. » Ac tùm quidem amicos dimisit; cæterùm per complures dies ibi stativa habuit.

XXII. Hæc dùm in Indiâ geruntur, Græci milites nuper in colonias à rege deducti circà Bactra, ortâ inter ipsos seditione, defecerant, non tàm Alexandro infensi, quàm metu supplicii: quippè occisis quibusdam popularium, qui validiores erant, arma spectare cœperant; et Bactrianâ arce, quæ casu negligentiùs asservata erat, occupatâ, barbaros quoque in societatem defectionis impulerant. Athenodorus erat princeps eorum qui regis quoque nomen assumpserat, non tàm imperii cupidine, quàm in patriam revertendi cum iis qui auctoritatem ipsius sequebantur. Huic Bicon quidam, nationis ejusdem, sed ob æmulationem infestus, comparavit insidias, invitatumque ad epulas, per Boxum quemdam Macerianum in convivio occidit. Postero die, concione advocatâ, Bicon ultrò insidiatum sibi Athenodorum plerisque persuaserat, sed aliis suspecta fraus erat Biconis; et paulatìm in plures cæpit manare suspicio. Itaque Græci milites arma capiunt, occisuri Biconem, si daretur occasio: cæterùm principes eorum iram multitudinis mitigaverunt. Præter spem suam Bicon præsenti periculo ereptus, paulò pòst insidiatus auctoribus salutis suæ est: cujus dolo cognito, et ipsum comprehenderunt, et Boxum. Cæterùm Boxum protinùs placuit interfici, Biconem etiam per cruciatum necari. Jàmque corpori tormenta admovebantur, cùm Græci milites, incertum ob quam causam, lymphatis similes ad arma discurrunt. Quorum fremitu exaudito, qui torquere Biconem jussi erant, omisêre, veriti ne id facere tumultuantium vociferatione prohiberentur. Ille, sicut nudatus erat, pervenit ad Græcos; et miserabilis facies supplicio destinati in diversum animos repentè mutavit; dimittique eum jusserunt. Hoc modo pœnâ bis liberatus, cum cæteris qui colonias à rege attributas reliquerunt,

revertit in patriam. Hæc circà Bactra et Scytharum terminos gesta.

XXIII. Interim regem duarum gentium, de quibus antè dictum est, centum legati adeunt. Omnes curru vehebantur, eximià magnitudine corporum, decoro habitu : lineæ vestes intextæ auro, purpurâque distinctæ : ei se dedêre ipsos, urbes agrosque referebant : per tot ætates inviolatam libertatem illius primum fidei ditionique permissuros. Deos sibi deditionis auctores, non metum : quippè intactis viribus jugum excipere. Rex, concilio habito, deditos in fidem accepit, stipendio quod Arachosiis utraque natio pensitabat, imposito, prætereà duo millia et quingentos equites imperat ; et omnia obedienter à barbaris facta. Invitatis deindè ad epulas legatis gentium regulisque, exornari convivium jussit. Centum aurei lecti modicis intervallis positi erant ; lectis circumdederat aulæa, purpurâ auroque fulgentia, quidquid aut apud Persas vetere luxu, aut apud Macedones novâ immutatione corruptum erat, confusis utriusque gentis vitiis, in illo convivio ostendens. Intererat epulis Dioxippus Atheniensis pugil nobilis, et ob eximiam virtutem virium jàm regi pernotus et gratus. Invidi malignique increpabant per seria et ludum, saginati corporis sequi inutilem belluam, cùm ipsi prælium inirent, oleo madentem præparare ventrem epulis. Eadem igitur in convivio Horratas Macedo jàm temulentus exprobrare ei cœpit et postulare ut, si vir esset, postero die secum ferro decerneret ; regem tandem vel de suâ temeritate, vel de illius ignaviâ judicaturum. Et à Dioxippo contemptim militarem eludente ferociam accepta conditio est.

XXIV. Ac postero die rex, cùm etiam acriùs certamen exposcerent, quia deterrere non poterat, destinata exsequi passus est. Ingens hìc militum, inter quos erant Græci qui Dioxippo studebant, convenerat multitudo. Macedo justa arma sumpserat, æreum clypeum, hastam, quam *sarissam* vocant, lævâ tenens, dextrâ lanceam ; gladioque cinctus, velut cum pluribus simùl dimicaturus. Dioxippus oleo nitens et coronatus,

lævâ puniceum amiculum, dextrâ validum nodosumque stipitem præferebat. Ea ipsa res omnium animos exspectatione suspenderat : quippè armato congredi nudum dementia, non temeritas, videbatur. Igitur Macedo haud dubius eminùs interfici posse, lanceam emisit ; quam Dioxippus cùm exiguâ corporis declinatione vitâsset, antequàm ille hastam transferret in dextram, assiluit, et stipite mediam eam fregit. Amisso utroque telo, Macedo gladium cœperat stringere : quem occupatum complexu, pedibus repente subductis, Dioxippus arietavit in terram ; ereptoque gladio, pedem super cervicem jacentis imposuit, stipitem intentans, elisurusque eo victum, ni prohibitus esset à rege. Tristis spectaculi eventus non Macèdonibus modò, sed etiam Alexandro fuit, maximè quia barbari adfuerant : quippè celebratam Macedonum fortitudinem ad ludibrium incidisse verebatur. Hinc ad criminationem invidorum adapertæ sunt aures regis : et pòst paucos dies inter epulas aureum poculum ex composito subducitur ; ministrique, quasi amisissent quod amoverant, regem adeunt. Sæpè minùs est constantiæ in robore quàm in culpâ : conjectum oculorum quibus ut fur destinabatur, Dioxippus ferre non potuit ; cùm excessisset convivio, litteris conscriptis, quæ regi redderentur, ferro se interemit. Graviter mortem ejus tulit rex, existimans indignationis esse, non pœnitentiæ testem, utique postquàm falsò insimulatum eum, nimium invidorum gaudium ostendit.

XXV. Indorum legati dimissi domos, paucis pòst diebus cum donis revertuntur. Trecenti erant currus, quos quadrijugi equi ducebant ; lineæ vestis aliquantùm, mille scuta Indica, et ferri candidi talenta centum ; leonesque raræ magnitudinis et tigres, utrumque animal ad mansuetudinem domitum : lacertarum quoque ingentium pelles, et dorsa testudinum. Cratero deindè imperat rex, haud procùl amne, per quem erat ipse navigaturus, copias duceret : eos autem qui comitari eum solebant, imponit in naves, et in fines Mallorum secundo amne devehitur. Indè Sabracas adiit, validam Indiæ gentem, quæ populi non regum imperio regebatur. Saxaginta millia peditum habebant,

equitum sex millia : has copias currus quingenti sequebantur : tres duces spectatos virtute bellicâ elegerant. At qui in agris erant, proximi flumini (frequentes autem vicos, maximè in ripâ habebant) ut vidêre totum amnem, quà prospici poterat, navigiis constratum, et tot militum arma fulgentia, territi novâ facie, deorum exercitum, et alium Liberum patrem, celebre in illis gentibus nomen, adventare credebant. Hinc militum clamor, hinc remorum pulsus, variæque nautarum voces hortantium pavidas aures impleverant. Ergò universi ad eos qui in armis erant, currunt, furere clamitantes, cum diis prælium inituros : navigia non posse numerari, quæ invictos veherent : tantùmque in exercitum suorum intulêre terroris, ut legatos mitterent gentem dedituros.

XXVI. His in fidem acceptis, ad alias deindè gentes quarto die pervenit. Nihilò plùs animi his fuit quàm cæteris fuerat. Itaque, oppido ibi condito, quod *Alexandriam* appellari jusserat, fines eorum qui *Musicani* appellantur, intravit. Hic de Teriolte satrape, quem Peropamisadis præfecerat, iisdem arguentibus, cognovit ; multaque avarè hac superbè fecisse convictum interfici jussit. Oxathres, prætor Bactrianorum, non absolutus modò, sed etiam jure amplioris imperii donatus est finibus. Musicanis deindè in ditionem redactis, urbi eorum præsidium imposuit. Indè in Præstes, et ipsam Indiæ gentem, perventum est. Oxycanus rex erat, qui se munitæ urbi cum magnâ manu popularium incluserat. Hanc Alexander tertio die quàm cœperat obsidere, expugnavit. Et Oxycanus cùm in arcem confugisset, legatos de conditione deditionis misit ad regem ; sed antequàm adirent eum, duæ turres cum ingenti fragore prociderant, per quarum ruinas Macedones evasêre in arcem ; quâ captâ, Oxycanus cum paucis repugnans occiditur. Dirutâ igitur arce, et omnibus captivis venundatis, Sabi regis fines ingressus est ; multisque oppidis in fidem acceptis, validissimam gentis urbem cuniculo cepit. Barbaris simile monstri visum est, rudibus militarium operum : quippè in mediâ fermè urbe è terrâ existebant, nullo suffossi specûs antè vestigio facto. Octoginta millia Indorum

in eâ regione cæsa Clitarchus est auctor, multosque captivos sub coronâ venisse.

XXVII. Rursùs Musicani defecerant; ad quos opprimendos missus est Python, qui captum principem gentis, eumdemque defectionis auctorem, adduxit ad regem: quo Alexander in crucem sublato, rursùs amnem, in quo classem exspectare se jusserat, repetit. Quarto deindè die, secundo amne pervenit ad oppidum, quâ iter in regnum erat Sabi. Nuper se ille dediderat; sed oppidani detrectabant imperium, et clauserant portas. Quorum paucitate contemptâ, rex quingentos Agrianos mœnia subire jusserat, et sensim recedentes elicere extrâ muros hostem, secuturum profectò, si fugere eos crederet. Agriani, sicut imperatum erat, lacessito hoste, subitò terga vertunt, quos barbari effusè sequentes, in alios, inter quos ipse rex erat, incidunt. Renovato ergò prælio, ex tribus millibus barbarorum sexcenti cæsi sunt, mille capti, cæteri mœnibus urbis inclusi. Sed non, ut primâ specie læta victoria, ità eventu quoque fuit: quippè barbari veneno tinxerant gladios. Itaque saucii subindè exspirabant: nec causa tàm strenuæ mortis excogitari poterat à medicis, cum etiam leves plagæ insanabiles essent. Barbari autem speraverant incautum et temerarium regem excipi posse: et fortè, inter promptissimos dimicans, intactus evaserat.

XXVIII. Præcipuè Ptolemæus, lævo humero leviter quidem saucius, sed majore periculo quàm vulnere affectus, regis sollicitudinem in se converterat. Sanguine conjunctus erat; et quidam Philippo genitum esse credebant; certè pellice ejus hortum constabat. Idem corporis custos promptissimusque bellator: et pacis artibus quàm militiæ major et clarior, modico civilique cultu, liberalis imprimis, adituque facilis, nihil ex fastu regio assumpserat. Ob hæc regi an popularibus carior esset, dubitari poterat; tùm certè primùm expertus suorum animos, adeò ut fortunam, in quam posteà ascendit, in illo periculo Macedones ominati esse videantur. Quippè non levior illis Ptolemæi fuit cura quàm regi, qui, et prælio sollicitudine fatigatus, cùm Ptolemæo assideret, lectum in quo ipse ac-

quiesceret jussit inferri. In quem ut se recepit, protinùs altior insecutus est somnus. Ex quo excitatus, per quietem vidisse se exponit speciem draconis oblatam herbam ferentis ore, quam veneni remedium esse monstrâsset. Colorem quoque herbæ referebat, agniturum, si quis reperisset, affirmans : inventamque deindè (quippè à multis erat requisita) vulneri imposuit : protinùsque dolore finito, intrà breve spatium cicatrix quoque obducta est. Barbaros ut prima spes fefellerat, se ipsos urbemque dediderunt. Hinc in proximam gentem Pathalium perventum est. Rex erat Mœris, qui, urbe desertâ, in montes profugerat. Itaque Alexander oppido potitur, agrosque populatur. Magnæ indè prædæ actæ sunt pecorum armentorumque ; magna vis reperta frumenti. Ducibus deindè sumptis amnis peritis, defluxit ad insulam medio fermè alveo enatam.

XXIX. Ibi diutiùs subsistere coactus, quia duces socordiùs asservati profugerant, misit qui conquirerent alios ; nec repertis, pervicax cupido incessit visendi Oceanum, adeundique terminos mundi, ut, sine regionis peritis, flumini ignoto caput suum, totque fortissimorum virorum salutem permitteret. Navigabant ergò, omnium per quæ ferebantur ignari : quantùm indè abesset mare, quæ gentes colerent, quàm placidum amnis os, quàm patiens longarum navium esset, anceps et cæca æstimatio augurabatur. Unum erat temeritatis solatium, perpetua felicitas. Jàm quadringinta stadia processerant, cùm gubernatores agnoscere ipsos auram maris, et haud procùl videri sibi Oceanum abesse indicant regi. Lætos ille hortari nauticos cœpit, incumberent remis : Adesse finem laboris omnibus votis expetitum. Jàm nihil gloriæ deesse, nihil obstare virtuti ; sine ullo martis discrimine, sine sanguine, orbem terræ ab illis capi. Ne naturam quidem longiùs posse procedere ; brevi incognita, nisi immortalibus, esse visuros. Paucos tamen navigio emisit in ripam, qui agrestes vagos exciperent, è quibus certiora nosci posse sperabat. Illi scrutati omnia tuguria, tandem latentes reperêre. Qui interrogati quàm procùl abesset mare, responderunt : « Nullum ipsos mare,
« ne famâ quidem, accepisse ; cæterùm tertio die per-

« veniri posse ad aquam amaram, quæ corrumperet « dulcem. » Intellectum est mare destinari ab ignaris naturæ ejus. Itaque ingenti alacritate nautici remigant; et proximo quoque die, quo propiùs spes admovebatur crescebat ardor animorum. Tertio jàm die, mixtum flumini subibat mare, leni adhùc æstu confundente dispares undas. Tùm aliam insulam medio amni sitam evecti paulò lentiùs, quia cursus æstu reverberabatur, applicant classem, et ad commeatus petendos discurrunt, securi casûs ejus qui supervenit ignaris.

XXX. Tertia fermè hora erat, cùm statâ vice Oceanus exæstuans invehi cœpit, et retrò flumen urgere: quod primò coercitum, deindè vehementiùs pulsum, majore impetu adversum agebatur, quàm torrentia præcipiti alveo incurrunt. Ignota vulgo freti natura erat: monstraque et iræ deûm indicia cernere videbantur. Identidem intumescere mare, et in campos paulò antè siccos descendere superfusum. Jàmque levatis navigiis, et totâ classe dispersâ, qui expositi erant, undique ad naves trepidi et improviso malo attoniti recurrunt. Sed in tumultu festinatio quoque tarda est. Hi contis navigia appellabant; hi, dùm considerent, remos aptari prohibebant; quidam enavigare properantes, sed non exspectatis qui simùl esse debebant, clauda et inhabilia navigia languidè moliebantur; aliæ navium inconsultè ruentes omnes receperant; pariterque et multitudo et paucitas festinantes morabatur. Clamor hinc exspectare, hinc ire jubentium; dissonæque voces nusquàm idem ac unum tendentium, non oculorum modò usum, sed etiam aurium abstulerant. Ne in gubernatoribus quidem quidquam opis erat, quorum nec exaudiri vox à tumultuantibus poterat, nec imperium à territis incompositisque servari. Ergò collidi inter se naves, abstergerique invicem remi, et alii aliorum navigia urgere cœperunt. Crederes non unius exercitûs classem vehi, sed duorum navale inîsse certamen; incutiebantur puppibus proræ; premebantur à sequentibus, qui antecedentes turbaverant: jurgantium ira perveniebat etiam ad manus.

XXXI. Jàmque æstus totos circà flumen campos inundaverat, tumulis duntaxat eminentibus, velut

insulis parvis, in quos plerique trepidi, omissis navigiis, enare cœperunt. Dispersa classis partim in præaltâ aquâ stabat, quâ subsederant valles; partim in vado hærebat; utcumque inæquale terræ fastigium occupaverant undæ; cùm subitò novus, et pristino major, terror incutitur. Reciprocari cœpit mare, magno tractu aquis in suum fretum recurrentibus; reddebatque terras paulò antè profundo salo mersas. Igitur destituta navigia, alia præcipitantur in proras, alia in latera procumbunt. Strati erant campi sarcinis, armis, avulsarum tabularum remorumque fragmentis. Miles nec egredi in terram, nec in naves subsistere audebat, identidem præsentibus graviora quæ sequerentur exspectans. Vix quæ perpetiebantur videre ipsos credebant; in sicco naufragia, in amni mare. Nec finis malorum; quippè æstum paulò pòst mare relaturum, quo navigia allevarentur, ignari, famem et ultima sibimet ominabantur: belluæ quoque, fluctibus destitutæ, terribiles vagabantur. Jàmque nox appetebat; et regem quoque desperatio salutis ægritudine affecerat. Nos tamen invictum animum curæ obruunt, quin totâ nocte præsideret in speculis, equitesque præmitteret ad eos amnis, ut cùm mare rursùs exæstuare sensissent, procederent. Navigia quoque lacerata refici, et eversa fluctibus erigi jubet, paratosque esse et intentos, cùm rursùs mare terras inundâsset.

XXXII. Totâ eâ nocte inter vigilias adhortationesque consumptâ, celeriter et equites ingenti cursu refugère, et secutus est æstus, qui primò, aquis leni tractu subeuntibus, cœpit levare navigia; mox totis campis inundans etiam impulit classem; plaususque militum nauticorumque, insperatam salutem immodico celebrantium gaudio, littoribus ripisque resonabat. Undè tantùm redisset subitò mare, quò pridie refugisset, quænam esset ejusdem elementi natura, modò discors, modò imperio temporum obnoxia, mirabundi requirebant. Rex cùm ex eo quod acciderat conjectaret, pòst solis ortum statum tempus esse, mediâ nocte, ut æstum occuparet, cum paucis navigiis secundo amne defluxit: evectusque os ejus, quadringenta stadia processit in mare; tandem voti sui compos, præsidibusque maris

et locorum diis sacrificio facto, ad classem rediit. Hinc adversum flumen subiit classis, et altero die appulsa est haud procùl lacu salso, cujus ignota natura plerosque decepit temerè ingressos aquam; quippè scabies corpora invasit, et contagium morbi etiam in alios vulgatum est; oleum remedium fuit. Leonato deindè præmisso, ut puteos foderet quà terrestri itinere ducturus exercitum videbatur (quippè sicca erat regio), ipse cum copiis substitit, vernum tempus expectans. Interim urbes portusque condidit. Nearcho atque Onesicrito, nauticæ rei peritis, imperavit ut validissimas navium deducerent in Oceanum; progressique quoàd tutò possent, naturam maris noscerent; vel eodem amne, vel Euphrate subire eos posse, cùm reverti ad se vellent.

XXXIII. Jàmque mitigatâ hieme, et navibus quæ inutiles videbantur crematis, terrâ ducebat exercitum. Nonis castris in regionem Arabitarum; indè totidem diebus in Gedrosiorum regionem perventum est. Liber hic populus, consilio habito, dedidit se; nec quidquam deditis, præter commeatus, imperatumest. Quinto hinc die venit ad flumen; *Arabum* incolæ appellant: regio deserta et aquarum inops excipit, quam emensus, in Oritas transit. Ibì majorem exercitûs partem Hephæstioni tradidit, levem armaturam cum Ptolemæo Leonatoque partitus est. Tria simùl agmina populabantur Indos; magnæque prædæ actæ sunt; maritimos Ptolemæus, cæteros ipse rex, et ab aliâ parte Leonatus urebant. In hâc quoque regione urbem condidit, deductique sunt in eam Arachosii. Hinc pervenit ad maritimos Indos. Desertam vastamque regionem latè tenent, ac ne cum finitimis quidem ullo commercii jure miscentur. Ipsa solitudo naturâ quoque immitia efferavit ingenia; prominent ungues nunquàm recisi, comæ hirsutæ et intonsæ sunt. Tuguria conchis et cæteris purgamentis maris instruunt; ferarum pellibus tecti; piscibus sole duratis, et majorum quoque belluarum, quas fluctus ejicit, carne vescuntur. Consumptis igitur alimentis, Macedones primò inopiam, deindè ad ultimum famem sentire cœperunt, radices palmarum (namque sola ea arbor gignitur) ubique rimantes. Sed cùm hæc quoque

alimenta defecerant, jumenta cædere aggressi, ne equis quidem abstinebant; et cùm deessent quæ sarcinas veherent, spolia de hostibus, propter quæ ultima Orientis peragraverant, cremabant incendio.

XXXIV. Famem deindè pestilentia secuta est: quippè insalubrium ciborum novi succi, ad hoc itineris labor et ægritudo animi vulgaverant morbos, et nec manere sine clade, nec progredi poterant; manentes fames, progressos acrior pestilentia urgebat. Ergò strati erant campi penè pluribus semivivis quàm cadaveribus. Ac ne leviùs quidem ægri sequi poterant: quippè agmen raptìm agebatur, tantùm singulis ad spem salutis ipsos proficere credentibus, quantùm itineris festinando præriperent. Igitur qui defecerant, notos ignotosque, ut allevarentur orabant. Sed nec jumenta erant quibus excipi possent, et miles vix arma portabat; imminentisque etiam ipsis facies mali antè oculos erat. Ergò sæpiùs revocati, ne respicere quidem suos sustinebant, misericordiâ in formidinem versâ. Illi, relicti, deos testes, sacra communia, regisque implorabant opem: cùmque frustrà surdas aures fatigarent, in rabiem desperatione versi, parem suo exitum similesque ipsis amicos et contubernales precabantur. Rex, dolore simùl ac pudore anxius, quia causa tantæ cladis ipse esset, ad Phrataphernem, Parthorum satrapem, misit, qui juberet camelis cocta cibaria afferre; alios quoque finitimarum regionum præfectos certiores necessitatis suæ fecit. Nec cessatum est ab his. Itaque fame duntaxat vindicatus exercitus, tandem in Gedrosiæ fines perducitur. Omnium rerum sola fertilis regio est, in quâ stativa habuit, ut vexatos milites quiete firmaret. Hic Leonati litteras accipit, conflixisse ipsum cum octo millibus peditum et quingentis equitibus Oritarum, prospero eventu. A Cratero quoque nuntius venit, Orzinem et Zariaspem nobiles Persas, defectionem molientes, oppressos à se, in vinculis esse.

XXXV. Præposito igitur regioni Siburtio (namque Memnon præfectus ejus nuper interierat morbo) in Carmaniam ipse processit. Aspastes erat satrapes gentis; suspectus res novare voluisse, dùm in Indiâ rex esset. Quem occurrentem, dissimulatâ irâ, comiter allocu-

tus, dùm exploraret quæ delata erant, in eodem honore habuit. Cùm Indiæ præfecti, sicut imperatum erat, equorum jumentorumque jugalium vim ingentem ex omni, quæ sub imperio erat, regione misissent, quibus deerant impedimenta restituit. Arma quoque ad pristinum refecta sunt cultum; quippè haud procùl à Perside aberant, non pacatâ modò, sed etiam opulentâ. Igitur, ut dictum est, æmulatus patris Liberi non gloriam solùm quàm ex illis gentibus deportaverat, sed etiam famam (sive illud triumphus fuit ab eo primùm institutus, sive bacchantium lusus) statuit imitari, animo super humanum fastigium elato. Vicos per quos iter erat, floribus coronisque sterni jubet: liminibus ædium crateres vino repletos, et alia eximiæ magnitudinis vasa disponi: vehicula deindè constrata, ut plures capere milites possent, in tabernaculorum modum ornari, alia candidis velis, alia veste pretiosâ. Primi ibant amici et cohors regia, variis redimita floribus coronisque, alibi tibicinum cantus, alibi lyræ sonus audiebatur; item in vehiculis pro copiâ cujusque adornatis, commessabundus exercitus, armis, quæ maximè decora erant, circumpendentibus. Ipsum convivasque currus vehebat, crateris aureis, ejusdemque materiæ ingentibus poculis prægravis. Hoc modo per dies septem bacchabundum agmen incessit; parta præda, si quid victis, saltem adversùs comessantes, animi fuisset: mille meherculè viri, modò et sobrii, septem dierum crapulâ graves in suo triumpho capere potuerunt. Sed fortuna, quæ rebus famam pretiumque constituit, hìc quoque militiæ probrum vertit in gloriam (et præsens ætas et posteritas deindè mirata est, per gentes nondùm satis domitas incessisse temulentos), barbaris, quod temeritas erat, fiduciam esse credentibus. Hunc apparatum carnifex sequebatur: quippè satrapes Aspastes, de quo antè dictum est, interfici jussus est; adeò nec luxuriæ quidquam crudelitas, nec crudelitati luxuria obstat.

LIBER X.

BREVIARIUM CAPITUM.

Pœna præfectorum improborum. Nova Alexandri consilia. Supplicium Orsinis. — 2. Seditio in castris oritur, verbis milites Rex continet. — 3. Seditiosos castigat, et corporis custodiam Persis credit. — 4. Oratio militis cujusdam in vinculis. In regem conjuratio. — 5. Moribundi Regis dicta. Mors Sisygambis. Alexandri elogium. — 6. Concilium et disceptationes præfectorum de Alexandri successore. — 7. Suadente Meleagro, ab aliquot rex salutatur Aridæus : indè fons belli civilis. — 8. Primores ab insidiis Meleagri præcavent : Aridæus, pacis cupidus, tumultum sedare conatur : — 9. Perdiccas Meleagrum et trecentos circiter motûs auctores dolo opprimit. — 10. Divisio imperii inter præfectos, summa tamen Aridæo attribuitur. Magnifica Alexandri funera.

I. Iisdem ferè diebus Cleander et Sitalces, et cum Agathone Heracon superveniunt, qui Parmenionem jussu regis occiderant : quinque millia peditum cum equitibus mille. Sed et accusatores eos è provinciâ cui præfuerant sequebantur : nec tot facinora, quot admiserant, compensare poterant cædis perquàm gratæ regi ministerio. Quippè cùm omnia profana spoliâssent, ne sacris quidem abstinuerant. Invisum Macedonum nomen avaritia eorum ac lidido barbaris fecerat. Inter omnes tamen eminebat Cleandri furor, qui nobilem virginem constupratam, servo suo pellicem dederat. Plerique amicorum Alexandri non tàm criminum quæ palàm objiciebantur atrocitatem, quàm memoriam occisi per eos Parmenionis (quod tacitum prodesse reis apud regem poterat) intuebantur, læti recidisse iram

in iræ ministros, nec ullam potentiam scelere quæsitam cuiquam esse diuturnam. Rex cognitâ causâ pronuntiavit, ab accusatoribus unum, et id maximum, crimen esse præteritum, desperationem salutis suæ; nunquàm enim talia ausuros, qui ipsum ex Indiâ sospitem aut optâsset reverti, aut credidissent reversurum. Igitur hos quidem vinxit : sexcentos autem militum, qui sævitiæ eorum ministri fuerant, interfici jussit. Eodem die sumptum est supplicium de iis quoque, quos auctores defectionis Persarum Craterus adduxerat.

II. Haud multò pòst Nearchus et Onesicritus, quos longiùs in Oceanum procedere jusserat, superveniunt. Nuntiabant autem quædam audita, alia comperta; insulam ostio amnis subjectam auro abundare, inopem equorum esse : singulos equos ab iis qui ex continenti trajicere auderent, singulis talentis emi. Plenum esse belluarum mare : æstu secundo eas ferri magnarum navium corpora æquantes : Truci cantu deterritas sequi classem, cum magno æquoris strepitu, velut demersa navigia, subiisse aquas. Cætera incolis crediderant : inter quæ, rubrum mare non à colore undarum, ut plerique crederent, sed ab Erythrâ rege appellari : esse haud procùl à continenti insulam palmis frequentibus consitam, et in medio ferè nemore columnam eminere, Erythræ regis monumentum, litteris gentis ejus scriptam. Adjiciebant navigia quæ lixas mercatoresque vexissent, famam auri secutis gubernatoribus, in insulam esse transmissa, nec deindè ab his posteà visa. Rex cognoscendi plura cupidine accensus, rursùs eos terram legere jubet, donec ad Euphratem appellerent classem : indè adverso amne Babylonem subituros. Ipse animo infinita complexus, statuerat, omni ad Orientem maritimâ regione perdomitâ, et Syriâ petere Africam, Carthagini infensus. Indè Numidiæ solitudinibus peragratis, cursum Gades dirigere (ibi namque columnas Herculis esse fama vulgaverat.) Hispanias deindè, quas *Iberiam* Græci à flumine Ibero vocabant, adire, et prætervehi Alpes Italiæque oram, undè in Epirum brevis cursus est. Igitur Mesopotamiæ prætoribus imperavit, materiâ in Libano monte cæsâ devectâque ad urbem Syriæ Thapsacum, ingentium carinas

navium ponere ; septiremes omnes esse, deducique Babylonem. Cypriorum regibus imperatum ut æs stupamque et vela præberent. Hæc agenti Pori et Taxilis regum litteræ traduntur : Abisarem morbo, Philippum, præfectum ipsius, ex vulnere interiisse, oppressosque qui vulneràssent eum. Igitur Philippo substituit Eudæmonem : dux erat Thracum. Abisaris regnum filio ejus attribuit.

III. Ventum est deindè Pasagardas. Persica est gens, cujus Satrapes Orsines erat, nobilitate ac divitiis inter omnes barbaros eminens. Genus ducebat à Cyro, quondàm rege Persarum : opes et à majoribus traditas habebat, et ipse longâ imperii possessione cumulaverat. Is regi cum omnis generis donis, non ipsi modò ea, sed etiam amicis ejus daturus, occurrit. Equorum domiti greges sequebantur, currusque argento et auro adornati, pretiosa suppellex et nobiles gemmæ, aurea magni ponderis vasa vestesque purpureæ, et signati argenti talentûm quatuor millia. Cæterùm tanta benignitas barbaro causa mortis fuit. Nam cùm omnes amicos regis donis super ipsorum vota coluisset, Bagoæ spadoni, nullum honorem habuit, admonitusque à quibusdam quàm Alexandro cordi esset, respondit, amicos regis, non se mancipia colere. His auditis, spado potentiam flagitio et dedecore quæsitam in caput nobilissimi et insontis exercuit : namque gentis ejusdem levissimos falsis criminibus adstruxit, monitus tùm demùm ea deferre cùm ipse jussisset. Interìm quoties sine arbitris erat, credulas regis aures implebat, dissimulans causam iræ, quò gravior criminantis auctoritas esset. Nondùm suspectus erat Orsines, jàm tamen vilior : reus enim in secreto agebatur, latentis periculi ignarus.

IV. Jàm matura erant in perniciem innocentis mendacia ; et fatum, cujus inevitabilis sors est, appetebat. Fortè enim sepulcrum Cyri Alexander jussit aperiri, in quo erat conditum ejus corpus, cui dare volebat inferias. Auro argentoque repletum esse crediderat ; quippè ità famà Persæ vulgaverant, sed præter clypeum ejus putrem et arcus duos scythicos, et acinacem, nihil reperit. Cæterùm coronâ aureâ impositâ, amiculo

cui assueverat ipse solium in quo corpus jacebat velavit, miratus tanti nominis regem, tantis præditum opibus, haud pretiosiùs sepultum esse quàm si fuisset è plebe. Proximus erat lateri spado, qui regem intuens : « Quid mirum, *inquit*, est inania sepulcra esse regum, « cùm satraparum domus aurum indè egestum capere « non possint? Quod ad me attinet, ipse hoc bustum « anteà non videram; sed ex Dario ità accepi, tria « millia talentûm condita esse cum Cyro. Hinc illa be- « nignitas in te, ut, quod impunè habere non poterat « Orsines, donando etiam gratiam iniret. » Concitaverat jàm animam in iram; cùm ii quibus negotium idem dederat, superveniunt; hinc Bagoas, hinc ab eo subordinati, falsis criminibus occupant aures. Antequàm accusari se suspicaretur Orsines, in vincula traditus est. Non contentus supplicio insontis spado, ipse morituro manum injecit. Quem Orsines, intuens : « Audie- « ram, *inquit*, in Asiâ olim regnâsse feminas; hoc verò « novum est, regnare mancipium! » Hic fuit exitus nobilissimi Persarum, nec insontis modò, sed eximiæ quoque benignitatis in regem.

V. Eodem tempore Phradates regnum affectâsse suspectus, occiditur. Cœperat esse præceps ad repræsentanda supplicia, idem ad deteriora credenda. Scilicet res secundæ valent commutare naturam : et raro quisquam ergà bona sua satis cautus est. Idem enim, paulo antè, Lyncestem Alexandrum delatum à duobus indicibus, damnare non sustinuerat; humiliores quoque reos, contrà suam voluntatem, quia cæteris videbantur insontes, passus absolvi : hostibus victis regna reddiderat : ad ultimum à semetipso degeneravit, usque adeò, ut adversùs libidinem animi, arbitrio scorti, aliis regna daret, aliis adimeret vitam. Iisdem ferè diebus, litteras à Cœno accœpit de rebus in Europâ et Asiâ gestis, dùm ipse Indiam subigit. Zopyrio, Thraciæ præpositus, dùm expeditionem in Getas faceret, tempestatibus procellisque subitò cohortis, cum toto exercitu oppressus erat. Quâ cognitâ clade, Seuthes Odrysas populares suos ad deditionem compulerat. Amissâ propemodùm Thraciâ, ne Græcia quidem tumultibus inconcussa mansit. Nam Alexander, punitâ

satraparum quorumdam insolentiâ, quam, dùm in extremo orbe Indorum armis attinetur, per summa scelera atque flagitia in provinciales exercuerant, cæterorum metum intenderat : qui, in paribus delictis, idem admissorum præmium exspectantes, in mercenariorum militum fidem confugiebant, illorum manibus, si ad supplicium poscerentur, salutem suam tutaturi; aut pecuniâ, quanta poterat, coactâ, fugam inibant. Eâ re cognitâ, litteræ ad omnes Asiæ prætores missæ sunt, quibus inspectis, è vestigio omnes peregrinos milites, qui stipendia sub ipsis facerent, dimittere jubebantur. Erat inter eos Harpalus, quem Alexander, quòd ob ipsius amicitiam olim à Philippo ejectus solum vertisset, inter fidissimos habebat; et pòst Mazæi mortem satrapiâ Babyloniæ donaverat, thesaurorumque custodiæ præfecerat. Is igitur, cùm fiduciam, quam in propensissimâ regis gratiâ habere poterat, magnitudine flagitiorum consumpsisset, quinque talentorum millia ex gazâ regiâ rapit; conductâque sex millium mercenariorum manu, in Europam evadit. Jàm pridem enim luxu et libidinibus in præceps tractus, desperatâque apud regem veniâ, adversùs iram ipsius in alienis opibus subsidium circumspicere cœperat; et Athenienses, quorum non contemnendam potentiam et apud cæteros Græcos auctoritatem, tùm occultum in macedones odium nôrat, sedulò coluerat. Itaque spem suis faciebat Athenienses, adventu suo cognito, copiisque et pecuniis quas adduceret coràm inspectis, protinùs arma consiliaque sociaturos esse. Nam apud populum imperitum et mobilem, per homines improbos et avaritiâ venales, omnia se muneribus consecuturum existimabat.

VI. Igitur triginta navibus Sunium transmittunt. Promontorium est Atticæ terræ; undè portum urbis petere decreverant. His cognitis, rex Harpalo Atheniensibusque juxtà infestus, classem parari jubet, Athenas protinùs petiturus. Quod consilium dùm agitat, clàm litteræ ei redduntur, Harpalum intrâsse quidem Athenas; pecuniâ conciliâsse sibi principum animos : mox, concilio plebis habito, jussum urbe excedere ad Græcos milites pervenisse, à quibus non

receptum, et trucidatum à quodam viatore per insidias. His lætus, in Europam trajiciendi consilium omisit: sed exsules, præter eos qui civili sanguine aspersi erant, recipi ab omnibus Græcorum civitatibus queis pulsi erant, jussit. Et Græci, haud ausi imperium aspernari, quanquam solvendarum legum id principium esse censebant, bona quoque quæ exstarent restituêre damnatis. Soli Athenienses non suæ modò, sed etiam publicæ vindices libertatis, colluvionem hominum, quia ordinem ægrè ferebant, non regio imperio, sed legibus moribusque patriis regi assueti, prohibuêre finibus, omnia potiùs toleraturi, quàm purgamenta quondàm urbis suæ, tunc etiam exsilii, admitterent. Alexander, senioribus militum in patriam remissis, tredecim millia peditum, et duo millia equitum, quæ in Asiâ retineret, eligi jussit, existimans modico exercitu continere posse Asiam, quia pluribus locis præsidia disposuisset: nuperque conditas urbes, quas colonis replêsset, res renovare cupientibus obstare.

VII. Cæterùm, priusquàm secerneret quos erat retenturus, edixit ut omnes milites æs alienum profiterentur. Grave plerisque esse compererat; et quanquam ipsorum luxu contractum erat, dissolvere tamen ipse decreverat. Illi tentari ipsos rati, quò faciliùs ab integris sumptuosos discerneret, prolatando aliquantùm extraxerant temporis: et rex satis gnarus professioni æris pudorem, non contumaciam, obstare, mensas totis castris poni jussit, et decem millia talentorum proferri. Tùm demùm, fide factâ, professi sunt; nec ampliùs ex tanta pecuniâ, quàm centum et triginta talenta superfuêre: adeò ille exercitus, tot ditissimarum gentium victor, plùs tamen victoriæ, quàm prædæ, deportavit ex Asiâ. Cæterùm, ut cognitum est, alios remitti domum, alios retineri; perpetuam eum regni sedem in Asiâ habiturum rati, vecordes et disciplinæ militaris immemores, seditiosis vocibus castra complent; regemque ferociùs quàm aliàs adorti, omnes simùl missionem postulare cœperunt; deformia ora cicatricibus, canitiemque capitum ostentantes; nec aut præfectorum castigatione, aut verecundiâ regis deterriti, tumultuoso clamore et militari violentiâ volentem loqui inhi-

bebant, palàm professi nusquàm indè, nisi in patriam, vestigium esse moturos. Tandem silentio facto, magis quia motum esse credebant, quàm quia ipsi moveri poterant, quidnam facturus esset exspectabant. Ille, « Quid hæc, inquit, repens consternatio, et tàm pro-
« cax atque effusa licentia denuntiat? Eloqui timeo;
« palàm certè rupistis imperium, et precariò rex sum,
« cui non alloquendi, non noscendi monendique, aut
« intuendi vos jus requisitis. Equidem cùm alios di-
« mittere in patriam, alios mecum paulò pòst depor-
« tare statuerim; tàm illos acclamantes video qui abi-
« turi sunt, quàm hos, cum quibus præmissos subsequi
« statui. Quid hoc est rei? dispari in causâ idem om-
« nium clamor est! pervelim scire, utrùm qui disce-
« dunt, an qui retinentur, de me querantur. »

VIII. Crederes uno ore omnes sustulisse clamorem; ità pariter ex totâ concione responsum est. « Omnes
« queri. » Tùm ille: « Non herculè, inquit, potest fieri
« ut adducar quærendi simùl omnibus hanc causam esse
« quam ostenditis, in quâ major pars exercitus non
« est, utpotè cùm plures dimiserim quàm retenturus
« sum: subest nimirùm altius malum, quod omnes
« avertit à me. Quandò enim regem universus exerci-
« tus deseruit? Ne servi quidem uno grege profugiunt
« dominos; sed est quidem in illis pudor à cæteris
« destitutos relinquendi. Verùm ego tàm furiosæ con-
« sternationis oblitus, remedia insanabilibus conor
« adhibere. Omnem herculè spem, quam ex vobis con-
« ceperam, damno nec ut cum militibus meis; (jàm
« etiam esse destitistis), sed ut cum ingratissimis opor-
« tet, agere decrevi. Secundis rebus quæ circumfluunt
« vos, insanire cœpistis, obliti statûs ejus, quem be-
« neficio exuistis meo: digni, herculè, qui in eodem
« consenescatis, quoniam facilius est vobis adversam
« quàm secundam regere fortunam. En tandem Illy-
« riorum paulò antè et Persarum tributariis Asia et
« tot gentium spolia fastidio sunt. Modò sub Philippo
« seminudis, amicula ex purpurâ sordent; aurum et
« argentum oculi ferre non possunt; lignea enim vasa
« desiderant, et ex cratibus scuta, rubiginemque gla-
« diorum. Hoc cultu nitentes vos accepi, et quingenta

« talenta æris alieni, cùm omnis regia supellex haud « ampliùs quàm sexaginta talentorum esset, meorum « operum fundamenta: quibus tamen (absit invidia) « imperium maximæ terrarum partis imposui. Asiæne « pertæsum est, quæ vos gloriâ rerum gestarum diis pa- « res fecit? in Europam ire properatis, rege deserto, « cùm pluribus vestrûm defuturum viaticum fuerit, ni « æs alienum luissem, nempe in asiaticâ prædâ. Nec pu- « det, profundo ventre devictarum gentium spolia cir- « cumferentes, reverti velle ad liberos conjugesque, « quibus pauci præmia victoriæ potestis ostendere: « nàm cæterorum, dùm etiam spei vestræ obviam itis, « arma quoque pignori sunt. Bonis verò militibus ca- « riturus sum, pellicum convivis, quibus hoc solum ex « tantis opibus superest, in quod impenditur. Proindè « fugientibus me pateant limites; facessite hinc ocius: « ego cum Persis abeuntium terga tutabor; Neminem « teneo: liberate oculos meos, ingratissimi cives. Læti « vos excipient parentes liberique sine vestro rege re- « deuntes! obviàm ibunt desertoribus transfugisque! « Triumphabo meherculè de fugâ vestrâ, et ubicun- « què ero, expetam pœnas, hos cum quibus me relin- « quitis, colendo præferendoque vobis. Jàm autem « scietis, et quantùm sine rege valeat exercitus, et « quid opis in me uno sit. »

IX. Desiluit deindè frendens de tribunali, et in medium armatorum agmen se immisit; notatosque qui ferocissimè oblocuti erant, singulos manu corripuit: nec ausos repugnare, tredecim asservandos custodibus corporis tradidit. Quis crederet sævam paulò antè concionem obtorpuisse subito metu, et cùm ad supplicium videret trahi nihil ausos graviora quàm cæteros, tàm effusam anteà licentiam, atque seditiosam militum violentiam ità compressam, ut non modò nullus ex omnibus irruenti regi restiterit, verùm etiam cuncti, pavore exanimati, attonitis similes, quid de ipsis quoque rex statuendum censeret, suspensâ mente exspectarent? Itaque sive nominis, quod gentes quæ sub regibus sunt, inter deos colunt, sive propria ipsius veneratio, sive fiducia tantâ vi exercentis imperium conterruit eos, singulare certè ediderunt patientiæ exemplum;

adeòque non sunt accensi supplicio commilitonum cùm sub noctem interfectos esse nôssent, ut nihil omiserint quod singuli magìs obedienter ac piè facerent. Nam cùm postero die venissent, prohibiti aditu, Asiaticis modò militibus admissis, lugubrem totis castris edidêre clamorem, denuntiantes se protinùs esse morituros, si rex perseveraret irasci. At ille, pervicacis ad omnia quæ agitâsset animi, peregrinorum militum concionem advocari jubet, Macedonibus extrà castra cohibitis; et cùm frequentes coïssent, adhibito interprete, talem orationem habuit.

« X. Cùm ex Europâ trajicerem in Asiam, multas
« nobiles gentes, magnam vim hominum, imperio meo
« me additurum esse sperabam: nec deceptus sum,
« quòd de his credidi famæ. Sed ad illa hoc quoque
« accessit, quòd video fortes viros erga reges suos pie-
« tatis invictæ. Luxu omnia fluere credideram, et ni-
« miâ felicitate mergi in voluptates: at herculè munia
« militiæ hoc animarum corporumque robore æquè
« impigrè toleratis; et cùm fortes viri sitis, non forti-
« tudinem magìs quàm fidem colitis. Hoc ego nunc
« primùm profiteor, sed olim scio. Itaque et delectum
« è vobis juniorum habui, et vos meorum militum
« corpori immiscui. Idem habitus, eadem arma sunt
« vobis; obsequium verò et patientia imperii longè
« præstantior est quàm cæteris. Ergò ipse Oxathris
« Persæ filiam mecum in matrimonio junxi, non de-
« dignatus ex captivâ liberos tollere. Mox deindè,
« cùm stirpem generis mei latius propagare cuperem,
« uxorem Darii filiam duxi, proximisque amicorum
« auctor fui ex captivis generandi liberos, ut hoc sa-
« cro fœdere omne discrimen victi et victoris exclu-
« derem. Proindè genitos vos esse mihi, non adscitos
« milites credite: Asiæ et Europæ unum atque unum
« idem regnum est. Macedonum vobis arma do. Inve-
« teravi peregrinam novitatem, et cives mei estis et
« milites; omnia eumdem ducunt colorem. Nec Persis
« Macedonum mores adumbrare, nec Macedonibus
« Persas imitari indecorum est. Ejusdem juris esse
« debent qui sub eodem rege victuri sunt. »

Hâc oratione habitâ, Persis corporis sui custodiam

credidit; Persas satellites, Persas apparitores fecit. Per quos cùm Macedones qui huic seditioni occasionem dedissent, vincti ad supplicia traherentur, unum ex iis auctoritate et ætate gravem, ad regem ità locutum ferunt :

XI. « Quousque, *inquit*, animo tuo etiam per sup-« plicia, et quidem externi moris, obsequeris? Milites « tui, cives tui, incognitâ causâ, captivis suis ducenti-« bus, trahuntur ad pœnam? Si mortem meruisse ju-« dicas, saltem ministros supplicii muta. » Amico animo, si veri patiens fuisset, admonebatur; sed in rabiem ira pervenerat. Itaque rursùs (nàm parùmper, quibus imperatum erat, dubitaverant) mergi in amnem, sicut vincti erant, jussit. Nec hoc quidem supplicium seditionem militum movit : namque copiarum duces atque amicos ejus manipuli adeunt, petentes ut, si quos adhùc pristinâ noxâ judicaret esse contactos, juberet interfici; offerre se corpora iræ, trucidaret. Tandem præ dolore vix mentis compotes universi concurrunt ad regiam, armisque antè fores projectis, tunicati astantes, nuda et obnoxia pœnis corpora admitti flentes orabant; non se deprecari quin suppliciis sontium expiarentur quæ per contumaciam deliquissent : regis iracundiam sibi morte tristiorum esse. Cùmque dies noctesque antè regiam persistentes miserabili clamore habituque pœnitentiam suam approbarent, biduum tamen adversùs humillimas suorum preces iracundia regis duravit. Tertio die, victus constantiâ supplicum, processit; incusatâque leniter exercitûs immodestiâ, non sine multis utrimque lacrymis, in gratiam se cum ipsis redire professus est. Digna tamen res visa est quæ majoribus hostiis expiaretur. Itaque sacrificio magnificè præparato, Macedonum simùl Persarumque primores invitavit ad epulas. Novem millia eo convivio excepisse proditum est memoriæ, eosque omnes invitante rege ex eodem cratere libavisse : Græcis barbarisque vatibus, tùm alia fausta vota præeuntibus, tùm imprimis ut ea utriusque imperii in idem corpus coalita societas perpetua foret. Maturata deindè est missio, et infirmissimus quisque exauctorari : amicorum quoque seniorum quibusdam commeatum dedit;

ex queis Clytus, cognomento albus, Gorgiasque et Polydamas et Antigenes fuêre. Abeuntibus non modò præteriti temporis stipendia cum fide persolvit, verùm etiam talentum injecit in singulos milites, viatici nomine. Filios ex Asiaticis uxoribus susceptos (ad decem millia fuisse traditur) apud se relinqui jussit, ne in Macedoniam cum parentibus transgressi et conjugibus liberisque prioribus permixti, familias singulorum contentionibus et discordiis implerent, sibi curæ fore pollicitus, ut patrio more instituti militiæ artes edocerentur. Ità suprà decem veteranorum millia dimissa sunt, additusque est Craterus, qui eos deduceret, ex præcipuis regis amicis: isti, si quid humanitùs contigisset, Polysperchonti parere jussi sunt. Litteris etiam ad Antipatrum scriptis, honorem emeritis haberi præcepit, ut quoties ludi atque certamina ederentur, in primis ordinibus coronati spectarent; utque fato functorum liberi, etiam impuberes, in paterna stipendia succederent. Craterum Macedoniæ continentibusque regionibus cum imperio præesse placuit. Antipatrum cum supplemento juniorum Macedonum ad regem pergere. Verebatur enim ne per discordiam præfecti cum Olympiade, gravis aliqua clades acciperetur. Nam multas ad Alexandrum epistolas mater, multas Antipater miserat; vicissìmque alter alterum arroganter et acerbè pleraque facere criminabantur, quæ ad dedecus aut detrimentum regiæ majestatis pertinerent. Postquàm enim rumor occisi regis temerè vulgatus in Macedoniam penetravisset, mater ejus sororque Cleopatra tumultuatæ fuerant; et hæc quidem paternum regnum, Olympias Epirum invaserat. Fortè dùm ejusmodi litteræ redduntur, Hephæstion assuetus omnium arcanorum particeps haberi, resignatas ab Alexandro simùl inspiciebat. Neque vetuit eum rex, sed detractum digito annulum ori legentis admovit, nihil eorum quæ prescripta essent in alios efferendum significans. Incusâsse autem ambos fertur, et matris insolentiâ permotum exclamâsse, eam pro habitatione decem mensium, quam in utero sibi præbuisset, gravem mercedem exigere: Antipatrum verò suspectum habuisse, quasi partâ ex Spartanis victoriâ tollentem animos, et

imperio tot jàm in annos prorogato, suprà præfecti modum elatum. Itaque, cùm ejus gravitas atque integritas à quibusdam prædicaretur, subjecit, exteriùs quidem album videri, sed, si penitùs introspiciatur, totum esse purpureum. Pressit tamen suspicionem suam; neque ullum manifestius abalienati animi indicium prætulit. Credidère tamen plerique Antipatrum evocari se supplicii causâ ratum, impiis machinationibus, regiæ mortis, quæ paulò pòst secuta est, auctorem exstitisse. Intereà rex, ut imminuti exercitùs detrimenta sarciret, optimum quemque Persarum in Macedonicos ordines allegit: mille etiam præstantissimos segregavit ad propiorem sui corporis custodiam: aliam hastatorum manum, haud pauciores decem millibus, circà regium tabernaculum excubias agere jussit. Hæc agenti Peucestes supervenit cum viginti sagittariorum funditorumque millibus, quos ex suâ provinciâ coegerat. His per exercitum distributis, profectus est Susis, Tigrique amne transmisso, apud Carrhas castra metatus est: indè quatriduo per Sitacenem ductis copiis, Sambana processit, ubi per septem dies quietum agmen tenuit. Tridui deindè itinere emenso, Celonas perventum est. Oppidum hoc tenent Bœotiâ profecti, quos Xerxes sedibus suis excitos in Orientem transtulit: servabantque argumentum originis peculiari sermone, ex Græcis plerumquè vocibus constante; cæterùm ob commerciorum necessitatem, finitimorum barbarorum linguâ utebantur. Indè Bagistanem ingressus est, regionem opulentam et abundantem arborum amœno et fecundo fetu, cæterisque ad vitæ non usum modò, verùm etiam delectationem pertinentibus. Gravis inter hæc Eumeni cum Hephæstione simultas inciderat: nam servos Eumenis diversorio, quod pro hero suo anteceperant, Hephæstio proturbavit, ut Livius tibicen eo reciperetur: neque diù pòst, cùm jàm sopita odia viderentur, novâ exortâ contentione, adeò recruduerunt, ut etiam in atrox jurgium, et acerba utrimque convicia prorumperent. Sed Alexandri interventu imperioque inimicitiæ, saltem in speciem, abolitæ sunt: cùm ille quidem Hephæstioni etiam minatus esset, qui in flagrantissimâ regis gratiâ positus,

quanquam cupidum reconciliationis, Eumenem pertinaciùs aversabatur. Perventum deindè est in Mediæ campos, ubi maxima equorum armenta pascebantur. *Nisæos* appellant magnitudine et specie insignes. Suprà quinquaginta millia ibi reperta, cùm Alexander eà transiret, à comitibus illius annotatum est olim triplo plures fuisse, sed inter bellorum turbas maximam eorum partem prædones abegisse. Ad triginta dies ibi substitit rex. Eo Atropates, Mediæ satrapa, centum barbaras mulieres adduxit, equitandi peritas, peltisque et securibus armatas; undè quidam crediderunt Amazonum ex gente reliquias fuisse. Septimis deindè castris Ebactana attigit, Mediæ caput. Ibi solemnia diis sacrificia fecit, ludosque edidit, et in convivia festosque dies laxavit animum, ut mox in novorum operum curam atque ministeria validior intenderetur. Sed ista volventem, velut injectâ manu fatum aliò traxit, vitamque carissimo amicorum ejus, neque multò pòst ipsi quoque regi extorsit. Pueros in stadio certantes spectabat, cùm nuntiatur deficere Hephæstionem, qui morbo ex crapulâ contracto septimum jàm diem decumbebat. Exterritus amici periculo, statìm consurgit, et ad hospitium illius celeriter pergit : neque tamen priùs eò pervenit quàm illum mors occupâsset. Id regi omnium quæ in vitâ pertulerat adversorum luctuosissimum accidisse certum habetur, eumque, magnitudine doloris in lacrymas et lamenta victum, multa animi de gradu dejecti argumenta edidisse. Sed ea quidem variè traduntur; illud inter omnes constat, ut quàm decentissimas exsequias ei duceret, non voluisse Ecbatanis sepeliri; sed Babylonem, quò ipse concessurus erat, à Perdiccâ deferri curâsse : ibique funus, inaudito antehàc exemplo, duodecim talentûm millibus locavisse. Per universum certè imperium lugeri eum jussit; et ne memoria ejus in exercitu exolesceret, equitibus queis præfuerat nullum præfecit ducem, sed Hephæstionis alam appellari voluit, et quæ ille signa instituisset, ea non immutari. Funebria certamina ludosque, quales nunquàm editi fuissent, meditatus, tria artificum millia coegit, qui non multò pòst in ipsius exsequiis certâsse feruntur. Nec amici tàm

effuso affectu ad conciliandam ejus gratiam segniter usi, certatìm reperêre per quæ memoria defuncti clarior honoratiorque fieret. Igitur Eumenes, cùm se, ob simultatem cum Hephæstione, regis indignationem incurrisse sensisset, multis auctor fuit seque et arma sua Hephæstioni consecrandi, pecuniasque ad cohonestandum funus largè contulit. Hoc exemplum imitati sunt cæteri; eòque mox processit assentationum impudentia, ut regi mœrore et desiderio defuncti insanienti persuasum tandem fuerit deum esse Hephæstionem: quo quidem tempore ex copiarum ducibus Agathocles Samius ad extremum periculi venit, quòd illius tumulum præteriens illacrymâsse visus esset: ac nisi Perdiccas, venanti sibi Hephæstionem apparuisse ementitus, per deos omnes ipsumque Hephæstionem dejerâsset, ex ipso se cognovisse Agathoclem non ut mortuum et vanæ divinitatis titulis frustrà ornatum flevisse, verùm ob memoriam pristinæ sodalitatis lacrymas non tenuisse; vir fortis et de rege benè meritus pietatis in amicum graves pœnas innoxio capite pependisset. Cæterum, ut paulisper à luctu avocaret animum, in Cossæorum gentem expeditionem suscepit. Juga Mediæ vicina Cossæi tenent, asperum et acre genus, et prædando vitam tolerare solitum. Ab his Persarum reges annuo tributo pacem redimere consueverant, ne in subjecta decurrentes, infestam latrociniis regionem facerent. Nam vim tentantes Persas facilè repulerant, asperitate locorum defensi, in quæ se recipiebant, quoties armis superabantur, iidem muneribus quotannis placabantur, ut regi, Ecbatanis, ubi æstiva solebat agere, Babylonem remigranti, tutus per ea loca transitus esset. Hos igitur Alexander bipartito agmine aggressus, intrà quadraginta dies prodomuit. Nam et ipso rege et Ptolemæo, qui partem exercitûs ducebat, sæpè cæsi, ut captivos suos reciperent, permisêre se victori. Ille validas urbes opportunis locis exstrui jussit, ne, abducto exercitu fera gens obedientiam exueret. motis indè castris, ut militem expeditione recenti fessum reficeret, lento agmine Babylonem procedebat. Jàmque vix triginta ab urbe stadiis aberat, cùm Nearchus occurrit, quem per Oceanum et Euphratis ostia Babylonem præmiserat;

orabatque ne fatalem sibi urbem vellet ingredi ; compertum ibi sibi ex Chaldæis, qui multis jàm prædictionum eventibus, artis suæ certitudinem abundè probavissent. Rex famâ eorum hominum constantique asseveratione motus, dimissis in urbem amicorum plerisque aliâ viâ præter Babylonem ducit, ac ducentis indè stadiis stativa locat. Sed ab Anaxarcho persuasus, contemptis Chaldæorum monitis, quorum disciplinam inanem aut supervacuam arbitrabatur, urbem intrat. Legationes eò ex universo fermè orbe confluxerant ; quibus per complures dies studiosè auditis, deinceps ad Hephæstionis exsequias adjecit animum, quæ summo omnium studio ità celebratæ sunt, ut nullius ad id tempus regis feralia magnitudine sumptuum apparatùsque celebritate non vicerint. Pòst hæc, cupido incessit regi per Pallacopam amnem ad Arabum confinia navigandi : quò delatus, urbi condendæ commodâ sede reperta, Græcorum ætate aut vulneribus invalidos, et si qui sponte remanserant, ibi collocat. Quibus ex sententiâ perfectis, jàm futuri securus, Chaldæos irridebat, quòd Babylonem non ingressus tantùm esset incolumis, verùm etiam excessisset. Enim verò revertenti per paludes, quas Euphrates in Pallacopam effusus efficit, fœdum omen oblatum est. Quippè rami desuper impendentes detractum capiti regio diadema projecerunt in fluctus. Cùm deindè alia super alia prodigiosa et minacia nuntiarentur, procurandis iis, Græco simùl barbaroque ritu continua sacra facta sunt. Neque tamen expiari præterquàm morte regis potuère. Qui cùm Nearchum excepisset convivio, jamque cubitum iturus esset, Medii Larissæi obnixis precibus dedit, ut ad eum commessatum veniret. Ubi postquàm totâ nocte perpotâsset, malè habere cœpit. Ingravescens deindè morbus adeò omnes vires intrà sextum diem exhausit, ut ne vocis quidem potestas esset. Intereà milites sollicitudine desiderioque ejus anxii, quanquàm obtestantibus ducibus, ne valetudinem regis onerarent, expresserunt ut in conspectum ejus admitterentur.

XII. Intuentibus lacrymæ obortæ præbuère speciem jàm non regem, sed funus ejus visentis exercitûs. Mœ-

ror taman circumstantium lectum eminebat : quos ut rex aspexit : « Invenietis, *inquit*, cùm excessero, « dignum talibus viris regem ? » Incredibile dictu audituque in eodem habitu corporis, in quem se composuerat, cùm admissurus milites esset, duràsse, donec à toto exercitu illo ad ultimum persalutatus est : dimissoque vulgo, velut omni vitæ debito liberatus, fatigata membra rejecit ; propiùsque adire jussis amicis (nam et vox deficere jàm cœperat), detractum annulum digito Perdiccæ tradidit, adjectis mandatis, ut corpus suum ad Hammonem ferri juberet. Quærentibus his cui relinqueret regnum respondit, ei qui esset optimus : cæterùm prævidere jàm, ob id certamen, magnos funebres ludos parari sibi. Rursùs Perdiccâ interrogante quandò cœlestes honores haberi sibi vellet, dixit, tùm velle, cùm ipsi felices essent. Suprema ex vox fuit regis, et paulò pòst extinguitur. Ac primò ploratu lamentisque et planctibus tota regia personabat : mox, velut in vastâ solitudine, omnia tristi silentio muta torpebant, ad cogitationes quid deindè futurum esset dolore converso. Nobiles pueri custodiæ corporis ejus assueti, nec doloris magnitudinem capere, nec se ipsos intrà vestibulum regiæ retinere potuerunt ; vagique et furentibus similes, totam urbem luctu ac mœrore compleverant, nullis questibus omissis quos in tali casu dolor suggerit.

XIII. Ergò, qui extrà regiam astiterant, Macedones pariter barbarique concurrunt ; nec poterant victi à victoribus in communi dolore discerni. Persæ justissimum ac mitissimum dominum, Macedones optimum ac fortissimum regem invocantes, certamen quoddam mœroris edebant. Nec mœstorum solùm, sed etiam indignantium voces exaudiebantur, tàm viridem, et in flore ætatis fortunæque, invidiâ Deûm ereptum esse rebus humanis. Vigor ejus et vultus educentis in prælium milites, obsidentis urbes, evadentis in muros, fortes viros pro concione donantis occurrebant oculis. Tùm Macedones divinos honores negâsse ei pœnitebat ; impiosque et ingratos fuisse se confitebantur, quòd aures ejus debitâ appellatione fraudâssent. Et cùm diù nunc in veneratione, nunc in desiderio regis hæsissent,

in ipsos versa miseratio est. Macedoniâ profecti, ultrà Euphratem, mediis hostibus novum imperium aspernantibus, destitutos se esse cernebant; sine certo regis hærede, publicas vires ad se quemque tracturum. Bella deindè civilia, quæ secuta sunt, mentibus augurabantur: iterùm, non de regno Asiæ, sed de rege, ipsis sanguinem esse fundendum: novis vulneribus veteres rumpendas cicatrices: senes, debiles, modò petitâ missione à justo rege, nunc morituros pro potentiâ forsitan satellitis alicujus ignobilis.

XIV. Has cogitationes volventibus nox supervenit, terroremque auxit. Milites in armis vigilabant: Babylonii, alius è muris, aliùs è culmine sui quisque tecti, prospectabant, quasi certiora visuri: nec quisquam lumina audebat accendere: et quia oculorum cessabat usus, fremitus vocesque auribus captabant, ac plerumque vano metu territi, per obscuras semitas alius alii occursantes, invicem suspecti et solliciti ferebantur. Persæ, comis suo more detonsis, in lugubri veste, cum conjugibus ac liberis, non ut victorem et modò hostem, sed ut gentis suæ justissimum regem, vero desiderio lugebant. Assueti sub rege vivere, non alium qui imperaret ipsis digniorem fuisse confitebantur. Nec muris urbis luctus continebatur, sed proximam regionem ab eâ, deindè magnam partem Asiæ cis Euphratem tanti mali fama pervaserat; ad Darii quoque matrem celeriter perlata est. Abscissâ ergò veste quâ induta erat, lugubrem sumpsit; laceratisque crinibus, humi corpus abjecit. Assidebat ei altera ex neptibus, nuper amissum Hephæstionem, cui nupserat, lugens; propriasque causas doloris communi mœstitiâ retractabat. Sed omnium suorum mala Sisygambis una capiebat: illa suam, illa nurium vicem flebat: recens dolor etiam præterita revocaverat. Crederes modò amissum Darium, et pariter miseræ duorum filiorum exsequias esse ducendas. Flebat mortuos simùl vivosque. Quem enim puellarum acturum esse curam? quem alium futurum esse Alexandrum? iterùm se captas, iterùm excidisse regno. Qui, mortuo Dario, ipsas tueretur reperisse; qui pòst Alexandrum respiceret utique non reperturas. Subibat inter hæc animum,

octoginta fratres suos eodem die ab Ocho sævissimo regum trucidatos, adjectumque stragi tot filiorum partem; è septem liberis quos genuisset ipsa, unum superesse; ipsum Darium floruisse paulisper, ut crudeliùs posset extingui. Ad ultimum dolori succumbit: obvolutoque capite, accidentes genibus suis neptem nepotemque aversata, cibo pariter abstinuit et luce: quinto, postquàm mori statuerat, die exstincta est. Magnum profectò Alexandri indulgentiæ in eam, justitiæque in omnes captivos documentum est mors hujus, quæ cùm sustinuisset pòst Darium vivere, Alexandro esse superstes erubuit.

XV. Et herculè, justè æstimantibus regem, liquet bona naturæ ejus fuisse: vitia vel fortunæ, vel ætatis. Vis incredibilis animi; laboris patientia propemodùm nimia; fortitudo non inter reges modò excellens, sed inter illos quoque, quorum hæc sola virtus fuit: liberalitas sæpè majora tribuentis quàm à diis petuntur: clementia in devictos: tot regna aut reddita quibus ea dempserat bello, aut dona data; mortis, cujus metus cæteros exanimat, perpetua contemptio; gloriæ laudisque ut justè major cupido, ità ut juveni et in tantis admittenda rebus; jàm pietas ergà parentes, quorum Olympiada immortalitati consecrare decreverat, Philippum ultus erat. Jàm in omnes ferè amicos benignitas; ergà milites benevolentia; consilium par magnitudini animi, et quantam vix poterat ætas ejus capere solertia: modus immodicarum cupiditatum, nec ulla nisi ex permisso voluptas, ingentes profectò dotes erant. Illa fortunæ: diis aquare se, et cœlestes honores accersere, et talia suadentibus oraculis credere, et dedignantibus venerari ipsum vehementiùs quàm par esset irasci: in externum habitum mutare corporis cultum: imitari devictarum gentium mores quas antè victoriam spreverat. Nam iracundiam et cupidinem vini, sicut juventa irritaverat, ità senectus mitigare potuisset. Fatendum est tamen, cùm plurimùm virtuti debuerit, plùs debuisse fortunæ, quam solus omnium mortalium in potestate habuit. Quoties illum à morte revocavit! quoties temerè in pericula vectum perpetuà felicitate protexit! vitæ quoque finem eumdem illi

quem gloriæ statuit. Exspectavêre eum fata, dùm, Oriente perdomito aditoque Oceano, quidquid mortalitas capiebat impleret. Huic regi ducique successor quærebatur : sed major moles erat, quàm ut unus subire eam posset. Itaque nomen quoque ejus et fama rerum in totum propemodùm orbem reges ac regna diffudit ; clarissimique sunt habiti, qui etiam minimæ parti tantæ fortunæ adhæserunt.

XVI. Cæterùm Babylone (indè enim divertit oratio) corporis ejus custodes in regiam principes amicorum ducesque copiarum advocavêre : secuta est militum turba, cupientium scire in quem Alexandri fortuna esset transitura. Multi duces, frequentiâ militum exclusi, regiam intrare non poterant : cùm præco exceptis qui nominatim citarentur adire prohibuit ; sed precarium spernebatur imperium. Ac primùm ejulatus ingens, ploratusque renovatus est ; deindè futuri exspectatio, inhibitis lacrymis, silentium fecit. Tunc Perdiccas, regiâ sellâ in conspectum vulgi datâ, in quâ diadema vestisque Alexandri cum armis erant, annulum sibi pridiè traditum à rege in eâdem sede posuit : quorum aspectu rursùs obortæ omnibus lacrymæ integravêre luctum. Et Perdiccas : « Ego quidem, inquit, annulum, quo ille regni atque imperii « res obsignare erat solitus, traditum ab ipso mihi, « reddo vobis. Cæterùm, quanquàm nulla clades huic « quâ affecti sumus par ab iratis diis excogitari po- « test, tamen magnitudinem rerum quas egit, intuen- « tibus credere licet, tantum virum Deos accommo- « dâsse rebus humanis, quarum sorte completâ, citò « repeterent eum suæ stirpi. Proindè quoniam nihil « aliud ex eo superest, quàm quod semper ab immor- « talitate subducitur, corpori nominique quam primùm « justa solvamus, haud obliti in quâ urbe, inter quos « sumus, quali rege ac præside spoliati. Tractandum « est, commilitones, cogitandumque ut victoriam par- « tam inter hos de quibus parta est, obtinere possimus. « Capite opus est : hocne uno an pluribus, in vestrâ « potestate est. Illud scire debetis, militarem sine « duce turbam corpus esse sine spiritu. Sextus mensis « est, ex quo Roxane prægnans est : optamus ut ma-

« rem enitatur : ejus regnum, diis approbantibus, fu-
« turum, quandò adoleverit ; interim à quibus regi
« velitis destinate. » Hæc Perdiccas.

XVII. Tùm Nearchus, « Alexandri modò sangui-
« nem ac stirpem regiæ majestati convenire neminem,
« ait, posse mirari. Cæterùm, exspectari nondùm or-
« tum regem, et qui jàm sit præteriri, nec animis
« Macedonum convenire, nec tempori rerum. Esse è
« Barsine filium regis; huic diadema dandum. » Nulli
placebat oratio : itaque suo more hastis scuta quatien-
tes obstrepere perseverabant. Jàmque propè seditio-
nem pervenerant, Nearcho pervicaciùs tuente senten-
tiam. Tùm Ptolemæus : « Digna prorsùs est soboles,
« inquit, quæ Macedonum imperet genti, Roxanes vel
« Barsines filius, cujus nomen quoque Europam di-
« cere pigebit, majore ex parte captivi. Cur Persas
« vicerimus, ut stirpi eorum serviamus ? quod justi
« illi reges Darius et Xerxes tot millium agminibus,
« tantisque classibus nequicquam petiverunt ? Mea
« sententià hæc est, ut sede Alexandri in regià posità,
« qui consiliis ejus adhibebantur, coeant quoties in
« commune consulto opus fuerit, eoque, quod major
« pars eorum decreverit, stetur, duces præfectique
« copiarum his pareant. » Ptolemæo quidam, potiores
Perdiccæ assentiebantur. Tùm Aristonus orsus est di-
cere : « Alexandrum consultum cui relinqueret reg-
« num, voluisse optimum deligi : judicatum autem ab
« ipso optimum Perdiccam, cui annulum tradidisset.
« Neque enim unum eum assedisse morienti, sed cir-
« cumferentem oculos ex turbà amicorum delegisse
« cui traderet. Placere igitur summam imperii ad Per-
« diccam deferri. » Nec dubitavêre quin vera cense-
ret ; itaque universi procedere in medium Perdiccam,
et regis annulum tollere jubebant. Hærebat inter cu-
piditatem pudoremque ; et quò modestiùs quod exs-
pectabat appeteret, pervicaciùs oblaturos esse crede-
bat. Itaque cunctatus, diùque quid ageret incertus,
ad ultimum tamen recessit, et pòst eos qui sederant
proximi constitit. At Meleager, unus è ducibus, con-
firmato animo, quem Perdiccæ cunctatio erexerat :
« Nec dii siverint, inquit, ut Alexandri fortuna tan-

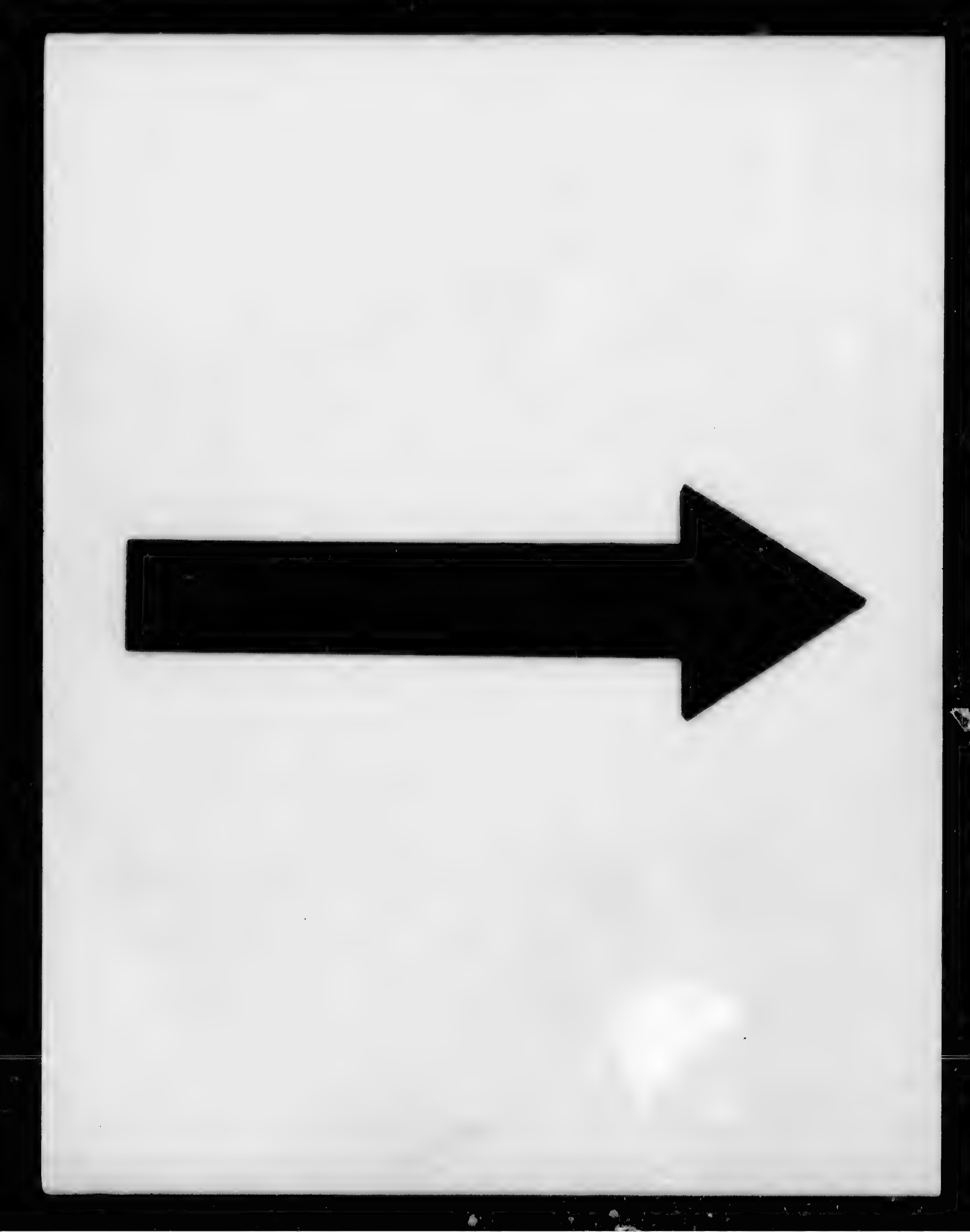
« tique regni fastigium in istos humeros ruat ; homi-
« nes certè non ferent. Nihil dico de nobilioribus
« quàm hic est, sed de viris tantùm, quibus invictis,
« nihil perpeti necesse est. Nec verò interest, Roxanes
« filium, quandocùmque genitus erit, an Perdiccam
« regem habeatis ; cùm iste sub tutelæ specie regnum
« occupaturus sit. Itaque nemo ei rex placet, nisi qui
« nondùm natus est ; et in tantâ omnium festinatione,
« non justâ modò, sed etiam necessariâ, exactos
« menses solus exspectat, et jàm divinat marem esse
« conceptum ; quem vos dubitatis paratum esse vel
« subdere ? Si, medius Fidius ! Alexander hunc nobis
« regem pro se reliquisset, id solum ex iis quæ impe-
« râsset non faciendum esse censerem. Quin igitur ad
« diripiendos thesauros discurritis ? harum enim opum
« regiarum utique populus est hæres. » Hæc elocutus,
per medios armatos erupit ; et qui abeunti viam dede-
rant, ipsum ad pronuntiatam prædam sequebantur.

XVIII. Jàmque armatorum circâ Meleagrum fre-
quens globus erat, in seditionem ac discordiam versâ
concione, cùm quidam plerisque Macedonum ignotus
ex infimâ plebe : « Quin opus est, inquit, armis civi-
« lique bello, habentibus regem quem quæritis ? Ari-
« dæus Philippo genitus, Alexandri paulò antè regis
« frater, sacrorum cæremoniarumque consors modò,
« nunc solus hæres, præteritur à vobis. Quo merito
« suo ? quidve fecit, cur etiam gentium communi jure
« fraudetur ? Si Alexandro similem quæritis, nun-
« quàm reperietis ; si proximum, hìc solus est. » His
auditis, concio primò silentium velut jussa habuit ;
conclamant deindè pariter, Aridæum vocandum esse ;
mortemque meritos, qui concionem sine eo habuissent.
Tùm Pitæon, plenus lacrymarum, orditur dicere :
Nunc vel maximè miserabilem esse Alexandrum, qui
tàm bonorum civium militumque fructu et præsentiâ
fraudatus esset ; nomen enim memoriamque regis sui
tantùm intuentes, ad cætera caligare eos. Haud ambiguè
in juvenem, cui regnum destinabatur probra impensa ;
quæ magis ipsi odium quàm Aridæo contemptum attu-
lerunt : quippè dùm miserentur, etiam favere cœpe-
runt. Igitur non alium se, quàm eum qui ad hanc spem

genitus esset, regnare passuros pertinaci acclamatione declarant; vocarique Aridæum jubent, quem Meleager, infestus invisusque Perdiccæ strenuè perducit in regiam, et milites Philippum consalutatum regem appellant.

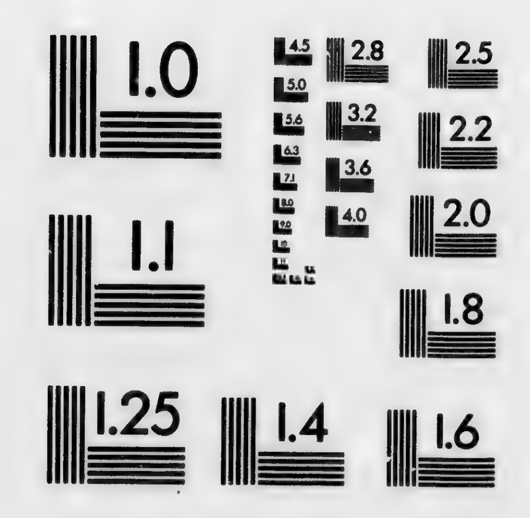
XIX. Cæterùm hæc vulgi erat vox, principum alia sententia. E quibus Pithon consilium Perdiccæ exsequi cœpit; tutoresque destinat filio ex Roxane futuro, Perdiccam et Leonatum, stirpe regiâ genitos. Adjecit, ut in Europâ Craterus et Antipater res administrarent. Tum jusjurandum à singulis exactum, futuros in potestate regis geniti Alexandro. Meleager haud injuriâ metu supplicii territus, cum suis secesserat. Rursùs Philippum trahens secum, irrupit in regiam, clamitans: Suffragari spei publicæ, de novo rege paulò antè conceptæ, robur ætatis; experirentur modò stirpem Philippi, et filium ac fratrem regum duorum; sibimetipsis potissimùm crederent. Nullum profundum mare, nullum vastum fretum et procellosum tantos ciet fluctus quantos multitudo motus habet, utique, si novâ et brevi duraturâ libertate luxuriat. Pauci Perdiccæ modò electo, plures Philippo, quàm speraverat, imperium dabant. Nec velle, nec nolle quidquàm diù poterant; pœnitebatque modò consilii, modò pœnitentiæ ipsius. Ad ultimum tamen in stirpem regiam inclinavêre studiis. Cesserat ex concione Aridæus, principum auctoritate conterritus; et, abeunte illo, conticuerat magis quàm languerat militaris favor. Itaque revocatus, vestem fratris, eam ipsam quæ in sellâ posita fuerat, induitur. Et Meleager, thorace sumpto, capit arma, novique regis satelles sequitur: phalanx hastis clypeos quatiens, expleturam se sanguine illorum qui affectaverant nihil ad ipsos pertinens regnum, minabatur: in eâdem domo familiâque imperii vires remansuras esse: hæreditariam imperium stirpem regiam vindicaturum: assuetos se nomen ipsum colere venerarique; nec quemquam id capere nisi genitum ut regnaret.

XX. Igitur Perdiccas territus, conclave in quo Alexandri corpus jacebat, obserari jubet. Sexcenti cum ipso erant, spectatæ virtutis; Ptolemæus quoque se adjunxerat ei, puerorumque regia cohors. Cæterùm haud difficulter à tot millibus armatorum claustra per-

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

fracta sunt. Et rex quoque irruperat stipatus satellitum turbâ, quorum princeps erat Meleager. Iratusque Perdiccas, hos qui Alexandri corpus tueri vellent sevocat; sed qui eruperant, eminùs tela in ipsum jaciebant: multisque vulneratis, tandem seniores, demptis galeis quò faciliùs nosci possent, precari qui cum Perdiccâ erant, cœpêre, ut abstinerent bello, regique et pluribus cederent. Primus Perdiccas arma deposuit, cæterique idem fecêre. Meleagro deindè suadente ne à corpore Alexandri discederent, insidiis locum quæri rati, diversâ regiæ parte ad Euphratem fugam intendunt. Equitatus, qui ex nobilissimis juvenum constabat, Perdiccam et Leonatum frequens sequebatur: placebatque excedere urbe, et tendere in campos. Sed Perdiccas ne pedites quidem secuturos ipsum desperabat: itaque, ne abducendo equites, abrupisse se à cætero exercitu videretur, in urbe substitit. At Meleager regem monere non destitit, jus imperii Perdiccæ morte sanciendum esse, ni occupetur impotens animus, res novaturum; meminisse eum quid de rege meruisset; neminem autem ei satìs fidum esse quem metuat. Rex patiebatur magìs quàm assentiebatur. Itaque Meleager silentium pro imperio habuit, misitque regis nomine, qui Perdiccam arcesserent; iisdem mandatum ut occiderent, si venire dubitaret. Perdiccas, nuntiato satellitum adventu, sexdecim omninò pueris regiæ cohortis comitatus, in limine domûs suæ constitit; castigatosque, et Meleagri mancipia identidem appellans, sic animi vultûsque constantiâ terruit, ut vix mentis compotes fugerent. Perdiccas pueros jussit equos conscendere, et cum paucis amicorum ad Leonatum pervenit, jàm firmiore præsidio vim propulsaturus, si quis inferret.

XXI. Postero die, indigna res Macedonibus videbatur, Perdiccam ad mortis periculum adductum, et Meleagri temeritatem armis ultum ire decreverant. Atque ille seditione provisâ, cùm regem adissent, interrogare eum cœpit, an Perdiccam comprehendi ipse jussisset. Ille, Meleagri instinctu se jussisse respondit: cæterùm non debere tumultuari eos; Perdiccam enim vivere. Igitur, concione dimissâ, Meleager,

equitum maximè defectione perterritus, inopsque consilii (quippè in ipsum periculum reciderat quod inimico paulò antè intenderat), triduum ferè consumpsit incerta consilia volvendo. Et pristina quidem regiæ species manebat; nam et legati gentium regem adibant, et copiarum duces aderant, et vestibulum satellites armatique compleverant. Sed ingens suâ sponte mœstitia ultimæ desperationis index erat: suspectique invicem, non adire propiùs, non colloqui audebant, secretas cogitationes intrà se quisque volventes: et ex comparatione regis novi, desiderium excitabatur amissi. Ubi ille esset, cujus imperium, cujus auspicium secuti erant, requirebant: destitutos se inter infestas indomitasque gentes, expetituras tot cladium suarum pœnas, quandocùnque oblata esset occasio. His cogitationibus animos exedebant, cùm annuntiatur equites qui sub Perdiccâ essent, occupatis circà Babylonem campis, frumentum quod in urbem invehebatur retinuisse. Itaque inopia primùm, deindè fames esse cœpit; et qui in urbe erant, aut reconciliandam gratiam cum Perdiccâ, aut armis certandum esse censebant.

XXII. Fortè acciderat, ut qui in agris erant, populationem villarum vicorumque veriti, confugerent in urbem; oppidani cùm ipsos alimenta deficerent, urbe excederent, et utrique generi tutior aliena sedes quàm sua videretur. Quorum consternationem Macedones veriti, in regiam coeunt; quæque ipsorum sententia esset, exponunt. Placebat autem legatos ad equites mitti de finiendâ discordiâ armisque ponendis. Igitur à rege legatur Pasas Thessalus, et Amisas Megalopolitanus, et Perilaus, qui cùm mandata regis edidissent, non aliter posituros arma equites, quàm si rex discordiæ auctores dedidisset, tulêre responsum. His renuntiatis, suâ sponte milites arma capiunt: quorum tumultu è regiâ Philippus excitus: « Nihil, *inquit*, seditione est opus; nam inter se certantium præmia, « qui quieverint occupabunt. Simùl mementote rem « esse cum civibus, quibus spem gratiæ citò abrumpere, ad bellum civile properantium est. Alterâ le- « gatione an mitigari possint, experiamur; et credo, « nondùm regis corpore sepulto, ad præstanda ei justa

« omnes esse coituros. Quod ad me attinet, reddere « hoc imperium malo quàm exercere civium sanguine, « et, si nulla alia concordiæ spes est, oro quæsoque, « eligite potiorem. » Obortis deindè lacrymis, diadema detrahit capiti, dextram quâ id tenebat protendens, ut, si quis se digniorem profiteretur, acciperet. Ingentem spem indolis, antè eum diem fratris claritate suppressam, ea moderata excitavit oratio. Itaque cuncti instare cœperunt, ut quæ agitâsset, exsequi vellet. Eosdem rursùs legat petituros, ut Meleagrum tertium ducem acciperent. Haud ægrè id impetratum est : nam et abducere Meleagrum Perdiccas à rege cupiebat; et unum duobus imparem futurum esse censebat. Igitur Meleagro cum phalange obviàm egresso, Perdiccas equitum turmas antecedens occurrit. Utrumque agmen, mutuâ salutatione factâ, coït in perpetuum, ut arbitrabantur, concordiâ et pace firmatâ.

XXIII. Sed jàm fatis admovebantur Macedonum genti bella civilia. Nàm et insociabile est regnum, et à pluribus expetebatur. Primùm ergò collegère vires, deindè disperserunt; et cùm pluribus corpus, quàm capiebat, oneràssent, cætera membra deficere cœperunt; quodque imperium sub uno stare potuisset, dùm à pluribus sustinetur, ruit. Proindè jure meritòque populus Romanus salutem se principi suo debere profitetur, cui, noctis quàm penè supremam habuimus, novum sidus illuxit. Hujus, herculè, non solis ortus, lucem caliganti reddidit mundo, cùm sinè suo capite discordia membra trepidarent. Quot ille tùm exstinxit faces! quot condidit gladios! quantam tempestatem subitâ serenitate discussit! Non ergò revirescit solùm, sed etiam floret imperium. Absit modò invidia, excipiet hujus seculi tempora, ejusdem domûs utinàm perpetua, certè diuturna posteritas. Cæterùm, ut ad ordinem, à quo me contemplatio publicæ felicitatis averterat, redeam, Perdiccas unicam spem salutis suæ in Meleagri morte ponebat; vanum eumdem et infidum, celeriterque res novaturum, et sibi maximè infestum, occupandum esse. Sed altâ dissimulatione consilium premebat, ut opprimeret incautum. Ergò clàm quosdam ex copiis quibus præerat subornavit, ut, quasi ignoraret ipse, conquererentur palàm,

Meleagrum æquatum esse Perdiccæ. Quorum sermone Meleager ad se relato, furens irâ, Perdiccæ, quæ comperisset, exponit. Ille, velut novâ re exterritus, admirari, queri, dolentisque speciem ostentare ei cœpit : ad ultimum convenit, ut comprehenderentur tàm seditiosæ vocis auctores. Agit Meleager gratias, amplexusque Perdiccam, fidem ejus in se ac benevolentiam collaudat. Tùm communi consilio rationem opprimendi noxios ineunt : placet exercitum patrio more lustrari, et probabilis causa videbatur præterita discordia.

XXIV. Macedonum reges ità lustrare soliti erant milites, ut discissæ canis viscera, ultimo in campo in quem deduceretur exercitus, ab utrâque abjicerentur parte ; intrà id spatium armati omnes starent, hinc equites, illinc phalanx. Itaque eo die quem huic sacro destinaverant, rex cum equitibus elephantisque constiterat contrà pedites queis Meleager præerat. Jam equestre agmen movebatur, et pedites subitâ formidine, ob recentem discordiam, haud sanè pacati quidquam exspectantes, parumper addubitavère an in urbem subducerent copias : quippè pro equitibus planities erat. Cæterùm veriti ne temerè commilitonum fidem damnarent, substitère, præparatis ad dimicandum animis, si quis vim inferret. Jam agmina coibant, parvumque intervallum erat, quod aciem utramque divideret. Itaque rex cum unâ alâ obequitare peditibus cœpit, discordiæ auctores, quos tueri ipse debebat, instinctu Perdiccæ ad supplicia deposcens ; minabaturque omnes turmas cum elephantis inducturum se in recusantes. Stupebant improviso malo pedites, nec plus in ipso Meleagro erat aut consilii aut animi. Tutissimum ex præsentibus videbatur exspectare potiùs quàm movere fortunam. Tùm Perdiccas, ut torpentes et obnoxios vidit, trecentos ferè, qui Meleagrum erumpentem ex concione quæ prima habita est post mortem Alexandri secuti erant, à cæteris discretos, elephantis in conspectu totius exercitûs objicit ; omnesque belluarum pedibus obtriti sunt, nec prohibente Philippo, nec auctore : apparebatque id modo pro suo vindicaturum, quod approbâsset eventus. Hoc bellorum civilium Macedonibus et omen et principium fuit. Meleager, serò intellectâ

fraude Perdiccæ, tùm quidem, quia ipsius corpori vis non afferebatur, in agmine quietus stetit : at mox, damnatâ spe salutis, cùm ejus nomine quem ipse fecerat regem, in perniciem suam abutentes videret inimicos, confugit in templum; ac, ne loci quidem religione defensus, occiditur.

XXV. Perdiccas, perducto in urbem exercitu, consilium principum virorum habuit, in quo imperium ità dividi placuit, ut rex quidem summam ejus obtineret; satrapes Ptolemæus fuit Ægypti et Africæ gentium quæ in ditione erant. Laomedonti Syria cum Phœnice data est; Philotæ Cicilia destinata. Lyciam cum Pamphyliâ et majore Phrygiâ obtinere jussus Antigonus : in Cariam Cassander, Menander in Lydiam missi. Phrygiam minorem, Hellesponto adjunctam, Leonati provinciam esse jusserunt. Cappadocia Eumeni cum Paphlagoniâ cessit : præceptum est, ut regionem eam usque ad Trapezunta defenderet, bellum cum Arbate gereret (solus hic detractabat imperium) Pithon Mediam, Lysimachus Thraciam, appositasque Thraciæ Ponticas gentes obtinere jussi. Qui Indiæ, quique Bactris et Sogdianis, cæterisque aut Oceani aut Rubri maris accolis præerant, quibus quisque finibus habuisset, imperii etiam jus obtineret; decretum est ut Perdiccas cum rege esset, copiisque præesset quæ regem sequebantur. Credidêre quidam testamento Alexandri distributas esse provincias : sed famam ejus rei, quanquam ab auctoribus tradita est, vanam fuisse comperimus. Et quidem suas quisque opes, divisis imperii partibus, tuebantur, quas ipsi fundaverant, si unquàm adversùs immodicas cupiditates terminus staret. Quippè paulò antè regis ministri, specie imperii alieni procurandi, singuli ingentia invaserant regna, sublatis certaminum causis, cùm et omnes ejusdem gentis essent, et à cæteris suis quisque imperii regione discreti. Sed difficile erat eo contentos esse quod obtulerat occasio : quippè sordent prima quæque, cùm majora sperantur. Itaque omnibus expeditius videbatur augere regna quàm fuisset accipere.

XXVI. Septimus dies erat, ex quo corpus regis jacebat in solio, curis omnium ad formandum publicum

statum à tam solemni munere aversis. Et non aliis quàm Mesopotamiæ regione, fervidior æstus existit; adeò ut pleraque animalia, in nudo solo deprehendit, exstinguat : tantus est vapor solis et cœli, quo cuncta velut igne t[illegible]ntur. Fontes aquarum et rari sunt, et incolentium fraude celantur : ipsis usus patet, ignotus est advenis. Ut tandem curare corpus exanimum amicis vacavit, nullâ tabe, ne minimo quidem livore corruptum vidêre qui intraverant : vigor quoque, qui constat ex spiritu non destituerat vultum. Itaque Ægyptii Chaldæique jussi corpus suo more curare, primò non sunt ausi admovêre, velut spiranti, manus; deindè precati ut jus fasque esset mortalibus attrectare eum, purgavêre corpus : repletumque est odoribus aureum solium, et capiti adjecta fortunæ ejus insignia. Veneno necatum esse credidêre plerique filium Antipatri inter ministros, *Iollam* nomine, patris jussu dedisse. Sæpè certè audita erat vox Alexandri, Antipatrum regium affectare fastigium, majoremque esse præfecti opibus; ac titulo Sp[illegible]tanæ victoriæ inflatum, omnia à se data asserentem sibi. Credebant etiam Craterum cùm veterum militum manu ad interficiendum eum missum. Vim autem veneni, quod in Macedoniâ gignitur, talem esse constat, ut ferrum quoque exurat, ungulæ jumenti duntaxat patiens. *Stygem* appellant fontem, ex quo pestiferum virus emanat. Hoc per Cassandrum allatum traditumque manu fratri Iollæ, et ab eo supremæ regis potioni inditum. Hæc utcumquè sunt tradita, eorum quos rumor asperserat mox potentia exstinxit : regnum enim Macedoniæ Antipater et Græciam quoque invasit; soboles deindè excepit interfectis omnibus quicumque Alexandrum, etiam longinquâ cognatione, contigerant. Cæterùm corpus ejus, à Ptolemæo, cui Ægyptus cesserat, Memphim, et indè paucis pòst annis, Alexandriam translatum est; omnisque memoriæ ac nomini honos habetur.

FINIS.

TOURS. — IMPRIMERIE DE MAME.

